

III. IKERGAZTE

NAZIOARTEKO IKERKETA EUSKARAZ

Kongresuko artikulu-bilduma

GIZARTE ZIENTZIAK ETA ZUZENBIDEA

2019ko maiatzaren 27, 28 eta 29
BAIONA, EUSKAL HERRIA

(c) 2019 Udako Euskal Unibertsitatea (UEU)

Paueko eta Aturrialdeko Unibertsitatea, Euskal Herriko Unibertsitatea (UPV/EHU), Nafarroako Unibertsitateko Publikoa, Mondragon Unibertsitatea (MU), Deustuko Unibertsitatea (DU), Nafarroako Unibertsitatea eta ESTIA laguntzaileak izan dira edizio honetan.

(c) Egileak

Editoreak:

Olatz Arbelaiz, Urtzi Etxeberria, Ainhoa Latatu, Miren Josu Omaetxebarria

Artikuluak *Creative Commons Aitortu-PartekatuBerdin 3.0* lizentziapean daude

ISBNa: 978-84-8438-681-0 Lan osorako

ISBNa: 978-84-8438-683-4 2. liburukia

DOI: <https://dx.doi.org/10.26876/ikergazte.2019.02>

Harremanetarako: argitalpenak@ueu.eus

UEU. Erribera 14 1 D. 48005 Bilbo. Tel.: 94 679 05 46

GIZARTE ZIENTZIAK ETA ZUZENBIDEA

Aurkibidea

Hitzaurrea.....	5
Batzordeak.....	7
“La Manada” auzia Twitterren: Sare sozialetatik gizartea eraldatuz, <i>Nahia Idoiaga Mondragon, Martin Sainz de la Maza and Maitane Belasko</i>	11
DOCENTIAZ programak HEFA fakultateko irakasleen irakaskuntza praktikan izandako eragina, <i>Aitor Mendia-Urrutia</i>	19
Iparraldeko bigarren mailako euskarako klaseetan lantzen den literatura-autorearen profilaren bila, <i>Idoia Rodriguez Mondragon</i>	27
Desberdin ikusten al dute informatika eta informatikaria 10-12 urteko neskek eta mutilek? <i>Mikele Zurutuza-Renom, Edurne Larraza-Mendiluze eta Olatz Arbelaitz-Gallego</i>	36
Iparrar galdu gabe! Euskal alderdi-sistema ez da espainiar estatuko azpi-sistema elektoral bat, <i>Haritz Garmendia Iturria eta Eguzki Urteaga</i>	44
Andrei Zvyagintsev: boterearen jokia Leviatan filmean, Thomas Hobbesen eta Joben Liburuaren oinarrietatik, <i>Eider Urcola Eceiza</i>	50
Nolako prentsa nahi dute emakume kirolariek? <i>Judit Martínez Abajo, Maria Teresa Vizcarra Morales, Gema Lasarte Leonet, Ainhoa Gómez Pintado eta Irati León Hernández</i>	56
Gizarte Zerbitzuen Euskal Sistemaren ereduaren inguruan eztabaidatzen, <i>Nerea Zubillaga-Herran</i>	61
Trantsizio-ondorengo justizia Euskal Autonomia Erkidegoan, <i>Antton Maya</i>	68
Kultura atzitzeko eskubide konstituzionala. Nafarroako kultur eskubideen inguruko Foru Legearen ildotik, <i>Mikel Díez Sarasola</i>	75
Euskaldun gazte eta helduen harremanak Twitterren, <i>Joseba Fernandez de Landa, Rodrigo Agerri eta Iñaki Alegria</i>	83
Ikurrina Nafarroan: amaierari gabeko debeku baten azterketa, <i>Eneko Compains Silva</i>	91
Sormen eraginkortasun auto-pertzepzioaren lanketa unibertsitatean Design Thinking-aren bitartez: Mondragon Unibertsitateko ikus-entzunezko komunikazioko ikasleen kasua, <i>Beñat Flores, Aitor Zuberogoitia eta Txema Egaña</i>	97

Euskarazko komunikabideen aukerak sare sozialetan: <i>LIKEly, Libe Mimenza Castillo</i>	103
Tortura: Espainiar trantsizio demokratikoaren muga Euskal Herrian, <i>Pauline Guelle</i>	111
Adin txikikoak eta Internet: familien kezka eta erantzukizuna, <i>Rakel Gamito, Amaia Arroyo, Irune Corres eta Irati León</i>	116
Arrasaten komunitatea(k) ehunduz, <i>Ainara Santamaria Barinagarrementeria, Edorta Arana Arrieta eta Ion Andoni del Amo Castro</i>	122
Edizio genetikoa enbrioetan arautzeko nazioarteko adostasunaren bila: gutxieneko legeriaren e ta mugen beharra mundu mailako bidegabekeriak saiheste aldera, <i>Ekain Payán Ellacuria</i>	131
Ingeniaritzaren irudikapen sozio-profesionalaren azterketa genero ikuspegitik, <i>Iduzki Soubelet Fagoaga</i>	139

IKERGAZTE 2019

Nazioarteko Ikerketa Euskaraz

HITZAURREA

Duela 45 urte sortu zenetik, euskal komunitate zientifiko-intelektuala trinkotzea da UEUk duen helburu garrantzitsuenetakoa bat. Elkarren berri izatea ezinbestekoa da ezagutzak aurrera egin dezan, are gehiago gure kasuan, euskaraz lanean dihardugun ikertzaileak hain sakabanatuta egonda. Ildo horretatik, UEUk hainbat arlotako adituak bildu izan ditu zenbait ekimenetan azken hamarkadetan: Informatikari Euskaldunen Bilkurak (11 edizio) Historialari Euskaldunen Topaketak (5 edizio), Hizkuntzalari Euskaldunen Bilkura (3 edizio), Matematikari Euskaldunen Bilkura (3 edizio), Osasun Zientzietako eta Natur Zientzietako ikertzaileen bilkurak (3 edizio), besteak beste, horren adibide argiak dira.

Bilkura guzti horiei IkerGazte kongresua gehitu zitzairen 2015.eko maiatzean. Ikerketa, euskara, gazteak, disziplinarrekotasuna izan ziren bilgune haren osagai nagusiak. Durangon hasitako bideak, jarraipena izan zuen 2017.ean Iruñean. Eta heldu da 2019.a eta aurtengoan Baiona dugu topagune; maiatzaren 27, 28 eta 29an, Paueko eta Aturrialdeko Unibertsitatean, Errobiko Campusean (Université de Pau et des Pays de l'Adour, Campus de la Nive) elkartuko gara. Hirugarren edizio honek 2015.ean ziurgabetasun handiz hasitako bideak nolabaiteko oinarri sendoa baduela erakusten digu. Eta aurten, beste behin ere, ikergazteen eskutik jasotako ekarpen kopuruak IkerGazte behar beharrezkoa dela ematen digu aditzera.

“IkerGazte2019: Nazioarteko Ikerketa Euskaraz” goiburu duen kongresu horren artikulu-bilduma dugu hau. Izenburu honetan Ikerketa, Euskara eta Gaztetasuna bildu nahi izan ditugu. Ikusgarri egin nahi dugu Euskal Herriko ikertzaile gazteek egiten duten nazioarte mailako ikerketa. Maiz nazioartean erakutsi eta aurkezten dira lan horiek, Euskal Herrian eta euskaraz aurkezteko aukera izan gabe. Kongresu honen helburua komunitate-zientifiko euskaldunaren ikertzaileak bildu eta elkarren berri izatea da, arlo guztiak jorratuz; hasi humanitateetatik eta gizarte-zientzietatik, eta zientzia zehatz, natur zientzia, ingeniari, arkitektura eta osasun-arloetako gaietaraino. Nazioartean ingelesez argitaratu ohi diren lanak euskaraz ere argitaratzeko eta zabaltzeko aukeraren aldeko apustua da. Hirugarren edizio hau euskaraz egindako ikerketan mugari dela dakigu!

Honelako kongresu bat aurrera ateratzeko ezinbestekoa da bai banakoen lan eskerga, baita erakunde publiko eta pribatu ugariaren laguntza ere: UEUko lan-taldea, Iparraldeko Sostengu Taldea eta UEUkideak; Batzorde Zientifikoko ikertzaileak eta Batzorde Dinamizatzaileko ikergazteak; Unibertsitate eta Ikertalde laguntzaileak; aldizkari zientifikoak eta bestelako laguntzaileak. Aurten azpimarratzekoak dira IKER Euskara eta euskal testuen ikerketa-zentroaren aldetik eta Paueko eta Aturrialdeko Unibertsitatearengandin (UPPA) jasotako interesa eta babesa. Bestalde, Baionako Udalak eta Udalbiltzak sariak babestu dituzte. Horrez gain, hainbat pertsonak eta komunikabidek erakutsitako atxikimendua ere aipatu nahi dugu. Esker mila guztiei.

Egitarau interesgarri eta erakargarria da, arlo guztietako ekarpenak biltzen dituen; 49 ahozko aurkezpenak dira eta 53 poster modukoak. Guztira 102 komunikazio.

Hasieran, 111 komunikazio jaso ziren, baina gainbegiratze-prozesua gainditu ondoren 102 daude bilduma honetan.

Jakintza-arloei dagokionez hauek dira zenbakiak:

Giza Zientziak eta Arteak	19
Gizarte Zientziak eta Zuzenbidea	19
Zientziak eta Natura Zientziak	21
Ingeniaritza eta Arkitektura	20
Osasun Zientziak	23

Ikertzaileen filiazioari dagokionez, espero bezala, Euskal Herriko Unibertsitatea (UPV/EHU) da maizen aipatu dena, 76 ekarpenekin. Ondoren Mondragon Unibertsitatea (5 ekarpen), Nafarroako Unibertsitate Publikoa (4 ekarpen) eta Nafarroako Unibertsitatea (4 ekarpen) aurkitzen ditugu maizen. Paueko Unibertsitatetik ere 3 ekarpen bat egon dira, eta IKER ikerketa-zentrotik eta Bordeleko Unibertsitatetik, bana. Beste ekarpen batzuk ere ondoko unibertsitatetatik jaso dira: Bartzelonako Unibertsitatea, Madrigal Unibertsitate Publikoa eta Birmingham City University.

Unibertsitateei loturiko ikerketa-zentroak eta taldeak aipatzen dira ekarpenetako askotan, beheago aipatzen diren Ikertalde laguntzaileez gain, PIE, NU-Cima, NU-Tecnun, INAMAT Institutua, BioCruces Osasun Ikerketa Institutua, BCMaterials, Polymat, AZTI-Teknalia, Instituto de Diagnóstico Ambiental y Estudios del Agua (IDAEA-CSIC), Estación Biológica de Doñana (CSIC), Ikerlan, chucarro Basque Center for Neuroscience edo CIC-energyGUNE agertzen dira besteak beste. Euskaltzaindia eta Gipuzkoako Foru Aldundia ere izan dira ikerketagune.

Euskal Herritik kanpoko erakundeei dagokienez, hauek dira lankidetzan aipatzen diren unibertsitate batzuk: Université de Toulon, UEU, Begoñako Andra Mari, Curtin University, Mineral Resources, Commonwealth Scientific and Industrial Research Organisation (CSIRO), Institut de Biologie Paris Seine (NPS – IBPS).

Eta bi urtean behin errepikatzeari eutsiko diogu. Beraz, adi, Ikergazte2021 etorriko da-eta!

Olatz Arbelaitz, Urtzi Etxeberria, Ainhoa Latatu eta Miren Josu Omaetxebarria

BATZORDEAK

Batzorde Zientifikoa

Batzordeburua:

Miren Josu Omaetxebarria (UPV/EHU, UEU)

Urtzi Etxeberria (IKER Euskara eta euskal testuen ikerketa-zentroa)

Koordinatzailea:

Olatz Arbelaitz (UPV/EHU, UEU)

Idazkaria:

Ainhua Latatu (UEU)

Giza Zientziak eta Arteak

Itziar Aduriz (Bartzelonako Unibertsitatea, UEU)

Garazi Arrula (UPV/EHU, UEU)

Haizea Barcenilla (UPV/EHU, UEU)

Aritz Irurtzun (CNRS-IKER, UEU)

Kepa Korta (UPV/EHU)

Aitzpea Leizaola (UPV/EHU, UEU)

Elizabete Manterola (UPV/EHU, UEU)

Ismael Manterola (UPV/EHU, UEU)

Alazne Porcel (UPV/EHU)

Blanca Urgell (UPV/EHU)

Gizarte Zientziak eta Zuzenbidea

Josu Amezaga (UPV/EHU, UEU)

Aitor Bengoetxea (UPV/EHU, UEU)

Eneko Bidegain (MU, UEU)

K. Josu Bijuesca (Deustuko Unibertsitatea)

Lore Erriondo (UPV/EHU, UEU)

M^aLuz Esteban (UPV/EHU, UEU)

Mikel Iruskieta (UPV/EHU, UEU)

Xabier Landabidea (Deustuko Unibertsitatea, UEU)

Ixusko Ordeñana (UPV/EHU)

Iñaki Peña (Deustuko Unibertsitatea)

Zientziak eta Natur Zientziak

Elizabete Alberdi (UPV/EHU, UEU)

Arantza Aldezabala (UPV/EHU, UEU)

Estibaliz Apiñaniz (UPV/EHU, UEU)

Arturo Apraiz (UPV/EHU, UEU)

Itziar Aretxaga (INAOE)

Inmaculada Arostegui (UPV/EHU, UEU)

Jose Miguel Campillo (UPV/EHU, UEU)

Arturo Elosegi (UPV/EHU, UEU)

Nestor Etxebarria (UPV/EHU, UEU)

Maite Insausti (UPV/EHU)

Kizkitza Insausti (NUP)

Marian Iriarte (UPV/EHU)

Natxo Irigoien (NUP)

Josu Jugo (UPV/EHU, UEU)

Ingeniaritza eta Arkitektura

Gorka Azkune (Deustuko Unibertsitatea)
Haritza Camblong (UPV/EHU, ESTIA, UEU)
Unai Fernandez de Betoño (UPV/EHU, UEU)
Igor Peñalva (UPV/EHU)
Olatz Perez de Viñaspre (UPV/EHU, UEU)
Maialen Sagarna (UPV/EHU)
Ane Sarasola (UPV/EHU)
Arkaitz Zubiaga (University of Warwick)

Osasun Zientziak

Rafael Aldabe (CIMA, NU)
Jose Ramon Bilbao (UPV/EHU, Gurutzetako Ospitalea)
Koldo Callado (UPV/EHU, UEU)
Izaskun Elezgarai (UPV/EHU, UEU)
Felix Elortza (Biogune, UEU)
Karlos Ibarguren Olalde (Osakidetza)
Xabier Isasi (UPV/EHU, UEU)
Nerea Osinalde (UPV/EHU)
Izortze Santin (UPV/EHU)

Beste gainbegirale batzuk

Bakarne Altonaga (UPV/EHU, UEU)
Ander Altuna (UEU)
Noelia Andollo (UPV/EHU)
Aritz Bilbao (Deustuko Unibertsitatea)
Unai del Burgo (UPV/EHU, UEU)
Ibon Cancio (UPV/EHU, UEU)
Idoia Fernandez (UPV/EHU, UEU)
Vanessa García (UPV/EHU)
Unai Lopez-Novoa (Cardiff University)
Jose Martin (UPV/EHU, UEU)
Iñigo Mendialdua (UPV/EHU)
Bea Narbaiza (UPV/EHU)
Jose Antonio Pascual (UPV/EHU)
Igor Rodriguez (UPV/EHU)
Josean Rodriguez (UPV/EHU)
Ainara Sagarna (UPV/EHU)
Itziar San Martin (UPV/EHU, UEU)
Ander Soraluze (UPV/EHU, UEU)
Joseba Zalakain (Siis, Dokumentazio eta Ikerketa Zentroa)
Jon Zarate (UPV/EHU)
Mario Zubiaga (UPV/EHU, UEU)

Batzorde Dinamizatzailea

Haizpea Abrisketa (CNRS-IKER Euskara eta euskal testuen ikerketa-zentroa)
Begoña Altuna (UPV/EHU)
Joseba Fernandez de Landa (UPV/EHU)
Pauline Guelle (UPPA, IUV, UPV/EHU)
Nagore Elu (UPV/EHU)

Batzorde Teknikoa

Ane Sarasua (UEUko Idazkari nagusia)

- Idoia Torregarai (komunikazio arduraduna)
- Ainhoa Latatu (koordinatzaile akademikoa)
- Ander Altuna (hizkuntza zuzentzailea)

Ikerketa-talde laguntzaileak

- ELEBILAB. UPV/EHUren Elebitasunaren Laborategia.
- UPV/EHUko hizkuntzaren tratamendu automatikoaren inguruko IXA Ikerketa Taldea
- UPV/EHUko “Jokabidearen Ekologia eta Eboluzioa” ikerketa taldea.
- NOR. UPV/EHUko Ikus-entzunezko Komunikazio eta Publizitate Saileko Ikerketa Taldea.
- UPV/EHUko Neuropsikofarmakologia ikerketa taldea.
- UPV/EHUko Sinapsi-neuroanatomiaaren ultraegitura eta funtziorako laborategia.

Aldizkari zientifiko laguntzaileak

- ALDIRI. Arkitekturaren inguruko adizkaria
- BAT. Soziolinguistikan eta glotopolitikan espezializatutako aldizkaria.
- EKAIA. Euskal Herriko Unibertsitateko zientzia eta teknologi aldizkaria da.
- ELHUYAR ZIENTZIA ETA TEKNOLOGIA aldizkaria.
- JAKIN. Giza eta gizarte-zientzien alorreko kultur aldizkaria.
- OSAGAIZ. Osasun zientzien aldizkaria
- SENEZ. EIZIE elkarteak kudeatzen duen itzulpengintzako arloko aldizkaria.
- UZTARO. UEUk kudeatzen duen giza eta gizarte-zientziei buruzko aldizkaria.

Hizlari gonbidatuak

- Francesco d’Errico, CNRS-Bordeleko Unibertsitatean Ikerketa Zuzendaria eta Bergeneko Unibertsitatean irakaslea.
- Jesus Mari Txurruka, UPV/EHUko irakasle eta ikertzailea izandakoa. UEUkidea.
- Gwerfyn Wyn Roberts, Galeseko Bangor University-ko School of Health Sciences-eko irakasle titularra izandakoa.
- Josu Martinez, UPV/EHUko ikus-entzunezko Komunikazio saileko ikerlari eta irakaslea da, zinema arloan.

Tailerrak

- «Artikuluak, tesia eta bestelako dokumentu zientifikoak sortu LaTeXekin». Igor Ruiz Agundez. BilbaoTIK – Bilboko Udalaren Informatika Zentroa.
- «Prozedura feministak: ezagutza, ikerketa eta herrigintza». Miren Aranguren. Emagin Formazio eta Ikerketa Feminista Elkarteko kidea eta ikerketa proiektuen arduraduna.
- «Argitalpen zientifikoetarako mapen sorkuntza». Pili Martinez eta Aitor Bastarrika. Geomatika Aplikatua Ikerketa Taldeko partaideak eta UPV/EHUko Geoinformatikako Berezko Tituluko irakasleak.
- HITZALDIA: 1757ko lapurterazko gutunak: jarraipena. Xarles Bidegain. Paueko eta Aturrialdeko Unibertsitatean Euskal Literatura eta Euskal Mintzairako katedraduna, euskaltzain eta ikertzailea.
- Datuak ikusarazteko, Infografia. Joxan Apeztegia. BERRIAko infografista.
- Ikerkuntzan kontuan hartu behar diren gako juridikoak. Ion Turrillas. IKT abokatua, UPV/EHU.
- Zelan aletu zure ikerketa akademiatik harago. Uxune Martinez. Euskampus Fundazioko Kultura Zientifikoko eta Berrikuntza Unitateko Zabalkunde Zientifikorako arduraduna.

- Tailer-bisitak:
 - Euskal Herriko Laborantza Ganbara.
 - ESTIA Ingeniaritza Eskola.

Mahai-ingurua

«Baxoaren ondotik zer? Nazio garapenerako giltzak». Gidaria: Pauline Guelle (UPPA, IUV, UPV/EHU).

“La Manada” auzia Twitterren: Sare sozialetatik gizartea eraldatuz

Idoiaga Mondragon, Nahia; Sainz de la Maza San José, Martin eta Belasko Txertudi, Maitane
Euskal Herriko Unibertsitatea (UPV/EHU)
nahia.idoiaga@ehu.eus

Laburpena

Ikerlan honetan “La Manada” auziaren epaiak Twitterren izandako jarraipena aztertu da. Horretarako epaia plazaratu zen dataren inguruko lau astetan #lamanada traola erabilitako txio guztiak batu ziren eta haien edukia analisi lexikal bidez aztertu zen. Emaizetan diskurtso feministak garrantzia nabarmena izan zuen, haserrea plazaratuaz, mobilizazio soziala deituaz, biktima babestuz edota bortxaketaren kulturaren kontrako diskurtsoa zabalduaz. Halere, diskurtso sexista eta anti-feminista ere presente izan zen espazio honetan. Twitterreko diskurtsoa sexu erasoei buruzko pentsaeraren isla izan daitekeela ondorioztatzen da, baina aldi berean baita agente aktibo ere jakintza eraldatu horren eraikuntzan.

Hitz gakoak: La Manada, Twitter, Sare sozialak, Bortxaketaren kultura, Gizarte irudikapenak

Abstract

This research investigates how “La Manada” case has been dealt with through Twitter. Twitter’s discourse was analyzed in four weeks around the announcement of the judgment. All the tweets with the hashtag #lamanada were selected and their content was analyzed by lexical analysis. Results saw that feminist movement’s discourse took on great significance, expressing anger, calling for social mobilisations, criticizing the victim blaming and creating a dialogue against rape culture. However, the anti-feminist and sexist discourses were also present in this space. It is concluded that Twitter’s discourse is a symptom of a shift in mentality whilst at the same time serves as an active constructor of this changed knowledge. .

Keywords: La Manada, Twitter, Social media, Rape culture, Social Representations

1. Sarrera eta motibazioa

"La Manada" auzia Iruñean, Nafarroan, 2016ko uztailaren 7an San Fermin jaietan gertaturiko sexu indarkeria kasua da. Emakume batek bost gizonezko osatutako talde batek Iruñeko eraikin batetako korridorean bortxatu zutela salatu zuen. Akusatu guztiak atxilotu zituzten, Guardia Zibilaren eta Espainiako Armadaren kide bana haien artean, espetxeratu eta epaituak izan ziren (Orzaiz, 2018; Osa, 2018). Epaia 2018ko apirilaren 26an iragarri zen, auzitegiak sexu abusutzat jo zuen gertakaria eta ez zuen onartu sexu erasoaren egia izan zela (Orzaiz, 2018).

Epaia ostean, beraien salatzearen manifestazioak deitu ziren Euskal Herriko eta Espainiako herri gehienetan (Orzaiz, 2018). Gainera, sare sozialak eztabaida egin zuten eta “La Manada” kasua gai nabarmenena (*trending topic*) izan zen hainbat aldiz (Asenjo, 2018; Osa, 2018). Artikulu honetan "La Manada" kasuak sare sozialetan, zehazki, Twitter-en, izandako plazaratzea landu eta aztertuko dugu, beronek eraso sexualekiko irudikapen partekatuetan izan dezakeen garrantzia eztabaidatuaz.

2. Arloko egoera eta ikerketaren helburuak

Gizarte Irudikapenen teoriaren barruan, *Collective Symbolic Coping*-ak (CSC) (Wagner, Kronberger, eta Seifert, 2002) taldeek gizarte-ordena arriskuan jartzen duten egoera berriei esanahia nola ematen dieten azaltzen du, "La Manada" auzia kasu. CSC-a Gizarte Irudikapenen (Moscovici, 1988, Wagner eta Hayes, 2005) eta *Agenda-Setting* (MacCombs, 2006) teoriaren interfazeetatik sortu zen, maila kolektiboko *coping*-a edo aurre egitea nabarmenduaz. Beste era batera esanda, komunikazio-sare baten parte izanik, bai gizabanako gisa eta baita taldeko kide

gisa ere, gai edo erronka berri bati nola aurre egiten zaion deskribatzen du prozesu honek (Orr, Sagi eta Bar-On, 2000; Wagner, 1998).

Horren ondorioz, CSC-aren bidez sortutako irudikapenek gizarteari gertakari berriak interpretatzeko tresnak eskaintzen dizkiote (Gilles et al., 2013). Prozesu horrek ordea, ondorengo faseak bete behar ditu (Wagner et al., 2002): 1) Kontzientzia hartzea, hau da, gizarteak gertaera garrantzitsutzat jo behar du; 2) Desadostasuna (dibergentzia), gertaeraren interpretazio desberdinak sortu behar dira, anbiguitasuna eta nahasmena sortuz; 3) Konbergentzia, taldeak hitzarmen bat onartuko du interpretazio berri bat eraikitzeko; eta 4) Normalizazioa, gertakari berriaren azalpena ezagutza komunean integratuko da eta, beraz, gizarteak bateratasunez onartuko du. Honenbestez, sare sozialak gizarte irudikapenen CSC-aren bidezko bilakaera aztertzeke iturri paregabeak izan daitezke, berauek ingurune naturalistan ebaluatzeko aukera eskaintzen dutelako. Izan ere, Twitter-en iritziak modu ireki eta bat batekoan eztabaidatzen dira denbora errealean (Stubbs-Richardson, Rader eta Cosby, 2018).

Bestalde, 2010. urteaz geroztik, mundu mailako mugimendu feministak patriarkatuarekin, sexismoarekin, misoginiarekin, genero indarkeriarekin eta desberdintasunekin lotutako hainbat gairi buruzko arreta eta kontzientzia zabaldu nahian irmoki dabilta sare sozialetan lanean (Baer, 2016; Turley eta Fisher, 2018). Twitter bezalako sare sozialen bidez gizarteko talde zabalei formazio feminista eskaintzeko aukera baitago (Sills et al., 2016). Lanketa horretan bereziki gai garrantzitsutzat jo dute bortxaketaren kulturaren aurka egitea (Keller, Mendes, eta Ringrose, 2018; Mendes, 2015; Sills et al., 2016).

Baina, zer da bortxaketa kultura? Bortxaketa kultura eraikuntza soziala da, gizabanako zein gizartearen mailan. Horren bidez, sexu-indarkeria urteetan zehar iraunkorra eta justifikatua izan da (Baroja, 2018; Edwards, Turchik, Dardis, Reynolds, eta Gidycz, 2011). Hau da, bortxaketa kulturak bultzatutako uste eta balioek bortxaketa onartzen duen ingurunea sortzen dute, emakumeen sexu-objektibazioa, biktimen estigmatizazioa eta bortxaketaren justifikazioaren bidez (Baroja, 2018; Boswell eta Spade, 1996). Ideia hauek ere presentzia nabarmena izan ohi dute mundu digitalean eta sare sozialak bortxazko kultura ugaritzeko plaza gisa ere erabiliak izan dira (Jackson, 2018; Keller et al., 2018).

Honenbestez sare sozialek, eta bereziki Twitter-ek, egun pil pilean dauden gaiei buruzko gizarte irudikapenak isla ditzakete, “La Manada” auzian gertatutako gisara, jendartea mehatxatzen duten gertaera berriei esanahia nola ematen zaien erakutsiaz. Beraz, ikerketa honen helburu nagusia “La Manada” auziari buruz Twitterren plazaratutako diskurtsoa aztertzea da, beronen bidez landutako esanahi sinbolikoa argitzeko. Hau da, lan honen jomuga “La Manada” auziak zein esanahi izan duen eta sare sozialen bidez, *Collective Symbolic Coping* prozesuari jarraiki nola aurre egin zaion ikertuko dugu.

Auzi honi buruz Twitterren landutako diskurtsoa kontrajarria izatea espero da. Horrela, alde batetik, diskurtso feministatik modu argi eta indartsuan agertzea espero da, bereziki biktima babestuz. Diskurtso feminista hauek bortxaketaren kultura eta berau babesten dutenak (erasotzaile, epai etab.) salatuko dituzte. Bestalde, bortxaketa kultura bultzatutako duen diskurtso sexista agertzea ere espero da, bereziki biktimaren erruduntasuna argudiatuz. Honenbestez, eta aipatutako guztiaren ondorio gisara, “La Manada” auziaren gizarte eraikuntza polemikoak eraso sexualeri buruzko gizarte irudikapenetan eragin nabarmena izatea espero da.

3. Ikerketaren muina

3.1 Diseinua

Datuak biltzeko metodoa. Twitter-eko txioen lagina sortzeko, *streaming* API bidez lau astetan zehar #lamanada *hashtag*-a edo traola izan zuten txio guztiak bildu ziren. Guztira, “La Manada” kasuari buruzko 3.822 txio bildu ziren. Txioak “La Manada” auziko epaia plazaratu zen dataren, 2018ko apirilaren 26aren, ingurukoa lau astetan zehar bildu ziren, zehazki apirilaren 18tik maiatzaren 17ra bitartean. Aste hauek honela kodetu ziren: 0 Astea (apirilaren 18tik apirilaren

25era), 1 Astea (apirilaren 26tik maiatzaren 2ra), 2 Astea (maiatzaren 3tik 9ra) eta 3 Astea (maiatzaren 10etik 17ra).

Jasotako txioen analisi lexikala burutzeko eta kasu hauetan ohiko diren fidagarritasun- eta baliozkotasun-arazoak ekidin nahian (Reinert, 1996), Reinert metodoa darabilen Iramuteq softwarea erabili zen. (Reinert, 1983, 1990). Metodo honen helburu nagusia testua kuantifikatzea da, haren estruktura garrantzitsuenak, klase deritzenak, erauziz testu-datuei datxekien informazio oinarritzat erabili nahian. Frogatua izan da (Reinert, 1996) estruktura hauek bereziki lotuak daudela testuan hitzek duten banaketarekin eta banaketa hori orokorki ez dela zorizkoa izaten. Gainera, analisi lexikal teknika baliagarria da irudikapen sozialen edukia aztertzeko, arloko ikerketa klasikoekin emaitzekin bat baitator (Lahlou, 1996).

Softwareak cluster analisi hierarkiko beherakor bat burutzen du klase edo hitz talde ezberdinak identifikatuaz. Reinert metodoarekin burututako beste ikerketa batzuetan bezala (Vizeu eta Bousfield, 2009), klase bakoitzeko hitz garrantzitsuenak hiru irizpideren bidez sailkatu ziren: 1) Hitzaren errepikakortasun-maiztasuna klasean bertan 5 baino handiagoa izatea; 2) khi karratuaren asoziazio-probaren balioa klasearekiko $\chi^2 \geq 32.85$; $df = 1$ baino handiagoa izatea; eta 3) hitz horren % 50 edo gehiago klase horri egokitu izana.

Klase lexikalak identifikatu ostean, aldagai «pasibo» ekin (aldagai askeak) lotura esanguratsua duten azter daiteke. Gure kasuan, aldagai pasiboak publikatze-asteak izan ziren. Horretarako, txio bakoitza argitaratutako datarekin kodifikatuta sartu zen Iramuteq programan, eta horrela txio bakoitza informazio horrekin lotuta geratu zen. Gainera, khi karratu estatistiko bat ere kalkulatu zuen Iramuteq-ek, klase bakoitzak aldagai askearekin duen lotura zehazteko. Horrela, ikerlariak klase eta estatistika-irizpide batzuk lortzen ditu hitz tipiko eta testu tipikoen segmentu moduan. Honek klaseak mundu lexikal gisa interpretatzeko oinarria eskaintzen du (Schonhardt-Bailey, 2013). Bukatzeko, analisi osagarri gisa, korrespondentzia aniztunen analisi faktoriala ere eskaintzen digu programa honek.

3.2 Emaitzak

Iramuteq softwarearen bidez aztertutako txioen corpusak 108.045 hitz izan zituen, non 11.958 hitz bakarrik izan ziren. Analisi hierarkiko beherakorrak corpusetik 5 klase eratorri zituen bakoitzeko hitzik esanguratsuenekin 1. irudian ikus daitekeen bezala.

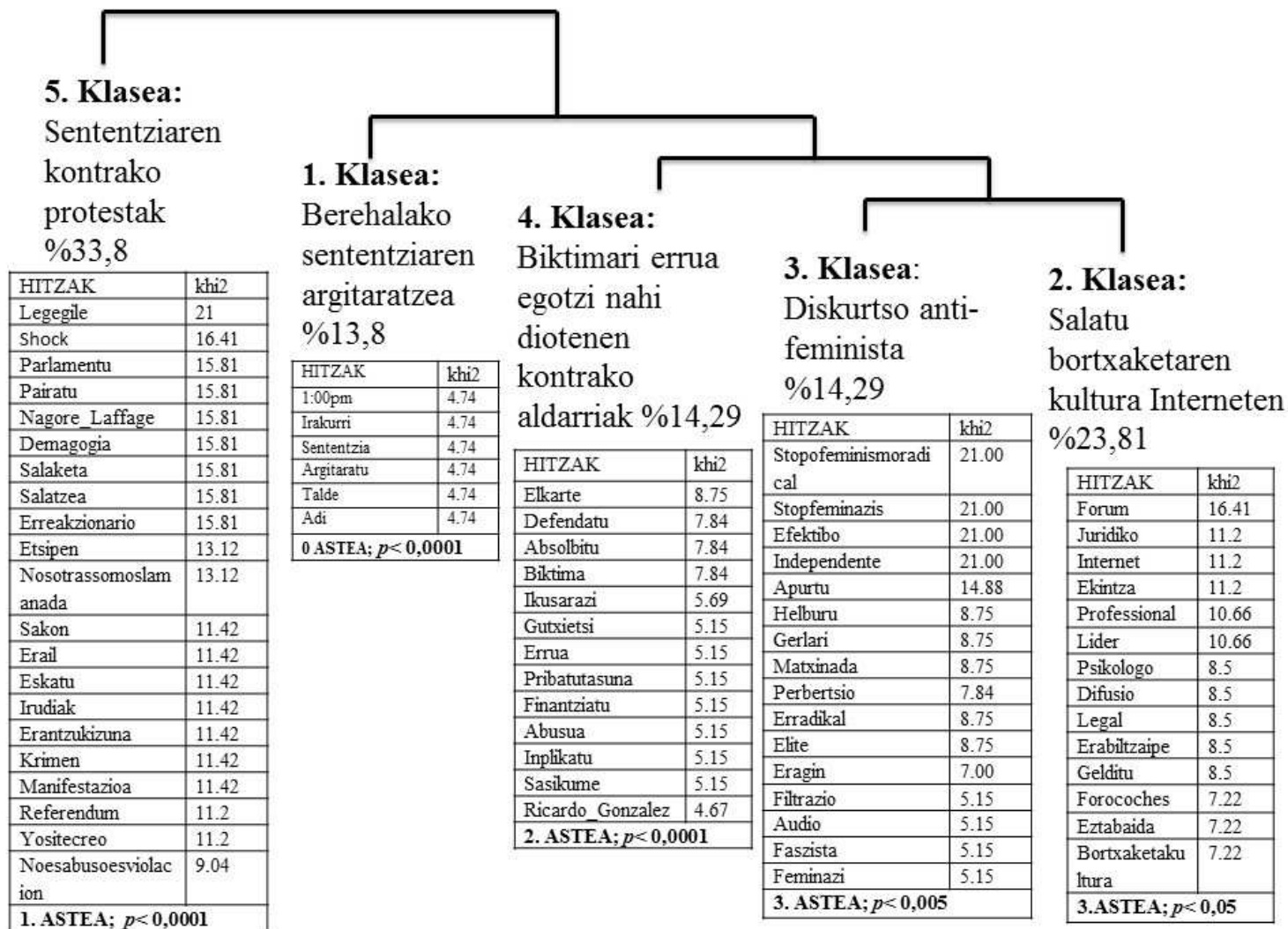
Ordena kronologikoari jarraiki lehenengo klasea “Berehalako sententziaren argitaratzea”, 0. astearekin lotuta agertu zen, hau da, sententziaren iragarpenaren aurreko astean. Klase honetako txio gehienek sententziaren argitaratzea berehalakoa zela ikusita sarean gaiarekiko arreta piztea zuten helburu: "Adi! Ostegunean, 1:00etan. #lamanada epaia argitaratuko da. Prestatu zaitez! Gehienez 22 urteko kartzela zigorra talde bortxaketagatik "(Astea 0; $X^2 = 65,45$).

Bigarrenik, eta lehenengo asteari, hau da, sententzia plazaratu eta ondorengo lehenengo asteari loturik bostgarren klasea dugu. Klaserik pisutsuena izanik eta “Sententziaren kontrako protestak” gisa izendatua izan zen. Klase honetako txioek sententziak gertaera abusu sexual kontsideratzea eta ez bortxaketa edo eraso sexuala gogorki salatu zuten: “Guztiok #lamanada auziko sententzia lotsagarriaren kontra! Ez da abusua bortxaketa da”(Astea 1; $X^2 = 94,45$); "Bost gizonak emakume bat bortxatu zuten eta hiru epailek herrialde osoan emakumeak bortxatu gaituzte! #lamanada amesgaiztoa da!" (Astea 1; $X^2 = 90,42$). Gainera, bidegabekeria gisa hautemandako gertaera hau salatzeke protestetarako dei masiboa egin zen, bai kalean eta baita sare sozialetan traola bereziak erabiliaz, besteak beste: #nosotrassomoslamanada (gu gara manada) ($X^2 = 13,12$); #yositecreo (nik sinisten zaitut) ($X^2 = 11,20$), #noesabusoesviolacion (ez da abusua, bortxaketa da) ($X^2 = 9,04$), #noesno ($X^2 = 7,14$); edo #noestassola (Ez zaude bakarrik) ($X^2 = 4,89$). Protestetarako deian adibide ondorengo txioak ditugu: "Gizarte gisa, inoiz ez dugu ahaztuko hau, #lamanada sententziaren aurka goazen protestara!" (Astea 1; $X^2 = 86,56$).

Azkenik, bostgarren klase honekin amaitzeko, txiolariek bereziki gogoan izan zuten Nagore Laffageren hilketak. Iruindar gazte hau 2008ko uztailaren 7an, San Fermin egunez baita, hil zuen José Diego Yllanes-ek berarekin sexu harremanak izateari uko egin ostean kolpatu, ito eta erail

zuelarik (Duva eta Azurmendi, 2008). Honela zioten txio esanguratsuenek: “Duela 10 urteko San Ferminetan Nagorek bere bortxatzaileari aurre egin zion! Berak kolpeka hil zuen. 8 urte pasata libre dago. Mezua: erasotzaileari aurka egiten badiozu hil egingo zaituzte. Gaurko mezua: erasotzaileari aurka egiten ez badiozu, ez zaituzte sinestuko #lamanada #justiciapatriarcal (justicia patriarkala) #noesabusoosviolacion (ez da abusua bortxaketa da) ” (Astea 1; $X^2 = 83,45$).

1.irudia. Asoziazio askeko cluster analisi beherakorrek dendograma, maiztasun handieneko hitzekin eta asoziazio indize handiena duten hitzekin X^2 (1), $p < 0,001$. Iturria: Lanketa propioa

Hurrenkera kronologikoari jarraiki, eta sententziaren osteko bigarren astearekin lotuaz laugarren klasea ageri da “Biktimari errua egotzi nahi dioten kontrako aldarriak”. Klase honetan, erru egotze saiakera hauek bai elkarteek eta baita banakoek ere (Ricardo Gonzalez epaileak kasu) burutu zituztela salatzen da, “La Manadako” bost gizonak defendatuaz edota biktima eta bere pribatutasuna ez errespetatuaz. Klase honen txio tipikoak honako hauek dira: "Emakumeak defendatzen dituela dioen PPK 9.000€ eman dizkio, #lamanada defendatzen duen elkarte bati!" (2. Astea; $X^2 = 77,13$); " #lamanada-ri buruz: Botere judiziala zaborra da! biktimaren datu pribatuak zabaltzen dituzten sasikumeekin batera" (2. astea; $X^2 = 65,78$).

Azkenik, sententzia publikatu osteko hirugarren astearekin lotuta guztiz aurkakoak diren bi klase agertu dira. Lehenik, hirugarren klasean “Diskurtso anti-feminista” dugu. Diskurtso anti-feministak, klase honetan esanguratsuki garrantzitsu izan ziren hainbat traola erabili zituen, besteak beste, #stopfeminismoradical (gelditu feminismo radikala) (X2 = 21,00) edo #stopfeminazi (X2 = 20,00). Klase honetan biktimari errua egozten zaio, “La Manada” –ko bost erasotzaileak gudari eta errugabe gisa irudikatzen diren bitartean. Gainera, biktima defendatzen duen mugimendu feminista gizartearentzako gaitz bezala definitzen da. Klase honetako txio esanguratsuenak hauek dira: “Zu izan zintezke, zure anaia, zure lehengusua edota zure semea gezurretako akusazioen hurrengo biktima #lamanada den gisa! Ekin orain! #Stopfeminazi #stopfeminismoradical #yonotecreo (nik ez zaitut sinisten)” (Astea 3; X2 = 56,73); “Feministek diotena egia balitz, Espainiar erdiak kartzelan egongo lirateke, horregatik, premiazko neurriak hartu behar ditugu gerlari hauek defendatzeko #lamanada #stopfeminazis #stopfeminismoradical” (Astea 3; X2 = 43,67).

Halere diskurtso anti-feminista hau eta orokorrean bortxaketaren kultura salatuz hirugarren aste horretan bertan bigarren klasea ere agertu zen “Salatu bortxaketaren kultura Interneten” deitu duguna. Klase honek bereziki salatzen ditu “forocoches”-en gisako Interneteko foroak: “#forocoches-en #lamanada-ko biktimarekiko post iraingarriak daude. Erabiltzaileetako batek biktima identifikatu duela aldarrikatzen du eta baita foro honetara bere argazki bat igo duela ere #stopforocoches” (Astea 3; X2 = 66,57); “#forocoches-eko erabiltzaileek #lamanada laguntzeko diru bilketa bat egin nahi dute. #forocoches ixteaz gain gobernuek horrelako foroei pistak ematen dizkieten komunikabideen aurka ere egin beharko luke” (Astea 3; X2 = 54,54). Horrez gain, sareak biktima erasotu zuten beste hainbat banako eta talde ere salatu ziren klase honetan, besteak beste horrelako txioen bidez: “2016an sexismoagatik zigortutako Santiagoko Unibertsitateko irakasle batek orain #lamanada biktimak gozatu egin zuela dio! Pertsonaia hau behin betiko irakasle gisa baztertu izan behar da” (Astea 3; X2 = 43,87).

4. Ondorioak

“La Manada” auzia mugarri esanguratsua izan da gure gizarteak sexu erasoei buruz eraikiak dituen gizarte igurikapenak lantze aldera, eta gure emaitzek *Collective Symbolic Coping* prozesuaren hainbat fase bete dituela islatu dute. Zehazki, CSC-ren lau faseetako bi argi eta garbi identifikatu dira.

Hasteko, kontzientzia hartze prozesua nahita aktibatu zuten hainbat txiolarik sententziaren iragarpenaren aurreko egunetan, *agenda-setting* prozesuaren bidez (McCombs, 2004), bereziki jendea adi eta prest egoteko eskatuaz. Hau da, “La Manada” auziari buruzko eztabaida sare sozialetan piztuaz erabiltzaile hauek gaia gizartearentzako esanguratsu eta garrantzitsu bihurtu nahi izan zuten.

Gainera, Twitter-eko diskurtsoan dibergentzia fase argia ere behatu ahal izan da. Gaiari buruzko interpretazio desberdinak plazaratu eta kontrajarri baitziren, eztabaida eta jarraipen publiko sutsua sortuaz. Fase honen barnean literatura zientifiko feministan oparo landu izan diren hainbat gai islatu ziren. Lehenik eta behin, mugimendu feminista eta beronen diskurtsoa argi eta garbi nabarmendu ziren Twitter-en, esate baterako, sexu-indarkeriaren oinarri patriarkala salatuaz eta beroni aurre egiteko eskatuaz (Durham, 2013). Izan ere, eraso sexual honek ez zuen soilik sare sozialen bidez deitutako aurrekaririk gabeko erantzuna izan kaleetan, sareetan ere bortxaketa kulturari buruzko hausnarketa esanguratsua sortzea lortu zuen.

Halaber, “La Manada” kasua maila judizialean eta hainbaten artean baita jendartean ere interpretatua izan zen era bortxaketaren kulturaren aldarriekin bat etorri zen. Biktimari errua egotzi nahian eta aldi berean erasotzaileak babestuz sarri aipatu zen jai giroan izaniko gertaera izan zela. Are gehiago, sententzia berak aldarrikatu zuen biktima “aktiboki defendatu” ez zenez ez zela bortxaketa edo sexu erasorik egon, abusua baizik. Gertaeraren interpretazio hau bereziki iraingarri eta mingarri gisa hauteman zuten txiolariek, bereziki bere erasotzailetik defendatu eta ondorioz eraila izan zen Nagore Laffageren kasua berbizarazi baitzien. Bortxaketaren kulturaren oinarritutako iritziak onartezinak zirela kontsideratuaz sareetan bereziki kritikatuak izan ziren horrelako sexu erasoak jai giroan ekidin ezinak, barkatu beharrekoak, gozagarriak edota

nahitaezkoak direla defendatu zutenak (Mendes, 2015). Izan ere, “La Manada” auziko sententzia bortxaketaren kulturaren barnean ernatutako justizia patriarkalaren emaitza gisa deskribatu zuten hainbat txiolarik. Beraz, honek bortxaketaren kultura gizarte mailan ez ezik maila judizial eta polizialean ere landua izan beharko litzatekeela argi uzten digu, “La Manada” auziaren ondorioz eskatu izan den bezala. Hau da, bortxaketa bera berkontzeptualizatu beharra dago bortxaketaren kultura irauliaz (Mardorossian, 2002).

Dibergentzia fase honi jarraiki, hainbat kasutan sare sozialak “La Manada”-ren biktima iraintzeko erabili izan ziren (Moody-Ramirez, Lewis eta Murray, 2015), baina orokorrean askoz zabalagoa izan zen Twitter-en biktima babestuaz diskurtso hauen kontra sortutako mugimendua (Keller, 2015; Mendes, 2015). Beraz, diskurtso feminista eta anti-patriarkalak sortu eta zabaldiaz (Keller, 2015; Mendes, 2015) bortxaketaren kulturari errotik aurre egin nahi izan zioten hainbat txiolarik (Keller et al., 2018). Azpimarratu beharrekoa da, aktibismo feminista digital honek, “La Manada”-ren kasuan eragin indartsua izan zuela bai *online* mailan baina baita kaleetan eta beroni lotutako irudikapen sozialetan ere. Antzeko ekintza feministetan gertatu izan den antzera, #metoo kanpainan kasu, “La Manada” –ren estaldura digitalak ere ekintza eta aldaketa sozial erreala bultzatu zuen kaleetan eta gizartearen. Honen isla dugu Espainiar gobernuak sexu erasoak epaitzeko legea berrikustea eta aldatzea erabaki izana (Alvarez, Lorente eta Cata, 2018).

Halere, aipatu beharra dugu aurre esan bezala eta beste hainbat sexu eraso kasutan gertatu izan den bezala, “La Manada” auzia salatzeke sortutako mugimenduari kontrako erantzuna eman eta ikusarazi nahi izan zuen mugimendu anti-feminista ere plazaratu zela Twitter-en (Jackson, 2018; Keller et al., 2018). Kasu honetan, diskurtso anti-feminista honek argudiatu zuen edozein gizon izan daitekeela bortxaketaz akusatua feminismo erradikalak sortutako “gizonen kontrako mugimenduaren” ondorioz. Esanguratsua da honenbestez, mugimendu honek erabilitako traola gehienak feminismoaren kontra egitea zutela helburu, besteak beste, #stopfeminismoradical edota #stopfeminazi bezalakoak erabiltzeko. Bukatzeko, kontutan edukitzekoa da mugimendu anti-feminista hau auzia argitaratu eta lehen uneetan, hau da mugimendu feminista indartsu ageri izan zen lehen uneetan, ez zela ikusgarri egin. Aste batzuk itxaron zituen hasierako gizarte haserrea baretu edo ahazten joan arte eta momentu hortaz probestu zen sareetan presentzia nabarmena izateko.

Beraz, aztertu berri dugun dibergentzia fase horretan “La Manada” kasuak bai sare sozialetan eta baita gizarte mailan ere, adiera anitz izan zituela ikusi ahal izan dugu, berari loturiko esanahiak alor ezberdinetan era kontrajarrian eragin zutelarik. Denborarekin adiera hauetako batzuk baztertuak izango dira eta beste batzuk onartuak, azkenik gizarteak onartuko duen kontakizun bateratu bat sortuko delarik CSC-aren azken fasera helduz. Baina nabarmena den bezala, oraindik kasua pil-pilean egonda ezinezkoa da ez normalizazio ez konbergentzia fase horietara heltzea, eta denboraren poderioz auziaren esanahiak duen bilakaera aztertu beharko litzateke beroni buruzko azken irudikapena nola gauzatzen den erdiesteko.

5. Etorkizunerako planteatzen den norabidea

“La Manada” auzia inflexio puntu bat izan baita gure gizarteak eraso sexualak eta berauen trataera mediatiko, sozial eta judiziala ulertzeko orduan. Honenbestez, ezinbesteko deritzogu CSC-ak deskribatutako dibergentzia fasean plazaratutako diskurtso feminista horrek indarrean jarraitzea, konbergentzia eta normalizazio faseetara heldu eta bertan gailendu arte. Hau izango baita bortxaketaren kultura garaitzeko era bakarra, beronen onarpen eza gizartearen igurikapenetan ainguratzea lortzea baita hauek maila sozial, juridiko, polizial edota mediatikotik ezabatzeke bidea.

Auzi hau Twitter-en aztertu izanak balio erantsia eskaini dio ikerketa honi, ikusi baitugu nola Twitter-eko diskurtsoa jakintza berrien eraikuntzarekin batera garatzen den, sarritan prozesu honetan eragin zuzena izatea ere lortzen duelarik. Hau da, Twitter-en gauzatutako “La Manada” auziari buruzko diskurtso publiko eta partehartzaileak, banakoak ere jakintzaaren eraikuntzan agente aktibo bihurtu ditu, eta ez soilik orain arte bezala komunikabide boteretsuak. Hau

etorkizuneko gizarte mugimenduak aztertzeke oinarritzeko premisa da eta beraz mundu digitalari aldaketa sozialean dagokion lekua aitortzea ikerlarion betebeharra izango da.

Bukatzeke ikerketa honek berebiziko gakoak eskaini dizkigu sare sozialetako diskurtsoak eraso sexualei buruzko gizarte jakintza nola isla eta transforma dezakeen ulertzeko. Gizarte moderno kontsideratuetan ere, oraindik bortxaketaren kultura indartsu iltzatua dago gure irudikapenetan eta honi aurre egiteko sare sozialak egoki erabiltzen asmatzea transformaziorako gako garrantzitsua izan daiteke.

6. Erreferentziak

- Alvarez, P., Lorente, J., eta Cata, J. (2018, Ekainak 22). Spanish government considers legal reform after court releases 'Manada' sex-attack culprits. *El País*. Retrieved from https://elpais.com/elpais/2018/06/22/inenglish/1529650540_802576.html
- Asenjo, I. (2018, Apirilak 28). «¡No es abuso, es violación!», indignación y solidaridad en las redes sociales. *La Rioja*. Retrieved from <https://www.larioja.com/sociedad/manada-feminista-sanfermin-sentencia-redes-sociales-20180426105532-ntrc.html>
- Baer, H. (2016). Redoing feminism: Digital activism, body politics and neoliberalism. *Feminist Media Studies*, 16, 17–34.
- Baroja, N. (2018). *Microfísica sexista del poder: el caso Alcásser y las construcción del terror sexual*. Bartzelona: Virus
- Boswell, A. A. eta Spade, J. Z. (1996). Fraternities and collegiate rape culture: why are some fraternities more dangerous places for women?. *Gender eta Society*, 10(2), 133–147.
- Durham, M. G. (2013). Vicious assault shakes Texas town: The politics of gender violence in The New York Times' coverage of a schoolgirl's gang rape. *Journalism Studies*, 14(1), 1–12.
- Duva, J. eta Azurmendi, E. (2008, Uztailak 13). "He hecho algo muy malo. Tengo a una chica muerta". El psiquiatra que mató a una enfermera llamó a un amigo para deshacerse del cadáver. *El País*. Retrieved from https://elpais.com/diario/2008/07/13/espana/1215900018_850215.html
- Edwards, K. M., Turchik, J. A., Dardis, C. M., Reynolds, N., eta Gidycz, C. A. (2011). Rape myths: History, individual and institutional-level presence, and implications for change. *Sex Roles*, 65(11–12), 761–773.
- Gilles, I., Bangerter, A., Clemence, A., Green, E.G.T., Krings, F., Mouton, A., Rigaud, D., Staerkle, C. eta Wagner-Egger, P. (2013). Collective symbolic coping with disease threat and othering: A case study of avian influenza. *British Journal of Social Psychology*, 52(1), 83–102.
- Jackson, S. (2018). Young feminists, feminism and digital media. *Feminism eta Psychology*, 28(1), 32–49.
- Keller, J. (2015). *Girls' feminist blogging in a postfeminist age*. New York, NY: Routledge.
- Keller, J., Mendes, K., eta Ringrose, J. (2018). Speaking unspeakable things: Documenting digital feminist responses to rape culture. *Journal of Gender Studies*, 27(1), 22–36.
- Lahlou, S. (1996). A method to extract social representations from linguistic corpora. *Japanese Journal of Experimental Social Psychology*, 35(3), 278–291.
- McCombs, M. (2004). *Setting the agenda: Mass media and public opinion*. Cambridge: Polity Press.
- Mardorossian, C. M. (2002). Toward a New Feminist Theory of Rape. *Signs*, 27(3), 743–775.
- Mendes, K. (2015). *SlutWalk: Feminism, activism eta media*. Basingstoke, UK: Palgrave Macmillan.
- Moody-Ramirez, M., Lewis, T., eta Murray, B. (2015). The 2013 Steubenville rape case: An examination of framing in newspapers and user-generated content. *Southwestern Mass Communication Journal*, 30(2), 1–22.
- Moscovici, S. (1984). The phenomenon of social representations. In R. M. Farr eta S. Moscovici (Arg.), *Social Representations* (3–71). Cambridge: Cambridge University Press.
- Orr, E., Sagi, S. eta Bar-On, D. (2000). Social representations in use: Israeli and Palestinian high school students' collective coping and defence. *Papers on Social Representations-Online*, 9, 2.1–2.20.
- Orzaiz, I. (2018, Apirilak 27). «Abusu» mailara jaitsi dute Iruñeko eraso, eta bederatzi urteko espetxe zigorrak jarri. *Berria*. Retrieved from https://www.berria.eus/paperekoa/1866/002/001/2018-04-27/abusu_mailara_jaitsi_dute_irueko_erasoa_eta_bederatzi_urteko_espetxe_zigorrak_jarri.htm

- Osa, M. (2018, Azaroak 14). Sanferminetako bortxaketaren epaiketa: eztabaida Twitterren Espainiako hedabideen ikuspegiatik. *Argia*. Retrieved from <https://www.argia.eus/albiste/sanferminetako-iazko-bortxaketa-eztabaida-sortu-da-twitterren-espainiako-hedabideek-emandako-ikuspegiatik>
- Reinert, M. (1983). Une méthode de classification descendante hiérarchique: application à l'analyse lexicale par contexte, *Les cahiers de l'analyse des données*, 8(2), 187-198.
- Reinert, M. (1990). Alceste, une méthode d'analyse des données textuelles. Application au texte 'Aurélia' de Gérard de Nerval. *Bulletin de Méthodologie Sociologique*, 26(1), 25-54. doi:10.1177/075910639002600103
- Reinert, M. (1996). *Alceste* (Version 3.0). Toulouse: Images
- Schonhardt-Bailey, C. (2013). *Deliberating American monetary policy: a textual analysis*. Cambridge: MIT Press.
- Sills, S., Pickens, C., Beach, K., Jones, L., Calder-Dawe, O., Benton-Greig, P., eta Gavey, N. (2016). Rape culture and social media: Young critics and a feminist counterpublic. *Feminist Media Studies*, 16(6), 1-17.
- Stubbs-Richardson, M., Rader, N. E., eta Cosby, A. G. (2018). Tweeting rape culture: Examining portrayals of victim blaming in discussions of sexual assault cases on Twitter. *Feminism eta Psychology*, 28(1), 90-108.
- Turley, E. eta Fisher, J. (2018). Tweeting back while shouting back: Social media and feminist activism. *Feminism eta Psychology*, 28(1), 128-132.
- Vizeu, B., eta Bousfield, A. B. (2009). Social representation, risk behaviours and AIDS. *The Spanish Journal of Psychology*, 12(2), 565-575.
- Wagner, W. (1998). Social representations and beyond-brute facts, symbolic coping and domesticated worlds. *Culture and Psychology*, 4, 297-329.
- Wagner, W., eta Hayes, N. (2005). *Everyday discourse and common sense: The theory of social representations*. Basingstoke, England: Palgrave Macmillan.
- Wagner, W., Kronberger, N., eta Seifert, F. (2002). Collective symbolic coping with new technology: Knowledge, images and public discourse. *British Journal of Social Psychology*, 41, 323-343.

DOCENTIAZ programak HEFA fakultateko irakasleen irakaskuntza praktikan izandako eragina

Mendia-Urrutia, Aitor

Hezkuntza, Filosofia eta Antropologia (HEFA) fakultatea, UPV/EHU
amendia017@ikasle.ehu.eus

Laburpena

DOCENTIAZ programak EHUKo HEFA fakultateko irakaslegoaren irakaslanean duen eragina aztertzeko burutu da ikerketa kualitatibo hau. Ebaluazio orok hobekuntzarako balio duela ulertuta, bai eta EHUn plan estrategikoak bikaintasuna helburu duela ikusirik, testuinguru ezin hobea da HEFA fakultatea ikerketa hau aurrera eramateko, hezkuntzaren zientziez arduratzen den fakultatea baita. Honenbestez, kasu azterketa baten bidez eraman da aurrera ikerketa. Ondorioztat, programa honek irakaskuntza praktikari buruzko hausnarketa bultzatzen badu ere, metodologiari dagokionean aldaketak behar dituela ezagutu ahal izan da.

Hitz gakoak: Hezkuntza ebaluazioa, hezkuntza praktika, DOCENTIAZ programa.

Abstract

This qualitative research has been made with the purpose of evaluating the effect the DOZENTIAZ programme has among the faculty's teaching of the HEFA school from UPV/EHU. Based on the idea that every evaluation is for improvement, as well as knowing that UPV/EHU's strategic plan's objective is excellency, the HEFA school is an ideal environment to make this research, due to it been the school in charge of the educational sciences. As a result,, the programme should stress the importance of the reflection, making the implicit process explicit.

Keywords: Educational assessment, teachers` action, DOCENTIAZ programme.

1. Sarrera eta motibazioa

Ikerketa hau Euskal Herriko Unibertsitatea/Universidad del País Vasco (UPV/EHU)ko Hezkuntza, Filosofia eta Antropologia (HEFA) fakultatean kokatzen da. Izan ere, fakultate honetan hezkuntzaz arduratzen diren arloak pilatzen dira. Besteak beste, Pedagogia, Gizarte Hezkuntza, Haur Hezkuntza edo Lehen Hezkuntza graduak. Gainera, Pedagogia Gradua fakultate honetan soilik topatu daitezke EHU barruan eta gainerakoak, beste fakultate batzuetan topa badaitezke ere, inongo zalantzarik gabe fakultate hau da hezkuntzaren arloko ikastegi gehien biltzen dituen fakultatea; hots, hezkuntzaz arduratzen diren gradu guztiak topatu daitezke fakultate honetan. Beraz, hezkuntza gaietan adituak diren profesionalen topagune bezala ulertu liteke. Horrek kokaleku ezin aproposagoa bilakatzen du hezkuntza praktiken eraldaketaren eta ebaluazioaren arloaz kezkatzen den ikerketa bat aurrera eramateko.

Beraz, testuinguru horretan ebaluazio prozesuak nola aplikatzen diren eta hezkuntza prozesuetan zein nolako eragina izaten duten aztertzeko asmoz aurrera eramandako ikerketa bat da hau. Besteak beste, Irakasleen Irakaslana Ebaluatzeko DOCENTIAZ programak fakultate honetako irakasleen irakaskuntza praktikan izandako eragina ezagutu nahi izan da.

2. Arloko egoera eta ikerketaren helburuak

2.1. Etengabeko hobekuntzara bideratutako ebaluazioa

Gaur egun, hezkuntza zentroek irakasleei ezagutza transmititzea ez ezik, hauek gaitasun pedagogiko jakin batzuez baliatuz egitea eskatzen zaie, ikasleen garapenerako gidari izan daitezen. Honen aurrean, irakasleek egiten dituzten irakaskuntza praktikak hobetzer a bideratutako ebaluazioen beharra sortzen da (Larramendy, Tellechea, Fonseca, Tavella, Búechele eta Fernández, 2015).

Kontuan izan behar da, ordea, ebaluazio hori ezin dela prozesuaren amaieran egiten den appendize bat izan eta benetan hobekuntzara bideratua egon dadin, prozesua bere osotasunean kontuan hartu behar duela, prozesuaren beraren ezinbesteko ataltzat hartuz.

Honenbestez, ebaluazioa bera prozesu bat da eta ez produktu bat, erabakiak hartzea ahalbidetzen duen euskarri moduan ulertu behar dena. Beraz, ebaluazioa, datuak identifikatuz, birmoldatuz eta tratatuz informazioa lortu eta horren bidez erabakiak hartzea justifikatu ahal izateko balio duen prozesu moduan definitu daiteke (Cruz, 2007).

Ideia honekin jarraituz, aipatu behar da ebaluazioan ezinbestean irakaskuntza praktikaren gaineko hausnarketa ahalbidetu behar dela; hau berrikusi eta planifikatu ahal izateko. Gainera, zer eta nola irakasten den hausnartzeak; bai eta ikasleek ikas dezaten nola laguntzen den hausnartzeak, ebaluazioa bera hobetzen lagundu dezake. (Larramendy et al., 2015).

Horretarako, garrantzitsua izango da irakasleak egiten duen ebaluazioa ikaskuntzari begirakoa izatea. Honetarako, atzeraelikapen egokia eskaini behar zaie ikasleei, garaiz egin eta haien ikaskuntza prozesuan gidaritzat lana egiteko, hauek ahalduz laguntzeko (Crisol, 2012).

Atzera elikapenaren esanahiari dagokionean, honako definizio hau ematen dute Hattie eta Timperly (2007) autoreek:

“In this review, feedback is conceptualized as information provided by an agent (e.g., teacher, peer, book, parent, self, experience) regarding aspects of one’s performance or understanding. A teacher or parent can provide corrective information, a peer can provide an alternative strategy, a book can provide information to clarify ideas, a parent can provide encouragement, and a learner can look up the answer to evaluate the correctness of a response. Feedback thus is a consequence of performance (81. or.).”

Aurrez aipatu bezala, ebaluazioa ikaskuntzari begira egon beharko da. Horretarako, Crisolek (2012) honako jarraibide nagusi hauek aurkezten ditu:

- Atzera elikapen eraginkorra ikasleei.
- Ikasleen paper aktiboa haien ikas prozesuarekiko.
- Ebaluazioen araberrako aldaketa jarraia irakaskuntzan.
- Ebaluazioak ikasleen autoestimuan duen eraginaz jabetzea.
- Ikasleek haien burua ebaluatzen duten beharra eta nola hobetu jakiteko duten beharraz jabetzea.

Atzera elikapena jarraibide horietan garrantzitsuena izatea ez da kasualitatea. Hots, edozein ebaluazio ez da amaitua egongo kalifikazio hutsera mugatzen bada. Horren ordez, ebaluazioa amaitutzat jotzeko, ebaluatutako jaso dituen emaitzari buruz hausnartu beharko du eta, horretarako, ezinbestekoa da ebaluatzailearengandik atzera elikapena jasotzea (Diez, Llorca, Bueno, Cabrejas eta Gallego, 2012). Behin jarraibide hori era egokian aurrera eramanda, gainontzeko guztia lortzea erraztuko da.

Esan daiteke etengabe hobetuz jarraitzeko egin denaren inguruan edo egiten ari denaren inguruan hausnartzea ezinbestekoa dela. Shöner (1992) aburuz, hausnartzen denean soilik hobetzen da, orduan probatzen baitira ekintza berriak edo aurrez egin direnak zalantzan jarri:

“La reflexión da lugar a la experimentación in situ. Ideamos y probamos nuevas acciones que pretenden explorar los fenómenos recién observados, verificar nuestra comprensión provisional de los mismos, o afirmar los pasos que hemos seguido para hacer que las cosas vayan mejor (1992:38).”

Aurrez aipatu bezala, hausnartzen laguntzeko atzera-elikapena ematea garrantzitsua da, baina atzera-elikapen horrek ezaugarri jakin batzuk betetzeak are gehiago aberastuko du ikaskuntza prozesua. Horretarako, beste batzuen artean, atzera-elikapena indibidualizatua izatea ezinbestekoa da; bai eta ebaluazioa burutu bezain pronto ebaluatua izan den pertsona bakoitzari

egokituta izatea ere. Horrela, ebaluatua izan den pertsona egindako akatsak zuzentzera motibatzen baita, ikaskuntza prozesuan aurrera jarraitzea ahalbidetuz (Jiménez, 2014).

Ebaluazioan sakontzen jarraituz, irizpideak zehaztu eta neurtzeko instrumentuak ezartzean datza; honela, ezaugarri psikikoak, jarrerak, prozesuak edo hezkuntza emaitzak ezagutzeko asmoz. Ekintza honek, hezkuntza prozesuetan eragiteko asmoa izaten du, emaitzak hobetu ahal izateko, bai esparru kognitibo zein afektiboan (Nieto, 2001).

Hori guztia ikusita badaude ebaluazio orok jarraitu beharreko irizpide batzuk. Rotgeren (1990) esanetan, ebaluazio guztiek bost baldintza hauek bete behar dituzte:

- Izaera zientifikoa: Datuak biltzeko ebaluazio instrumentuak aplikatzerako garaian era egokian erabili behar dira, ondorioak atera eta erabakiak hartu ahal izateko. Gainera, era zorrotzean egin behar da ebaluazioaren plangintza.
- Izaera formatiboa: Ebaluazio oro hezkuntza prozesuaren parte den heinean, bertatik lortutako informazio guztiak hobekuntzarako balio behar du. Ebaluazio formatiboak arazoak identifikatzen, alternatibak bilatzen eta ikaskuntza prozesua hobetzen lagundu behar du; izaera zigortzailea ekidinez.
- Izaera sumatiboa: Prozesuaren emaitzak ere ebaluatu behar ditu, bai eta aurrez ezarritako beharren betetzea ere. Honela, produktuen gaineko informazioa bilduz joan behar da prozesua bera hobetu eta beharrak asetzeraz zein emaitzak lortzera bideratu ahal izateko.
- Izaera ulerkorra: Ebaluazioak ez ditu soilik hautatutako tresnetatik lortutako datuak kontuan izan behar. Horrez gain, hezkuntza prozesuan lortutako informazioa, formala eta informala, kontuan izan behar ditu ondoren baliaigarriak erabili ahal izateko.
- Meta ebaluazioa: Ebaluazioa bera ebaluatzean datza, aurrera eraman den ebaluazioaren fidagarritasuna eta baliaigarritasuna bermatu ahal izateko.

2.2. DOCENTIAZ programa

EHUK bere irakasleen irakaslan ebaluatzeko erabiltzen duen programa, oraindik esperimetala, da DOCENTIAZ. Unibertsitateek haien irakasleak ebaluatzeko eskumena dute. Honi esker, irakasleen funtzioa indartu nahi da irakaskuntzaren ikuspegi integrala aplikatuta. Ikuspegi integral honek bere gain hartzen ditu irakasleak, arduradun akademikoak, ikasleak eta erakundea bera.

DOCENTIAZen helburuei dagokienean bi ataletan banatzen dira. Alde batetik, irakasleei loturikoak eta bestetik unibertsitateari. Irakasleei dagokienean, goi mailako hezkuntzaren kalitatea, bikaintasuna eta zuzentasuna sustatu nahi dira, hauek aitortuz eta sarituz. Bestalde, haien jardueretan atzera elikapen eraikitzaile bat finkatu nahi da haien jardura profesionalean, ezaguera kontrastatua sakontzeko. Azkenik, irakaskuntza profesionalen garapenean eragina izango duten ekintzen planifikazioa ere bermatu nahi da.

Unibertsitateari dagokionean, aldiz, kalitatezko irakaskuntza jarduerak baloratu nahi dira lehenik eta behin. Horrez gain, irakaskuntza jardueraren azterketa egitea eta erabakiak hartzea erraztuko duten ebidentziak izatea erraztu nahi da, hauek hobetu ahal izateko. Jarraian, prestakuntza eta garapen profesionalerako programak bideratu nahi dira. Eta azkenik, berrikuntzan eta lankidetzan oinarritutako lan kultura bat sustatzea du helburu.

IEZ/SEDen (2017) txostenean agertzen den bezala, programa honetan EHUKo irakasle guztiek parte hartu ahal izango dute, bai funtzionarioek, bai kontratatuek, bai lanaldi osoan daudenak edo partziala burutzen dutenak.

Programa hau, esan bezala, fase esperimentalean dago. Ondorioz, bertan parte hartzea borondatezkoa da. Izan ere, fase esperimentala igarotzea ezinbestekoa da ebaluazioaren osagai teknikoak era egokian finkatu ahal izateko eta prozesu ebaluatzailea erraztuko duen

konfiantzazko giro bat sortzeko. Bestalde, fase esperimentaletik ateratako ondorioei esker beharrezko doikuntzak egitea posible izaten da.

Ebaluatu beharreko dimentsio eta ebaluazio irizpideei dagokionean, jarraian agertzen diren hirurak bereiz daitezke (IEZ/SED, 2017):

1. Dimentsioa: Irakasteko eta ikasteko prozesuaren plangintza eta garapena:

Dimentsio honen helburua irakaskuntza plangintzaren kalitatea balioestea da. Era berean, irakasteko eta ikasteko prozesua, tituluan ezarritako jarraibideekin eta IKD ereduarekin bat ote datorren aztertzen da.

2. Dimentsioa: Emaidak:

Dimentsio honen helburu nagusia emaitza akademikoak eta ikasleek irakaskuntza jarduerarekin duten asetze maila ezagutzea da. Atal honetan, ikasle-talde bakoitzak emandako puntuazioaren batezbestekoa egiten da puntuazio horiek kontuan hartuz.

3. Dimentsioa: Irakasleen garapen profesionala:

Dimentsio honen helburu nagusia EHUko irakasleek irakaskuntza berrikuntzarako eta etengabeko hobekuntzarako duten maila balioestea da, bikaintasuna helburu ikusita.

Bestalde, irizpide horietako bakoitza ebaluatzerako garaian, ahalik eta objektibotasun gehien mantendu ahal izateko, hainbat adierazleaz osatutako errubrika bat erabiltzen dute ebaluatzaileek.

Irakasleek ebaluazioan parte hartu ondoren, amaierako txostena jasotzen dute. Txosten horrek bi alderdi ezberdin ditu. Alde batetik, txosten kualitatibo bat eskaintzen zaie. Bertan, jaso duten kalifikazioaren arrazoiak zehazteaz gain, indarguneak eta ahulgunean azaltzen zaizkie. Era horretan, ahulguneak garatzea bultzatu nahi da, horretarako ere gomendioak eskainiz, eta bestalde, indarguneak garatzen jarraitzea animatzen zaie.

2.3. Helburuak

Orain arte etengabeko hobekuntza bultzatuko duen ebaluazioak nolakoa izan behar lukeen ikusi ahal izan da, bai eta DOCENTIAZ programaren nondik norakoa ere. Beraz, hori guztia ikusirik, honako hauek dira ikerketa honen helburuak:

Helburu orokorra:

- Irakasleen irakaslan ebaluatzeko DOCENTIAZ programak, EHUko Hezkuntza, Filosofia eta Antropologia fakultateko irakasleen irakaskuntza praktikan izandako eragina ulertzea.

Helburu espezifikoak:

- DOCENTIAZ programak irakasleen irakaskuntza plangintzan eragin dituen aldaketak identifikatzea.
- Irakasleek metodologia aktiboen erabileran izandako eraldaketa ezagutzea.
- Programan parte hartzeak, irakasleak IKD ereduaren haien irakaskuntza praktikan txertatzen lagundu duen arakatzea.
- Programan parte hartzeak, ikasleak haien irakaskuntza praktiken inguruan formatzen jarraitzea bultzatu dituen aztertzea.

3. Ikerketaren muina

Ikerketa metodo kualitatiboak kasu espezifikoetan sakontzea du helburu eta ez horrenbeste orokortzea. Bestalde, ez du helburutzat neurtzea, gertakariak ezagutzea baizik, horretarako gertakarian

inplikaturakoak ikertuz (Bonilla eta Rodríguez, 2005). Honenbestez, argi ikusten da metodologia kualitatiboa bat datorrela ikerketa honek zehaztutako helburuekin.

Are zehatzago, kasu azterketa erabili da helburuak lortzeko bidean. Kasu azterketaz hitz egiterakoan, osotasuna kontuan hartzen duen eta sakonki ezagutzea xede duen ikerketa mota batez hitz egiten ari gara Bujanen (2001) esanetan.

Beraz, Yinek (1989) dioena jarraituz, ikerketa hau aurrera eramaten hasi aurretik eta datu bilketarekin hasi aurretik, gaiaren inguruko literaturaren analisi sakona egin zen; gaiaren inguruan galdetu zitzairen EHUKo Pedagogia graduako hainbat irakasleri eta ikerketak helburutzat izango zuena zehaztu zen. Hots, horren guztiaren inguruan eraiki baita lan guztia, baita datu bilketa ere. Ondoren, kasu azterketa aurrera eramateko, sakoneko elkarriketen teknika erabili zen. Elkarriketetatik lortutako informazioa, aldiz, analisi ulerkorren bidez aztertu zen eta honako sistema kategorial hau sortu zen:

1. taula. Katgoria sistema

METAKATEGORIAK	KATEGORIAK	AZPI KATEGORIAK
1- DOCENTIAZ programara aurkezteko arrazoia	1.1. Estrintseko motibazioa	1.1.1 Jasotako onurak ekonomiko edo akademikoak
	1.2. Intrintseko motibazioa	1.2.1 Nork bere burua ezagutzeko 1.2.2 Inplikazio pertsonala
2- DOCENTIAZ programan izandako parte hartze prozesua	2.1. Alderdi positiboak	2.1.1 Deialdiek aurrera egin ala prozesu arinagoa
	2.2. Hobetzeko alderdiak	2.2.1 Eskaini beharreko denbora 2.2.2 Informazioa batu eta bidaltzeko zailtasunak 2.2.3 Kalifikatua izatearen beldurra
3- DOCENTIAZ programaren indikatzaileak	3.1. Irizpideen artean dagoen aniztasuna	
	3.2. Aibat irizpide ezberdinen egokitasuna eta egokitasun eza	
	3.3. Kanpo ebaluazioa izatearen onurak	
4- DOCENTIAZ programaren metodologia	4.1. Metodologia kualitatiboago baten beharra	4.1.1 Kasu praktikoa hurbilpen gisa 4.1.2 Irakaskuntza praktika behatzea 4.1.3 Elkarriketak egitea
	4.2. Behaketak suposatuko lukeen kontrolaren inguruko kezka	
	4.3. Metodologia homogeneizatzailea	
5- Irakaskuntza praktikaren inguruko hausnarketa	5.1. Hausnarketa aberasgarriak irakaslearen irakaskuntza praktika garatzeko	
6- Atzera elikapena	6.1. Txosten kualitatiboa	6.1.1. Txosten kualitatiboaren edukitzailea
		6.1.2. Txosten kualitatiboaren edukiak
	6.2. Jasotako gomendioak	

3.1. Ikerketako informatzaileak

Behin ikerketan parte hartzeko prest zeuden irakasleen zerrenda izanik, zeinengana hurbildu erabakitzeke ordua iritsi zen. Denbora mugak zirela eta, ezinezkoa izan zen guztiengana iristea; eta, beraz, ahalik eta lagin erreprezentagarriena bilatu zen. Horretarako, hainbat ezaugarri

eduki ziren kontuan: Lehenik eta behin, gradu guztietako irakasleak edukitzea bermatu zen, jarraian, aldiz, sexu eta adin ezberdinetako irakasleak edukitzen saiatu zen, programaren deialdi ezberdinetan parte hartutako irakasleak izatea lehenetsi zen eta azkenik, EHUn zeramatzaten irakaskuntza urteei erreparatu zitzaien. Honako hau izan zen emaitza:

2. taula. Ikerketako informatzaileak.

Irakasleak	Gradua	Sexua	Irakaskuntza urteak EHUn	Parte hartutako deialdia
I-1	Filosofia	Emakumea	18 urte	5.a
I-2	Gizarte Antropologia	Emakumea	16 urte	6.a
I-3	Lehen Hezkuntza	Emakumea	29 urte	1. eta 6.a
I-4	Lehen Hezkuntza	Gizona	6 urte	6.a
I-5	Gizarte Hezkuntza	Emakumea	28 urte	2. eta 7.a
I-6	Filosofia	Gizona	12 urte	3. eta 6.a
I-7	Pedagogia	Gizona	18 urte	7.a
I-8	Haur Hezkuntza	Emakumea	20 urte	6.a

4. Ondorioak

Ikerketa honek ondorio mamitsuak atera ahal izateko aukera eskaini du, irakaslan ebaluatzeko DOCENTIAZ programak HEFA fakultateko irakasleen irakaskuntza praktikan duen eragina aztertzea ahalbidetuz. Beraz, ikerketa honi esker eragin hau nolakoa den ezagutu ahal izan da ondorengo lerroetan azalduko den bezala.

Lehenik eta behin, aipatu behar da, argi ikus daitekeela irakasleek batez ere programan parte hartzeko kanpo motibazioa erakusten dutela. Kanpo motibazioa aldaketak sustatzeko baliagarria bada ere, honek huts egiten duenean barne motibazioa garrantzitsua izan ohi da. Honek erabat baldintzatuko du programa honek irakasleen irakaskuntza praktikan duen eragina; izan ere, kanpo motibazioak aldaketarako jokaerak bultzatzen dituen bitartean soilik, izango du eragina. Irakasle batek nahikoa sari jasotzen ez badu edo jasotzen duena ez baldin bada kanpo motibazio pizteko bezain indartsua, barne motibazio faltaren ondorioz, programak irakasle horren irakaskuntza praktikaren gaineko eraginkortasuna galduko du.

Hori ez ezik, ikerketa honek erakusten duenaren arabera, asko zaindu behar da parte hartzerako garaian hau gauzatzea zaildu dezaketen trabak. Esaterako, elkarrizketatuen artean oso orokortua izan da parte hartze prozesua neketsua denaren ideia. Azken finean, garrantzitsua da parte hartzaileak gustura parte hartzea, ondoren programa honi zukua atera diezaioten. Honetarako, ezinbesteko baldintza da parte hartzea ez neketsuegi izatea, horrek programarekiko errefusa sortu bailezake.

Bestalde, aipatzekoa da irakaslegoa bere osotasunean programa akreditazio tresna izatearen aurka agertu dela. Beraz, helburua hobekuntza bultzatzea eta irakaslan balioan jartzea bada, hori argi utzi behar litzaioke parte hartuko duten etorkizuneko irakaslegoari. Hots, kalifikazio txarra jasotzeko beldur badira, ez dira leialak izango

dokumentazioa bidaltzerako garaian eta ez zaie baliagarria izango parte hartu ondoren jasotako atzera elikapena.

Atzera elikapenarekin amaitzeko, argi utzi behar da, ikerketa honek dituen helburu espezifikoaren artean agertzen denez gero, emaitzetan ikusi ahal izan denaren arabera DOCENTIAZ programak ez dituela formatzen jarraitzea bultzatu. Agian formakuntza espezifikorrik gomendatu ez izanaren ondorio izan daiteke, baina argi dago ez duela horretarako balio izan; ez baita irakasle bakar bat egon programan parte hartzearen ondorioz formakuntza ikastaro espezifikorrik egin duela esan duenik, nahiz eta elkarrizketan esplizituki galdetu zaien.

Hala ere, esan behar da ikerketan ikus daitekeenaren arabera programak erabiltzen dituen indikatzaileak aproposak direla irakaskuntza praktika ebaluatzerako orduan. Begi onez ikusi dira jasotako formakuntza edo dozentziaren inguruko ikerkuntzak ebaluatzea, bai eta ebaluazioa edo erabiltzen den metodologia ere. Honek esan nahi du tresna egokia dela ebaluazioa gauzatzerako orduan eta atzera elikapen egoki bat eman ezkererako hobekuntzarako ere baliagarria izan daitekeela.

Horren eragina da ziurrenik irakasleen zati handi batek hausnartzera bideratu dituela aitortu izana. Oinarri teorikoan ikusi den bezala, hausnarketa prozesuek hobekuntza gauzatzea laguntzen du; beraz, ondorioztatu daiteke irakaslearen zati handi bati irakaskuntza praktika hobetzen laguntzen diola programa honek. Hala ere, sarri ez dira kontziente izan honetaz; hots, hausnartu dutela baina aldatetarik jasan ez dutela esan dute. Aldiz, Shönek (1992) esaten duenez, hausnartzerarekin batera, derrigor, hobetu egiten da. Beraz, hausnartze prozesu horrek duen garrantzia balioan jarri behar luke DOCENTIAZ programak, inplizituki egiten den prozesu hori esplizitu bilakatzeko.

5. Etorkizunerako planteatzen den norabidea

Ondorioak ikusita argi geratzen da hemendik aurrera garatzen jarraitu beharko litzatekena. Izan ere, argi dago programak formakuntza prozesu zehatzagoak gomendatu beharko lituzkela. Beraz, hori posible bilakatzeko bidean lan egin behar da oraindik ere. Horrekin batera, prozesua bera arindu behar litzateke; parte hartzaile guztiei neketsua egin izanak, hori eraldatzeko beharra mahi gainean jartzen baitu. Azkenik, aipatu behar da irakasle guztiek aipatu dituztela programak dituen gabezia batzuk. Programa hobekuntza prozesuan dagoenez, oraindik ere hobekuntza egiteko aukerak daude eta programa sakonago aztertu beharko litzateke hobekuntza horiek zentzuz egin ahal izateko.

Beraz, aurrera begira, programaren analisi sakonagoa egitea proposa litzateke, lagin handiago bat hartuz, ahulgune eta indarguneak sakonago identifikatzeko. Aipatu bezala, oraindik ere behin-behinekoa den programa bati buruz hitz egiten ari gara; beraz, komenigarria litzateke analisi hori aurrera eramatea hobekuntzara bideratuta dagoen ebaluazio programa bat lortu ahal izateko.

6. Erreferentziak

- Bonilla, E. eta Rodríguez, P. (2005). Más allá del dilema de los métodos. Norma: Bogotá.
- Bujan, K. (2001). “Kasu azterketa” metodoaren izaera: kasu azterketa diseinua EHUKo hainbat tesi lanetan. *Revista de psicodidáctica*, 11, 133-142.
- Crisol, E. (2012). Opinión y percepción del profesorado y de los estudiantes sobre el uso de las metodologías activas en la universidad de Granada. (Tesis doctorado). Universidad de Granada, Granada.
- Cruz, M. (2007). Una propuesta para la evaluación del profesorado universitario. (Tesis doctorado). Universitat Autònoma de Barcelona, Barcelona.
- Diez, A., Llorca, M. A., Bueno, G., Cabrejas, B., Gallego, T. (2012). El feedback en la comunicación, un binomio a renovar en el espacio europeo de educación superior (EEES). *Revista de comunicación vivat academia*, (especial), 612-628.

- Hattie, J. eta Timperley, H. (2007). The power of feedback. *Review of educational research*, 77, 81-112.
- Irakaslana Ebaluatze Zerbitzua/ Servicio de evaluación docente (IEZ/SED). (2017) UPV/EHUko irakasleen irakaskuntza jardueraren ebaluazio programa: Fase esperimentaleko zortzigarren deialdiko oinarriak.
- Jiménez, F. (2015). Uso del feedback como estrategia de evaluación: aportes desde un enfoque socioconstructivista. *Revista actualidades investigativas en educación*, 15, 1-24.
- Larramendy, E., Tellechea, P., Fonseca, D., Tavella, L., Büechele G., eta Fernández, L. (2015). Estudio sobre prácticas de evaluación de docentes universitarios del área contable. *Escritos contables y de administración*, 6, 23-45.
- Nieto, J. M^a. (2001). La autoevaluación del profesor. Cómo puede el profesor evaluar y mejorar su práctica docente. Praixis: Barcelona.
- Rotger, B. (1990). Evaluación formativa. Cincel: Madrid.
- Schön, D.A. (1992). “La enseñanza del arte a través de la reflexión en la acción”. La formación de los profesionales reflexivos. Madrid: Paidós/MEC.
- Yin, R. K. (1989). Case study research. Design and methods. Sage: Londres.

7. Eskerrak eta oharrak

Lehenik eta behin eskerrak eman nahi nizkioke EHUko HEFA fakultateko dekanari. Hari esker ez balitz ez bait litzateke posible izango ikerketa hau aurrera eramatea. Berari esker izan nuen programan parte hartutako irakasleenganako sarbidea eta horri esker egin ahal izan nuen lehen harremana ikerketako informatzaileak izan diren irakasleekin.

Bestalde, lan hau Gradu Amaierako Lan batetik eratorria denez, proiektu hartako nire zuzendari izan zen Itziar Rekalde irakasleari ere eskerrak eman nahi nizkioke. Hari esker lortu baitnuen lana arrakastaz burutzea.

Iparraldeko bigarren mailako euskarako klaseetan lantzen den literatura-autorearen profilara bila

Rodriguez Mondragon, Idoia

*Université Bordeaux Montaigne, Euskal Herriko unibertsitatea,
rodriguezm.idoia@gmail.com*

Laburpena

Nahiz eta frantses lurraldeko eskoletako bigarren mailako euskarako klaseetan eleberrigintza garaikidea lantzen den, irakasleak oztopo ezberdinei aurre egin behar die bere corpusa eraikitzeko. Ikasleen euskara mailari egokitzeaz gain, euskal literaturaren merkatuak zabaltzen dituen literaturaren kodeekin konposatu behar du.

Irakasleei bidalitako zundatze baten bidez, haiek eraiki duten corpusaren itxuratze bat marraztu da. Ipar Euskal Herriko klaseetan lantzen diren autoreak, nagusiki maskulinoak eta hegoaldekoak direla agertzen da. Bi faktore horiek eragina ukanen dute ikaslearen formakuntzan estereotipoak eta ulermen arazoak sortuko eta bermatuko dituelako.

Hitz gakoak: ikergazte, generoa, euskal literatura, eskola, Iparraldea.

Abstract

Even if bask teachers of the french territory introduce to the contemporary novel, there are different constraints to be faced in order to build a corpus. The teachers will have to adjust to the pupil's level and they will have to deal with the codes of the literary market.

By means of a survey sent to the teachers, an idea of the corpus that they use has been drawn. The authors analyzed in the North of the Basque Country are predominantly males and from the South of the country. Those two factors have some impacts on the pupil's formation: it will create and guarantee the development of different stereotypes.

Keywords: ikergazte, gender, basque literature, school, north.

1. Sarrera eta motibazioa

Euskaren irakaskuntza sistema ezberdina da Euskal Herriko lurralde politiken arabera. Iparraldea deituko duguna Frantses lurraldeko hiru probintziak izanen dira: Lapurdi, Zuberoa eta Nafarroa Beherea. Hiru lurralde horietan euskara ikasteko aukera ematen da ama eskolatik lizeoa arte, Seaskak murgiltzearen bidez, eskola publikoak eta pribatuak elebidun sailen eta inimizazioaren bidez. Gure azterketa Lapurdin, Nafarroa Beherean eta Zuberoan kokatuko dugu eta bigarren mailako (kolegiotik lizeoa arte) hiru sareei zuzenduko zaie. 2017an egin izan den zundatze batetik abiatuko gara euskal ikasgaiaren irakasten den literatura eta autorearen profila ezagutzeko. Iparraldeko ikasleen euskara maila askotan ahula da, frantses hezkuntza ministerioaren menpe delako eta ez delako egiazko xederik agertzen¹ euskararen garapenaren alde.

Nahiz eta ikasleen maila apala izan, euskarako irakasleek gehiengoan literatura lantzen dute

1 https://mediabask.naiz.eus/fr/info_mbsk/20190208/reforme-du-baccalaureat-la-langue-basque-en-danger

haien klaseetan. Honen bidez, kultura bektore batzuk transmitituak izanen zaizkie ikasleei. Orduan, ikasgelan landutako autoreak ikertuz, iparraldeko irakasleek euskal idazlearen potreta bat eraikitzen dute eta honen irudia aztertzeke asmoa dugu. Irakasleek zein eskualdeko literatura eta zein idazle lehenesten duten jakin nahi dugu. Bukatzeko, eraikiko dugun profila Euskal Herriko eleberririk kanonizatzen dituen autoreetatik hurbil ote den, ikasleen beharrekin eta ezagutzekin koherentea denetz aztertuko dugu.

2. Arloko egoera eta ikerketaren helburuak

Gure analisia 2017ko abenduaren 2an, zundatze batekin hasi da. Zundatzearen emaitzak 2018ko otsailaren 21ean berreskuratuak izan dira. Parte hartzaileak Iparraldeko bigarren mailako euskarako irakasle guztiak dira. Orotarat, hogeita bat irakasleek zundatzeari erantzun diote, beraz berrogeita hamaika pertsonen gainean, % 41,17²-k parte hartu du. Kopuru hori batez bestekoa baino apalagoa da eta nahiz eta bildutako erantzunak batzen diren, gehiengoak ez du erantzun. beharbada irakasle guztiek galderei erantzun balute, beste profil bat agertuko zela.

Zundatzearen bidez, bi hipotesia nagusiri erantzuteko helburua dugu: Lehena da irakasleek eleberrigintza lantzen dutenean, nahiz eta Iparraldean irakatsi, hegoaldekoei lehentasuna emanen dutela. Honek erran nahi du ikasle askorentzat oztupoak agertuko direla: hiztegi desberdintasunak irakurketan zailtasunak sortuko ditu eta, testuinguruaren eta gizartearen kode guztiak ez dituzte baitezpada ulertuko ere ez. Hala nola, bizi erritmoa, jatorri historikoak edo kokapen geografikoak traba batzuk izan daitezke eleberraren ulermenean.

Ber maneran, suposatzen dugu hautatutako autoreak eta obrak, kanonizatuak direla eta ondorioz, corpora bereziki gizon autorez osatua izanen dela. Nahiz eta ez nahitara izan, irakasleek curriculum ezkutatu bat transmititzen dutela pentsatzen dugu. Hala nola, curriculum formalak pasatzen dituen balioak sexistak izateaz gain, irakasleak, bere jarreraren, jokabidearen edo obra hautuetan, estereotipo batzuk iraunarazten ditu. Honek ondorio kaltegarriak ukanen ditu ikasleentzat, egoera estereotipatuak eta sexistak transmitituko direlako.

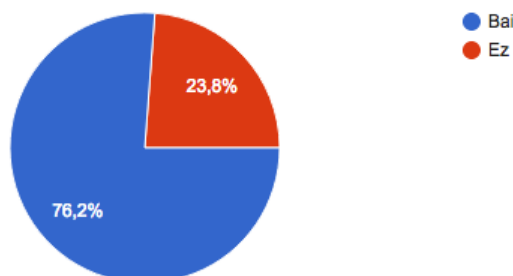
2 Hemen zehaztu behar dugu berrogeita hamaika iparraldeko euskarako irakasleen artean, bederen hiruk historia baizik ez dutela irakasten, beraz portzentaia %43,75era igo daiteke.

3. Zundatzearen emaitzak

1. irudia. Euskarako irakasleek literatura garaikidea dute euskarako klaseetan

1- Literatura garaikidea lantzen ote duzu euskarazko klaseetan?

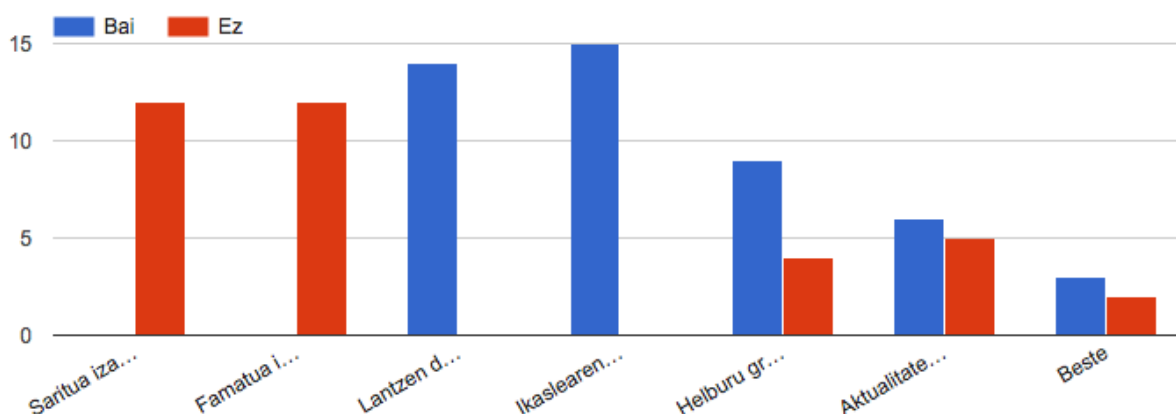
21 réponses

Hogeita bat irakasleen gain, % 76,2-k euskal literatura garaikidea lantzen du haien klaseetan bigarren mailan.

2. irudia. Obra bat lantzeko irizpideak

Zein dira zure irizpideak obra bat lantzeko?

Hamabost irakaslek (beste seiek ez dute literatura garaikiderik lantzen) erantzun dute obra bat lantzeko irizpide nagusia ikasleen euskara maila dela. Ondotik, hamalauk lantzen dutenari, bederatzik helburu gramatikal bati, seik aktualitateari eta hiruk beste faktore bati lotua dela erantzun dute. Bestalde, hamabi irakaslek adierazten dute obra baten fama edo saritua izatea ez dela irizpide bezala kontsideratua. Bostek diote ez dela aktualitateari, lauk ez dela helburu gramatikal bati lotua eta bik beste arrazoi bat dela.

3. irudia. Lantzen diren obren zerrenda.

Zein obra lantzen dituzu?

10 réponses

Beti oporretan Harkaitz Cano
33 ezkil Miren Gorrotxategi
Hobe isilik Garbiñe Ubeda
Mussche Kirmen Uribe
Euskaldun guztion aberria Iban Zaldúa
+ beste hainbat obren zatiak edo ipuinak

Gizaki bakartiak Béatrice Urruspil

"Sugeak txoriari begiratzen dionean", "Idazlana" (itzulpena), "Otto" (itzulpena), "Krokodiloa ohe azpian"

Gerra ez da konprenitzen ahal. Begoña Durruty

Haur koropiloak - barne bidaiak

adb : F.Morilloaren Abadiaren sekretua

Aita Junes Cazenave Harigile -nak bereziki, ikasle gehienak xiberotarrak ditut?

Ezekiel eleberria; Idazlana albuma; Okatxu komikia; Nur

Aktualitateari lotuak direnak edo/eta nozioei.

JUUL kanpainaren arabera onartuak direnak (data batetik aitzina)

Irakasleei zein eleberri landu dituzten zehaztea galdetu izan zaielarik, hamar erantzun izan dira, eta horien artean hamaika liburu euskaraz sortuak aipatzen dira (azkena ez da eleberria baina komikia): *Beti oporretan*; Harkaitz Cano; *33 ezkil*, Miren Gorrotxategi; *Hobe Isilik*, Garbine Ubeda; *Mussche*, Kirmen Uribe; *Euskaldun guztion aberria*, Iban Zaldúa; *Gizaki bakartiak*, Béatrice Urruspil, *Sugeak txoriari begiratzen dionean*, Bernardo Atxaga; *Krokodiloa ohe azpian*, Mariasun Landa, *Abadiaren sekretua*, Fernando Morillo, *Ezekiel*, Jasone Osoro, *Okatxu*, Asisko, Mattin Irigoien, Adur.

4. irudia. Lantzen diren autore garaikideen zerrenda.

Zein autore garaikide lantzen dituzu?

11 réponses

Ikus liburuen zerrenda

Béatrice Urruspil, Bernardo Atxaga

Atxaga, Landa, Uribe, Morillo

orain Begoña Durruty. Urtearen arabera. Landu dugu: Patxi Zubizarreta, Fernando Morillo, Kirmen Uribe, Daniel Landart, Aitor Arana, Bernardo Atxaga.....

Fernando Morillo

Juan Kruz igerabide - Erdozaintzi-Etxart- Atxaga

Morillo

Apalategi, Zaldúa, Landart, dolhare-caldumbide

Jasone Osore, Toti Martinez de Lezea (euskaraz ez idatzi arren), Daniel Landart

Daniel Landart, Janbattitt Dirassar, Xabier Amuriza, Joseba Sarrionaindia, katixa Dolhare-çaldumbide, Josean Artze, Eneko Bidegain...

Sarrionaindia Montoia Urretabizkaia

Aztartuak diren autoreak, Harkaitz Cano, Miren Gorrotxategi, Garbine Ubeda, Béatrice Urruspil, Bernardo Atxaga (lau aldiz aipatua), Mariasun Landa, Kirmen Uribe (hiru aldiz aipatua), Fernando Morillo (lau aldiz aipatua), Begona Durruty Patxi Zubizarreta, Daniel Landart (lau aldiz aipatua), Aitor Arana, Juan Kruz Igerabide, Erdozaintzi Etxart, Apalategi, Iban Zaldúa (bi aldiz aipatua), Katixa Dolharre-Caldumbide (bi aldiz aipatua), Jasone Osore, Janbattitt Dirassar, Xabier Amuriza, Joseba Sarrionandia (bi aldiz aipatua), Josean Artze, Eneko Bidegain, Xabier Montoia, Arantxa Urretabizkaia dira.

4. Ondorioak

4.1. Iparraldeko klaseetan lantzen den autoreak ez da Iparraldekoa

Iparraldeko euskarako irakasleek lantzen duten autoreak nagusiki literatura erdigunetik hurbil kokatzen da, honek erran nahi du Donostiatik. Orduan, irakasleek euskal literatura sistemak sortzen dituen kodeak berriz hartzen dituztela nabaritzen da. Nahiz eta zundatzean irakasleek erantzun duten lehentasuna ikasleen euskara mailari ematen diotela, ohar gaitezke euskal eleberrigintzari – beharbada prestigioa emateko beharraren eraginpean – egindako hautu literarioek ez dutela ikasleen irakurketa ulermena eta maila errespetatzen. Iparraldeko irakasleek ez baldin badute Iparraldeko autoreei tokirik uzten, nola haien lana garatuko da? Etorkizun bat eman nahi baldin bazaie, merkatuaren estandarrei egokitu beharko dira eta haien berezitasunak baztertu beharko dituzte, periferia eta erdigunearen arteko amildegia txikitzeko.

Iparraldeko euskarako irakaskuntza bere testuinguruan kokatu beharko genuke irakasleen autoreen hautuak ulertzeko. Euskarako irakaslearen helburua hizkuntza normalizatzea baldin bada, frantsesarekin konkurrentzian sartuko da, nahigabe ere. Frantses literaturaren irakaskuntzaren eraikuntza antolatua eta orokortua da frantses iraultza garaitik eta bere literaturaren dirdira mundu guztian ezagutua da. Kultura eta literatura tradizio bat finkatzeko, eskola tresna ideala da, instituzio toki berezia delako eta ikasitako normak definitzen dituelako³. Obra edota autore baten kanonizazio prozesuan, irakaskuntza nagusitzen da eta frantses estatuko irakasgai guztiek corpus tradizional bat

badute.⁴ “Tradizional” izenez ezagutzen diren obrak adostasun orokor bat sortzen eta instituzioen logika errespetatzen dituen obrak dira. Frantses instituzioak garraiatzen dituen balioei aurre egiteko, Iparraldeko euskarako irakasleak euskal erdiguneko autoreen hautua egiten duelarik, bere helburua ez ote da euskal literaturaren prestigioa erakustea? Posible da frantses kulturak inposatzen duen pisuari aurre egiteko, euskarako irakasleak bere ikasgaiaren corpus dirdiratsu eta entzutetsu bat proposatzeko asmoa ukaitea.

4.2. Iparraldeko bigarren mailako klaseetan lantzen den idazlea ez da emaztea

Iparraldeko euskarako irakasleek sortutako corpusetan, emazte idazleak minoritatean dira. Miren Gorrotxategik, Garbine Ubedak, Béatrice Urruspilek, Mariasun Landak eta Jasone Osorok, corpusaren egileen % 45 osatzen dute. Baina, aipatuak diren hogeita bost autoreen artean, zortzi emazte dira, autoreen % 32 osatzen dute. Zenbaki hori Euskadi Sariak ukan dituzten obrekin konparatzen baldin badugu, ohartzen gara HGL-n emandako hogeita hiru sariren gain, zortzi emaztek jaso dituztela, beraz, idazleen % 34,78. Aldiz, Euskadi Sari Nagusia hogeita hamabost aldiz banatua izan da eta hiru emaztek ukan dute, % 8,57. Guztirat, autore sarituen % 18,96 emazteak dira Euskadi sari nagusia eta HGL-ko sariak nahasiz. Ber maneran, Euskal Idazleen Elkartean lauhun eta hamabost idazleen gainean, laurogeita hamasei emazte atzeman ditugu, idazleen % 23,13 osatzen dute⁵. Beraz euskal estandarrei konparatuz, Iparraldeko eskoletan emazteen tokia altuagoa da baina minoritatean gelditzen dira.

Baztertze honek gizonen literatura estandarrak sortzen dituztela suposatzen du, hizkuntza, gaien eta pertsonaien eraikuntzaren aldetik. Iparraldeko emazte idazlea periferiaren periferian kokatzen da. Literatura gizonen afera balitz bezala, euskal literatura “emazterik gabeko” literatura dela dio Itxaro Bordak⁶. Pertsonaia femeninoak, “emeak” deitzen dituenak, estereotipoz beteak dira eta ez dute sinesgarritasunik. Literatura unibertsala gizonen egiten baldin badute, zeren itsura dute pertsonai femeninoek? Gemma Lasarte Leoneten⁷ lanek erakusten dute emazte idazleei tokia uzten zaielarik emazte protagonistak sortzeko, ez dituztela gizonen kliseak segitzen eta pertsonaia mota berri bati bizia ematen diotela, betiko rolak segitzen ez dituenak. Emazteak ez du pertsonaia femeninoa maitasun, gurasotasun kontuetan, mugatzen. Ez da gehiago pertsonaia pasibo bat, indartsua eta ziurtasuna irabazi ditu.

3 Bourdieu P, de Saint Martin M, (1970) L'excellence scolaire et les valeurs du système d'enseignement français, *Annales*, 147-175 orr.

4 Alain Viala, *Qu'est-ce- qu'un classique*, BFF, nº1.

5 2019ko urtarrilean haien webgunean atzemandako datuen arabera.

6 Borda I, (2001) *Plazarakoak? Bai noski*, Udako Euskal Unibertsitatea.

7 Lasarte Leonet, G, (2011) *pertsonaia protagonista femeninoen ezaugarriak eta bilakaera euskal narratiba garaikidean*, EHU – UPV.

5. Etorkizunerako planteatzen den norabidea

Irakaslearen rola nagusia literatura berdintzaile baten irakaskuntza da. Bere lana ez da euskararen transmisioan eta testu batzuen hautuan mugatzen. Euskal literatura sistema berriz produzituz bere klaseetan, gizartearen makurrak zabaltzen ditu. Irakaslea curriculum ezkutatuaz kontziente bilakatu behar da, egunero erne egon beharko da sexu berdintasunen alde lan egiteko. Corpusaren hautuak gaineko desafioak kontuan hartu beharko ditu, eta batzuetan beste helburu pedagogiko batzuk baztertu beharko ditu. Amaia Alvarrez Uriaren erranez⁸, “irudi sexistei bizkarra eman behar zaie, emakumeok bata besteari begiratu behar gara belaunaldietako elkartasuna bilatu, subkultura femeninoan edertasun-irudiak bilatu, emakumeen biografiak bilatu isildutako heroinen historia ezagutarazi behar da”. Orduan, literaturaren genero indarkerien aldaketaren abiapuntua kontzientzia hartzearekin hasten da. Ondotik, deseraikitze fasea has daiteke, eredu irudi berriak proposatuz baina ere ikasleekin trukatur.

Argi dugu atera ditugun emaitzak orokortzekoak eta sakontzekoak direla gure tesia indartzeko eta badakigu irakasleari ardura asko ematen dizkiogula eta ezingo dituela bete ez baldin badu formakuntzarik. Gaurko frantses sistemak ez du oraindik genero berdintasunari buruzko gogoeta sakonik egiten eta estereotipoak berriz produzitzeko atea irekia uzten du. Orduan nola obra tradizionalak landu genero berdintasunaren ikuspuntua errespetatuz?⁹ Hemen helburua ez da feminismoa eta emazte autoreak noiztenka barreiatzea baina generoaren ikasketa integratzea gure irakaskuntza sisteman, emazteen presentzia edo absentsia, haien rolari buruz galderak pausatuz eta erremediatzeko estrategiak bilatuz¹⁰.

Bukatuko dugu erranez Iparraldeko euskarako irakaslea egoera eskizofreniko batean kokatua dela. Alde batetik ikaslearen euskara mailari aurre egin nahi dio, hizkuntza eta kultura sendo batzuk irakatsiz. Bestalde euskal literaturak proposatzen duen katalogoarekin egin behar du, hots, literatura erdiguneak inposatzen duenarekin. Orduan, HGL obra nagusiak ez dira Iparraldeko ikasleentzat egokiak eta literatura mota bat garatu beharko da Iparraldeko irakurlegoarentzat, bere hizkuntza eta bere ingurumena errespetatuz. Euskal merkatuaren jarrera oztupo nagusi bat da euskal literatura egokia garatzeko Iparraldean. Baina euskal irakurlegoa muga administratiboetatik at kokatzen da eta periferian kokatzen direnen ezberdintasunei balioa eman beharko genuke merkatuak gure aberastasunak leundu aitzin.

8 Avarez Uria A, (2014) Genero-performatibitatea eta botere-harremanak euskal narratiba garaikidean, *Gorputza eta*

9 Pasquier G, (2010) L'égalité des sexes au quotidien, *Nouvelles questions féministes*, vol 29, 60-71.

10 Max S, Delmas F, (2013) Les stéréotypes à l'école, une menace de l'identité pour certains élèves, *Filles – Garçons, question de genre de la formation à l'enseignement*, Pul, Lyon.

6. Oharra

- Lan hau 2017an hasitako *Haur gazte euskal literatura garaikideko pertsonaia: estereotipoen analisia eta genero irudikapenen transmisioa* titulua duen tesia baten testuinguruan hasia izan da. Ikesketa lana Bordeaux MONTAIGNE eta EHU eskolen artean eginga da Aurelia Arcocha eta Gurutze Ezkurdiaren zuzendaritzapean.

7. Bibliografia

Aizpuru A, (2019), La réforme du baccalauréat: la langue basque en danger, *Médiabask*, n°215

Apalategi U, (2005) Iparraldeko azken aldiko literatura euskal literatur sistemaren argitan (eta vice versa) Zenbait hipotesia, *Lapurdum*, n°X, 1-18. orr

Avarez Uria A, (2014) Genero-performatibitatea eta botere-harremanak euskal narratiba garaikidean, *Gorputza eta generoa, Teoria, didaktika eta esperientziak*, UEU, 101-114 orr, Donostia.

Borda I, (2001) *Iparraldeko literaturari sohasako bat*, Udako Euskal Unibertsitatea.

Borda I, (2001) *Plazarakoak? Bai noski*, Udako Euskal Unibertsitatea.

Bourdieu P, de Saint Martin M, (1970) L'excellence scolaire et les valeurs du système d'enseignement français, *Annales*, 147-175 orr.

Dumont GF, (2005) L'enseignement de la nation dans l'éducation en France : objectifs et questionnements, *Outre-terre* (n° 12), 393 - 422 orr.

Hernandez Garcia JM, Esteban ML eta Bullen M, (2016) Feminismoa, euskal antropologiaren akuilu eta elikagai: 30 urteko ibilbide oparoa, *Etografia feminista Euskal Herriak XXI. Mendera begira dagoen antropologia*, UEU, Donostia.

Iturbe A, (2001) *Emakume sortzaileak plazaratzeko arazoak*, Udako Euskal Unibertsitatea.

Jon Kortazar, (2007) *Postmodernitatea euskal nobelagintzan*, Utrisque Vasconiae, Donostia.

Lasarte Leonet, G, (2011) *pertsonaia protagonista femeninoen ezaugarriak eta bilakaera euskal narratiba garaikidean*, EHU – UPV.

Manterola Agirrezabalaga E, (2012) *Euskal literatura beste hizkuntza batzuetara itzulia, Bernardo Atxagaren lanen itzulpen motenarteko aldaera*, UPV – EHU.

Max S, Delmas F, (2013) Les stéréotypes à l'école, une menace de l'identité pour certains élèves, *Filles – Garçons, question de genre de la formation à l'enseignement*, Pul, Lyon.

Marx D M, Goff P A, (2006) Clearing the air: The effect of experimenter race on target's test performance and subjective experience, *Article British Journal of Social Psychology*, 645-57.

McIntyre RB, Paulson RM, Lord CG, (2003) Alleviating women's mathematics stereotype threat through salience of group achievements, *Journal of Experimental Social Psychology* 9, 83–9.

Olaziregi Alustiza MJ,(1995), *Euskal Gazteen Irakurletasuna aztereta soziologikoa*, Bergarako udala, Bergara.

Osoro J, (2001) *Emakume sortzaileak plazaratzeko arazoak*, Udako Euskal Unibertsitatea.

Pasquier G, (2010) L'égalité des sexes au quotidien, *Nouvelles questions féministes*, vol 29, 60-71.

Reizabal Arruabarrena L, Eldua Azkarate M, Areizaga Llorente I, (2015) Hezkuntza sistema hezikidetzailerak, *Genero berdintasunean hezteko gida, Familia, irakasle, eta bestelako hezitzaileentzat*, UEU, Donostia.

Reizabal Arruabarrena L, Pena Sarrionandia P, (2015) Genero-sozializazioa, *Genero berdintasunean hezteko gida, Familia, irakasle, eta bestelako hezitzaileentzat*, UEU, Donostia.

Urretabizkaia A, (2001) *Ikuspuntu – arkeologikoa*, Udako Euskal Unibertsitatea

Desberdin ikusten al dute informatika eta informatikaria 10-12 urteko neskek eta mutilek?

Zurutuza-Renom, Mikele; Larraza-Mendiluze, Edurne eta Arbelaitz-Gallego, Olatz

Donostiako Informatika Fakultatea UPV/EHU

edurne.larraza@ehu.eus

Laburpena

Ezaguna da gaur egun teknologiarekin eta bereziki informatikarekin lotutako ikasketa eta lanbideetan dagoen emakume eskasia baina arrazoiak eta bokazioak noiz aldentzen diren ez dago argi. Gai horri argi printza batzuk emateko asmoz, konputagailuen programazioa gaztetxoaren artean zabaltzeko mundu mailan hedatu den Kode Ordua oinarri hartuta, hiru urtez hainbat ikastetxetan 10-12 urte bitarteko gaztetxoaren artean bildutako galdetegiak erantzun eta marrazkien azterketa egin dugu lan honetan. Datu-meatzaritzako prozesu oso bat egin behar izan dugu horretarako. Lortutako emaitzen artean nabarmendu nahiko genuke badirudiela gure inguruko 10-12 urteko neskek oraindik hein handi batean ikusten dutela Informatikaria neska izan daitekeela, mutilek ordea, oro har gizonezkoak edo identifikatu ezinezko generoa duten gizakiak imajinatzen dituzte.

Hitz gakoak: programazioa, gaztetxoak, datu-meatzaritzak, informatikarien irudiak

Abstract

It is broadly known that the study and work fields of technology and informatics lack women participants. However, the reason causing this is unclear. In order to tackle this issue, based on a worldwide expanded project called The Hour of Code, whose aim is to make kids aware of the basic concepts of computer programming, an analysis of the answers and drawings gathered in a survey conducted among 10-12-years-old youngsters has been performed. With the aim of interpreting the results, a complete data-mining process has been executed. As a conclusion, it seems young girls still can figure a women computer scientists, but young boys don't or at least they represent them as men or as unidentifiable genre.

Keywords: programming, young teenagers, data mining, drawing computer scientists

1. Sarrera eta motibazioa

Bada informatika arloan eztabaidagarri bihurtu den gai bat. Jakina denez, gaur egun informatikaren munduan sartzen direnen kopurua urria da beste arlo batzuekin alderatuta, emakumearen partaidetza are eskasagoa. Ondorioz, kezka handia dago zabalik. Hainbat ikerketek, adibidez, Medel eta Pournaghshband (2017) lanean topa daitezkeenak, agerian utzi dute emakumeak izan dezakeen konfiantza falta arlo honetan. Informatikari baten estereotipoarekin bat ez egitea edota ingurugiro maskulinoa dira hauentzat mehatxu nagusi esparru honetan sartzerakoan. Baina, zein unetatik aurrera aldatzen da pertsonen ikuspuntua? 10-12 urteko haurrengan, desberdina al da informatikariari buruz duten ikuspuntua generoaren arabera? Litekeena da egungo gizartearen eraginez sortzea desberdintasunak, are zehatzago, egungo haurrek jasotzen duten hezkuntzak. Mundu-mailan informatika derrigorrezko hezkuntzan txertatzeko mugimendu batzuk badauden arren, adibidez Erresuma Batua (Brown *et al.*, 2014), Lituania (Dagiene, 2002) eta Finlandia (DeRuy, 2017), gutxi dira hori horrela egiten duten herrialdeak. Horrela, informatika gazte-xoei helarazteko mundu mailan ezaguna den eta 180 herrialde baina gehiagotako milioika ikaslerengana iristen den *Hour of Code* proiektuak rol aipagarria izan du (Code.org, a) (Code.org, b).

UPV/EHUko Informatika Fakultateko hainbat ikasle eta irakaslek Kode Ordua aurrera eraman dute zenbait ikastetxetan. Ordubetez modu dibertigarri eta dinamikoan programatzen aritzea eta programazioko oinarriko kontzeptuak barneratzea da Kode Orduaren helburua. Horretarako, code.org (www.code.org) tresna erabiltzen da, zeina 2015-16 ikasturtean euskarara itzuli zen UEUko Informatika Saila eta UPV/EHUko Donostiako Informatika Fakultatearen arteko elkarlanari esker. Kode ordua hiru urtez jarraian gauzatu dugu 10-12 urte bitarteko haurrekin.

2015/2016, 2016/2017 eta 2017/2018 ikasturteetan eraman da aurrera, zortzi, zazpi eta hamabi ikastetxeren parte hartzearekin, hurrenez hurren. Ekimen hau baliatu da haurrei inkesta bat pasa eta hauek informatikari buruz duten ezagutza eta ikuspuntua zein den aztertzeko. Horrez gain, inkestetan jasotako datuen bidez ikasle bakoitzaren inguruak horretan duen eragina ere aztertu nahi izan da.

Hurrengo atalean honaino iristen lagundu diguten hainbat lanei erreferentzia egingo diegu. Hirugarren atalean ikerketaren muina azalduko dugu, jarraitu dugun metodologia eta lortutako emaitzak azalduz. Laugarren atalean, ondorioak eta etorkizunean egin nahiko genukeena kontatuz amaituko dugu.

2. Arloko egoera eta helburuak

Arloko egoera aipatzerakoan, eta programazioa gaztetxoei irakasteaz ari garenez, garrantzitsua deritzogu aipatzea bi lan, programazioa pertsona orori irakasteko arrazoi zuzenak zeintzuk diren azaltzen dituztenak (Lewis, 2017) eta (Guzdial, 2015). Egia esan bi lan horietan ez dira programazioaz ari, "Computer Science" Informatikaz baizik. Hori bai, zehaztu beharra dago Informatika esaten dugunean, zientziaz, matematikaz, ingeniartzaz ari garela eta ez Informatikak sortzen dituen teknologien erabileraz. Bi lan horietan zehazten dute Informatika eta horren barruan programazioa txikitatik irakasteko erabiltzen diren argudioetako asko ez direla baliagarriak, baina bat datoz esaterakoan garrantzitsua dela gaur egungo munduaren parte delako teknologia digitala eta mundu hori ezagutu eta ulertzeko egokia dela. Gainera, oso baliagarria izan daitekeela ere arloaren inguruan dauden estereotipoak ezabatzeko eta ikasleak Informatikatik gertuago ikus dezaten beren burua eta arlo horretako ikasketa sakonagoak egiteko kapazitatea badutela antzemateko. Noski, horretarako irakaskuntza prozesuak helburuekin lerrokaturik egon behar du eta ikasleek ikusi beharra dute zein den egiten dituzten jardueren eta arloaren arteko lotura.

Zaila da jakitea zeintzuk diren eragina duten ekimenak, baina, Estatu Batuetako unibertsitate batzuetan informatika ikasketetan matrikulatzen diren emakumeen portzentajeak igotzea lortu dute (Frieze eta Quesenberry, 2019). Euskal Herriko Unibertsitatean (UPV/EHU) oraindik ez daukagu horrelakoak esaterik, baina arazoaren jatorria bilatzen darraigu Kode Ordua ekimenarekin bat Lehen Hezkuntzako (LH) 5. eta 6. mailako ikasleen iritziak jasoaz eta haiek erabiliz hainbat galdera erantzuten saiatzeko. Hala nola, zein neurritan da desberdina 10-12 urteko neskek eta mutilek informatikari eta informatikariei buruz duten iritzia? Haiei buruz duten irudia bat ote dator *freaky*aren estereotipoarekin? 10-12 urteko haurrek zenbateraino irudikatzen dituzte emakume informatikariak? Galdera horiei erantzunek jarraibideak emango dizkigute etorkizuneko ekintzak erabakitzeko.

3. Ikerketaren muina

Lan honetan, mundu errealeko datu-meatzaritzaz prozesu oso bat egin da eta horretarako, ohikoak diren urratsak jarraitu dira (Clifton, 2017). Hau da, horretan pentsatu gabe bildutako datuak aurreprozesatu eta bateratu, ikasketa automatikoko tresnekin erabili ahal izateko prestatu, eta jarraian, azalpena eman diezaguketen ikasketa automatikoko metodoak erabili dira hainbat galderei erantzuten saiatzeko.

3.1. Datu-bilketa eta prestatzea

Ikerketa hau egiteko erabili diren datuak, UPV/EHUko Donostiako Informatika Fakultateak antolatuta hiru urtez, 10-12 urte bitarteko hainbat haurri eskaini zaien kode orduan jasotako inkestak dira. 2015/2016, 2016/2017 eta 2017/2018 ikasturteetan, zortzi, zazpi eta hamabi ikastetxetan egin da ekimena. Ikasleei etxean betetzeko inkesta bat eman zaie. Inkesta hori, ikastetxe batzuetan bete dute baina ez guztietan. Hain zuzen ere, 2015/2016 ikasturtean 5 ikastetxe izan dira inkestak bueltatu dizkigutenak (267 inkesta), 2016/2017 ikasturtean hiru (207 inkesta), eta 2017/2018 ikasturtean berriz 7 (393 inkesta). Ikastetxe gehienak Gipuzkoan kokatuta daude, nahiz eta badiren Bizkaia eta Nafarroakoak eta bakarra da hiru urteetan zehar inkestak itzuli dituen ikastetxea. Azken hau, kasu partikular (K.P.) gisa aztertuko da.

Prestatu den galdera-sortaren helburua haurrek informatikari buruz duten ezagutza eta ikuspuntua zein den eta ikasle bakoitzaren inguruak horretan duen eragina aztertzea da. Horren gaztetxoak diren ikasleekin askotan kosta egiten da asmatzea nola jaso haien iritzi eta ikuspuntuak. Horretarako sortu ziren hain zuzen ere "Draw A Scientist Test" edo DAST deritzotenak (Chambers, 1983) eta Ingeniariantzako ere erabiliak izan direnak (Knight eta Cunningham, 2004). Hori kontuan izanik, lan honetarako, beste galdera batzuen artean ikasleei eskatu zaie batetik Informatikaria eta bestetik Informatikariaren lantokia marraztea. Irudi horien bidez saiatuko gara aztertzen ikasleek horren adin gaztean dagoeneko informatikariei buruzko genero eta *freaky* estereotipoak barneratuta ote dituzten. Irudiaren generoa, betaurrekoak ote dituzten eta informatikariak lanean, bakarka ala taldean imajinatzen ote dituzten aztertuko dugu horretarako.

Zehazki, honako datuak eskatu zaizkie ikasleei: (a) ikasturtea (aldagai 1), (b) eskola (ald. 1), (c) generoa (ald. 1), (d) adina (ald. 1), (e) guraso bakoitzaren generoa (2 ald.), (f) guraso bakoitzaren ikasketa-maila (2 ald.), (g) irudi bidez adierazitako ogibide multzo bat haietan informatikari batek lan egin ote lezakeen galdetzeko (medikuntza, artea, kimika, autogintza, jantzigintza, etxegintza, bideo-jokoak, musikagintza, zuzenbidea, hizkuntzalaritza, ordenagailu-sareak, hezkuntza) (12 ald.), (h) Irudikatu informatikari bat (2 ald., generoa, betaurrekoak), Irudikatu informatikarien lantokia (ald. 1, bakarrik edo taldean).

Hiru ikasturteetako inkestak, helburu gisa informazio bera eskuratzea duten arren, lehenengo urteko esperientzian oinarrituz egokitu egin dira, eta gainera, digitalizazio-prozesua ere aldatu da urte batzuetatik bestetara. Ondorioz, ezertan hasi aurretik datuak bateratu behar izan dira, aldagai bakoitzarentzat kodeketa egokia erabakiz. Horrela, ondoko ezaugarriak dituen datu-basea lortu dugu: 21 aldagai (zenbakizko bat eta 20 nominal), eta 867 adibide. Zorritzarrez, datu-basearen lehen azterketa batean ikusi ahal izan dugu eremu eta kasu guztiek ez dutela informazioa, hau da, balio hutsak edo *missing values* esaten zaienak ageri direla datu-baseren % 26,66 kasutan. Beraz, besteak beste hauekin zer egin erabaki beharko da. Datu-base orokorra aztertzeaz gain, K.P.n jasotako datuak ere aztertuko ditugu, portaera orokorra ikastetxe bakar batean gertatzen denarekin alderatu ahal izateko. Kasu honetan, adibide kopuru osoa 207koa da eta balio hutsak % 21,74 kasutan azaltzen dira.

3.2. Ikasketa automatikoko teknikak galderak erantzuteko

Ikasketa automatikoko algoritmo asko ez daude prestatuta balio hutsekin lan egiteko. Ondorioz, lehenengo urratsa balio hutsekin zer egingo den erabakitzea izango da. Bestalde, sarreran adierazi den moduan, hainbat galderari erantzuna bilatu nahi zaie. Hori egin ahal izateko, menpeko aldagai desberdinak hautatu beharko dira.

3.2.1. Balio hutsak

Bibliografia aztertuz, hainbat irtenbide daude datu hutsen arazoari aurre egiteko. Horietan onena aukeratzea, datuen domeinuaren eta datu-analisiaren helburuaren arabera da eta hainbat aukera posible dauden arren guk bi sinpleenak probatu ditugu:

1. Datu hutsak dituzten errenkadak ezabatu. Errenkada batean atributu edo aldagairen baten informazioa falta bada, errenkada edo adibide hori baztertzean datza. Hau arazo bat izango da ezabatu beharreko errenkada kopurua oso handia den kasuetan.
2. Batezbesteko edo Moda balioarekin ordezkatu. Falta diren balioak datu-baseko beste adibideetan ageri diren balioak erabiliz egindako kalkuluekin lortutako balioekin ordezkatzeko dira. Zenbakizko aldagaiei kasuan, aldagai horrek datu-basean hartzen duen batezbestekoagatik ordezkatzeko dira eta aldagai nominalen kasuan aldiz, aldagai horretan datu-base osoan maiztasun handiena duen balioarekin.

Bi hurbilpen hauekin lehen esperimendu batzuk eginez, antzeko asmatze-tasak lortu ditugu eta ondorioz, datuak fidagarriago direlakoan, datu hutsak dituzten errenkadak ezabatzea erabaki dugu. Ondorioz, gure datu-baseak 636 adibide izango ditu eskola guztiak kontutan hartzen diren kasurako eta 162 K.Prako.

3.2.2 Galderei erantzuteko datu-base desberdinen sorrera

Hemendik aurrerako azterketa guztiak balio hutsak ezabatuta dituen datu-basearekin egin dira. Galdera bakoitza erantzuteko, menpeko aldagai desberdina hautatu eta datu-base desberdin bat sortu dugu. Haien ezaugarriak 1 Taulan ageri dira. Kasu honetan lehenengo erantzun nahiko genukeen galdera da ea 10-12 urteko haurren generoa berezi ote daitekeen inkestetan eman dituzten erantzunetan oinarrituta. Hala nola, neskek eta mutilek adin horretan informatikari buruz duten iritzia eta ezagutza desberdinak dira? Horretarako, menpeko aldagaia generoa izango da eta osatutako datu-basea nahiko orekatua da bi klaseetarako zenbakiek adierazten duten moduan. Erantzun nahi dugun hurrengo galderak, haurrek egindako irudiak kontuan hartzea eskatzen du. 10-12 urteko haurrek informatikaria imajinatzen dute emakume moduan? Eta, zeren arabera da hori? 1 Taulako balioek adierazten diguten moduan, bai datu-base osoan eta baita K.P.koan ere, gehiengoak gizonezkoa irudikatu zuen eta ondorioz, desorekatua dagoen datu-basea izango dugu oraingo honetan.

Horrez gain, informatikariaren *freaky* fama hori haurrei iritsi ote zaien aztertzeko, informatikariak betaurrekoekin irudikatzen dituzten ala ez alde batetik, eta bestetik, informatikaria lantokian bakarrik irudikatzen ote duten ala taldean aztertu dugu. Betaurrekoei dagokienean, datu-base osoan ikasleen erdiak baino gutxiagok irudikatzen dute

1. taula. 3 galderetarako datu-basearen banaketa.

Aldagaia	balioa	Eskola guztiak		K.P.	
		Kopurua	Ehunekoak	Kopurua	Ehunekoak
Ikaslearen generoa	Neska	328	% 51.57	89	% 54.93
	Mutila	308	% 48.43	73	% 45.06
	Ez bitarra	0	% 0	0	% 0
Marrazkiaren generoa	Emakumezkoa	186	% 29.25	58	% 35.8
	Gizonezkoa	363	% 57.07	90	% 55.55
	Ezin zehaztu	87	% 13.68	14	% 8.64
Betaurrekoak	Bai	283	% 44.50	88	% 54.32
	Ez	353	% 55.50	74	% 45.68
Ordenagailuak lantokian	Bat	490	% 77.05	124	% 76.545
	Asko	146	% 22.95	38	% 23.46

informatikaria betaurrekodun eta K.P.ren kasuan erdiak baino piska bat gehiagok. Bi kasuetan ikasleek emandako erantzunaren ehunekoak, gizartean betaurrekoak erabiltzen dituen jendearen ehunekoaren azpitik dago eta beraz, ez du atentziorik ematen. Informatikariaren lantokiari dagokionean, bi datu-baseetan gehiengoak konputagailu bakarra marraztu du; gehiengoak informatikariak bakarrik irudikatzen ditu alegia.

1 Taulari begiratuz esan liteke adin goiztiarretan hurrek errazago imajinatzen dutela gizonezkoa informatikari gisa, emakumezkoa baino, eta gainera, bakarrik lan egiten irudikatzen dituztela, taldean baino gehiago. Betaurrekoak aldiz, ez dituzte informatikarien ezaugarri bereizgarritzat hartzen.

3.2.3. Ikasketa automatikoa galderei erantzuteko

Azterketaren helburua bikoitza da, egin ditugun galderentzat asmatze-tasa altuak dituzten sailkatzaileak lortzen saiatzea alde batetik, eta, hau posible bada, aukera bakoitzarentzat azalpen bat topatzea. Horretarako, azalpena ematen duten sailkatzaileak erabiliko ditugu, sailkapen zuhaitzak eta erregela-multzoak hain zuzen ere. Hala ere, lehenengo puntua bazterrean ez uzteko, beste sailkatzaile batzuk ere erabiliko ditugu asmatze-tasa hobetzen ote duten aztertzeko. Esperimentuak Witten *et al.* (2011) liburuan aurkeztzen den Weka software ingurunean egikaritu ditugu. Ondoko sailkatzaileak erabili ditugu:

- Quinlan (1993) lanean aurkeztutako J48 (sailkatze zuhaitzak eraikitze C4.5 algoritmoaren inplementazio librea). Sailkapen zuhaitzak datu-basearen ondoz ondoko banaketa eginez eraikitzen dira, urrats bakoitzean hori egiteko aldagai eta banaketa egokiena hautatzen dira. Hostoek klase bat adierazi ohi dute (bertan erori diren adibide gehienei dagokiena) eta adabegien arteko loturek aldagai eta baldintzak.
- Eibe Frank eta Ian Witten-ek proposatutako PART Algoritmoa (Frank eta Witten, 1998), erregelak sortzeko erregela-algoritmoen bi mota nagusiak konbinatzen dituena: sailkapen zuhaitzetatik erregelak sortzea, eta erregelak ikasteko ohikoa den banatu eta irabazi teknika. Algoritmoak sailkapen zuhaitz partzialak sortzen ditu; erabat garatu gabeak dauden C4.5 zuhaitzak hain zuzen ere.
- Consolidated Tree Construction (CTC) (Pérez *et al.*, 2007). Lagin anitzetan oinarrituta sailkapen zuhaitzak sortzen dituen algoritmoa, klase desoreka dagoen kasutarako egokia eta azalpen egonkorra ematen duena.
- John eta Langley (1995) lanean aurkeztutako Naive Bayes oinarritzko sailkatzailea (NB).
- Sailkapen-zuhaitzetan (J48) oinarritutako meta-sailkatzaile bat ere eraiki dugu: Breiman (1996) lanean aurkeztutako bagging. Bootstrap laginak erabiliz hainbat zuhaitz eraiki eta sailkapenak bozketaz egiten da.

Sailkatzaile guztiak defektuzko parametroak erabiliz eraiki ditugu eta haien eraginkortasuna neurtzeko hamar iteraziodun balioztatzeko gurutzatua (10-fold cross-validation) metodoa erabili dugu.

2 Taula aztertuz hainbat ondorio atera ditzakegu. Lehenik eta behin, esan dezakegu, asmatze-tasei dagokienean, oro har antzekoak direla datu-base osorako eta K.Prako lortzen diren emaitzak. Hau da, problemak eta sailkatzaileak berak eragin handiagoa dutela, lokalizazioak baino. Sailkatzaile desberdinen errendimenduan kokatzen bagara, PART algoritmoa erabiliz lortutako erregela-multzoek lortzen dituzten asmatze-tasak gainerako algoritmoek lortzen dituztenekin alderatuta txikiagoak dira. Bestalde, azalpenik ematen ez duten sailkatzaileek, bagging eta NB, ez dute asmatze-tasa nabarmenki igotzea lortzen. Hori dela eta, hemendik aurrera baztertu egingo ditugu eta oro har, asmatze tasarik handienak lortzen dituen k C4.5ek (J48) sailkatzailean zentratuko gara.

2. taula. Galdera eta algoritmo desberdinentzat asmatze-tasak

DB	Galdera	C4.5	CTC	PART	Bagging	NB
Osoa	Neska, Mutila (ikaslea)	% 66.04	% 65.25	% 63.80	% 64.31	% 66.98
	Emakumea, EzEmak (irudia)	% 72.17	% 70.44	% 69.97	% 74.37	% 68.40
	Betaurrekoa Bai, Ez (irudia)	% 57.07	% 56.60	% 54.09	% 57.86	% 59.90
	Taldean, Bakarrik (irudia)	% 77.04	% 61.48	% 67.29	% 75.47	% 72.96
K.P.	Neska, Mutila (ikaslea)	% 61.73	% 68.52	% 66.05	% 63.58	% 64.81
	Emakumea, EzEmak (irudia)	% 70.37	% 69.75	% 66.67	% 69.14	% 67.28
	Betaurrekoa Bai, Ez (irudia)	% 56.17	% 54.32	% 54.32	% 53.70	% 61.11
	Taldean, Bakarrik (irudia)	% 75.93	% 54.32	% 70.37	% 72.84	% 64.81

Bestalde, galderen erantzunei dagokienean, asmatzen zailena, informatikariak betaurrekoekin ala betaurrekorik gabe irudikatzen ote dituzten da (ausaz adieraziko bagenu betaurrekorik baduten ala ez, asmatze-tasa % 50ekoa izango litzateke eta kasu honetan % 57koa da), eta errazena aldiz, informatikariek taldean ala bakarrik lan egiten duten iragarri nahi duena, % 77,44ko asmatze-tasarekin.

Emaitza hauek adierazten dute, egin diren galdera gehienetan badaudela desberdintasunak aukera bat eta bestearen artean eta gainera, galdeketa lortutako erantzunetan oinarrituta antzeman daitezkeela desberdintasun horiek. Azalpena lortzeko zuhaitzen egitura aztertu aurretik, azalpen sinpleagoak bilatzeko helburuarekin, eta ahal dela asmatze-tasa txikiagotu gabe, Garca *et al.* (2014) lanean gomendatzen den moduan, ikasketa automatikoaren ikuspuntutik esanguratsuenak diren aldagaiak automatikoki hautatzeko algoritmo bat erabili dugu: Hall (2000) lanean *Correlation-based Feature Subset Selection* (CFSS) algoritmoa non korrelazioan oinarriturik aldagai azpimultzo egokia aukeratu den. Asmatze-tasa mantentzea lortzen badugu, emaitza hobea izango da, aldagai gutxiagorekin lortutako sailkatzailea sinpleagoa izango baita.

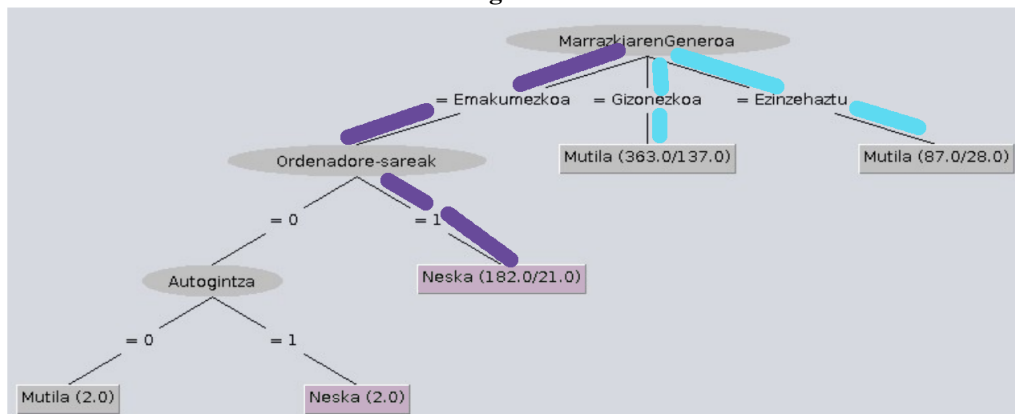
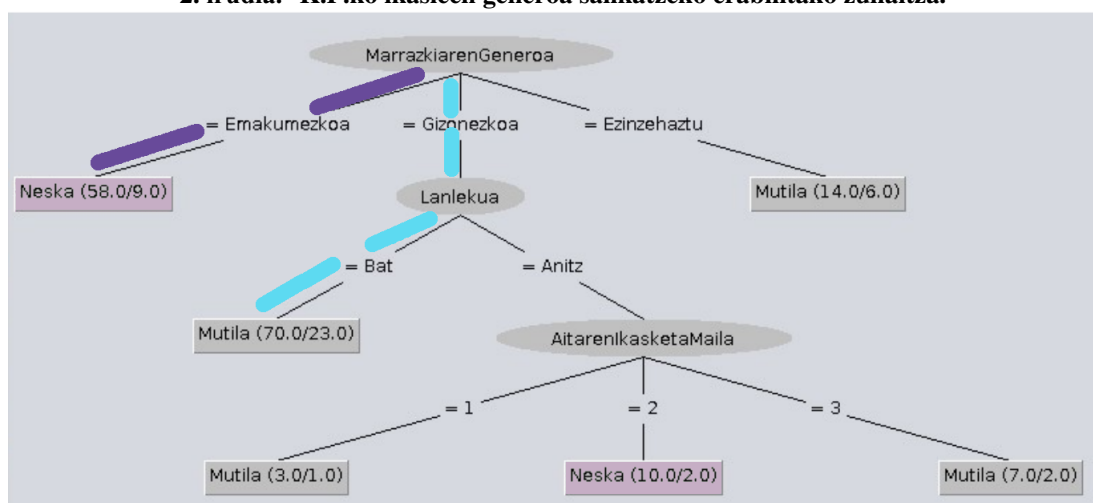
3. taula. Galdera desberdinentzat asmatze-tasak CFSS aldagai-hautaketa egin ondoren

Galdera	C4.5	Hautatutako aldagaiak
		Osoa
Neska, Mutila (ikaslea)	% 70.44	aitaren ikasketa-maila, irudiaren generoa, autogintza, ordenagailu-sareak
Emakumea, EzEmak (irudia)	% 75.62	generoa, betaurrekoak, zuzenbidea
Betaurrekoa Bai, Ez (irudia)	% 56.76	eskola, adina, irudiaren generoa, ordenagailu-sareak
Taldean, Bakarrik (irudia)	% 77.04	eskola, jantzigintza, etxegintza
		K.P.
Neska, Mutila (ikaslea)	% 70.37	aitaren ikasketa-maila, lantokia
Emakumea, EzEmak (irudia)	% 74.70	urtea, generoa, betaurrekoak
Betaurrekoa Bai, Ez (irudia)	% 54.32	irudiaren generoa, artea, kimika, jantzigintza, ordenagailu-sareak
Taldean, Bakarrik (irudia)	% 76.54	generoa, amaren ikasketa-maila, autogintza

2 eta 3 tauletako emaitzak konparatzen baditugu zera ondoriozta dezakegu: asmatze-tasetan ez dago diferentzia handirik; izan ere, hainbat kasutan hobetu ere egiten da aldagai hautaketarekin, eta bestalde, eraiki ditugun sailkatzaileak askoz sinpleagoak izango dira. Menpeko aldagaia eta beste 20 aldagai erabiltzetik, hiru edo lau erabiltzera pasatu baikara. Hautatutako aldagaiak goi-mailan aztertuz hainbat ondorio orokor atera ditzakegu. Lehenik eta behin, esan dezakegu adin horietan haurren generoak dagoeneko baduela eragina gaztetxoek informatika eta informatikarion inguruan duten ikuspuntuarengan. Izan ere, kasu askotan ageri da aldagai hori hautatua. Estereotipoak guk uste baino lehenago iristen dira gaztetxoengana. Datu-base osoan egindako aldagai hautaketari begiratuz esan dezakegu, haur hori hezi den inguruak ere eragiten duela bere ikuspuntuan. Izan ere, eskola aldagai gisa agertzen da informatikariaren lantokia deskribatzerakoan eta baita betaurrekoak jarri ala ez erabakitzerakoan.

Aldagai horien eta menpeko aldagaiaren arteko erlazioari buruz gehiago jakin dezakegu eraiki ditugun zuhaitzen egiturari erreparatuz. Adibide gisa, datu-base osorako eta K.Prako sortutako bina sailkapen zuhaitz aztertuko ditugu: 1 eta 2 Irudietakoak ikasleen generoak bereizteko eraikitakoak, eta 3 eta 4 Irudietakoak, irudiaren generoa marrazteko eraikitakoak. Sailkapen zuhaitz horien adabegi bakoitzak klase bat adierazten du eta errotik adabegietarainoko bideak aldiz, egindako sailkapenari dagokion azalpena.

1 eta 2 Irudiak aztertuz, esan liteke datu-base osoan zein K.P.n, ikasleen generoa determinatzeko garrantzia gehien duen aldagaia, hauek marrazkiari ematen dioten generoa dela. Nola nahi ere, neskak (morez markatuak)

1. irudia. Datu-base osoan ikasleen generoa sailkatzeko erabilitako zuhaitza.**2. irudia. K.P.ko ikasleen generoa sailkatzeko erabilitako zuhaitza.**

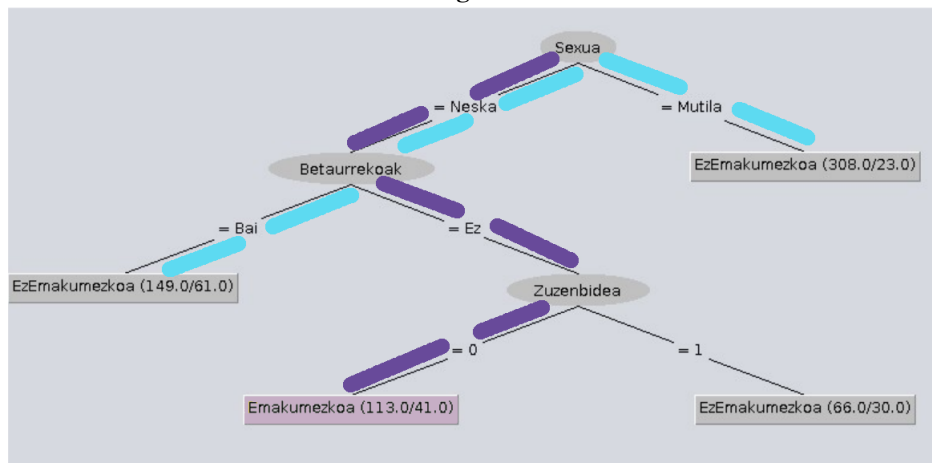
eta mutilak (urduinez markatuak) bereizteko lortzen diren erregela nagusiak, edo kasu gehien biltzen dituztenak, ez dira berdinak bi kasuetan. Datu-base osoaren kasuan ondoko bi erregela nagusia ondoriozta genitzake: (1) neskek dira informatikaria emakumezko marraztu eta ordenagailu-sareetan informatika badagoela diotenak (2) mutilak dira informatikaria gizonezko edo definitu gabe marrazten dutenak. K.P.ko kasuan aldiz, lehenengo erregela berdin errepikatzen da baina bigarrenak, aldaketa batzuk ditu, (2) mutilak dira informatikaria definitu gabe marrazten dutenak eta gizonezko marrazteaz gain, lantokia pertsona bakarrek marrazten dutenak. Badago aukera gizonezkoa marrazten dutenen artean neskak identifikatzeko.

3 eta 4 Irudietako zuhaitzak aztertzen baditugu, informatikaria emakumezko gisa zeren arabera marrazten duten ondorioztatu ahal izango dugu. Datu-base osoa kontutan hartuz, (1) informatikaria emakume imajinatzen dute neskek baldin eta betaurrekorik gabe imajinatzen badute eta zuzenbidean ez dela informatikarik erabiltzen pentsatzen badute. Bestalde, (2) informatikaria ez dute emakume imajinatzen mutilek eta betaurrekoekin irudikatzen duten neskek. K.P.n aldiz, badirudi taldeak edo urteak eragina duela. Kasu honetan, neskek 2016 eta 2018. urtean informatikaria emakume irudikatu zuten baina ez aldiz, 2017. urtean. Mutilek aldiz, ez dute emakumezkoa imajinatzen informatikaria.

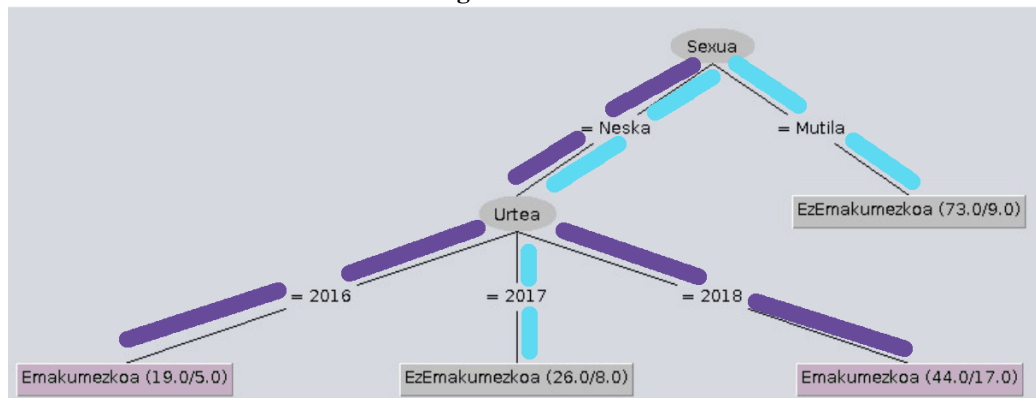
4. Ondorioak eta etorkizuneko lana

Motibazioa informatika-ikasketetara iristen diren emakumeen kopuru urriaren jatorria aztertzea izanik, lan honetan hiru urtetan zehar Euskal Herriko hainbat eskoletan 10-12 urte arteko gaztetxoei egindako inkesta batzuk baliatu ditugu, adin horretan haiek duten iritzia aztertzeko. Datu-meatzaritzako prozesu oso bat egin behar izan

3. irudia. Datu-base osoan irudiaren generoa sailkatzeko erabilitako zuhaitza.

4. irudia. K.P.ko irudiaren generoa sailkatzeko erabilitako zuhaitza.

dugu horretarako: datuak batu, aurreprozesatu, erantzun nahi genituen galderak erantzuteko prestatu, sailkatzailerekin erabiltzeko egokitu, sailkatzailerak eraiki eta aztertu. Prozesu horri esker, jasotako inkestetan parte hartu duten ikasleei buruz hainbat ondorio atera ditugu. Lehenik eta behin, neskek eta mutilek informatika eta informatikariei buruz duten ikuspuntua ez da berdina adin horretan eta % 70eko asmatze-tasarekin bereizteko gai gara. Asmatze-tasa hori zerbait igotzen da haurrek informatikariari irudikatzen dioten generoa eta lanean bakarrik edo taldean imajinatzen ote duten asmatzen saiatzen garenean, eta jaitsi aldiz, betaurrekoekin irudikatzen ote dituzten asmatzen saiatzen garenean. Horrez gain, aldagai-hautaketa eta sailkapen zuhaitzak aztertuz, esan dezakegu haurren bizi-inguruneak (eskolak) eta taldeak baduela eragina haurrek gai honen inguruan duten iritzia gainean. Azkenik, bereziki nabarmentzekoa iruditzen zaigu lortutako emaitzen artean, badirudiela gure inguruko 10-12 urteko mutilek oro har gizonezkoak edo identifikatu ezinezko generoa duten gizakiak irudikatzen dituzten arren, neskek oraindik hein handi batean ikusten dutela informatikaria neska izan daitekeela. Emaitza honek adierazten digu, adin-tarte horretarako prestatutako ekintzek eragina izan dezaketela etorkizunean informatika ikasiko duten emakume kopuruarengan.

Datuen beste azterketa bat egitea aurreikusten dugu lehenengo etorkizuneko lan gisa. Gainbegiratutako ikasketa automatikoko prozesua hasieran planteatu ditugun galderek baldintzatu dute. Baliteke, hori horrela izanik, datuetan benetan existitzen ez zen egitura bat bilatzen aritu izana. Horregatik, aurreikusten dugu clustering algoritmoen bidez datuen egitura naturala topatu eta talde bakoitzaren azterketa egitea, taldeko adibideen antzekotasun nagusiak zeintzuk diren ondorioztatzeko.

Erreferentziak

- Breiman, Leo. 1996. Bagging predictors. *Mach. Learn.* 24.123–140.
- Brown, Neil, Sue Sentance, Tom Crick, eta Simon Humphreys. 2014. Restart: The resurgence of computer science in uk schools. *ACM Transactions on Computing Education (TOCE)* 14.9.
- Chambers, David W. 1983. Stereotypic images of the scientist: The draw-a-scientist test. *Science education* 67.255–265.
- Clifton, Christopher, 2017. Data mining.
- Code.org. Code.org: About us. <https://code.org/about>. [Online; 2019ko Otsailaren 13an eskuratua].
- . The hour of code. <https://hourofcode.com/es/en>. [Online; 2019ko Otsailaren 13an eskuratua].
- Dagiene, Valentina. 2002. The model of teaching informatics in lithuanian comprehensive schools. *Journal of Research on Computing in Education* 35.176–185.
- DeRuy, Emily, 2017. In finland, kids learn computer science without computers. <https://www.theatlantic.com/education/archive/2017/02/teaching-computer-science-without-computers/517548/>. [Online; 2019ko Otsailaren 13an eskuratua].
- Frank, Eibe, eta Ian H. Witten. 1998. Generating accurate rule sets without global optimization. *Generating Accurate Rule Sets Without Global Optimization* 144–151. cited By 46.
- Frieze, Carol, eta Jeria L Quesenberry. 2019. How computer science at cmu is attracting and retaining women. *Communications of the ACM* 62.23–26.
- Garca, Salvador, Julian Luengo, eta Francisco Herrera. 2014. *Data Preprocessing in Data Mining*. Springer Publishing Company, Incorporated.
- Guzdial, Mark. 2015. Learner-centered design of computing education: Research on computing for everyone. *Synthesis Lectures on Human-Centered Informatics* 8.1–165.
- Hall, Mark A. 2000. Correlation-based feature selection for discrete and numeric class machine learning. In *Proceedings of the Seventeenth International Conference on Machine Learning, ICML '00*, 359–366, San Francisco, CA, USA. Morgan Kaufmann Publishers Inc.
- John, George H., eta Pat Langley. 1995. Estimating continuous distributions in bayesian classifiers. In *Proceedings of the Eleventh Conference on Uncertainty in Artificial Intelligence, UAI'95*, 338–345, San Francisco, CA, USA. Morgan Kaufmann Publishers Inc.
- Knight, Meredith, eta Christine Cunningham. 2004. Draw an engineer test (daet): Development of a tool to investigate students' ideas about engineers and engineering. In *ASEE Annual Conference and Exposition*, volume 2004.
- Lewis, Colleen M. 2017. Good (and bad) reasons to teach all students computer science. In *New Directions for Computing Education*, 15–34. Springer.
- Medel, Paola, eta Vahab Pournaghshband. 2017. Eliminating gender bias in computer science education materials. In *Proceedings of the 2017 ACM SIGCSE technical symposium on computer science education*, 411–416. ACM.
- Pérez, Jesús M., Javier Muguerza, Olatz Arbelaitz, Ibai Gurrutxaga, eta José I. Martín. 2007. Combining multiple class distribution modified subsamples in a single tree. *Pattern Recogn. Lett.* 28.414–422.
- Quinlan, J. Ross. 1993. *C4.5: Programs for Machine Learning*. San Francisco, CA, USA: Morgan Kaufmann Publishers Inc.
- Witten, Ian H., Eibe Frank, eta Mark A. Hall. 2011. *Data Mining: Practical Machine Learning Tools and Techniques*. San Francisco, CA, USA: Morgan Kaufmann Publishers Inc., 3rd edition.

5. Eskerrak eta oharrak

Lan honek finantzaketa jaso du Eusko Jaurlaritzako hezkuntza saileko unibertsitateak eta ikerketa atalak sustenga-tzen duen ADIAN ikerketa taldetik (erreferentzia IT980-16).

Iparra galdu gabe! Euskal alderdi-sistema ez da espainiar estatuko azpi-sistema elektoral bat

Garmendia Iturria, Haritz eta Urteaga, Eguzki
Euskal Herriko Unibertsitatea
hgarmendia003@ehu.eus

Laburpena

Lan hau euskararen eta boto abertzalearen arteko loturaren inguruan egiten ari garen doktore-tesiaren fruitua da. Ikerketa honetan, zehazki, euskal alderdi-sistemaren gaineko berrikusketa bat proposatzen da. Akademian hegemoniko den korrante modernistak euskal alderdi-sistema estatu beregaina duten espainiar eta frantziar nazionalismoen betaurrekoetatik irakurtzera behartzen gaitu. Ikuspegi horretatik, euskal alderdi-sistema estatu bateko azpi-sistema bereizi moduan aztertzea kondenatuta gaude. Errealitatean, ordea, bi estatutan ditugu euskal alderdi nazionalistak. Lan honetan, interpretazio-esparru bat proposatzen da alderdi-sistemak zedarritzeko irizpideak euskal nazioan ardaztu eta euskal alderdiak bere osotasunean aztertzen dituen euskal alderdi-sistema jasotzeko.

Hitz gakoak: nazioa, estatua, alderdi-sistema, euskal kasua.

Abstract

This article is the result of a PhD thesis regarding the link between the Basque language and the Basque Nationalist Vote which we have been working on. In this research, a review of the Basque political party system is specifically proposed. The modernist current that is hegemonic in academia obliges us to look into the Basque political party system from the perspective of nationalisms that have a political state of their own. As a result, we are obliged to analyze the Basque party system as a specialized sub-system within a nation-state. In reality, however, the Basque nationalist parties function astraddle of two different nation states. An interpretative framework for the Basque political party system is proposed which focuses on the criteria defining the political party systems and which analyzes Basque political parties as a whole.

Keywords: nation, state, party system, Basque case

1. Sarrera eta motibazioa

Ikertzaile euskaldun garen neurrian, UEUko sortzaileek zuten motibazio bera dugu: sorkuntza intelektuala euskaraz eta euskal mundutik abiatuta egitea. Abiapuntu horrek erabat baldintzatu du soziologia elektoralaren arloan egin dugun ikerketa honen noranzkoa, baita hura lantzean hobetsi dugun perspektiba ere.

IkerGazte kongresua euskal arnasgune bat da erdal inteligentzia hegemoniko duen akademian. Askatasun espazio hori aprobetxatuz, euskal alderdi-sistema interpretatzeko esparru berri baten zirriborroa proposatzen dugu. Proposamen horrek honako hau du xede: CISEk euskal alderdi-sistema interpretatzerakoan aldeztu duen irakurketari alternatiba bat ematea.

Lan honek haxe du oinarria: Euskal Herriko Unibertsitatean ikerlari moduan egiten ari garen *Euskararen eta boto abertzalearen arteko lotura* doktore-tesia. Ondorengo ataletan azaltzen duguna, beraz, orain arte doktore-tesian erdietsi ditugun ondorioen aurrerapen bat da.

2. Arloko egoera eta ikerketaren helburuak

Gure doktore-tesiak euskararen eta boto abertzalearen arteko lotura aztertzea du helburu, eta, beraz, eskuarte dugu ikerketa hau soziologia elektoralaren arloan kokatuta dago. Ikerketa egiteko, metodologia mistoa erabili dugu. Aurrena, kuantifikatu dugu bi aldagai horien artean erlazio lineal bat dagoela, eta, erlazioa konfirmatu eta gero (Garmendia, 2015; Garmendia et. al., 2017), saiatu gara ulertzen boto abertzalea ematen duten euskal hiztunek nolako zentzua ematen dioten beren portaerari. Azken batean, honako hau behatu nahi dugu: hautesle batek euskara erabiltzeak, ezagutzeak, haren aldeko jarrera izateak zer-nolako eragina duen boto abertzalea ematean. Gure kasuan, euskararen eta boto abertzalearen arteko lotura interpretatzeko, *clivageen* teorian oinarritu gara (Lipset et. al., 1967).

1. taula. *Clivageen* teoria eta haren aplikazioa.

GERTAKARI HISTORIKOA	ERAGINDAKO GATAZKA	CLIVAGEA
Erreforma protestantea	Katolikoak vs Protestanteak	Lerrotatze erlijiosoa
Nazio-estatuaren eraikuntza	Estatuaren menpekoak vs Elizaren menpekoak	Jatorriari dagokion lerrotatzea -(1)NAZIONALA -(2)LURRALDEA -(3)EREMUA
	Komunitate kulturalak vs besteak (1)	
	Zentro menderatzailea vs periferia (2)	
Iraultza industrial	Landaguneko lurjabeak vs hiriguneko industrialariak (3)	Klase sozialari dagokion lerrotatzea
	Burgesia vs langilea	

Iturria: Anduiza eta Bosch (2004, p. 149), guk moldatua.

Teoria horren arabera, Europako mendebaldeko alderdi-sistemen muinean, honako hauek eragindako gizarte-hausturak daude: erreforma protestanteak, iraultza industrialak eta nazio-estatuaren eraikuntzak eragindakoak, hain zuzen. Haustura horiek gizartean interes ezberdineko taldeak trinkotzen laguntzen dute (talde etnikoak, langileak, nekazariak, erlijiosoak etab.). Hala, alderdi politikoak talde horien interesak espazio politikoan ordezkatzeko helburu duten organizazioak dira. Horrenbestez, gizartean dauden talde-interes nagusiek alderdi-sistemaren estruktura baldintzatzeko gaitasuna dute. Ardatz horiei *clivage* esaten zaie eta hauteskundeetan gertatzen diren lerrotatze elektoralak ulertzeko kategoria teoriko nagusiak dira.

Hori guztia irakurri genuenean, honako galdera hau egin genion geure buruari: zein dira, euskal kasuan, alderdi-sistema egituratzen duten *clivage* nagusiak? Eta nola interpretatu behar da euskararen eta boto abertzalearen arteko lotura?

CISen inguruan lanean dabiltzan ikertzaileek bi *clivage* aipatzen dituzte euskal alderdi-sistema aztertzerakoan: 1) *clivage* soziala eta 2) zentro-periferia gatazkak eragindako jatorriaren inguruko *clivagea*. Ikerketa horiek lurralde-*clivagearen* parametroak erabiliz azaltzen dute euskararen eta boto abertzalearen arteko lotura (ik. Pallarés, 2014; Llera, 2016).

Alabaina, doktore-tesiko elkarrizketak egitean ikusi dugu badagoela desfase bat elkarrizketatuek euskal alderdi-sistema irudikatzean erabiltzen dituzten kategorien eta aipatutako autoreek proposatzen duten eskemaren artean. Arazo horri irtenbide bat bilatzeko asmoz, jarraian, esparru teoriko bat proposatzen dugu, zeina bozka abertzale ematen duten euskal hiztunek euskararen eta boto abertzalearen arteko lotura azaltzean irudikatutako alderdi-sistemarekin bat baitator.

3. Ikerketaren muina

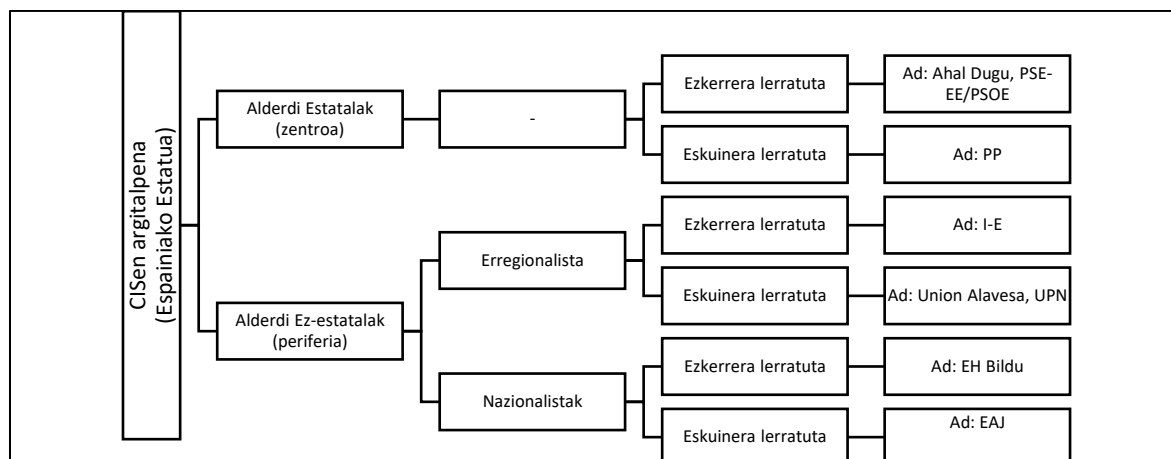
3.1. Irizpide zaharra: CIS erakundea

CISek proposatutako esparruak gure ikerketarako balio ez izatearen arrazoia nazio kontzeptuaren eztabaidan mamitzen da. CIS erakundeak nazio modernoaren ideia hobesten du, eta, ondorioz, argitaratzen dituen lanetan, Estatutik abiatuta ezartzen ditu ikerketa-objektua zedarritzeko irizpideak, ikerketa elektoralak egitean. Horrek bi ondorio zuzen ditu.

- 1) Perspektiba horretatik, gehienez ere, Hego Euskal Herriko alderdi-sistema soilik aztertu ahal izatea. Izan ere, Ipar Euskal Herriko alderdi-sistema Frantziar Estatuaren mugetan dago.
- 2) Alderdiak kategorizatzerakoan, alderdi nazionalista kategoria alderdi “periferiko” jakin batzuei soilik esleitzea.

Interpretazio-esparru horren arabera, espainiar alderdiak ez dira alderdi nazionalistak, alderdi estatualistak baizik. Hori gutxi ez eta, periferiako lurraldetan ordezkartza duten baina espainiar estatua zalantzan jartzen ez duten alderdiak alderdi erregional/autonomistatzat kategorizatzen ditu.

1. irudia. CIS erakundeak euskal alderdi-sistema kategorizatzeko erabiltzen dituen irizpideak.

Iturria: guk egina

Euskobarometro taldeko zenbait kidek (Retortillo et. al., 2016: 175-180), interpretazio-esparru hori erreferentziaz harturik, bitan banatzen dituzte euskal alderdi-sistemako alderdiak: alderdi autonomistak (PSE-EE, PP, Podemos...) eta alderdi nazionalistak (EAJ eta EH Bildu). Gure ustez, ordea, banaketa hori okerra da eta ez du balio errealitatea azaltzeko. Izan ere, kontraesan bat al da alderdi bat nazionalista eta aldi berean autonomista izatea? Ez, noski. EAJ ez al da alderdi nazionalista eta autonomista? PP ez al da alderdi nazionalista espainiarra? Gauza bat da alderdiaren jatorrizko nazioa, eta bestea, alderdi horrek hobesten duen estatu-antolaketa. Alde horretatik, bi aldagaiak elkarren osagarri izan daitezke.

Nahasmen teoriko hori gainditzeko, oso baliagarri suertatu zaigu Joxe Azurmendik (2017) proposatzen duen nazioaren definizio klasikoa. Izan ere, euskal alderdi-sistema nazio klasikoaren irizpideen arabera interpretatzen saiatzen da, doktore-tesian parte hartu duten elkarrizketatu gehienek egiten duten moduan. Hori egitean, estatuaren mugak gainditu eta ikuspegi berri bat zabaltzen da. Gure kasuan, Ibai Iztuetak (2016) egiten duen bereizketa erabiliko dugu kontzeptuak argitzeko. Bereizketa horren arabera, gauza bat da *herria/nazioa* eta bestea, *gizartea*. Naziotasuna aukeratu egiten da; hiritartasuna, inposatu.

2. taula. Nazio zibiko/etniko dikotomia gainditzeko proposatzen den nazioaren definizioa.

Gizartea (hiritarra)	Hiritarrek bizigune dituzten elkarbizitza eta harreman espazioak dira. Eredu administratiboek ezaugarrituko lituzkete, eta administrazio-unitate esanguratsuena estatua litzateke. Hala, gizarte kontzeptuaren barruan, hizkuntzarekiko harremana norbanakoaren dimentsiotik, norbanakoaren eskubide eta betebeharren auzitik, ulertzeko eskatzen da, hain zuzen ere, hurbilketa arrazionala eta hizkuntzen alderdi instrumentala azpimarratuz.
Herria/Nazioa (nazio kidea)	Beren burua auto-adskripzio beraren inguruan definitzen duten herritarrek osaturiko gizatalde gisa defini daiteke. Hala, herri/nazio kontzeptuaren barruan, hizkuntzarekiko harremana talde-nortasunaren dimentsiotik ulertzeko eskatzen da, lotura horren izaera irrazionala eta hizkuntzen alderdi sinbolikoa azpimarratuz.

Iturria: Iztueta (2016).

Nazio gutxitu izateak dituen ondorioak ikusarazteko, ezinbestekoa da bereizketa hori mahai gainean jartzea. Euskal nazioaren kasuan, alderdi-sistema hiritartasunaren ikuspegitik landuta, euskal alderdi-sistema erdibitu, eta behartuta gaude euskal alderdiak Espainiar/Frantziar nazioaren logikatik irakurtzera.

Alderdi-sistema naziotasunetik irakurriz gero, berriz, estatuaren mugak gainditu, eta euskal alderdi-sistema bere osotasunean ulertzeko aukera dugu. Bide malkartsua da azken hori. Izan ere, *clivage*en teoria parametro berrien arabera berregokitu behar da.

Hori esanda, bidegurutze bat dugu. Bi hautu egin behar ditugu: batetik, zer naziotatik aztertu nahi dugu alderdi-sistema? Eta, bestetik, zer ikuspegitatik, naziotasunetik ala hiritartasunetik? Honako hau da gure hautua: zailtasunak zailtasun, euskal alderdi-sistema euskal naziotik eta naziotasunean oinarrituta irakurtzea. Azken batean, hura baita euskararen eta boto abertzalearen arteko lotura ulertzeko aukera egokiena.

3.2. Euskal nazio klasikoa eta irizpide berriak

Ikerketa sozialak egiterakoan, ikerketa-objektua zedarritzeko irizpideak estatutik abiatuta ezartzea da normalena. Alabaina, ikerketa-objektua zedarritzeko irizpideak nazio gutxituetatik abiatuta zedarritzea ez da bekatua. Are gehiago, zilegi bezain beharrezkoa da (Azurmendi, 2018: 77). Gure kasuan, euskal nazioan oinarrituko ditugu alderdi-sistema zedarritzeko irizpideak.

3. taula. Euskal alderdi-sistema interpretatzeko irizpide berriak.

	IRIZPIDEAK	ALDERDI SISTEMAK AZTERTZEAN ERABILI DITUGUN IRIZPIDEAK
1	NAZIOAK (KOM)UNITATEA OSATZEN DU	AURRENEKO IRIZPIDEA: Zer naziotako alderdi/koalizioak daude euskal lurraldean? • Frantziar naziotik sortuak • Espainiar naziotik sortuak • Euskal naziotik sortuak BIGARREN IRIZPIDEA: Nolako harremana du nazio bakoitzak estatuarekin? ❖ Estatu beregaina duten nazioak: • Nazio frantsesa • Nazio espainiarra ❖ Estatu beregainik ez duten nazioak • Euskal nazioa
2	DIBISIOAK (KOM)UNITATE NAZIONALAREN BAITAN ULERTU BEHAR DIRA	HIRUGARREN IRIZPIDEA: Nazio bakoitzean, zenbat dibisiok lortu dute alderdia/koalizioak egituratzea? ❖ Estatu beregaina duten nazioak • Frantziako nazioaren kasuan: (ikerketa beste baterako) • Espainiar nazioaren kasuan: 2 dibisio: ➢ Zentroaren interesa vs periferiaren interesa ➢ Burgesiaren interesa vs langileen interesa ❖ Estatu beregainik ez duten nazioak • Euskal nazioaren kasuan 2 dibisio: ➢ Nazionala eta erregionala ➢ Burgesiaren interesa vs langileen interesa

Iturria: Guk egina.

Ikuspegi berri horretatik, lehenik, euskal nazioa ordezkatzeko duten euskal alderdien esparrua definitu behar da. Hala, ikusten da euskal alderdiak Euskal Herriko 7 lurraldetara hedatzen direla. Irizpideak zedarritzeko unitatea nazioa den neurrian, galdera bat egin behar diogu gure buruari: euskal lurralde horretan hauteskundeetan parte hartzen duten alderdiek zein nazio ordezkatzeko dituzte? Euskal alderdi-sistemaren kasuan, ikusten da hiru naziotako alderdiak daudela: 1) euskal nazioak, 2) frantziarrak eta 3) espainiarrak.

Nazio ezberdinetako alderdiak identifikatu ostean, bigarren fasera igarotzen gara. Alde horretatik, ezinbestekoa da bereizketa bat egitea. Honatx bigarren galdera: nazio horietatik, zeinek dute estatua? Izan ere, espainiar eta frantziar nazioak ordezkatzan dituzten alderdien kasuan, naziotasuna eta hiritartasuna bat dira, eta, beraz, identitate nazionalak ez die buruhausterik sortuko. Are gehiago, beren identitate nazionala “ikusezin” bihurtzen da. Aldiz, naziotasuna eta hiritartasuna bera ez diren kasuetan, mobilizazioak hiritartasun propioa aldarrikatzera lerratuko dira. Horregatik da begi-bistakoa beren izaera nazionala. Edonola ere, alderdi politiko ez-nazionalistarik ez dago. Guztiek dute jatorri partikular bat.

Alderdi guztiak jatorrizko nazioaren arabera hiru multzotan sailkatu eta gero, *clivage*en teoria egokitua aplikatuko dugu. Teoria hori aplikatzerakoan, ordea, gogoratu jada dibisioak ulertzeko unitatea ez dela lurraldea edo estatua, komunitate nazionala baizik. Horregatik, naziotik abiatuta ulertu behar dira aurrez aipatutako dibisioak.

Biraketa kopernikar hori egindakoan, nazioa bihurtzen da euskal alderdien sorrera azaltzeko erreferentzia-esparru, eta, ondorioz, zentro-periferia dibisioak CIsen lanean zuen funtzio erabakigarria galtzen du estatu gabeko nazioak ordezkatzan dituzten alderdien sorrera azaltzeko. Izan ere, nola da posible Sortu/EA/EAJ alderdiak alderdi periferikoak izatea, baldin eta alderdi horien zentroa ez bada espainiar nazioan aurkitzen? Egia da hiritar dimentsiotik begiratuta espainiar/frantziar estatuak araututako hauteskundeetan parte hartzen dutela. Edonola ere, euskal nazioaren interesak ordezkatzan dituzten alderdi nazionalak dira. Euskal lurralde nazional guztian ordezkaritza lortzea xede duten proiektu politikoak dituztelako deitu diegu alderdi nazionalak. Azken batean, PP, PSOE, Podemos edo C's alderdien baliokideak dira. Bien artean, desberdintasun bakarra dago: alderdi horiek ordezkatzan duten espainiar nazioak estatu espainiarraren monopolioa du; euskal nazioak, aldiz, ez.

Azkenik, zer gertatzen da EH Bildu, EH Bai edota Geroa Bairekin? Alderdi/koalizio horiek, euskal nazioan dute jatorria; alabaina, beren esparru politikoa ez da nazionala. Euskal lurralde jakin batzuetara mugatzen dira. Horregatik, euskal koalizio erregional moduan sailkatuko genituzke. Union Alavesa eta UPN alderdiak, berriz, espainiar nazioan jatorria duten alderdi periferiko *vasco* eta *navarroak* lirateke.

4. Ondorioak

Azken atal honetan, euskal alderdi-sistemaren berrikusketa bat proposatzen da. Irizpide berrietan oinarrituta, **hiru zuzenketa** azpimarratu nahi genituzke.

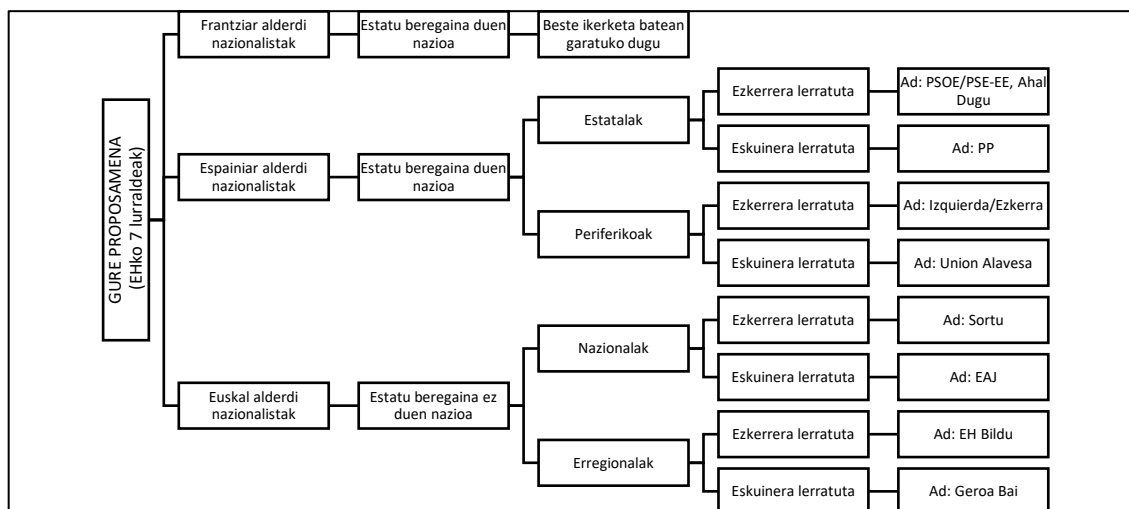
Lehen zuzenketa espainiar/frantziar alderdi nazionalistei dagokie. Proposatutako irizpide berri horiek aplikatuz gero, ordura arte alderdi estatal/autonomistatzat jotzen ziren alderdiei ezkutuan zuten DNI nazionala bistaritzen zaie. Alderdi nazionalista horiek askotarikoak dira. Euskal alderdi-sistemaren kasuan, bi *clivage*ren arabera banatzen dira: jatorriari dagokion lurralde-*clivagea* eta *clivage* soziala.

Bigarren zuzenketa euskal alderdi nazionaleri dagokie. CIsen eskeman, alderdi periferiko moduan sailkatzen dira alderdi horiek. Modu horretara formulatuta, badirudi botere politiko eta ekonomikoaren deszentralizazioa dela euskal alderdiak sortu izanaren arrazoia. Alabaina, ausia, funtsean, hori baino sakonagoa da. Euskal alderdi horiek komunitate nazional ezberdin bat dute jatorrian, euskal nazioa. Halaber, beren proiektu politikoa euskal nazioak hartzen duen barruti guztira zabaltzen da: iparrera eta hegora (Andaluziara ez: Tuterara bai). Horregatik, Euskal Estaturik izan ez arren, euskal alderdi nazional esaten zaie.

Hirugarren zuzenketa euskal alderdi/koalizio erregionaleri dagokio. Alderdi horiek, euskal lurraldearen barruan, eremu jakin bateko euskaldunak ordezkatzeko antolatzen dira. Euskal nazioan dituzte sustraiak, baina beren eragite-gunea ez da nazio mailakoa. Sarritan, antolaketa erregional horiek halabeharrezko hautu batetik datoz. Nazio puskatua izatearen ondorio dira. Izan ere, bi estatutan banaturik egonda, oso zaila da hauteskunde guztietan lehiakorra den proiektu politiko komun bat izatea. Bi hiritartasun partekatzeak horrelako ondorioak ditu.

Laburbilduz, euskal alderdi-sistema ez da ardatz nazional/sozialaren arabera egituratzen den lau hankako mahai bat. Mahai bat da, baina hiru hanka ditu mahai horrek. Hanka horietako bakoitza nazio bat da, eta nazio bakoitzak dibisio ezberdinak ditu.

2. irudia. Euskal alderdi-sistema sailkatzeko proposatutako irizpideen aplikazio praktikoa.

Iturria: guk egina.

5. Etorkizunerako planteatzen den norabidea

Gure doktore-tesian euskararen eta boto abertzalearen arteko lotura ari gara aztertzen. Hasiera batean, Hego Euskal Herriko kasura mugatu dugu ikerketa. Izan ere, ez dugu baliabiderik Ipar Euskal Herriko kasua gehitzeko. Edonola ere, interes handikoa da aztertzea nolako lotura dagoen euskararen eta boto abertzalearen artean lurralde osoan. Horregatik, Hego Euskal Herrian egin dugun ikerketa hau Ipar Euskal Herrira zabaltzea da etorkizunerako planteatzen dugun norabidea.

6. Erreferentziak

- Anduiza, E. eta Bosch, A. (2004). *Comportamiento político y electoral*. Ariel, Barcelona.
- Azurmendi, J. (2017). *Hizkuntza, nazioa, Estatu*. Elkar, Donostia.
- _____, (2018). *Beltzak, juduak eta beste euskaldun batzuk*. Elkar, Donostia.
- Garmendia, H. (2015). Euskara eta bozka abertzalearen arteko lotura. *Jakin*, (208), 25-40.
- Garmendia, H. eta Urteaga, E. (2017). "Euskara eta boto abertzalearen inguruko azterketa ekologikoa: 2016ko Eusko Legebiltzarreko hauteskundeak", in Iñaki Alegria, Ainhoa Latatu, Miren Josu Ormaetxebarria eta Patxi Salaberri (arg.), *II. Ikerketa nazioarteko kongresua*. UEU, 102-110.
- Iztueta, I. (2016). Cultura vasca vs Euskal kultura (?!). *Jakin*, 216, 11-28.
- Lipset, S. M. eta Rokkan, S. (1967). "Cleavage structures, party systems, and voter alignments: An introduction." in S. M. Lipset eta S. Rokkan (arg.), *Party systems and voter alignments*. Free Press. 1-64.
- Llera, F. (2016). *Las elecciones autonómicas en el País Vasco*. CIS, Madrid.
- Pallarés, F. (2014). *Elecciones autonómicas 2009-2012*. CIS, Madrid.
- Retortillo, A. eta Leonisio, R. (2016). Competición y movilización diferencial. En *Las elecciones autonómicas en el País Vasco 1980-2012*, CIS, 175-191.

7. Eskerrak eta oharrak

Aurkeztu berri dugun ikerketa hau EHuko "Gizartea, Politika eta Kultura" doktore-programaren barruan egiten ari garen *Euskararen eta boto abertzalearen arteko lotura* doktore-tesiaren egokitzapen bat da. Halaber, EHuko euskara erretoreordetzak emandako ikerketa-beka baten laguntza du ikerketa honek.

Andrei Zvyagintsev: boterearen jokoa Leviatan filmean, Thomas Hobbesen eta Joben Liburuaren oinarrietatik

Urcola Eceiza, Eider

Euskal Herriko Unibertsitatea
eiderurkola@gmail.com

Laburpena

Andrei Zvyagintsev errusiar “Olatu Berriko” zinearen ikurrik garrantzitsua da. Zuzendari txalotuaren laugarren filma da Leviatan (Zvyagintsev, 2014). Filma errusiar gizartearen eta sistema politikoaren alegoria bat da. Hau da, gizartearen ispilu bat. Kolyaren istori simplea erabiliz, Errusiaren ustelkeriaren eta boterearen erabilera azaltzen du. Filmak horretako bi oinarri ditu: Thomas Hobbesen Leviatan liburua eta Bibliako Joben Liburua. Boteredun figuraren eta gerra-egoeraren kontzeptuek zer esan handi dute film honetan.

Hitz gakoak: Zvyagintsev; zinea; Errusia

Abstract

Andrey Zvyagintsev is one of the most important symbols of the "New Wave" of the Russian cinema. Leviatan is the fourth film of the renowned director (Zvyagintsev, 2014). This movie is an allegory of the current Russian society and its political system. Using the simple story of Kolya, Zvyagintsev explains the Russian corruption and the use of the power. The movie has two important references: Thomas Hobbes book Leviatan and the Biblical story of "the book of Job". The presence of a powerful figure and the state of nature are two important concepts which are present in the movie.

Keywords: Zvyagintsev; cinema; Russia

1. Sarrera eta motibazioa

Andrei Zvyagintsev errusiar zinemaren olatu berriko erreferente nagusia da. Andrei Tarkovski errusiar zine zuzendariarekin parekatu dute (Cabart, 2003; Fătu-Tutoveanu, 2003). Hainbat sari ditu esku artean: Veneziako Urrezko Lehoia (2003), Canneseko gidoirik hoberenaren saria (2014), Canneseko epailearen saria (2017), Errusiako NIKA saria (2004) zuzendaririk hoberenari izendapena eta hainbat aldiz izan da Oscar sarietara izendatua, beste sari askoren artean (IMBd,-). Hala ere, egungo zine zuzendaririk garrantzitsuenetarikoa bat bada ere, ez dago akademian bere inguruko lan gehiegi. Artikulu solte batzuk daude, baina lan sakonik ez dago eta ondorioz, zuzendariaren inguruko analisi sakon eta osatu baten premia dago.

Bost luze-metrailen sortzaile, aipagarria da mundua ikusteko eta ulertarazteko duen begirada poetikoa; koherentzia mantenduz maila narratibotik hasi eta formaraino, zigilu pertsonala sortuz. Filmak errusiar gizartearen irakurketa alegorikoak dira, istorio partikularrak erabiliz gizartearen egoera marrazteko. Baina hori baino haratago doa Zvyagintsev, galdera eta dilema etikoak ere pantailaratzen baititu dotoreziaz: gizentasuna, giza natura edota giza erantzukizuna besteak beste.

Leviatan filma zuzendariaren lanik sarituenetarikoa eta ospetsuenetarikoa da. Hainbat irakurketa eta eztabaida sortu ditu urte hauetan zehar (Kondyuk, 2016; Vassilieva, 2018; Dink, 2014). Errusian arazoak izan zituen zuzendariak zentsurarekin film hau erakusteko garaian. Errusiar Gobernuak emandako diru laguntzekin egin bazen ere, emaitza ez zen agintarien gustukoa izan (Bonet, 2015; Koch, 2014). Filmak

familia baten istorio gogor bat kontatzen du, baina atzean sustrai sakonagoak dituen filma da, arazo politikoetan murgilduz. Bereziki, boterearen erabileraz eta ustelkeriaz hitz egiten du filmak, herri txikian ikusten den jokia, egungo egoerara estrapolatu daiteke.

2. Ikerketaren helburuak eta arloaren egoera

Andrei Zvyagintseven filmografiaren inguruan ez da gehiegi idatzi. Gainera, ikertu den gutxi horri ikuspuntu orokorra falta zaio: zine zuzendariaren lana borobilduko duen ikerketa. Zuzendariak izaera artistiko pertsonala adierazi baitu bere filmografia osoan zehar, zigilu poetiko pertsonal bat sortuz. Gainera, bere lanek Errusiar gizartearen irakurketa alegorikoa bultzatzen dute, eta hemen ere sakondu beharra dago.

Artikulu honetan bi helburu finkatu dira:

Lehenengo helburua, Andrei Zvyagintseven Leviatan filmaren oinarrian dauden ideiak azaltzea da. Leviatan izenburuak dituen erreferentzia erlijiosoak eta politikoa azaltzea hauek filmarekin duten lotura erakutsiz. Zehazki, erlijioan, Leviatan munstroaren adierazpenak labur azaltzea, eta bereziki Joben Liburuarekin Leviatan filmak dituen antzekotasunak islatzea. Politikan berriz, filmak Thomas Hobbesen Leviatanaren ideiekin dituen antzekotasunak azaltzea.

Bigarren helburua, Leviatan filma hartuz, Andrei Zvyagintsevek irakurketa alegorikoa nola egiten duen aztertzea, hau da, Zvyagintsevek istorio partikularrak erabiliz nola egungo Errusiar politikaren egoera azaltzen duen aztertzea.

3. Ikerketaren muina

Kolya Errusia iparraldeko herri txiki batean bizi den gizona da, bere semearekin (Roma) eta emaztearekin (Lilya). Herriko alkateak, Vadim, eta apezpiku nagusiak Kolyaren etxeko lurretan Eliza bat eraiki nahi dute. Alkateak lurak lortzeko ahaleginak egin arren, Kolyak ez du etsitzen eta bere lagun abokatu Dimitriri deituko dio laguntza eske. Baina Dimitrik ere ezer gutxi egin dezake sistema ustelduaren aurrean. Azkenean, alkateak eta apezpikuak Kolyaren etxea eta lurak lortuko dituzte, eta Kolya kartzelaratua izango da egin ez duen delitu batengatik.

Leviatan filma Zvyagintseven filmografian zer esan gehien izan duen filma izan da. Filmaren oinarrian ideia sakonak eta landuak daude, ez da gizon baten istorio hutsa. Sakontasun hori izenburutik hasten da. Izenburua erreparatuz gero, filmak hainbat erreferentzi dituela ohar gaitezke. Bi taldetan banatzen dira erreferentzi hauek: erreferentzia erlijiosoak eta erreferentzia politikoak.

Erreferentzi erlijiosoetatik begira, Leviatana garrantzitsua da gizakion erlijio-historian zehar. Aintzinako lehen zibilizazioetan jada aipatzen zen Jainkotasun izaera zuen itsas-munstroa. Babiloniako sorkuntza mitoan adibidez, Marduk (Jainko nagusiak) Tiamat Jainko sugea garaitu zuen, zeinak itsas-dagroi baten forma hartu zuen borrokan zehar. Munstroa hil ostean, bere gorputza erabili zen lurra eta zerua sortzeko. Tiamatek lehen sorkuntza aurreko kaosa sinbolizatzen du. Kaosa ikusten dugu filmeko herri txikian, ustelkeriak usteldu duena (Campbell, s.f:1-2).

Hala ere, munstroak Jainkotasun izatea galduz joan zen gizarte politeistak izatetik gizarte monotelistak izatera igaro zirenean denboraren joanean. Jainko botere ahaldu guztia pertsona batengan zentratzen joan zen eta gainontzeko izaki jainkotiarak indarra galduz joan ziren (Campbell, s.f:3).

Juduentzat aipamen garrantzitsuena Misdrash testuan ageri da. Leviatan munstroa emakume baten zatitik sortu zela diote, baina Jainkoak hil egin zuen munstroa ez zezan mundua suntsitu. Munstroaren haragia zintzoenei jaten emango zaiela uste dute Juduek. Horretaz gain, Halakhah testuan dio Leviatanak balea bat jaten duela egunean (Campbell, s.f:3).

Juduen ikuspuntuan oinarri hartuz, hondartzako balea munstroak jandako balea baten hondakinak dira. Munstroa badago hor nonbait, itsasoan gordea. Edo jada hezurak baino ez daudela kontuan hartuta, zintzoei jada eman zaie munstroaren haragia, eta hondartzan hezurak baino ez dira gelditu.

Kristautasunean aldiz hainbat forma hartzen ditu munstro honek, Beckingek honela laburtzen du munstroaren agerpena Kristautasunean (Beckering, 2018:2):

Leviathan occurs six times: twice in the Psalms, twice in the Book of Job, and twice in the prophecies of Isaiah. Remarkably, the fabulous creature is only attested in poetic texts and never in a narrative context. The image of Leviathan as well as the symbolic meaning of the mythological animal is not constant or equal in the six passages. An unequivocal picture of the Biblical Leviathan cannot be drawn. Sometimes, he is a snake, sometimes a crocodile of gigantic proportions, and sometimes a dragon of the sea. It is intriguing to see that this multifaceted image of Leviathan has implications for the reception of the animal throughout history. At the various stages of human history, the monster plays a different role.

Hala eta guztiz ere, Kristautasunean “Joben Liburua”-aren narrazioa azpimarratu behar da. Filmak bai baititu munstroa baino haratago doazen antzekotasunak. Batetik, istorioa bera: Job gizon arrunt eta langile bat zen. Baina Satanasek jarritako probak gainditu behar izan zituen Jainkoaren aurrean bere fedea defendatzeko (Joben liburua¹). Kolya gizon arrunt eta langile bat da. Alkateak eta apezpikuak jarritako oztopoak gainditu behar ditu Justizia egiteko eta berea dena defendatzeko. Bi pertsonaiak gizon langileak eta onak dira, benetan sinesten duten hori gogor defendatuz (Mason eta Foster, 2015). Kolyak bere arbasoen etxea defendatu nahi du, aberria, Errusiar herriaren sustraiak. Hondartzan ageri diren hezurak Kolyak aurre egin behar dion Leviatanaren sinbolo dira, munstro boteretsu bat.

Andrei Zvyagintseven filmean erreparatuz, munstroaren sinbolismoak zer esan handia du. Hori dela eta, Zvyagintsevek balea bat grabatzen du itsasoan eta baita balearen hezurak hondartzan. Munstroaren presentzia indartuz. Leviatana beti lotu izan baita balearen itxurarekin eta handitasunarekin.

Leviatanaren erreferentzi politikoei begira aldiz, bakarra nabarmendu behar dugu: Hobbesen Leviatana. Bi ideia azpimarratzen dira filmean. Batetik, botere absolutuaren figura, eta bestetik gerra-egoera. Lehenik, kontuan izan behar dugu, Hobbesentzat, Leviatana, boterearen adierazpena dela, Cardona Restrepok artikuluan azaltzen duen modura:

En el Leviatán, dice Hobbes, radica la esencia del Estado y allí una persona se encargará de concentrar el poder. Esta persona no es más que el Soberano, pues en él se encarna el Estado; y cada uno de los individuos le debe respeto y sumisión en calidad de súbdito. Este soberano es un legislador, él hace las leyes y las interpreta, por tal razón nadie puede derogarlas (Cardona Restrepo, 2008).

Subiranoaren figura absolutua alkatearen eta apezpikuaren irudia da, zeinak botere eta ahalmen guztiak dituen, legeak egin eta interpretatu. Kolya herria da, subiranoak errespetatu beharko lukeena, eskubide guztiak eman baitizkio bakearen alde. Vadimek sistema politiko usteldu bat kontrolatzen du, trafiko poliziatik hasi, eta epaileetara. Guztiak ditu bere menpe, eta gainera, sistemaren zuloak ditu lagun. Adibidez, burokrazia. Alkatearen helburua, apezpikuarekin batera Eliza eder eta handi bat eraikitzea da Kolyaren etxea dagoen lurretan. Horretarako, egin behar den guztia egiteko prest daude. Gainera, behin eta berriro argi utziko du filmean, berarentzat Kolyaren egoeraren arazo bat baino ez dela, oztopo bat. Subiranoa ez da herriaz kezkatzen. Kolyari ere esango dio eszena batean: “Zizareak baino ez zarete (...) beti trabak jartzen”.

Apezpikua eta alkatea botere absolutu horren adierazleak dira. Munstro boteretsua, inor baino ahaltsuagoa dena. Aspaldi usteldu zen subiranoaren eta herriaren arteko akordioa herri txiki honetan. Eta horren erakusle da itsas-ertzean agertzen diren balearen hezurak. Akordio bat badago, baina usteldua dago jada. Horregatik, herrian sistema politiko baten arrastoak daude, baina erdi galduak.

¹ Joben Liburua: <http://antipas.net/sb/18sj.htm> web orrialdetik oinarritua

1. Irudia. Filmeko irudia, balea hezurrak, akordio politikoaren metafora.

Akordioa horren dago ustelduta, legeak ere ezer gutxi egin dezakeela. Dimitri da legearen ordezkaria, Kolyaren laguna. Abokatua da eta harremana du Moskuko ustelkeriaren aurkako departamentuko buruarekin. Baina amaiera aldera, alkateak Dimitri mehatxatuko du, eta abokatuak izuturik alde egingo du herritik, Kolya bakarrik utziz. Errusiar legea ere ez da nahikoa ustelkeria geldiarazteko.

Bigarren ideia, “tokiari” lotua doa, gerra-egoerari edo natura-egoerari. Hobbesen iritziz, akordio bat behar baitu gizakiak bakean bizitzeko, bestela, objektu baterako etengabeko desirak gizakia gerra-egoera etengabe batera bideratzen du, edozer egin baitaiteke egoera honetan. Egoera zital hau gerra-egoera modura izendatzen du Hobbek. Gizakiak beldur komun bat izan arte egoera honetan jarraituko du, kontrolik gabe elkar erasoz baliabideak lortzeko (Hobbes, 1651). Gerra egoera hau ez da biolentzia fisikoko egoera izan beharrik, Hobbesek honela definitzen du:

En una situación semejante no existe oportunidad para la industria, ya que su fruto es incierto; por consiguiente no hay cultivo de la tierra, ni navegación, ni uso de los artículos que pueden ser importados por mar, ni construcciones confortables, ni instrumentos para mover y remover las cosas que requieren mucha fuerza, ni conocimiento de la faz de la tierra, ni cómputo del tiempo, ni artes, ni letras, ni sociedad; y lo que es peor de todo, existe continuo temor y peligro de muerte violenta; y la vida del hombre es solitaria, pobre, tosca, embrutecida y breve (Hobbes, 1651).

Deskribitzen duen egoera honek, filmean ikusten dugunaren antz handia du, eta ez da kasualitatea. Mendien eta itsasoaren artean ikusten dugun herri txiki horrek pairatzen duen egoera degradantea Hobbesek definitzen duena da: ez dago biolentzia fisikorik, baina bai izua eta etengabeko mehatxua. Zvyagintsevek egoera hori adierazten duela esan genezake, gerra-egoera salatuz gaur egungo Errusian. Hau da, Zvyagintsevek nola estatu subiranoa degradatu egin den adierazten du. Akordioa usteldu da, jada ez du balio. Hobbesek gerra-egoera bere horretan ez zela existitu dio, baina bai egoera antzekoak (Hobbes, 1651), eta Zvyagintseven horrelako egoera baten erretratua eskaintzen du film honetan.

Filmeko pertsonaiak oso egoera gogorrean bizi direla ikusten dugu beraz. Baliabide gehiegirik ez dago, eta denak bihurtzen dira etsai. Kolyaren kasuan ere, egoeraren larritasuna ikusirik, elkarren etsai bihurtzen dira guztiak. Besteak beste, Kolyaren lagunak hoberenak salatzen du Kolya egin ez duen delitu batez. Beldur komuna baitute herrian, alkatearen boterearen eta apaizpikuaren boterearen itzalari. Filmeko pertsonaiak gerra-egoeran bizi dira, bake ziurrik ez dagoen egoeran zitalean. Akordio politiko bat badago, eta egon da, baina ez du bakea lortzen, apurtua dago akordioa.

Hala ere, botere gabeen egoera zitalean bada salbuespen bat, Roma, Kolyaren semea. Roma Errusiar gizartearen etorkizuna ordezkatzeko du. Mutiko gazteak gertatzen ari denari begira igarotzen du film osoa, ikuslearen antzera. Romaren jokabidea maila batean esperantzatsua dela ere esan daiteke, Romak ez baititu bere aitaren jarrera txarrak errepikatzen. Ez du edaten eta zintzo ibiltzen da. Badirudi bera dela isiltasunean egoera bortitzez ohartzen den bakarra. Hori dela eta joaten da hondartzako balearen hezurrengana negar egitera, munstroarengana, etorkizunaren negarra da egoera aldaezinaren aurrean.

Zvyagintsevek boterearen gehiegikeria eta ustelkeria lantzen ditu film honetan: errusiar sistemaren botere gehiegikeria eta sistema usteldua. Eta Thomas Hobbesen analisi politikoa erabiltzen du modu argi batean alderaketa egiteko. Botere gehiegikeria egun arazo bat da hainbat estatutan, ez Errusian bakarrik. Arazo horiek sustraieratik hasi eta azalerraino heltzen dira, eta hori erakusten du filmak. Botere gehiegikeriaren funtzionamendua eta honek sortzen dituen arazoak.

Hala ere, Kolyaren borroka gogoangarria da, horren munstro handiaren aurrean inoiz errendituko ez den pertsonaia. Errusiar herriaren arima. “Joben Liburua” borroka honetan koka dezakegu. Munstroari aurre egiteko kemenean, boterearen aurrean. Munstroan baitago film honen gakoa, hondartzan ahaztua dagoen Leviatana.

4. Ondorioak

Lehenengo ondorioa, filmak hainbat erreferentzia dituela oinarrian narrazioa eta esanahia aberastuz. Munstroaren esanahi erlijiosoak aberastu egiten du filmaren izatea.

Bigarren ondorioa, Andrei Zvyagintseven Leviatan filmaren oinarrian dagoen ideia Thomas Hobbesen Leviatan liburuan agertzen diren hainbat ideiekin bat egiten duela da. Hots, filmean Hobbesek definitzen eta deskribatzen dituen ideiak agertzen dira. Adibidez, akordio politikoarena, subiranoaren figura eta gerra-egoera. Narrazio sinple baten bidez Zvyagintsevek pantailaratu egiten ditu ideia horiek.

Hirugarren ondorioa, Zvyagintsevek boterearen erabilera marrazten du film honetan, Errusian botereak duen funtzionamendua azalduz. Bere filmografia osoa zeharkatzen duen ezaugarrietako bat da hau, baina zehazki film honetan pisu handia du. Leviatanen boterea absolutuak nola funtzionatzen duen erakusten du Errusian, eta nola sistema usteldu bat dagoen. Legeak berak ere ezer gutxi egin dezake, eta herriak are gutxiago.

5. Etorkizunerako planteatutako norabidea

Andrei Zvyagintseven inguruan burutuko den lehen tesia da etorkizuneko planteamendurik garrantzitsuenak. Bertan zuzendariak merezi duen tokia lortu dezan akademian. Zinemako zirkulurik garrantzitsuenaz gozatzen duen modura goza dezala akademian. Gainera, azken urte hauetan Errusiar zinemak izan duen gorakadarekin lotzen da autore hau. Zinemaren ikerketak aurrera jarraitzeko bideak zabalduz.

6. Erreferentziak (eta hala dagokionean nazioartekotasun aldetiko aipamena)

Becking, B. (2018). Leviathan at the Movies: Andrey Zvyagintsev's Film in Biblical Perspective. *Bible in the Arts*.

Bonet, P. (2015). ‘Leviatán’ levanta iras en Rusia. *El País*. Retrieved from https://elpais.com/internacional/2015/01/20/actualidad/1421785880_808583.htm l%0A‘Leviatán’

Cabart, A. (2013). Andrei Zvyagintsev's The Return: a Tarkovskian Initiation. *Close Up Film and Media Studies*, 1(2).

Cardona Restrepo, P. (2008), Poder político, contrato social y sociedad civil: de Hobbes a Locke, *Revista Facultad de Derecho y Ciencias Políticas*, 108, p. 123-154.

Campbell, L. (s,f). *The Leviathan: a transformacion*. Arizona State University.

Dink, L. (2014). *Andre Zvyagintsev : The Return, The Banishment, Elena. How Father Exile Their Children*. Istanbul Bilgi University.

Fătu-Tutoveanu, A. (2003). Implicit Religion and Initiation Symbolism in Zvyagintsev's Vozvarashchenie (2003). *Journal for the Study of Religions and Ideologies*, 14(42), 198–230.

Hobbes, T. (1651): *Leviatán*, Freeditorial.

IMDb.(.). *Zvyagintsev.Awards*. Retrieved from:
https://www.imdb.com/name/nm1168657/awards?ref_=nm_ql_2

Koch, T. (2014). Rusia es una simulación democrática. *El Pais*. Retrieved from
https://elpais.com/cultura/2014/12/29/actualidad/1419865748_840075.html

Kondyuk, D. (2016). Sensing and Longing for God in Andrey Zvyagintsev's The Return and Leviathan. *Religions*, 7(82), 1–16. <https://doi.org/10.3390/rel7070082>

Mason, A., & Foster, E. (2015), Analysis of Andrey Zvyagintsev's. *Stevens Institute of Technology*, 1-12.

Rodnyansky, R. & Zvyagintsev, A. (2014). *Leviathan*. Russia: Non-Stop Productions

Vassilieva, J. (2018). Russian Leviathan: Power, Landscape, Memory. *Film Critics*, 42(1).
<https://doi.org/10.3998/fc.13761232.0042.101>

Nolako prentsa nahi dute emakume kirolariek?

Martínez Abajo, Judit; Vizcarra Morales, Maria Teresa; Lasarte Leonet, Gema;

Gómez Pintado, Ainhoa; León Hernández, Irati

Hezkidetza, genero eta kirola, genero eta bertsolaritza

juditmaab@hotmail.com

Laburpena

Emakumeen presentzia komunikabideetan eskasa eta desorekatua da. Ez agertzeak ikustezin bihurtzen ditu (López, 2011). Kirol informazioak gizonengan jartzen du arreta eta emakumeak bigarren mailakoak kontsideratzen ditu; gizonetikiko mendeko harremana betirakotuz eta Bourdieuren hitzetan (2000) indarkeria sinbolikoa litzatekeena gauzatuz. Elkarrizketa sakonen bidez 33 goi mailako emakume kirolari elkarrizketatu ditugu prentsaren inguruan hitz egiteko eta beraiek amestutako kirol mundu mediatikoa proposatzeko. Emaitzek emakume kirolarien ikustezintasuna azpimarratzen dute.

Hitz gakoak: Ikustezintasuna, prentsa, kirola eta emakumeak

Abstract

The presence of women in the media is limited and unbalanced. The non-presence makes them invisible, unknown, non-existent (López, 2001). Sports information centralizes its efforts on men reinforcing stereotypes and gender roles, which consider women as second-class citizens, perpetuating power relations to which Bourdieu (2000) calls symbolic violence. Through in-depth interviews, the work aims to give voice to 33 elite women athletes so that they can express their opinion about the actual sports press and express how they would like it to be. The results reveal the invisibilization of the athletes in the media.

Keywords: invisibility, press, sport, women.

1. Sarrera eta motibazioa

Emakume kirolarien identitatea nola eraikitzen den aztertzen duen doktorego tesi batean hartzen du oin komunikazio honek. Doktorego tesian eragile ezberdinen parte hartzea analizatzen da: Ingurua (familia, adiskideak, entrenatzaileak...), hezkuntza; kirol erakundeak eta komunikabideak. Lerro horiek aztertutik ondorio ezberdinak atera dira eta lan honetan komunikabideen inguruko protagonisten iritzia jaso ditugu.

2. Arloko egoera eta ikerketaren helburuak

2.1. Komunikabideen indarkeria

Ikerketa ezberdinek emakumeek ez dutela tratamendu bera komunikabideetan azpimarratzen dute (Alfaro et al. 2011; Angulo 2007; Irazusta, Etxebarria, Azurmendi, Garai eta Egibar 2010; Eusko Jaularitza Aspic 2013; Robles 2011; Sainz de Baranda 2013). Gaiari dagokionez, aurrerapenak antzematen badira ere, oraindik ez dira espero zitezkeen bezain onak. Emakume kirolariak ikusezinak dira, agertzen diren gutxiak informazio edo zutabe laburretan agertzen dira (Bach, Altés, Gallego, Plujà eta Puig, 2000).

Komunikabideek emakumeen agerkerei emaniko trataerak indarkeria mota berria sortu dute, indarkeria mediatikoa deiturikoa, hain zuzen. Indarkeria mediatikoa indarkeria sinbolikoa islatzeko era bat da. Kontzeptu hau Argentinako legedian agertzen da, 26485 Argentinako Emakumeentzako Babeserako Legean, hain zuzen ere (Ley 26485, 2009, art.4).

Komunikabideek indarkeria sustatzen dute honako aspektu hauetan laguntzen (Vizcarra, Rekalde eta Makazaga, 2009: 58): Sexuaren arabera trebetasun ezberdinak daudela indartzen; eta emakumeei zaintzaren etika ezartzen. Oldarkortasun jarrera onartzen da medioetan mutilak direnean baina ez, ordea, neskak direnean. Eta oso hedatua dago medioen artean emakumea ez dela lehiakorra, aisialdian eta osasunean oinarritzen den jardura fisikoa egiten duela esanez (Flintoff eta Fitzgerald, 2012; Scraton eta Flintoff, 2013; Scraton, Fasting, Pfister, eta Buñuel,

1999). Aurreiritzi horiek direla medio gizonetakoekin komunikabideak ez dira horren gogorrek izaten eta berrietan trebezia falta gehiago barkatzen zaio gizonari emakumeari baino (Vizcarra eta Garai, 2014).

2.2. Ikerketaren helburuak

Lehenik, ikerketa honen helbururik behinena emakume kirolariei hitza ematea izan da.

Bigarrenik, emakumeen irudi desitxuratuaren zabalkuntzan komunikabideek betetzen duten funtzioan soa jarritz; emakume kirolariei informazio mediatikoa nola irakurtzen duten eta, batez ere, nolakoa izatea nahiko luketen jakin nahi izan da.

3. Ikerketaren muina

3.1. Metodoa

Datuak Euskadin eta Nafarroan jaso dira, 19 elkarrizketa egin dira emakume kirolarien artean eta 3 focus group goi mailako emakume kirolariekin. Guztira 33 emakume kirolarik parte hartu dute. Hauek izenpetzeko kodea: urteaz, hilabeteaz eta egunaz eta bukaeran elkarrizketatuari E letrari zoriz jarri zaion zenbakia erantsiaz osatu da, hots, (160331_E13)

Elkarrizketa sakonen bidez elkarrizketatu eta elkarrizketatzailearen artean elkarrekintza sortu nahi izan da (Kvale, 2011). Ikerketa kualitatiboetan elkarrizketa ezagutza lortzeko leku naturala da. Horrela, elkarrizketaren bidez eguneroko bizitzaren ñabardurak ulertzen saiatu gara. Emakume kirolarien ikuspuntua medio, ikusi dugu komunikabideek eskaintzen duten emakume kirolarien irudia nola irakurtzen duten eta nolako trataera amesten duten.

Elkarrizketa sakonez gain, 3 focus group gauzatu dira, horietan elkarrizketetan erantzun ez dutena berreskuratzeko, edo ikuspuntu ezberdinetatik bizitako pasadizo berdinak kontrastatzeko parte hartzaileen interakzioak sortu dira.

Bildutako informazioaren analisisa egiteko Nvivo 11 Plus programa digitalez baliatu gara. Hartutako informazioa kodifikatu eta kategorizatu da, kategoria ezberdinen artean harreman hierarkiakoak antolatu dira. Jasotako informazioa dimentsioetan eta kategorietan banatu da, eta horietako bakoitzean hainbat testigantza edo pasarteak sartu dira, modu honetan, Nvivo softwarra ematen digu portzentaje bat, bildutako testigantza guztien artean zenbatetan agertzen den testigantza bat kategoria batetan. Ikerketa kualitatiboaren ikuspuntutik testigantzen maiztasuna ez da ikerketak duen ekarpen garrantzitsuena baina bestelako informazio bat ematen du ere, batez ere, kasu honetan bezala espazio handia ez dagoela ikerketan gertatutako guztia azaltzeko. Hala ere, ikerketaren kezka nagusia izan da emakume-kirolarien egoera ulertzea.

Analizatutako testuetatik atera diren testigantzak askotarikoak izan dira dimentsio honetan kategoria horietako batzuk honako hauek dira: emakumeen kirola ikustaraztea; lorpenen araberakoa; berriak ematea benetan kirolean oinarriturik eta ez ematea informazio sexista.

3.2. Emaitzak

Elkarrizketatutako emakume kirolariei argi daukate nolako kirol prentsa nahi duten, eta hala ezaugarri batzuk aipatzen dituzte. Emakume horien artean %32.8k kirol informazioa askotarikoa izatea nahi du, hori da, kirolariei gustatuko litzaieke informatiboetan bestelako kirolak agertzea eta ez betikoak (futbola bereziki, eta ondoren tennisa). Hala, %32.6en kezka nagusia da emakumeen kirolak ikustaraztea nahiko luketela. Bakar batzuk aipatzen dute (%12k) lorpenen araberako prentsarekin amesten du, hori da, norbaitek lortzen badu munduko txapelketa bat irabaztea, berak irekitzea berrien atala, eta ez Ronaldoren ile-orrakkeraren aldaketa edo nola ailegatzen diren beraien kotxeetan entrenamendura. Kirolari horietako batzuk islatzen dute beste kezka bat (%12.75k) nahi du kirol informazioak soilik kirolaren inguruko informazioa ematea, eta ez kirolarien bizitzaren ingurukoa..., askotan emakumeei galdetzen diete mutilei galdetzen

ez dizkieten gauzak eta eremu pribatuarekin lotuta gainera. Gizonen kasuan hori ez da inoiz gertatzen. Emakumeen %1.34k espresuki aipatzen du sexismoa ekiditea nahi duela galdetu ez bagenien ere, eta bukatzeko, emakumeen %1.34k espero du prentsaren aldetik jokabide didaktikoagoa, prentsa eredu positiboaren isla izatea espero du, eta hori horrela, baloreak transmititzea, kirol ezberdinen informazioa eta zabalkuntza egitea, kirol ezezagunen ezaugarriak azaltzea adibidez espero dute. “Eman ditzaten diziplina, sakrifizioa..., hori ere ikustaraztea” (160331_E13). Orain arte, paragrafo honetan agertu diren ideiak hurrengo paragrafoetan hedatuko ditugu informazio kualitatiboarekin.

Kirol informazioa anitzagoa izatea

Emakume kirolariek prentsan informazio anitza eskaintzea eta txapelketa garrantzitsuekin emankizunak hasia nahi dute.

“Betiko historia delako. Noiz izango du norbaitek balorea kirol berriak futbola ez den beste kirol batekin irekitzeko? Zerbait aldatzeagatik” (160509_E10).

Futbol gutxiago ikusi nahi dute.

“Zabaltzea kirolen atala eta agian zerbait futboletik kentzearekin, ez litzateke ezer gertatuko eta beste mota bateko berriak ematen saiatu, seguru jende askoren intereseak izango liratekeela” (160324_E5).

Edo norgehiagoka ezberdinen informazioa jasotzea, eta ez bakarrik ohikoak diren kirolenak.

“Kirol ezberdinen jarraipen egingo nuke, informazio erreza eman, futbolarena nahi gabe sartzen da. Halterofilia txapelketa bat badago, edo gimnastikarena edo...” (160324_E5).

Emakumeen kirola ikustaraztea

Emakume kirolari ezberdinen inguruko informazioa eskuratzea nahi dute, beraien arrakastak prentsan gehiago agertu beharko lirateke.

“Gehiago jartzea nahiko nuke, emakumeen berri gehiago jartzea nahiko nuke. Mireiak egin duenean lortu zuena, komunikabideetan gehiago agertu beharko zen” (160404_E16).

Gizon eta emakumeen arteko ezberdintasunak leuntzea, informazioa orekatua izatea. Emakumeak ez dira konformatzen egunkariko zati batean agertzearekin, berdintasuna aldarrikatzen dute, berrien %50a izatea.

“Nik uste dut gizonen duten parte hartze berdina, erdia eta erdia. Eta ez bakarrik bi lerrotan agertzea emakumeena eta beste guztia gizonena izatea” (160319_E19).

Emakumeek ere kirol informazioak ireki ditzakete, beraiek ere protagonista izan daitezke.

“Gutxienez emakume kirolarien informazioak ematea, baita ere lehenengoak izatea, gizonaek ez dute beti lehenengoak izan behar” (160323_E19).

Lorpenaren araberakoa

Emakumeek euren lanaren aitortza bilatzen dute, beraiek ere arrakastatsuak direlako eta horregatik beraien presentzia komunikabideetan justifikatzen dute.

“Emaitza guztiak bilatuko nituzke, zeintzuk diren garrantzitsuenak eta Kirolak emaitzen baitan osatuko nituzke” (160501_E17).

Benetan kirolaren oinarriturik eta ez sexista

Askotan kirol informazioetan kirolarekin zer ikusirik ez duten berriak agertzen dira, horiek ere lekua kentzen diete emakume kirolarien lorpenei. Sasi-informazio horiek desagertzearen alde daude.

“Kiroletan gehiago zentratzeko, benetan garrantzi gehiago emateko kirolari, eta ez kirolarekin zerikusirik ez duten gauzei” (160404_E16).

Beraiek amets egiten dute kirol errealitate ezberdin batekin, non benetan inportantea dena kirola den eta ez emakumeen janzkera, gorputza edo bizitza pribatua.

4. Ondorioak

Gaur egun komunikabideetan eskaintzen den kirola, Frideres-ek eta Palao-k (2006) egindako ikerketaren arabera, %33 kasutan futbola dela esaten dute, elkarrizketatutakoen artean %32.62k behin baino gehiagotan esan du komunikabideetan futbol gutxiago nahi dutela, kirolarien pertzepzioen arabera kirol informazioetan aniztasun handiagoa beharrezkotzat jotzen da.

Komunikabideetan generoen arteko desoreka nabarmena da (Aspic, 2013). Horrekin bat datoz ikerketa honetako partaideek eta elkarrizketetan testigantzen %39.6tan emakumeen kirolaren bisibilizazioa handiagoa izatea nahiko lukete.

Zaila izan arren, beharrezkoa da komunikabideen inplikazioa indarkeria mediatikoa ekiditeko (López, 2002), eta ideia honekin bat egiten dute gure kirolariak prentsa pedagogia egin behar duela esaten dutenean. Ezinbestekoa da kirolak ematen dituen aukerak aprobetxatzea formakuntza iturri bezala. Informazio gizartean, komunikabideek pentsamendua manipulatzeko dute, ideiak sortzen eta kontrolatzen dituztelako (Herranz, 2006) eta kirolarien ustez, prentsa sexista da, eta estereotipoetan oinarrituta bestelako autoreek dioten bezala (Flintoff eta Fitzgerald, 2012; Scraton eta Flintoff, 2013; Scraton, Fasting, Pfister, eta Buñuel, 1999, Vizcarra eta Garai, 2014). Prentsa eragile sozializatzailea da eta horregatik hain zuzen, sekulako garrantzia dute komunikabideek emakume kirolarietako eskaintzen dituen irudietan, izan ere, horien baitan sortuko baitira etorkizuneko emakume kirolariak.

5. Etorkizunerako planteatzen den norabidea

Datuak analizatu eta ondorioak atera ondoren erronkatzat zabalkundea dugu. Helburu hori buruan: alde batetik, komunikabideetan dibulгатzen ari gara eta bestetik, inpaktu akademikoaren bila artikuluko zientifikoak idatzi dira eta kongresuetan nahiz hitzaldietan parte hartzen ari gara. Horiez gain, hainbat publikazio eta erakunde medio inpaktu soziala lortu nahi da, Lehenengoa eta dagoeneko burutua Vital Fundazioaren bidez egindako proiektua da: “Emakumeen presentzia prentsan eskolarako eredu bezala. Zer pentsatzen dute? Praktika onen gida”.

6. Erreferentziak

Alfaro, E. et al. (2011). *Deporte y mujeres en los Medios de Comunicación. Sugerencias y recomendaciones*. Madril: CSD.

Angulo, M. (2007). *Las imágenes de las deportistas en los medios de comunicación*. Madril: Hezkuntza eta Zientzia Ministeritza.

Aspic Asesoría. (2013). *Presencia y tratamiento del deporte femenino en la prensa generalista vasca y en periódicos de información deportiva*. Vitoria-Gasteiz: Eusko Jaurlaritza.

- Bach, M; Altés, E; Gallego, J; Plujà, M eta Puig, M. (2000). El sexo de la noticia: Reflexiones sobre el género en la información y recomendaciones de estilo. Bartzelona: Icaria.
- Barbour, R. (2013). *Los grupos de discusión en Investigación Cualitativa*. Madril: Morata.
- Bourdieu, P. (2000). *La dominación masculina*. Bartzelona: Anagrama.
- Flintoff, A., & Fitzgerald, H. (2012). Theorizing difference and in (equality) in physical education, youth sport and health. In F. Dowling, H. Fitzgerald, & A. Flintoff (Eds.), *Equity and difference in physical education, youth sport and health: A narrative approach* (pp. 11–36). London: Routledge.
- Frideres, J; Palao, J.M. (2006). Análisis de las noticias deportivas de dos periódicos digitales de España y Estados Unidos: ¿Promoción de la actividad física y el deporte? *Educación física y deportes*.85, (7-14 or.)
- Herranz, Y. (2006). *Igualdad bajo sospecha. El poder transformador de la educación*. Madril: Narcea.
- Kvale, S. (2011). *Las entrevistas en Investigación Cualitativa*. Madril: Morata.
- Legea. 2009/04/01eko 26.485 legea. Ley de protección integral a las mujeres para prevenir, sancionar y erradicar la violencia contra las mujeres en los ámbitos en que desarrollen sus relaciones interpersonales. Buenos Aires (Argentina): Argentinako Diputatuen Ganbara eta Senatua.
- López, P. (2002). La violencia contra las mujeres en los medios de comunicación. Mujer, Violencia y Medios de Comunicación. Dossier de prensa. (21-34 or.) Berreskuratua: http://www.mujeresenred.net/IMG/pdf/Dossier_MUJER_Y_VIOLENCIA.pdf
- López, P. (2011). Deporte y mujeres en los medios de comunicación. Sugerencias y recomendaciones. Goi Mailako Kirol Kontseilua.
- Sainz de Baranda, C. (2013). *Mujeres y deporte en los medios de comunicación. Estudio de la prensa deportiva española (1979-2010)*. Doktorego tesia. Madril: Universidad Carlos III de Madrid.
- Scruton, S., Fasting, K., Pfister, G., eta Buñuel, A. (1999). It's still a man's game? The Experiences of Top-Level European Women Footballers. *International review for the sociology of sport*, 34(2), 99-111.
- Scruton, S., & Flintoff, A. (2013). Gender, feminist theory, and sport. In D. L. Andrews & B. Carrington (Eds.), *A companion to sport* (pp. 96–111). Oxford: Wiley-Blackwell.
- Vizcarra, M.T., Rekalde, I. eta Makzaga, A. (2009). *Eskolako kirol lehiaketan neskek dituzten baloreak eta beharrak*. Bilbo: UPV/EHU eta emakunde.
- Vizcarra, M. T. eta Garai, B. (2014). Zerbait aurreratu da gorputz-hezkuntzan eta kirolean genero ikuspegitik? *Jakingarriak*, 74, 46-56

Gizarte Zerbitzuen Euskal Sistemaren ereduaren inguruan eztabaidatzen

Zubillaga-Herran, Nerea

Euskal Herriko Unibertsitatea UPV-EHU¹

nerea.zubillaga@ehu.eus

Laburpena

Egun, Gizarte Zerbitzuetan erabiltzen den esku hartze ereduak gero eta zalantza gehiago sortzen ditu, errealitateari eta gizarte arazoei erantzun egoki bat emateari dagokionean. Artikulu honetan, Gizarte Zerbitzuetan, esku hartze komunitarioa garatu dadin, eman beharreko hausnarketa egin ahal izateko, kontuan eduki behar diren eztabaiden gakoak azaleratu gura dira. Horretarako, Gizarte Zerbitzuen Euskal Sistema arautzen duen 12/2008 LEGEA eta horren inguruan egin diren lan ezberdinak aztertu dira, perspektiba komunitario batetik, Gizarte Zerbitzuek behar duten berrantolaketa eta eredu aldaketan, kontuan izanak beharko luketen eztabaidei bide emateko.

Hitz gakoak: Gizarte Zerbitzuak, Esku hartze komunitarioa, Gizarte kohesioa eta Gizarte zibila.

Abstract

The model of intervention in the Social Services is being doubted in terms of its response to the reality and social troubles or problems. This work aims the reflection about the development of the community intervention in the Social Services, focusing on the discussions that are required to achieve this goal. The 12/2008 LAW that rules the Basque System of Social Services has been analysed together with other works related to the topic, in order to pursue the discussion about the reorganization and change of model that the Social Services requires, all this from a communitarian perspective.

Keywords: Social Services, Community intervention, Social cohesion, Civil society.

1. Sarrera eta motibazioa

Lan hau tesiaren hasieran kokatzen dela aipatzea garrantzitsua iruditzen zait, azalekoa den lehen irakurketa bat egiten baita, sistemaren inguruan eman beharko litzakeen hausnarketa sakon horretan lagundu dezaketen azaleko gako batzuk aurkeztuz.

Artikulu honen helburua 12/2008 LEGEAREN (abenduarien 5koa, gizarte zerbitzuei buruzkoa) azterketa egitea da, zehazki, esku hartze komunitarioaren ikuspuntutik. Aipatutako legea osatua eta integrala den arren, ez da errealitatean, bere horretan garatzen edo aurrera eramaten.

Horretarako, Legearen berrikuspena burutzeaz gain, Arartekoak hauen egoeraren eta hobetzeko proposamenen inguruan egindako lana aztertu da eta baita, Gizarte Langileen jardute profesionalaren inguruan (Berasaluze eta Berri-Otxoa, 2008) egindako ere. Behin hori eginda, Gizarte Langintza diziplinako oinarriekin eta zehazki Gizarte Langintza Komunitarioan adituak direnen lanekin alderatu da, testuinguru honetan, esku hartze komunitarioaren inguruko hausnarketa sustatuz.

Gizarte Zerbitzuen Euskal Sistemaren (GZES) baitan, banakako eta familiako esku hartzea gailentzen den bitartean, komunitarioa nola indartu daitekeen hausnartzea beharrezkoa da. Lan honek,

¹ Euskal Herriko Unibertsitatea UPV-EHUko bekaduna, doktoretza tesia gauzatzen, Soziologia eta Gizarte Langintzako sailean.

hausnarketa hori nola eta nondik abiatu daitekeenaren proposamena luzatuko du. Legea oinarri harturik, Gizarte Langintzaren alor praktikoena diren gizarte zerbitzuetatik, esku hartze komunitarioa garatzeko eztabaidak zeintzuk diren ikusi behar da, bertatik ere, gizarte eraldaketaren bidean, ekintza errealak gauzatzeko aukerak aztertuz. Gizarte Zerbitzuetatik, esan bezala, banakako eta familiako esku hartzea aurrera eramanaz artatzen dira herritarrek eta gaur egun, gizarte arazoak sortzen dituzten estrukturetan eragitea ezinezkoa bihurtzen da, arazo horiek eta ondorioak soilik era indibidual batean landu ezker eta komunitateak berak, eskaintzen dituen baliabideak kontuan hartu gabe (Rodríguez, 2015; Pastor eta Marchioni, 2016). Honen guztiaren aurrean, esku hartzeko eredu baten eta Gizarte Zerbitzuen berrantolaketaren inguruko lehen hausnarketan egitea ezinbesteko bihurtu da, Gizarte Langintzako diziplinan (Carbonero et al., 2012).

2. Arloko egoera eta helburuak

Gizarte Zerbitzuei buruzko aurreko legeei erreparatuz², azken honetako berritasunen artean, bi berrikuntza nagusi agertzen dira. Batetik, EAEen, Gizarte Zerbitzuen prestazio eta zerbitzuak jasotzeko eskubide subjektiboa sustatu eta bermatzeara, hain zuzen ere, Ongizate Estatua osatzen duten bestelako sistemak bezain garatua den Gizarte Zerbitzuen Euskal Sistema eraikiz. Bestetik, Gizarte Zerbitzuetan eta batez ere, Oinarrizko Gizarte Zerbitzuen baitan, esku hartzea ikuspuntu komunitario batetik gauzatzea. Hau da, herritarrei emandako arretan, esku hartzea berezko lurralde eta testuinguruan gauzatzeko garrantzi azpimarratzen da. Ildo horretatik, Oinarrizko Gizarte Zerbitzuak (OGZ) udal erakundeek kudeatzen dituzte eta udal bakoitzak bere OGZak ditu. Udalerriak handiagoak direnean auzo bakoitzean bana izan ohi da, bete betean ikuspegi komunitarioaren esku hartzearen helburua bete dadin.

Aipatutako bi helburu horiek, batez ere, artikulua honetan garrantzitsuena izango den bigarren helburua gauzatzeko, hainbat aipamen egiten dira legean zehar, hala ere, Arartekoko txostenean (2016), iradokizunen atalean, etengabekoak dira, esku hartze komunitarioagoa gauzatu behar diren aipamenak, izan ere, Berasazule eta Berri-Otxoaren lanean, argi agertzen baita, Gizarte Langileen jardute profesionalari erreparatuz, “Gizarte Langileen artean hamarretik bederatzik beren laneko denboraren heren bat baino gutxiago eskaintzen diote komunitateko esku hartze mailari (2008: 55)”.

Hau horrela izanik artikulua honen helburuak hurrengoak dira:

1.H: 12/2008 Gizarte Zerbitzuei buruzko legearen eta adituek gaiaren inguruan egindako lanketen errebisioa egitea, Komunitateko Gizarte Lanaren ikuspuntutik aztertuz.

2.H: Gizarte Zerbitzuen Euskal Sistemaren baitan ematen den esku hartzea eredu komunitarioa izan dadin, beharrezkoa den hausnarketarako gakoak diren eztabaidak azaleratzea.

3. Ikerketaren muina eta ondorioak

12/2008 Gizarte Zerbitzuei buruzko LEGEAn³, aipatu bezala, hainbat dira komunitateko gizarte langintzarentzat eta zehatzago esku hartze komunitarioarentzat klabe izan daitezkeen aipamenak.

Lehenengo tituluaren, 6. artikuluan, helburuen inguruan hitz egiten da. Nagusia, noski, herritar guztien ongizatea sustatzea da. Sinplea dirudien arren, hau ere, Gizarte Zerbitzuen baitan ematen den banakako eta familiako esku hartzearen bidez soilik gauzatzea ezinezkoa da, modu horretara, bertan artatuak diren norbanakoen ongizatean eragiteko aukera besterik ez baituzu eta ez, herritar guztien. Konkretuagora joanez gainera, “personaren autonomia sustatzea; mendetasun, babesgabezi, bazterketa zein larrialdi egoerek eragindako beharrezkoak aurre hartu eta erantzutea eta gizarteratzea sustatzea”

² “Gizarte Zerbitzuak” maiatzaren 20ko 6/1982 LEGEA eta Gizarte Zerbitzuen, urriaren 18ko 5/1996 Legea.

³ 12/2008 Legea, abenduaren 5koa, Gizarte Zerbitzuei buruzkoa: <https://www.euskadi.eus/y22-bopv/eu/bopv2/datos/2008/12/0807143a.pdf>

aipatzen da. Aipatutako helburu hauek aurrera eramateko mekanismoen artean, aldiz, “komunitateak Gizarte Zerbitzuen esparruan arreta jaso dezaketen gizarte beharrezaneiei erantzuten parte har dezaten sustatzea, bereziki erabiltzaile eta Gizarte Zerbitzuen eremuko erakundeek, banaka, elkartuta parte har dezaten sustatzea. Hau guztia gauzatzeko, ezin bestekoa da esku hartze komunitarioa aurrera eramatea, erakundeak komunitatearekin harreman etengabea egotea.

Titulu bereko hurrengo artikuluan, hau da, 7.ean, printzipioen inguruan hitz egiten da eta guztiak kontuan hartuak izan daitezkeen arren, batzuentzat nahitaezkoa da Gizarte Langintza Komunitarioa. Esaterako, berdintasuna eta ekitatea, gizarte ekimena sustatzea eta herritarren parte hartzea bezalako printzipioak, guztiz komunitarioak dira. Zer esanik ez, prebentzioa eta integrazioa aipatzen diren printzipioak, egiturazko kausen azterketa eta lanketa planteatzen dituela ikusirik.

Esku hartze ereduaren inguruan ere, hitz egiten da “komunitatea oinarri duen eredia hautatuz: pertsonak bizi diren ingurunean garatzea da lehentasuna”. Honetaz gain, esku hartzeak nolakoa izan behar duen aipatzen denean ere, komunitarioari egiten zaio erreferentzia “Prozesu izaera du: horrek definizioz, laguntza eskakizunak gainditu eta lan esparru hezitzaile harremanezkoa ezartzen du, helburu hauek lortzeko begira: subjektuak autonomia handiagoa izatea, bizi baldintzak hobekitzeko, bere garapenean dituen testuinguru ezberdinetara egokitzea eta zailtasunak gainditzea”. Aipatutako aipamen hauek, bete betean sartzen dira lan komunitarioaren markoan.

Honetaz guztiaz gain, prestazio, zerbitzu eta antolamendu zein plangintzaz hitz egiten duen 2. tituluaren ere, badago komunitarioa barne hartzen duen esparrua. 14. artikuluan aipatzen da, GZESn prestazio tekniko, ekonomiko eta teknologikoak eskaintzen direla. Prestazio bakoitzak helburu bati erantzuten diola eta prestazio teknikoek dagokienean, harreman alderdi bat izan behar dutela dio, laguntzekoa, eta beraz, ahal den neurrian, erabiltzaileen parte hartzearekin gauzatu behar dena. Honen baitan, prestazio teknikoak zeintzuk diren aipatzean, badaude komunitarioak izan behar dutenak ere, besteak beste, estimulazioa eta errehabilitazioa lantzeko esku hartzea, arlo okupazionalan esku hartzea edo heziketan zein, alor psikosozialan esku hartzea. Prestazio hauek, legeak aipatzen duen ikuspegi komunitarioarekin, hau da, gertuko ingurunean esku hartzearen ikuspegiarekin modu integral batean esku hartu nahi bada, ezinbestekoa da, komunitatearen baitan dauden eta gizarte zerbitzuetakoak ez diren baliabideekin elkarlanean jardutea, ekintza zuzenetarako, baita, Gizarte Langilearen ikuspegia irekiagoa izan dadin ere.

Azkenik, legearen 3. tituluko 40. artikulua, jaurlaritzaren arduren inguruan mintzo da eta horien artean GZES baitan haxe aurkitzen da (40.5ean): “Gizarte ekintzaren hirugarren sektorea bultzatzea, bai eta herritarren parte hartzea ere; elkartegintza bultzatzea (...)”. Hurrengo artikuluetan, udalen zein foru aldundien arduren inguruan hitz egiten da eta puntu bera errepikatzen da. Honen inguruan gehiago sakontzen da ordea, ekimen pribatuaren esku hartzearen inguruko bosgarren tituluaren. Irabazi asmorik gabeko gizarte ekimenari babesa eman behar zaiola aipatzen da eta bereziki jardura hauek aintzat hartzeko aipatzen da: pertsonak artatzeko jardura berriak proposatzen dituztenak eta elkarte sarea babesteko eta herritarren parte hartzea sustatzeko jarduerak proposatzen dituztenak. Egitura formala eta informala dutenen inguruan hitz egitean da baina zehaztasun handirik gabe. Gizarte Langintza komunitarioaren funtsezko osagaia dira, komunitatean bertan jada antolatua dagoen gizarte zibila, elkartegintza eta bestelako gizarte sarea ere.

Behin legeak egiten dizkion erreferentziak ikusita, honen inguruan Arartekoko txostenak (2016: 172-173) dioena ezagutzea ere garrantzitsua da. Gomendioen artean, esku hartzeko ereduari edukia ematearena da. Aipatu bezala, teoriarik eta legearen, hainbat dira esku hartze eredu honi egiten zaizkion erreferentziak, baina gero ez dute edukirik aurrera eraman eta langileen jardute profesionalan islatzeko. Honi oso lotuta aipatzen da, Gizarte Lanari beharrezkoa den garrantzia ematearen gomendioa, norberaren ongizatean ez ezik, kohesio sozialaren eta etorkizuneko kultura eta ekonomian duen eragina onartuz. Gizarte kohesioa sustatzea ere, ez da banakako zein familiako esku hartzearen bidez, gizarte zibilarekin lanean lortzen baita.

Zerbitzu eta prestazioei dagokionean, hainbat dira egiten diren gomendioak. Lehenik, lan komunitarioa (komunitate horretako harremanak eta dinamika parte hartzaileak sendotzeko xedeaz aritzea) gauzatzeko gomendatzen da, banakako lanaren osagarritzat. Aniztasuna kudeatzea, sarean lan egitea eta hurbiltasuna dira, komunitateak duen konplexutasun eta dinamismoarekin lan egiteko gakoak. Parte hartzea suspertuz, indartuz, autolaguntza sareak sortuz, beste ekimen sozialekin lan eginez, herritarren garapen sozialean eragiten duten prozesuak sustatzen dira. Era beran, bigarrenik, bitartekaritza egitearen gomendioa dago. Honen xedea, gatazkak konpontzeko ibilbide alternatiboa eskaintzea eta komunitatea osatzen duten pertsonen arteko bizikidetzak onartzea da. Modu honetara, gainera, gatazka aktiboak konpondu, hauek prebenitu eta herritarren bizikidetzak eta parte hartzea sustatu daitezke eremu publikoan elkarrekiko harreman eraikitzaileak sortuz. Ildo beretik, hirugarrenik, prebentzio jarduerak areagotzea gomendatzen da, hau da, egoera galarazteko gertakari soziala gertatu aurretik esku hartzea gauzatzeko. Aipatzen da OGZ, bere hurbiltasunagatik, kokaleku pribilegiatuan dagoela egoera hauek hauteman eta artatzeko eta horretarako, ezinbestekoa dela benetako behar sozialei buruzko hausnarketa gauzatzeko, bide batez, beste bultzada bat emanik esku hartze soziohezitzaileari, zein psikosozialari. (2016:174-176).

Azkenik, kanpo eragileekin GZES eta bereziki Gizarte Langileek izan behar duten harremanaren inguruan ere hitz egiten da txostenean eta hauekin koordinazio eta elkarlana hobetzea gomendatzen da. Forma legala dena izanda ere, “gizarte ekimena denez hauen jatorria eta oinarri soziala dutenez, baita boluntarioen parte hartzea ere, legitimoak dira lankidetzak aritzeko”. Garrantzia ematen zaie, izan ere, “dimentsio hirukoitz batean azaleratzen dira garatzen dituzten ekintzak: 1-) zaurgarritasun edo ezberdintasun egoeran daudenak eskatzen dituzten informazio, sentsibilizazio, baliabide zerbitzu eta prestazioen kudeaketan; 2-) Elkarrikeria politikoan eta ekintza administratibo eta judizialean eta azkenik, 3-) salaketan, sentsibilizazioan eta gizarte kontzientziazioan” (2016: 181).

Hau guztia aztertutik, onuragarria ikusten da, GZES Gizarte Langile Komunitarioaren integrazio erreala, baina horretarako, sistemaren beraren birkonfigurazio eman behar da, bai ematen den arretari dagokionez, baita sistema beraren ikuspegian ere. Batik bat, eredu asistentzialistan erortzeko arriskutik ihes egiteko (Carbonero et al., 2012). Onuragarria ez ezik, ezinbestekoa ikusten da, gaur egungo testuinguru sozialari (beharrizan eta arrisku sozial berriak, aniztasun handia (sexu, etnia, jatorri, kultura...), ezberdintasunen areagotzea herritarren artean eta abarri, aurre egiteko ongizate sistemaren baitan, komunitateak berak duen balioa onartzea. Horretarako, nahitaezkoa da, Gizarte Zerbitzuek eduki dezaketen kutsu asistentzialetik ihes egin eta jardute profesionalaren zentzua eta norabidea berrantolatzea, komunitarioa barne hartzen den eredu bat eraikiz, non bertan aurkitzen diren eragileak, gizarte transformaziorako berebiziko garrantzia duten agente bihurtzen diren (Arrieta et al., 2018).

Momentu honetan, eskera baliabidea binomioa oinarri hartuta egiten da lan Gizarte Zerbitzuetan eta oinarri hori, ez da testuinguruan etengabe sortzen diren beharrizan berriei aurre egiteko gai. Gizarte Langilea, itxarote eredu batean murgiltzen da, hau da, herritarrek eskaera egin arte itxaroten du eta maiz, ez da erraza problematika sozialei, jada gertatuak direnean, erantzun egoki bat eman ahal izatea (Carbonero et al., 2012). Horregatik, premiazkoa den Gizarte Zerbitzuen berrantolaketa, garrantzitsua da Gizarte Langilearen profil dinamiko eta batez ere, proaktiboagoa bultzatzea. Kaleko lana egiten duen, kohesio soziala sustatzen duten eta antolatua dagoen gizarte zibilarekin edo gizarte mugimenduekin batera, hauen lana potentziatuz lan egiten duen Gizarte Langile perfila (Palma eta Pacheco, 2017). Horrela, Gizarte Zerbitzuak, komunitatean bertan, aldaketa sozialaren, gizarte kohesioaren eta norbanako, zein kolektiboen eskubideen alde lan egiten duen elementu aktibotzat edukitzea izango litzateke gakoak. Horretarako aldiz, eredu aldatu eta berrantolaketa sakona emateaz gain, beharrezkoa da konpromiso politikoa eta baita tekniko ere, bai Gizarte Zerbitzuen diseinua egitean, baita egunerokotasuneko Gizarte Langileen jardute profesionalean ere.

Aurreko guztia ikusita, orain komunitarioa edo gutxienez, komunitarioagoa den GZES nola eratu daitekeen hausnartzea geratzen da. Hau da, berriro errepikatu ez dadin, paperean eta teorian

aipatutakoa, paper soilean geratu orde, jardutera eta errealitatean aplikatzera nola eraman daitekeenaren inguruko hausnarketa sustatzea beharrezkoa da, izan ere, jardute profesionalean, badago eredu komunitarioa sortzeko erronka (Arrieta et al., 2018). Ondorioz, hasi berri den tesiarekin, eredu sortzea da asmoa, Gizarte Langileei jardute profesionala era komunitario batean eta Gizarte Langintza Komunitarioaren bitartez, nola burutu dezaketenaren inguruko planteamendu bat aurkeztea. Baina horretarako, garrantzitsua da, lehenengo, beharrezkoa den hausnarketa sakon horretan lagunduko duten, perspektibaren inguruko aldaketa txiki batzuentzako gakoak eta eztabaidak eskaintzea.

4. Etorkizuna

Aurreko atalen aipatutako eredu berriaren gogoetaren baitan, hainbat oinarritzko eztabaida planteatu behar dira, komunitarioagoa den eredu eraikitzeko asmoz sortutako hausnarketa elikatzeko. Lau eztabaida nagusi planteatzen dira, bata bestearekin guztiz lotuak, noski.

Lehenik eta behin, Maslowen beharrianen piramidearen baitan, behar fisiologikoen ondoren aurkitzen den segurtasun, ongizatearen beharra asebetetzeko, Esping Andersenek (1993) aipatzen du badagoela triangelu bat, *Welfare triangle*, hain zuzen ere. Triangelua ongizate estatuak, familiak eta enpleguak osatzen dute eta hiru elementu horiek dira, beraz, norbanakoari ongizatearen edo segurtasunaren beharrianen asebetetzeko lain. Ongizate Estatuak, hezkuntza, osasuna, gizarte zerbitzuak eta abar eskaintzen ditu; enpleguak berriz, iturri ekonomikoa, estatusa edo maila eta familiak aldez, egonkortasuna, afektua edo gertutasun emozionala. Orain artean, eredu honekin funtzionatu da, baina testuinguruan eman diren aldaketak direla eta, (Ongizate Estatuaren murrizketa⁴, enpleguaren prekarietatea eta kalitate eza eta familia eredu eta osaketan aldaketak⁵) beste oinarritzko eskema baterantz joan behar da. Triangeluaren hiru elementuak ongizate eta segurtasun iturri bezala zuten presentzia jaisten doan heinean, beste agente batzuk agertzen dira triangeluaren planteamendutik haratago joatera behartuz, besteak beste, gizarte kohesioaren, zein, herritarron eskubide zibil, sozial, politiko eta oinarritzkoen alde lan egiten duten agenteak daude, hau da, gizarte zibil antolatua. Askok dira, formatu horretan, laguntza sare bezala jokatzeko dutenak eta herritarrei, modu batera edo bestera segurtasuna eskaintzen dizkietenak, izan norbere eskubideen defentsan egin duten lanagatik edo barnean zaudenean parte izateak eskaintzen dizun segurtasun emozionalagatik. Honenbestez, badago Gizarte Langileek beraien jardutean, gainerako beste hiru elementuak hartzen dituzten bezala, kontuan hartu behar duen beste figura garrantzitsu bat, aliatu bezala joka dezakeena, dudarik gabeko lan komunitarioa bultzatuz. Baina lehenik eta behin, garrantzitsua da planteamendu hau azaleratu eta eztabaidatzea (Rodriguez, 2014 ; Pastor eta Marchioni, 2016).

Honi guztiz lotua dator bigarren eztabaida, 12/2008 LEGEAn etengabe aipatzen den gizarte ekimenaren ingurukoa. Garrantzitsua izaten da horrelakoetan, kontzeptua berarekin esan edo barne hartu nahi dena ondo definitu eta zehaztea. Legean zehar, maiz aipatzen dira hirugarren sektorea eta baita irabazi asmorik gabeko gizarte ekimena, baina ez da zehazten bertan kontuan hartutakoa.

⁴ Krisiarekin gauzatu diren murrizketek gain, Fantovak aipatzen du: “Ongizate estatua martxan dagoen herrialde guztietan sistema krisian dago, izan ere, estatuak ez dira gai, estruktura demografikoan, zein gizarte beharrianetan ematen diren etengabeko eraldaketei erantzuna emateko gai” (2014: 103).

⁵ Familia izan da orain artean, ongizatea eta segurtasuna eskaintzeko triangeluaren elementu garrantzitsuenetakoa (familia aipatzen da, baina, gehientsuenetan emakumearen gain egon diren lanak dira). Eremu geografiko bakoitzean, elementuetako bakoitzak indar eta garrantzi ezberdina du, baina Europa hegoaldeko estatuetan “familiak” beti izan du presentzia handia, beharrian sozialak edo ongizatea eskaintzerako orduan. Hori, ekonomikoki babestuz edo etxebizitza luzaroan bermatuz ikus daitekeen arren, batik bat, zaintzaren ildoan gertatu da, besteak beste, haurrak edo adineko pertsonak zaintzerako orduan. Europako beste herrialde batzuekin alderatuta, hegoaldeko eremuetan, baliabide publikoak erabili orde, “familiak” bere gain hartu izan du zaintzaren pisua, etxeko emakumeen bidez. Orain ere, horrela den arren, hau da, orokorrean emakumeen gain jartzen diren lanak izanik ere, emakumeak lan karga bikoiztu eta lehengoaz gain, lan merkatuan emakumeen presentzia handitzen doan heinean, zaintzaren inguruko eta familia barneko rolen eta eginkizunen inguruko aldaketa ematen ari da (batez ere, emakumeek horretarako erabiltzen dituzten ordu kopuruetan), “familiak” triangelu honetan betetzen zuen funtzioa jaitziz (Arrieta et al., 2018).

Horiekin ordea, etengabeko elkarlana sustatzeko iradokizuna egiten du legeak eta hirugarren sektoreren kasuan, gizarte zerbitzuen baitan integratzeko ere aipatzen da, publikoki eskaintzen ez diren baliabideak eskaintzeko, besteak beste. Aurreko eztabaidan aipatutakoa ikusita, gizarte ekimena aipatzean eta soilik, bi eremu horiek (hirugarren sektorea eta irabazi asmorik gabeko ekimena) barne hartzean, motz geratzen da. Badago, bi definizio horietan kabitzen ez den gizarte ekimena, aurrez aipatu dugun bezala, gizarte kohesioaren eta herritarren eskubideen defentsan lan egiten duena eta GZES ko langileen eta batez ere, OGZ etako Gizarte Langileen aliatu izan beharko lukeena. Formala ez den edo hobe esanda, “formalki” eratuta ez dagoen gizarte ekimeneko eragileak ere kontuan hartuak izatea nahitaezkoa da, ikuspegi komunitarioa duten OGZak aurrera eramana ahal izateko, baita GZESren ereduaren aldaketarako. Fantovak ere (2014), horrela dio, hain formalak ez direnak ere, badaudela aipatuz. Eztabaida beraz, legean aipatzen den eskema zurrin horrek errealtatearen ikuspegi hankamotza eskaintzen duenarena da, gehien bat, OGZetatik Komunitateko Gizarte Langintza burutu gura bada, finean, auzoan edo lurraldean egoten diren eragileak, gehientsuenetan deskribatu den formatukoak izaten direlako.

Hirugarren eztabaida, ildo beretik joanez, instituzioa eta gizarte zibil antolatua norabide berean eta elkarrekin lanean jartzeko moduen ingurukoa da. Aipatutako bi eztabaidak aurrera eramateko, beharrezkoa da, erakundeek (baita, bertan jarduten duten Gizarte Langileek ere) eta gizartearen eraldaketaren bidean lanean ari diren eragileek eduki dezaketen harremanaren inguruan hausnartzea (Pastor eta Marchioni, 2016). Kasu honetan, teoriarik, helburuak berdintsuak diren arren, ekiteko eta lan egiteko formak izaten dira maiz, ezberdintasun nabariak sorrazten dituztenak. Honen aurrean, triagulazioaren planteamendua mahaigaineratzen da. Kasu honetan, behin helburuak berdintsuak direla bermatzean, herritarrek, mugimendu sozialak edo eragileak eta instituzioak, kasu honetan GZES eta bereziki, OGZak norabide berean joatea eta hauek arteko elkarlana bultzatzea izango litzake, gizarte eraldaketarako bidean lankidetzara eta kooperazioa sustatuz (Palma eta Pacheco, 2017). Ezberdintasunak nabariak diren arren, komuna dena bilatu eta oinarritzkoenean bada ere batera jardutea garrantzitsua da, gizarte kohesioa bilatzeko eta behar gehien izan dezaketen pertsonak eta gehien bat, hauen baliabideak, modu integral batean suspertu ahal izateko. Honek, testuinguruan, hau da, norbere hurbileko komunitatean komunitarioa den lan integral bat egitea bermatuko du, auzotarren eta herritarren bizitzetan, era transbertsal, baina positiboan eraginez. Kontua ez da publikoa dena edo instituzionala ordezkatzeko, baizik eta erakundeek ere, gizarte mugimenduek duten aldaketa kolektiboaren ardurak, bere gain hartzea, oinarritzkoenean baldin bada ere eta horrela, komunitatea, publikoaren osagarria izatea.

Azkenik, eragin beharreko testuinguru eta formatuaren inguruko eztabaida da planteatzen dena. Komunitatean adituak diren autoreek diote, askotan, auzoa izaten dela komunitateari lurraldea eskaintzen diona. Hau da, auzoa handiegia ez bada, hirietan auzoa izan daitekeela komunitateari lurralde delimitazioa eskaintzen diona eta herri txikien kasuan berriz, herria bera izan daiteke komunitatea, betiere, delimitazioaren kontuari behar baino garrantzi gehiagorik eman gabe. Hori baino garrantzitsuago bihurtzen da, komunitatean nola eragin jakitea, hain globalizatua den gizartean, alegia. Pastorren ustez (2014, 2015), egun, errealtate lokalen galera bat ematen da sare globalen aurrean eta hori politikan, kulturen, ekonomian eta bizitzako aspektu guztietan antzematen da, guk ezezagunarekin, urrun dagoenarekin lotura eginez, gertukoarengandik urruntzen garen bitartean. Hala ere, argi esaten du, errealtatearen ikuspegi globalizatua, bertan, hau da testuinguru lokalean eraikitzen dela, beraz, deseraiki ere bertan egin daitekeela. Hori horrela izanik, ukiezina dena (baloreak, kontzientzia, solidaritatea, bertako kultura...) indartzera deitzen du, horien bitartez gero, globalizazioak dakartzan eragin gaiztoak arindu eta “kontrolatzen” laguntzeko eta baita, kapital sozialaren eta komunitateen gainbeheren aurrean lan egiteko ere. Beraz, komunitatearekin lan egiten denean garrantzitsua da, norbanakoengana, gizarte zibilarengana heltzea. Horretarako, gaur egun ezinbestekoa da, makroa eta mikroa, globala eta lokala, bi errealtate ezberdin ez direla ohartzea, baizik eta errealtate beraren bi dimentsio. Ondorioz, adituak diote, ezinbestekoa dela pentsamendu

globalarekin esku hartze lokalak planteatzea, gizartea arazoak irauli eta lan integral bat egin ahal izateko (Pastor, 201).

5. Erreferentziak

Ararteko (2016): *Udal gizarte zerbitzuen egoera Euskal Autonomia Erkidegoan. Egungo egoera eta hobetzeko proposamenak*, Ararteko, Gasteiz.

Arrieta, F.; Izagirre, A.; Segú, M. eta Zuñiga, M. (2018): “La comunidad al rescate: algunas reflexiones sobre las políticas estatales de activación comunitaria en Europa”, *ZERBITZUAN*, 65, 5-18.

Berasaluze, A. Berri-Otxoa, K. (2008): *Gizarte Langintzaren jardute profesionala gaur egun*, Araba, Bizkaia eta Gipuzkoako Gizarte Langintza diplomadunen elkargo ofiziala, Gasteiz.

Carbonero, M.A.; Caro, F.; Mestre, J.M; Olives, M.A. eta Socias, C. (2012): “Reconceptualizando los Servicios Sociales. Recuperar el Trabajo Social Comunitario como respuesta al nuevo contexto generado por la crisis”, *Documentos de Trabajo social*, 51, 9-27.

Esping-Andersen, G. (1993): *Los tres mundos del Estado de Bienestar*, Institució Alfons el Magnanim, Valentzia.

Fantova, F. (2014): *Diseño de políticas sociales. Fundamentos, estructuras y propuestas*, CCS Editoriala, Madril.

Palma, M. eta Pacheco, J. (2017): “El trabajo social desde la perspectiva de las fortalezas: buenas practicas para la transformación social”, *Interacción y perspectiva*, 7(1), 25-35.

Pastor, E. (2014):

_____. (2015): *Trabajo Social con comunidades*, Universitas S.A, Madril.

Pastor, E. eta Marchioni, M. (2016): “Trabajo social en barrios: Sistematización y visibilizando retos y dilemas”, *Servicios sociales y política social*, 112, 10-14.

Rodriguez, M. (2014): “Ciudadanía, comunidad, municipio y redes sociales: La fuerza de lo imprevisto”, *Luisada. Intervencion social*, 40, 125-142.

_____. (2015): “Ciudadanía y participación: conceptos y realidades en Trabajo Social Comunitario”, *Azarbe*, 4, 5-12.

6.Eskerrak

Lan hau, Eusko Jaurlaritzak doktoreareko beka programaren baitan kokatzen da.

Trantsizio-ondorengo justizia Euskal Autonomia Erkidegoan

Maya, Antton
IE2IA – UPPA & EHU-UPV
antton.maya@gmail.com

Laburpena

Ikerketa honen helburua da gerla zibila eta frankismoaren biktimei buruz EAEn gaur aplikatzen diren legezko tresnak lantzea, trantsizio-ondorengo justiziaren baitan. Trantsizio demokratikotik bizpahiru hamarkada pasa eta, trantsiziozko justiziaren tresna batzuk (egiaren, justiziaren, erreparazioen eskubideak eta ez-errepikatzeko bermeak) aplikatuak dira, normalean trantsizio demokratikoaren garaian erabiltzen direnean giza eskubide urratze masiboak kudeatzeko. Honen ondorio bat da biktimak berri batzuk agerrarazten dituela, biktimen inguruko egoera korapilatsu batean, non giza eskubide berriak aipatzen baitira. EAEko adibidea aztertuz, trantsizio-ondorengo justiziaren tresnen aplikazioaren desafio juridikoak identifikatzen ahal dira.

Hitz gakoak: Trantsiziozko justizia, trantsizio-ondorengo justizia, Euskal Autonomia Erkidegoa, Gerla zibila, frankismoa, ETA

Abstract

This research aims to analyze the legal instruments dedicated to the victims of the Spanish Civil War and the Franco regime in the Basque Autonomous Community (BAC), through the lens of the post-transitional justice (PTJ) concept. Indeed, several decades after the democratic transition, instruments of transitional justice (the right to truth, justice, reparation and guarantees of non-repetition) are still being applied, when they are traditionally only used during a democratic transition, in order to manage the massive violations of human rights. This causes the emergence of new victims in the BAC, within an already complex victim context, in which new human rights emerge. Through the example of the BAC, it is thus proposed to identify the legal challenges involved in the application of PTJ tools.

Key words: Transitional justice, Post-transitional justice, Basque Autonomous Community, Civil war, Franco regime, ETA

1. Sarrera eta motibazioa

Trantsizio demokratiko bat gertatzen denean, politikariek eta gizarteak pasa diren giza eskubide urratze masiboak kudeatu behar dituzte, publikoki aipatuz edo isilduz. Problematika korapilatsu horrek edozein trantsizio demokratiko baten dilemak plantatzen ditu justizia eta bakearen artean, baita ere biktimak eta hobendunen artean: Epaiketak antolatzen ahal ote dira hobendunen aurka? Biktimak ezagutu eta aitortzen ahal ote dira? Noski, erantzun horiek trantsizio demokratikoaren ezaugarrien arabera moldatzen dira (militarren indarra trantsizioari lotutako negoziaketan eta gizarte zibilaren antolakuntza adibidez).

Galdera horiei erantzuteko, trantsiziozko justiziaren kontzeptua garatu da, tresna alternatibo batzuk giza eskubide urratze masiboen kudeatzeko proposatuz. Tresna alternatiboak agertzen dira tresna klasikoak (epaiketak bat adibidez) ordezkatzen dituztelako, edo tresna klasikoei gehitzen zaizkielako. Esparru hori lau oinarritan garatzen da: egia eskubidea, justizia antolatzeko eskubidea, erreparazioak

lortzeko eskubidea, eta ez errepikatzeko bermeak garatzea (Joinet, 2002)¹. Kontzeptu hori hainbat tokitan aplikatua izan da, bereziki Hego Amerikan eta Afrikan (Rettig komisioa Txilen, CONADEP Argentinan, Egia eta Berradiskidetzaren Batzordea Hego Afrikan), egokitze desberdin batzuei esker (Philippe, 2011). Progresiboki, printzipio horiek Nazio Batuen erreferentzia nagusiak bilakatu dira bakegintzari lotutako doktrinan², baita ere nazioarteko zuzenbidean.

Espainiako trantsizio demokratikoa trantsiziozko justiziaren printzipioen beste muturrean garatu da, isiltasunean eta amnistiako legean oinarrituz³. Horregatik 30 urte itxaron dituzte gerla zibila eta frankismoaren biktimek Espainiako Oroimen Historikoaren Legea bozkatua izan dadin 2007an, aitorten orokor baten eta erreparazio material bat jasotzeko⁴. Lege horrek trantsiziozko justiziaren instrumentu batzuk erabiltzen ditu, nahiz eta nahiko mugatua izan. Gainera, progresiboki beste inizatiba batzuk proposatu dira, bai Espainiar estatuan bai autonomia erkidego desberdinetan, Egia eta Berradiskidetzako komisioaren sorkuntza adibidez (Madrilgo kongresuan 2017ko abenduan)⁵.

Aldaketa horrek transizio-ondorengo justizia horren egoerari buruz hausnarketa batera gonbitatzen gaitu, bereziki zuzenbidearen arloan, batez ere EAEn, kontestu politikoaregatik, baita ere giza eskubide urratze desberdinengatik.

2. Arloko egoera eta ikerketaren helburuak

Trantsiziozko justiziaren arloa nahiko berezia da, arlo desberdin batzuk biltzen dituelako: zuzenbidea, zientzia politikoa, soziologia, psikologia, historia. Bestalde, arlo interesgarria da ez delako teoria bat bezala sortu, baizik eta trantsizio demokratikoen praktiketatik kontzeptualizatu.

Espainia eta EAEko gerla zibila eta frankismoaren biktimen kasuan, trantsiziozko justiziaren arloaren egoeraren hiru ezaugarri nagusi agerrarazten ahal dira:

1. Trantsiziozko justiziaren kontzeptua literatura hedatu batean aipatua da, baina Espainia eta EAEko kasuan ez da operatiboa ezta eraginkorra, lurralde horietan trantsiziozko justiziaren instrumentuak trantsizio demokratikoa pasa eta aplikatuak direlako. Gainera, trantsizio-ondorengo justizia aipatzen denean, epaiketen antolaketak baizik ez dira aipatzen (Collins, 2011).
2. Espainiari buruzko literatura akademikoan “oroimen historikoa”ren gaia askotan aipatua da Espainia lurralde nahiko homogeneoa balitz bezala. Horregatik, literatura hori Espainiako Oroimen Historikoaren Legean oinarritzen da dinamika zentrifugo bat mantenduz, nahiz eta legezko konplexutasuna eta dibertsitatea integratu egin behar den.
3. Literatura horrek “memoria historikoa” etiketa ematen die hainbat instrumentu eta lege desberdinei, memoria kontzeptua gaingitzen dituenak, eta progresiboki eztabaida bat sortu da jakiteko trantsiziozko instrumentuak zirenez, baita ere jakiteko trantsiziozko ala trantsizio ondorengo instrumentuak direnez (Aguilar, 2008). Eztabaida horren erdian, argiki agertu da Espainia trantsiziozko justiziaren kasu ezohikoa dela (Tamarit Sumalla, 2012).

¹ Trantsiziozko justiziaren printzipioei buruz, irakurri: Orentlicher, D. (2005), *Rapport Diane Orentlicher pour la Commission des droits de l'homme* UN Doc. E/CN.4/2005/102/Add.1

² Adibidez, NBEan bozeramailea bat sortu zen 2011an «egia, justizia, errepazioak eta ez-errepikatzeko bermeen sustatzearentzat».

³ Isiltasuna eta amnistia aipatzen direnean, helburua ez da trantsizioaren modalitateak «kriminizatzea», baina sinpleki aztertzea nola garatu den epe laburrean, kontestu berezi bati begira.

⁴ 2007 arte onarpen partzialak eta bereziki materialak antolatuak izan ziren.

⁵ *Proposición de Ley para la reforma de la Ley 52/2007, de 26 de diciembre, por la que se reconocen y amplían derechos y se establecen medidas en favor de quienes padecieron persecución o violencia durante la guerra civil y la dictadura. Presentada por el Grupo Parlamentario Socialista.*

Trantsiziozko justiziaren egoera hori azpimarratu eta, hainbat helburu ditu ikerketa honek:

1. “Oroimen historikoa”ri buruzko lege desberdinak lantzen dira, Espainia barruko desberdintasun juridikoak agerrarazteko (De la Cuesta eta Odriozola, 2018), fragmentazio geografiko-juridiko larriaren azpimarratzeko autonomía erkidegoen artean. Bestalde, ezinbestekoa da analisi hau legegintzari ez mugatzea: administrazio eta erakunde publikoek aplikatzen dituzten politikak ere aztertu behar dira.
2. Bestalde, lan honek identifikatzen ditu giza eskubideen arloan izan diren aldaketak. Horrekin, ikusiko dugu trantsizio-ondorengo justiziaren tresnak hunkitzen direnez. Horregatik, Espainiako trantsizio demokratikoaren modalitateak landuko dira, baita ere giza eskubideen aldaketak 1978tik 2018 arte, eta bereziki ETaren amaiera. Halaber, EAEko berezitasun politikoa azalduko da legegintza berezi bat agerrarazteko, trantsizio-ondorengo instrumentuak garatzen dituenak.
3. Ikerketa honen azken helburura da trantsizio-ondorengo justiziaren instrumentuen aplikazioari buruzko analisi orokor bat proposatzea, EAE eta Espainiaren adibideei esker kontzeptua sistematizatzea. Horrela, tresna horien berezitasunak eta parametroak agerraraziko dira, baita ere ondorioak.

3.Ikerketaren muina

Ikerketa honi esker, argiki agertzen da gerla zibila eta frankismoaren biktimak ez direla era berean aipatzen eta kudeatzen autonomia erkidego desberdinetan. Alabaina, autonomia erkidego batzuen legeetan Egia batzordeak⁶ eta epaiketak antolatzeak paradak⁷ aipatuak dira, eta *forensic turn*-delakoa materializatzen da (Garibian, 2015). Kronologia dibertsitate hontan, EAEko kasua aintzinatukoena agertzen da, bai denboran (instituzio publikoak inplikatu ziren 2000 urtean hobien kokapenak ikertuz)⁸, bai existitzen diren plan desberdinetan⁹ eta instituzioetan (Gogora Institutua adibidez)¹⁰.

Gainera agertzen da trantsizio-ondorengo justiziari buruzko ikerketa ez dela legegintzan bakarrik oinarritu behar. Ezinbestekoa da gobernu eta administrazio publikoek garatzen dituzten politikak, eta gizarte zibilak hartzen dituen iniziatibak giza eskubideen urratzei buruz integratzea. Dinamika hori askoz garrantzitsuagoa da Espainia eta EAEko kasuetan trantsizio-ondorengo instrumentuak ez baitira epaiketa batzuekin materializatzen ahal, nahiz eta saiakerak izan (Garzon epailearen kasua eta konpetentzia unibertsalaren erabilerak azpimarratzen duten bezala).

Bestalde, EAEko legegintzaren analisiak erakusten du trantsizio-ondorengo justiziaren instrumentuak era berezi batean aplikatzen direla lurralde horretan. Alabaina, desberdintasun hori kronologia berezi batean kokatzen da: zatiketa bat egina da “memoria historikoa” eta “iragan-hurbileko

⁶ Ley 2/2017, de 28 de marzo, de Memoria Histórica y Democrática de Andalucía. Bizkitartean, Andaluziako adibidea kontrastatzen ahal litaike azken hauteskundeeri begira, non VOX alderdiaren emaitzek lortuko legeak mehatxatzen dituen.

⁷ Adibidez EAEko legegintzak hilobai komunetan aurkitzen diren elementuak froga batzu bezala kontsideratzen ditu, auzitegiatarat igorri behar direnak, gizakoaren aurkako krimen batzuen frogak izaiten ahal direlaketz.

⁸ Eusko Jaurlarizta hasi zen hortan lan egiten hitzarmen bateri esker Aranzadi zientzia elkartearekin.

Berezitasun hori argiki agertzen da Francisco Ferrandiz eta Marije Hristova-ren txostenan: Ferrándiz, F; Hristova, M. (2018), *Informe sobre las políticas públicas de Memoria Histórica en Euskadi a petición del Parlamento Vasco*, Consejo Superior de Investigaciones Científicas.

⁹ 2015-2020 aldirako EAEko Plana, hobien kokapena ikertzekoa, Gerra Zibilean desagertutako pertsonak bilatu eta identifikatzeko.

¹⁰ 4/2014 Legea, azaroaren 27koa, Memoriaren, Bizikidetzaren eta Giza Eskubideen Institutua sortzekoa

memoria”ren artean. Horregatik biktima mota batzuentzat (1960 eta 1978 artekoak bereziki¹¹ baina berantagokoak ere bai¹²), ebaluazio komisioak sortzen dira, nahiz eta oztopo politikoak eta juridikoak badiren Espainiako Korte konstituzionalaren eta EAEko Justizia Auzitegi Nagusiaren aldetik. Kontestu horretan aplikatzen diren instrumentuak trantsizio-ondorengo justizia gradualako instrumentuak bezala identifikatzen dira.

Desberdintasun eta kronologia berezi horiek ulertu behar dira giza eskubide urratze bereziak izan direlako lurralde horretan, eta bereziki biktima “trans-trantsizionalak” izan direlako: ETAren terrorismoa, eta diktadura motari lotutako terrorismoa: GALena, eta tortura kasuak. Gaur egun, giza eskubide urratze horiek lehentasuna dute agenda politikoan baita ere legegintzan, eta batzuek besteek baina gehiago. Noski, berezitasun hori ulergarria da alderdi politiko desberdinen (EAJ, EHBildu, Podemos, Euskadiko Ezkerra, Alderdi Popularra) interpretazioari begira, adibidez euskal gatazkari buruzko eztaibadak azpimarratzen duen bezala. Kontestu horretan ezinbestekoa da kontutan hartzea ETAren amaiera, “memoriaren gatazka”, “errelato desberdinen” konfrontazioa agerrazten duelako. Egoera horretan, biktima desberdin batzuek eskubide berdinak eskatzen dituzte: egia, justizia eta erreparazioa. Biktimen kontuan garrantzitsua da, adibidez, ETAko biktimen parte batek eskabideak dituela, ETA desagertu izan arren (esate baterako ebatzi ez diren atentatuei buruz).

Azkenik, EAEn ikusten dena da giza eskubide berri batzuen agertzea esparru berri batzuei lotuak zaizkienak: errefuxiatuen krisia, dibertsitatearen kudeaketa (erlijio mailan adibidez). Aldaketa progresibo horrek jadanik izaten diren instituzioen egokitzea sortzen du, bereziki gobernuaren agenda aldatzean.

4. Ondorioak

EAEko adibidearekin, trantsizio-ondorengo justiziari buruz hainbat konklusio eta ondorio ikusten ahal dira.

Lehenik, ikerketaren ondorio nagusia instrumentu horien aplikazioaren zailtasunen identifikazioa litzateke. Zailtasun horiek materialak izaten ahal dira: frogen desagertzea (adibidez hilketak bat duela 80 urte gertatu denean), hobendunen heriotza, biktimen heriotza, ikerketen kostu ekonomikoa. Baina zailtasun horiek intelektualak izan daitezke ere, trantsiziozko justiziaren tresnen azterketa egin delako literatura berezi batean, *boomerang effect* baten barne. Adibidez, Sandrine Lefranc¹³ edo David Rieff-ek¹⁴ diote holako politikek etorkizun mugatua izanen dutela. Azpimarratzen dute indar asko egiten dela mugatuak diren emaitza batzuentzat. Horregatik, arazo horiek agertzen baldin badira trantsiziozko justiziaren instrumentuentzat, potoloago agertzen dira trantsizio-ondorengo justiziaren instrumentuentzat.

Bestalde, trantsizio demokratikotik 30 urtez biktimaren figura (sozialki, politikoki baita ere legegintzan) asko aldatu da, eta garaien arabera biktima desberdinak zentralak bilakatzen dira (Gatti, 2017). Horregatik trantsizio-ondorengo instrumentuak aplikatzeak suposatzen du biktimei lotutako “geopolitika” aldatzea biktima berri batzuk integratuz. Aldaketa hori kokatu behar da ere giza eskubide berri batzuen integrazioarekin agenda publikoan.

Azkenik, ikerketa honek erakustera ematen du trantsiziozko instrumentuak moldatu behar direla trantsizio-ondorengo kontestu batean integratzeko. Horrek inplikitzen du instrumentu horiek

¹¹ 426/2013 Dekretua, urriaren 16koa, Euskal Autonomia Erkidegoan, 1960tik 1978ra bitartean, motibazio politikoko indarkeria-egoeran izandako giza eskubideen urraketen ondorioz sufrimendu bidegabeak jasan zituzten biktimak aitortzeko eta biktima horiei ordainak emateko dekretua aldatzen duena

¹² 12/2016 Legea, uztailaren 28koa, Euskal Autonomia Erkidegoan 1978 eta 1999 bitartean izandako motibazio politikoko indarkeria egoeran giza eskubideen urraketak jasan dituzten biktimei errekonozimendua eta erreparazioa ematekoa,

¹³ Gensburger, S ; Lefranc, S. (2017), *À quoi servent les politiques de mémoire ?*, Presses de Sciences Po.

¹⁴ David Rieff-ek oroimenari lotuko politiken kritika nahiko bortitza egiten du, trantsizio-ondorengo justiziaren instrumentueri aplikatzen ahal direnak.

gradualak¹⁵ izan behar direla oztopo juridiko, sozial eta politikoak agertzen ahal direlako, eta forma berezi batzuetan oinarritu behar direla, *soft power* kontzeptuari lotutako instrumentuekin (testigantzak, hezkuntza, erreparazio mugatuak).

5. Etorkizunerako planteatzen den norabidea

Etorkizunean ikusten den posibilitate nagusia da esparru berri horren kontzeptualizazioa eta sistemizazioa. Helburua litzateke azpimarratzea zein ondorio sistemiko eduki dezakeen trantsizio-ondorengo justiziaren instrumentuen aplikazioak zuzenbidean, autoritate publikoetan, eta gizartean. Adibidez, interesgarria litzateke neurtzea nola holako neurriek estatuaren protagonismoa berpizten duten giza eskubideen bermatzaile gisa.

Ikerketa honen etorkizunerako beste helburu bat litzateke trantsizio-ondorengo justiziaren printzipio politiko eta juridiko orokorren azpimarratzea, mapa bati esker adibidez¹⁶:

Mapa-eraikitze horri esker sistematizazio gradu bat lortzen ahal genuke, eta zergatik ez beste trantsizio demokratikoei aplikatu. Bestalde, ikerketa horrekin eta bereziki zailtasunak eta oztopoak kontutan hartuta, posible litzateke identifikatzea zein izaten ahal diren alternatiba konkretuak ez-errepikatzeke bermeen segurtatzeko, *soft power*-eko trantsizio-ondorengo justizia baten bidez, testigantzen boterea, hezkuntzaren ahalmena, eta eskala lokalaren abantailak erabiltzen dituenak. Azkenean, gobernantzari eta zuzenbide estatuari lotutako modalitateak eztabaida daitezke ikerketa honi esker, eta zergatik ez demokraziaren bizkortasuna.

¹⁵ « graduala » hitza erabiltzen da kasu hortan «progresibotasunaren» aipatzeko. Kontzeptu hori Patricia Romero Cortes-en tesian aurkitzen da. Irakurtzekoa : Romero Cortes, P. (2017), *La construction d'une justice transitionnelle par degré : Le cas colombien*, Institut Universitaire Varenne.

¹⁶ Iturria : egileak sortua

6. Erreferentziak

6.1. Trantsizio-ondorengo justizia eta Trantsizioko justizia

- Aguilar, P. (2008), “Transitional or Post-transitional Justice? Recent Developments in the Spanish Case”, *South European Society and Politics*, 13 (2), 417 – 433.
- Barahona de Brito, A; Gonzalez-Enriquez, C eta Aguilar, P (2001), *The Politics of Memory. Transitional Justice in Democratizing Societies*, Oxford University Press, 1-39.
- Collins, C (2010), *Post-Transitional Justice: Human Rights Trials in Chile and El Salvador*, Pennsylvania State University Press.
- Crettol, M; La Rosa, A-M. (2006), « Les personnes portées disparues et la justice transitionnelle : le droit de savoir et la lutte contre l’impunité », *International Review of the Red Cross*.
- Freeman, M ; Marotina, D. (2007), « Qu’est-ce que la justice transitionnelle », *International Center for Transitional Justice*.
- Garibian, S. (2014), « Vérité vs. Impunité : la justice (post-)transitionnelle en Argentine et le human rights turn », in: Andrieu, K; Lauvau, G. (arg.), *Quelle justice pour les peuples en transition ? Pacifier, démocratiser, réconcilier*, Presses Universitaires de la Sorbonne.
- Gensburger, S ; Lefranc, S. (2017), *À quoi servent les politiques de mémoire ?*, Presses de Sciences Po.
- International Human Rights Law Institute (2007), “The Chicago Principles on post-conflict justice”, Chicago.
- Joinet, L. (2002, zuz), *Lutter contre l'impunité*, La Découverte.
- Orentlicher, D. (2005), *Rapport Diane Orentlicher pour la Commission des droits de l’homme UN Doc. E/CN.4/2005/102/Add.1*
- Philippe, X. (2013, zuz), *La justice face aux réparations des préjudices de l’Histoire, approche internationale et comparée*, Transition et Justice, Institut Universitaire Varenne
- Picard, K. (2017), *La responsabilité de l’Etat du fait du préjudice historique*, doktoretzako tesia, Université Aix-Marseille.
- Raimundo, P. (2012), *Post-Transitional Justice? Spain, Poland and Portugal compared*, EUI PhD theses; Department of Political and Social Sciences.
- Ricoeur, P. (2003), *La mémoire, l’histoire, l’oubli*, Seuil.
- Rieff, D. (2016), *In praise of forgetting, Historical memory and its limits*, Yale University Press.
- Tamarit Sumalla, J. (2012), “Los limites de la justicia transicional penal: la experiencia del caso español”, *Política criminal*, 7 (13), 74 - 93.

6.2. EAEko kasua

- 426/2013 Dekretua, urriaren 16koa, Euskal Autonomia Erkidegoan, 1960tik 1978ra bitartean, motibazio politikoko indarkeria-egoeran izandako giza eskubideen urraketen ondorioz sufrimendu bidegabeak jasan zituzten biktimak aitortzeko eta biktima horiei ordainak emateko dekretua aldatzen duena
- 12/2016 Legea, uztailaren 28koa, Euskal Autonomia Erkidegoan 1978 eta 1999 bitartean izandako motibazio politikoko indarkeria egoeran giza eskubideen urraketak jasan dituzten biktimei errekonozimendua eta erreparazioa ematekoa,
- 4/2014 Legea, azaroaren 27koa, Memoriaren, Bizikidetzaren eta Giza Eskubideen Institutua sortzekoa.
- Baby, S. (2012), *Le mythe de la transition pacifique, Violence et politique en Espagne (1975-1982)*, Casa de Velázquez.
- Beristain, C. (2016, zuz), *Saliendo del olvido, Informe de la Comisión de Valoración sobre víctimas de violaciones de derechos humanos y otros sufrimientos injustos producidos en un contexto de violencia de motivación política en la Comunidad Autónoma del País Vasco 1960-1978*, Biktimen eta Giza Eskubideen Zuzendaritza, Lehendakaritza, Eusko Jaurlaritza.
- De Greiff, P. (2014), *Informe del Relator Especial sobre la promoción de la verdad, la justicia, la reparación y las garantías de no repetición, Misión a España*, Naciones Unidas.
- De la Cuesta, J-L; Odriozola, M. (2018), “Marco normativo de la memoria histórica en España: legislación estatal y autonómica”, *Revista Electrónica de Ciencia Penal y Criminología*, 20 (08), 1-38.
- Eusko Jaurlaritza (2013), *2013-2016ko Bake eta Bizikidetzaren Plana. Gizartea elkartzea helburu*, Bakegintza eta Bizikidetzarako Idazkaritza Nagusia.
- Eusko Jaurlaritza (2015), *2015-2020 aldirako EAEko Plana, hobien kokapena ikertzekoa*, Gerra Zibilean desagertutako pertsonak bilatu eta identifikatzeko.
- Eusko Jaurlaritza (2017), *2017-2020rako Bizikidetzaren eta Giza Eskubideen Plana. Gizartea elkartzea helburu, enpatia aldeko hautua*, Bakegintza eta Bizikidetzarako Idazkaritza Nagusia.

- Etxeberria, F; Martin, C eta Pego, L (2017), *Informe final - Proyecto de investigación de la tortura y malos tratos en el País vasco entre 1960-2014. Conclusiones y recomendaciones*, Kriminologiaren Euskal Institutua, Eusko Jaurlaritza.
- Gatti, G (2017, zuz), *Un mundo de víctimas*, Anthropos.
- Landa Gorostiza, J-M (2014, zuz), *Justice transitionnelle : propositions pour le Pays Basque*, Institut Universitaire Varenne, Collection Transition & Justice.
- Landa Gorostiza, J-M (2018), «Políticas de víctimas de la violencia política en España y el País Vasco: Una reflexión a la luz del Holocausto», *Revista General de Derecho Penal*, 29.
- Lopez Romo, R. (2018), *Memorias del terrorismo en España*, Centro Memorial de las víctimas del terrorismo, Catarata

7. Eskerrak

Eskerrak eman nahi dizkiet nire ikerketa zentroei eta nire tesiaren zuzendariei: Jean-Pierre Massias, Jon-Mirena Landa eta Olivier Lecucq.

Kultura atzitzeko eskubide konstituzionala. Nafarroako kultur eskubideen inguruko Foru Legearen ildotik

Díez Sarasola, Mikel

*Zuzenbide konstituzionala, Kultura departamentua, Gipukoako Foru Aldundian
mikel10sarasola@berkeley.edu*

Laburpena

Espainiako Konstituzioak iragarritako Zuzenbideko Estatu sozial eta demokratikoak protagonismo handia ematen dio kulturari Estatuaren eta gizartearen funtzioak osatzean, eta denen eskura eta gozamenerako eskubidea ere aitortzen dio. Nafarroako Eskubide Kulturalen Legeak, besteak beste, eskubide hori zertan datzan garatu eta zehaztera dator, hau da, bere edukia definitzeko eta, aldi berean, beharrezkoa den ondasun juridikoa sistematizatzeko, gizarte garaikideen kalitate demokratikorako funtsezkoa den ondasun juridikoa sistematizatzeko.

Hitz gakoak: kulturarako sarrera, konstituzioa, demokrazia.

Abstract

The Social Democratic Welfare State announced by the Spanish Constitution provides culture with a significant role in the shaping of the State functions and society, and it also recognizes the right to access and enjoyment of it. The Act on cultural rights recently passed in Navarra develops and specifies among others, what this right is about so contributing to the definition of its content and to a more than necessary systematization of a legal good which is suggested to be crucial for the democratic quality of contemporary societies.

Keywords: Access to culture, constitution, democracy

1. Sarrera eta motibazioa

Hemeretzigarren konstituzioetan gertatzen zena ez bezala, kulturaren garrantzia gero eta handiagoa da XX. mendean onartutako konstituzioetan. Mexikoko Querétaro-ko Konstituzioak hasiera batean inauguratu zuen 1917an, eta Europako eta gerraosteko Iberoamerikako konstituzio askok kultura ondasun juridiko bezala eta Estatuaren jardunaren printzipio errektore modura jasotzen dute.

Espainiako Konstituzioaren tradizioak ez da izan joera horretatik kanpo eta gaur egungo Espainiako Konstituzioak (EK) konstituzio-testuko hainbat pasartetan sartu eta aipatzen du kultura. Bereziki, kulturari egiten zaizkion aipamen hauek dira aipagarrienak: hitzaurreko laugarren eta bosgarren paragrafoetan: [...] *espainiar guztiei eta Espainiako herri guztiak babestu giza eskubideen ariketan, beraien kultura eta tradizioak, hizkuntzak eta instituzioak [...] kulturaren eta ekonomiaren garapena sustatu guztiontzako bizi kalitate duin bat bermatzeko [...] 9.2 artikuluan: botere publikoei dagokie [...] herritar guztien parte-hartzea erraztea bizitza politikoan, ekonomikoan, kulturean eta sozialean. 25.2 artikuluan: (kartzela zigorra dutenei buruz); 44.1 artikuluan: 1. Botere publikoek sustatu eta babestuko dute edonoren kulturarako sarbidea. 46 artikuluan: (ondasun historiko, kultural eta artistikoaren aberastasuna); 48. artikuluan: (gazteen garapen kulturalari buruz); 50. artikuluan: (hirugarren adinari dagokionez). 149.2 artikuluan: (eskumen kulturei dagokienez).*

Era berean, E.K. kulturarekin lotutako material-esparruak lantzen ditu, eta horien garapena eta irismena baldintzatzen ditu. E.K.-ko 20. artikulua aipatzen duen adierazpen-askatasunari eta E.K.-ko 27. artikuluan aurreikusitako hezkuntzarako eskubideari buruz ari gara batez ere. Hala ere, aurreko mendeko konstituzioetan kulturari emandako garrantzia dela eta, kulturak Estatuaren jardun-eremu gisa jasotzen dituen funtsezko arauak aintzat hartzen dituen estatu horiei erreferentzia egiteko, kultura konstituzio edo kultura-estatu gisa izendatzen dituzte idazle batzuek herrialde hauek.

Gure konstituzio-sistemako kultura-egitatearen agerpen horrek, beraz, ondasun juridiko horren eduki materialaren azterketa juridiko zehatza eta bere ondorioak justifikatzen ditu, bai

pertsonen eskubideei dagokienez, bai Estatuaren jardunari dagokionez. Zentzu horretan, lehen transkribatutako pasarte konstituzionaletik abiatuz, kulturak bere burua konstituzio-ondasun gisa ulertzeko orduan, izaera multifazetikoa duela; Estatuarentzako eskubide negatiboa izatea gain, hau da, pertsonen, kultur sorkuntza, hedapena eta garapen kulturala kaltetu dezaketen ekintza bat aurrera ez eramatea eskatzeko ahalmena ematen zaie (kultur askatasuna, nagusiki adierazpen, informazio edota katedra askatasunetik eratorria, hauek guztiak EK-ko 20. artikuluan jasotakoak). EK-ak kultura ondasun juridiko bezala konfiguratzen du, Estatuaren ekintza positiboa eskatzen duena; Estatuaren asistentzia-jarduera da, herritar guztiek kultura-ondasunak eskuragarriak izan ditzaten (Espainiako Estatuaren laguntza-betebeharra, batez ere, EK-ko 44. artikuluan).

Bestalde, doktrina konstituzionalistak (Prieto de Pedro, 1992) gure Konstituzioan kultura txertatuko luketen hiru alderdi identifikatzen ditu: 1) Kultura giza bizitzaren esparru gisa (hitzaurrea, 9.2 eta 48. artikulua); 2) kultura eskubide gisa (44, 25.2 eta 50 C.E.) eta; 3) kultura Estatuaren funtzio gisa (EKko 149.2, 20, 27, 43.3, 45, 46 eta 51.2 artikulua).

Bada, artikulua honen xedea da, hain zuzen ere, Estatuak herritar guztiei eman behar dien kulturarako sarbideari dagokionez, Estatuak laguntza-betebeharren edukia zehazki aztertzea, hau da, 44. artikulua herritarrentzat dituen irismena eta inplikazioak zehazten laguntzea. Espainiako Konstituzioaren I. tituluko II. kapituluaren jasotako beste funtsezko eskubide batzuekin ez bezala (esaterako, 27.4. artikuluko oinarritzko hezkuntzarena), herritarrek eska dezaketen eskubide subjektiboak sortzen dituztenak, kulturarako sarbidea, politika sozial eta ekonomikoaren gida printzipioen barruan kokatzen da (EK-ko III Kapituluak) eta, ondorioz, ez da eskubide subjektibo gisa eratzen herritarrek berehalako eraginkortasuna eta exijentzia izan dezaten, baizik eta konstituzioan oinarritutako eskubide gisa, zeintzuk gerora lege-garapena behar duten.

Kultura-egitateak garrantzi handia eta aurrerago aipatuko dugun ondasun juridiko bezala daukan araugintza-komplexutasunak izan arren, kulturarako sarrerak ez du izan, ez estatu mailan, ez autonomia erkidegoan, eskubide hau sistematizatuko eta muga juridiko argiz zehaztuko duen lege garapenik. Onartu berri den 1/2019 Foru Legea, Nafarroako Kultura Eskubideei buruzkoa, Estatuak eskaini behar dituen betebeharrak zehazteko legegile estatal eta autonomikoen erakutsi duten ausardia faltaren aurrean salbuespen bat da. Azken finean, kultura ondasun juridiko bezala, herritar libre, zentzu kritikoz eta memoriadun ez osatutako gizarte demokratiko bat lortzeko beharrezkoa da.

Nahiz eta Estatuak kulturaren ingurua egin beharrekoak eta prestazioak lantzen dituzten arauak badaude, modu sektorialagoan egiten dute, herritarrek Estatuari EK-aren 44. artikuluan jasotakoaren arabera eskatu diezaioketen prestazioen inguruko ikuspegi integratu eta orokorra oztopatuz. Ez da gauza txikia hau, izan ere, kultura, gizarte osasuntsu bat bermatzeko funtsezko tresna bezala kontsideratzen badugu, bai demokrazia aldetik bai gizartean norbanakoaren garapenaren aldetik, ezin daiteke utzi esku-hartze publikoa kultura arloan baldintza politiko edo/eta ekonomikoen menpe. Hau horrela balitz, sare kultural hau botere politikoarekin mimetizatu, subordinatu edo honen bozgorailu (kulturaren instrumentalizazio politikoak) izateko arriskua izango genuke edota medio edo bitarteko faltak izateko arriskua pairatuko lukete krisi ekonomikoko garaian edota diskrezionalitate politiko hutsagatik. Hori dela eta funtsezkoa da, Nafarroako komunitateak egin duen bezala, herritarren eskubideen ikuspegitik egindako esku hartze publikoa, hau da, kultura sarrerara zuzenbide konstituzionalaren positibaziotik eta kalitatezko, anitzak eta eskuragarriak diren oinarri unibertsaletatik.

2. Arloko egoera eta ikerketaren helburuak

2.1. Arloko egoera

Espainiako Konstituzioaren 44.1 artikuluan jasotakoaren arabera Estatuak herritar guztiek ondasun kulturaletarako sarrera izan dezaten eskaini beharreko prestazio asistentzialak zehazterako orduan, eta Konstituzioak beste printzipio konstituzionalen markoan (kultura askatasunean adibidez, non estatuaren abstentzioa beharrezkoa den) aurreikusten duen estatu esku-hartzeak, ez daukate Espainian kulturarako sarrera den eskubide konstituzionalaren edukia modu zehatzean definitzen duten doktrina garapen edota jurisprudentzia garapen handirik.

Doktrina aldetik aipagarria da Pietro de Pedrok egindako lana, bera da gehien aipatutako kulturarako eskubideari buruzko monografiaren idazlea. Modu berean, Tajadura Tejada irakasle konstituzionalistak hainbat ikerketetan aztertu ditu Estatu kultural moduan izendatzen denaren inplikazioak.

Jurisprudentzia konstituzionala ere ez da aipatu egoera gehienetan kulturarako sarreraren eskubide konstituzionalaren esanahian. Bere analisi aipagarriena administrazioa zentrala eta lurralde administrazioak konpetentzia duten konpetentzien hauen banaketen inguruan egindakoak izanik.

Horri dagokionez, aipatu beharra dago lehen aipatutako Nafarroako Legea izango dela, aztertutako konstituzio-zuzenbidea garatzeko eta definitzeko saiakera ilustratibo eta baliotsuena.

2.2. Helburuak

Hau horrela, ikerketa honen helburu nagusia, herritarrek botere publikoei eskatu eta Konstituzioaren barruan sartuta dauden kultura sarrerarako prestazioen zehaztasunean sartzea da.

Helburu hau hainbat premisak baldintzatuko dute. Alde batetik, kultura demokraziaren indarra eta gure organizazioaren kalitate demokratikoa eta norbanakoen integrazioarako oinarritzko instrumentu bezala baloratzen duten premisak. Beste aldetik, kultura askatasuna bezalako beste printzipio konstituzional batzuekin gatazkan sartzea eragin dezaketen eta ekimenak ito ditzaketen Estatuaren eskuhartzeak saihestekoak. Honek guztiak aurretiaz hainbat gai lantzerantz behartzen gaitu, hala nola, zer ulertu behar den kultura gisa kultura inguruan egiten den estatuaren eskuhartzean edota eskumenetako banaketa gai honen inguruan.

3. Kulturarako sarreraren eskubide konstituzionala eta eskubide kulturalen Nafarroako Legea.

Lehenago aipatu den bezala, 44.1 artikuluan aipatutako kultura sarrera partzialki bakarrik garatu izan da bai lege estatal edo autonomikoen bidez. Lege hauetan sektore zehatz batzuen erregulazioa (batez ere ondare kultural eta artistikoaren erregulazioa) soilik egin da. Gainera, jurisprudentzia konstituzionalak ez ditu eskubide hauen inguruan erabakirik edo aipamenik egiteko aukera gehiegirik izan.

Gai honi heltzeko, eskubide kulturei buruzko Nafarroako Foru Legeak izan du asmorik handiena nolabait Estatuaren esku-hartzeak zertan datzan definitzeko eta legalki garatzeko orduan. Legearen tratamendu global eta sistematizatu baten ikuspuntutik burutu du hau, baita ere herritarren ikuspuntuan jarritz. Hala ere, Nafarroako legearen analisisan sartu baino lehen, kultura moduan ulertzen dugunaren inguruko gaien azterketa egitea beharrezkoa da, estatuak daukan kultura eskaintzeko beharren, konpetentzien banaketen eta ondasun juridiko hau marko internazional batean erregulatzeko orduan kontutan hartu behar direnak.

3.1. Kultura eta Zuzenbidea. Kultura definitzearen konplexutasuna

Atal honen hasieran irakurleari ohartarazi behar diogu ez dugula kulturak ondasun juridiko gisa izan dezakeen esanahi itxia eta osoa definituko. Ontzat emango dugu kultura hitzaren esanahi polisemikoaren inguruan etengabe eboluzionatzen doan hausnarketa prozesu dinamikoari gure ekarpenak egitea. Are zehatzago, ontzat emango dugu irakurleari atazaren konplexutasunaz jabetu araztea, eta baita Zuzenbidetik abiatuta -are zehatzago, Zuzenbide Konstituzionaletik- kultura gertakarien errealitateari hurbiltzen garenean, neurtu beharko diren alderdi desberdinen konplexutasunaz ere.

Kulturaren ezaugarri polisemikoek eta hedakorrek bultzatuta, ezinezkoa izan da kulturaren ahobatezko esanahi bakarra zehaztea. Betidanik, filosofia arduratu da -antropologia gehienbat- kontzeptu horren konplexutasunaren hurbilketa sendoena egiteaz. Edward Tylor antropologo britainiarra aipatzen da sarri (Conrad, 2003), zeinak duela mende bat baino gehiago idatzi zuen “Kultura primitiboa” liburuan kulturaren lehenengo definizioa eman zuen, honakoa, hain zuzen ere: [...] gizakiak gizartearen partaide gisa barneratutako jakintza, sinesmen, arte, moral, eskubide, usadio eta bestelako ohitura eta gaitasunen batura. Definizio goiztiar horren ohar nabarmenena da kultura ez dela naturan existitzen den errealitatea, gizakiok gizartearen partaide gisa sortu eta heredatutakoa dela baizik, hau da, gizarte zehatz baten barruko testuinguruan zentzuzkoak diren giza sorkuntzak dira.

Ondoren, kulturaren teoria adaptazionistez gain - zeinak kultura ikuspegi eboluzionista batetik aztertzen duten- hein batean gaindituak, kulturaren teoria ideazionalak ideien sistema gisa hartzen dute kultura (Keesing, 1974); are zehatzago, sistema kognitibo, egitura sistema eta sinboloen sistema gisa) -kulturak esanahia partekatzeke kodeak emango lituzke-.

Zuzenbide positiboak ez du kulturaren definiziorik ematen, izan ere, aurretik zegoen errealitatea gisa ikusten baitu. Legegileek eta gainerako eragile juridikoek esanahia eman beharko dioten bereziki zehaztu gabeko kontzeptu juridikoa da berez. Gure Konstituzioaren Hitzaurrean kulturaren bi kontzeptzio aurreikus ditzakegu: 1) laugarren paragrafokoa, non esaten den kultura Espainiako herri bateko partaide edo osagai gisa hango herritarren nortasunaren atal osatzen duen elementua dela¹ eta; 2) bosgarren paragrafokoa, non kultura termino dinamiko eta instrumentaletan aipatzen den, etorkizunekoan, eta, ondorioz, kultura sorrerarekin eta guztioi bizi kalitate duina bermatzeko tresna den (gure sistema politikoaren kalitate demokratiko hobia). Ruiz Robledoren hitzetan (Ruiz Robledo, 1998), lehena kulturaren nozio “etnikoa” litzateke, eta bigarrena, aldiz, nozio orokorra.

Antzerako zerbait dio, poesiaren estilo handiagoarekin, jakina, Manuel Vázquez Montalbán nobelistak 2003ko azaroan *Le Monde Diplomatique*n idatzitako artikulu batean, non kulturaren bi kontzeptzio ematen zituen: 1) “ondare” kultura, zeinaren bitartez balio moralak eta estetikoak, ideologiak, historia, kodeak eta sinboloak transmititzen diren, hau da, gizarte talde baten barruan banakakoaren nortasuna zehazten den eta; 2) kultura kontzientzia, izakiaren kontzientzia den kultura, existentziarena, gizakiak munduarekin zein besteekin dituen harremanena, hau da, gizakiaren naturarekin zuzenean konektatzen duen kulturaren kontzeptzioa, alegia, gizakia, izaki libre denez, hausnartuz bere izatea gainditu eta bere zein ingurukoaren kontzientziaz, sinboloen bidez sortu eta komunikatzeko gai dena. Sortzeko eta hausnarketa zein komunikazio tresna gisa ikustea kultura, alegia, gizakion berezko gaitasun eskusiboa.

Edozein kasutan ere, argi dago gizakion adierazpen sinbolikoek ezin dutela kultura eratu Zuzenbideari dagokionez, edo kultura ondasun juridiko gisa ulertzen badugu. Ildo horretan -eta jarraian aztertuko ditugun arauak biltzen dituzten kultur adierazpenen aurka zein Administrazioak babestu beharreko ondasun gisa sailkatzen dituen kultur ondareen aurka egin gabe-, kulturaren kontzeptzio irekia aurreikus dezakegu, kultura gertakarien *numerus apertus*

¹ Zati honetan hauteman dezakegu Espainiaren izaera kulturantza onartzen duela Konstituzioak herriei, kulturei, tradizioei, hizkuntzei eta erakundeei hitz egiten baitu.

delakoa, zeinaren kultur balioa eta sailkapena unean eta tokian bertan ditugun arau edo konbentzio sozialen arabera izango diren.

Beraz, baliagarria izan liteke gure gizartearen agintari politikoek zein diziplina onartu dituzten aztertzea, orientatzeko bakarrik bada ere. Horrela, Espainiako Gobernuaren Kultura Ministerioaren web orrian sartuz gero², Ministerioaren xedeen artean hurrengoak daudela ikus dezakegu: artxibategiak, arte eszenikoak eta musika, zinema eta ikus entzunezkoak, kultur ondarea, liburuak (literatura eta literaturako genero guztiak batera aipatzeko ministerioaren metonimia), museoak, artea eta tauromakia (sic). Aldiz, Frantziako Kultur Ministerioak³ – nolabaiteko kultura politiken jatorria-, xehetasun gehiago ematen ditu kultur politiken berezko gaiak deskribatzen dituenen eta, kultur ministerioak deskribatzen dituenen artean aipatzen daude: arkeologia, dantza, diseinua eta moda, frantsesa, prentsa, ondare etnologikoa, ezmateria edo antzerkia.

Bestetik, duela gutxi, Gipuzkoako Batzar Nagusiek onetsitako Gipuzkoako lurralde historikoan kultura mezenasgoari zerga pizgarriak emateko foru arauak xehetasun gehiagoz eta murritzeta maila handiagoarekin aipatzen ditu mezenasgoaren xede eta zerga pizgarrien onuradun izango diren arloak: zinema, ikus entzunezko arteak eta multimedia arteak, arte eszenikoak, musika, dantza, antzerkia eta zirkoa, ikusmen arteak, arte plastikoak edo arte ederrak, argazkigintza eta diseinua, liburua eta irakurketa eta edizio literarioak, fonografikoak eta zinematografikoak edozein formatu edo euskarritan eta Gipuzkoako kultura ondare materiala eta ezmateria ikertzea, dokumentatzea, kontserbatzea, berritzea, berreskuratzea, zabaltzea eta sustatzea.

Edonola ere, Estatuak kultur arloan “onartuta” dituen kultur diziplinak aztertu ondoren, legítimo da hausnartzea, aurrerago egingo dugun bezala, Estatuak zein motatako kultura sustatu behar duen zehazteko irizpide kualitatiborik egon beharko lukeen ala ez.

3.2. Nazioarteko arauak. Kultura giza eskubide gisa Kultura eta Europa eraikitzea

Estatuak kultur arloan dituen obligazioak zein diren hobeto zehazteko, Nazioarteko Zuzenbidera jo behar dugu, zeinak Estatuak lotzen dituen (Espainiar Estatua barne) arlo horretan. Ildo horretatik, Giza Eskubideen Adierazpen Unibertsalaren (GEAU) 27. artikuluan adierazten da giza eskubidea dela bakoitzak askatasun osoz erkidegoaren kultur bizitzan parte hartzea, arteez gozatzea eta aurrerapen zientifikoetan zein haien onuretan parte hartzea, eta baita egile izanagatik bere ekoizpen zientifikoei, literarioei edo artistikoei dagozkien interes moralak babestea ere. Bestetik, Eskubide Ekonomikoen, Sozialen eta Kulturalen Nazioarteko Itunaren 15. artikuluan, eskubide horiek onesten dira, eta Estatuaren haiek ziurtatzeko beharrezkoak diren neurriak hartzeko konpromisoa nabarmentzen du.

Eskubide ekonomikoen, sozialen eta kulturalen kategoriako eskubide gisa, Itunaren 5. artikuluan adierazitako kultura eskubideak ez du efikazia zuzena eta automatikoa. Aldiz, sarri, Estatuak hori lortzeko dituen baliabideen mende egoten da hori gauzatzea. Eskubide ekonomikoen, sozialen eta politikoen Itun berak onesten du, 2. artikuluan, eskubide horien “pixkana gauzatzeari” buruz hitz egiten duenean, hau da, eskubide horiek automatikoki gauzatzen ez direla, horiek gauzatzeko bideratuko diren baliabide publikoen mende daudelako, zoritxarrez, eskubide ekonomikoen, sozialen eta kulturalen babesa.

Edonola ere, Eskubide Ekonomikoen, Sozialen eta Kulturalen Batzordearen 21. Ohar Orokorreko 15. artikulua aztertzen badugu, gure Konstituzioak Estatuari kulturarekin lotuta ezartzen dizkion obligazioak Nazioarteko Itunean aurreikusten direnak baino gehiago direla

² <http://www.culturaydeporte.gob.es/cultura.html>

³ <http://www.culture.gouv.fr/Thematiques>

ikus dezakegu. Nazioartekoak kultura askatasunean (Estatuak abstenitu beharko luke eta hirugarrenen pertsonen kultur askatasuna ez galaraztea bermatu beharko du) eta kulturaren nozio etiko esaten diogunetan jartzen du indarra, hau da, kultura pertsona baten taldeko nortasunaren atal gisa⁴.

Bestetik, Europar Batasunaren mailan, kultura ez zen 1992ra arte sartu erkidegoko ondare kulturalaren jatorrizko eskubideen artean sartu, 1992ko Maastricht-eko Tratatuan sartu zen arte, hain zuzen. 1997ko Amsterdameko Tratatuan egindako aldaketen ondoren, egun, 151. artikuluan aurki dezakegu kultura gaia. Gure analisiaren helburuari dagokionez, bereziki interesgarria da artikuluko 2. atalean datorrena, zeinaren arabera, Erkidegoaren ekintzak europar herrien kultura eta historia hobeto ezagutzeari eta hedatzeari, Europan garrantzitsua den kultura ondarearen kontserbazioa eta babesa, merkataritzakoak ez diren kulturarekin lotutako hartu emanak, sorrera artistikoa eta literarioa, ikus entzunezkoen sektorea barne. Berriz ere, kultura nozio etnizista gisa nabarmentzen doa kulturaren eta kultura sormenaren inguruan elementu dinamiko gisa. Anguita Villanueva (2004) irakasleak dioen bezala, kultura baino gehiago, 151. artikuluan Europa osatzen duten herrien kulturak aipatzen dira.

3.3. Kultura hiritarren eskubideen xede gisa. Nafarroako Foru Legea

Positibizatzeko, hau da, kulturari ondasun juridiko gisa definizio zehatz bat emateko zailtasunak edo ezintasunak ikusita, Zuzenbidea kulturaren zenbait adierazpen zehatz arautzen hasi da (zinemagintza, liburua, ondarea...) Konstituzioak guztiei onartzen digun kultura atzitzeko eskubidea sistematikoki eta modu orokorrean arautu gabe. Horregatik, goraipatzekoa da, gutxienez, hiritarrek eskubide subjektiboak dituzten kulturaren arloan prestazio zehatzak zehazteko ariketa gogorrean Nafarroako aginte legegileak egin duen saiakera.

Are zehatzago, Nafarroako Kultur Eskubideen Foru Legearen II. Tituluko I. eta II. Kapitulek kultura atzitzeko eskubidearen edukia lantzen dute. Pertsona guztiek kultura baldintza berberetan atzitzeko eskubidea zehaztu ondoren, irisgarritasun fisikoa eta birtuala bermatuta - Nafarroako Kultura Gune Digitalaren bitartez -, pertsonak kultura atzitzeko baldintzak zehazten ditu Legeak, eta Kultura Ondareko Ondasunak (10. art.), Ondare ez-materiala (11. art.), artxibategi eta ondare dokumentala (12. art.), museo eta museoetako behin betiko bildumak (13. art.), liburua eta liburutegiak (14. art.) eta kultur ekipamenduak (15. art.) atzitzeko guztion eskubidea ere hartzen ditu. Aipaturiko kultur ondasun batzuekin lotuta, Nafarroako Legeak eskubide hau erabiltzeko baldintza eta termino zehatz batzuk ezartzen ditu, guztiz aipagarriak: Kultura Ondareko Ondasunen inguruan, Legeak dio Kultur Intereseko Ondasunak eta Inbentariatuak publikoak izango direla eta doan atzitu ahal izango dituztela herritarrek, gutxienez hilean lau egunez, eguneko lau orduz, eta gauza bera Dokumentu Arxibategi eta Ondarearekin, eta, museoei zein Nafarroako Erregistroan erregistratutako bilduma museografiko iraunkorrei dagokionez, doako egun bat programatu beharko dute, gutxienez, astean.

Planteamendu legegile hori positiboa bada ere, Nafarroako legean kultura atzitzeko eskubideak metatutako kulturaren ingurukoak dira gehienbat, kultura sendotuan, kultura konbentzionalenean, eta faltan bota daiteke sormen kultural berrien aldeko apustu argiago bat. Ildo horretan, bi hausnarketa ekarri nahi ditugu: hasteko, Tajadura Tejadak (2001) zioen bezala,

⁴ 20. paragrafoan kultura adierazpen isolatuaren edo konpartimentu estankoen segida baten ordezkari prozesu interaktibo gisa ikusi behar dugula esaten du, zeinaren bitartez banakoek zein erkidegoek, euren ezaugarri bereizleak eutsita, humanitatearen kulturari adierazpena ematen dioten. Kontzeptu horrek kontuan hartzen ditu kulturak sorrera eta produktu sozial gisa duen banakotasuna eta alderdiak. Bestetik, 70. paragrafoan, obligazio juridiko espezifikoak, oinarritutakoak eta nazioartekoak bereizi ondoren, Eskubide Ekonomikoen, Sozialen eta Kulturalen Batzordeak zehazten du Estatu kideek, Itunaren 15. artikuluko 1.a) paragrafoan bildutako eskubidea praktikan jartzean, kulturaren alderdi materialetatik haratago heldu behar direla (esaterako, museoak, liburutegiak, antzokiak, zinemak monumentuak eta ondarearen guneak) eta kulturaren ondasun ukiezin guztietara iristea sustatzeko politikak, programak eta neurri proaktiboak hartu behar dituztela (besteak beste hizkuntza, jakintza eta tradizioak).

pertsona batek kultura bizitzan modu pasiboan (kultur ondasunen hartzaile gisa) edo modu aktiboan (kultur ondasunak sortzen) har dezake parte eta, horrek, Estatuaren obligazioa dakar kultura arloan -gaitasuna duten guztiek kultura sortzaileak izatea eta herritar guztiek kalitatezko kultura atzitzeko ahalmena izatea.

Bigarren, zein irizpideri jarraitu beharko die Estatuak kultura sorrera sustatzeko orduan? Edozein “kultur” adierazpen izan al daiteke Estatuaren esku hartze eta sustapen positiboaren xede? Estatuaren esku hartzea hiritarrek kultura atzitzeko duten ahalmenaren arabera neurtzeak hiritarren eskatzen dutenetik zein kultura finantzatu eta zein ez erabakitzeak irizpidea baztertzea al dakar? Artikulu honen xedetik at geratzen diren galderak dira horiek, baina oinarritzko galderak dira Estatuaren kultur zerbitzu publikoen hornitzaile gisa kultur politika zehazteko orduan. ikus 44.1. art. Hala eta guztiz ere, Nafarroako Legearen 16.b artikulua aipamena guztiz egokia iruditzen zaigu, foru gobernuak programazio kultural eta anitza sustatu beharra, kultur sentsibiltate desberdinei erantzuteko, gure ustez, kultura kalitate demokratiko eta aniztasun sozial handiagoaren mesedetan jarduten duen tresna izan behar baita. Ildo berean, oso lagungarria da Portugalgo Konstituzioaren 43.2 artikulua, non zehazten den Estatua ezingo dela jabetu hezkuntza eta kultura jarraibide filosofikoen, estetikoaren, politikoen, ideologikoen eta erlijioen arabera programatzeko eskubideaz.

4. Ondorioak

Aurrekoan oinarrituta, hurrengo esan dezakegu: 1) Ez dago kulturaren definizio juridikorik, kulturaren adierazpen zehatz batzuen inguruko arautze bat baizik; 2) kulturaren bi nozio desberdin daude: bata, gizakiari gizarteko partaide gisa identitatea ematen diona eta, bigarrena, sorreraren eta espiritu askatasunaren ondoriozko nozio dinamikoa, zeina gizakiongan bakarrik aurki daitekeen; 3) Espainiako Konstituzioak kulturari ematen dion konfigurazioa askatasun kulturaletik haratago doa -eta baita hura galaraziko luketen zailtasunak kentzetik ere- eta, herri agintariei eskatzen die (Estatuko administrazioaren eta erkidegoko administrazioaren arteko kompetentzien bateratasunean oinarrituta) modu positiboan ematea, herritarrei kultur ondasunak atzitzeko modua ematea; 4) 1/2019 Foru Legea, Nafarroako kultur eskubideen ingurukoa, aitzindaria izan dela Estatuaren prestazio positiboko zerbitzuak herritarrek kultura atzitzeko duten eskubideen ikuspegi orokorra eta sistematikoa zehazteko orduan, E.B. 44.1 artikulua beteaz.

5. Etorkizunerako planteatzen den norabidea

Ikerketa arlo honetan planteatzen diren erronka handiak bi ardatz nagusiren ingurukoak dira: hasteko, herri agintariei kultura arloan duten betebeharrak positibizatu beharra dago, pertsonen eskubide subjektibo zehatzak emanaz, bi helburu zehatzekin; batetik, hiritarrei kultura ondasunak atzitzeko oinarritzko baliabideak bermatzea - egoera politikoetatik eta aurrekontuen arazoetatik babestuta - eta, gainera, kultur gaien kudeaketari eskumenen banaketa eta kapritxo kutsua eta alderdikeria kentzea. Bestetik, eta bizi dugun postmodernitate garaiaz eta kanon artistikoen krisialdiaz eta kulturaren narratiba vasariarraz jabetuta -nagusiki Greenbergekin aldarrikatzen zuena- ezin diogu, nire iritziz, Estatuari eskatu kalitatezko artea edo kultura sustatzea -betiere balioztatze modua eztabaidagarria izango litzateke- kultura anitza eta plurala sustatzea baizik.

6. Erreferentziak

Anguita Villanueva, L. (2004). La cultura en la Carta de los Derechos Fundamentales de la Unión Europea.

Conrad, P. K. (2003). Introducción a la antropología cultural. Un espejo a la humanidad. McGrawHill.

del Barrio, J. C. (2011). Una revisión a la interpretación de la Pintura Moderna de Greenberg a través de los textos de la Vanguardia. Espacio Tiempo y Forma. Serie VII, Historia del Arte, (22-23).

Fumaroli, M., & Bera, E. G. (2007). *El estado cultural: ensayo sobre una religión moderna*. El Acantilado.

Keesing, R. M. (1974). Theories of culture. Annual review of anthropology, 3(1), 73-97.

Prieto de Pedro, J. (1992). *Cultura, culturas y constitución*. Congreso de los Diputados/Centro de Estudios Constitucionales.

Ruiz Robledo, A. (1998). La Constitución cultural española. Instituto Andaluz de Administración Pública Consejería de Gobernación y Justicia. Junta de Andalucía. Sevilla.

Tejada, J. T. (2001). El servicio de la cultura como deber y atribución esencial del Estado. Revista de Derecho político, (50).

Euskaldun gazte eta helduen harremanak Twitterren

Fernandez de Landa, Joseba; Agerri, Rodrigo eta Alegria, Iñaki

IXA Taldea, Euskal Herriko Unibertsitatea (UPV/EHU), Donostia-San Sebastián

joseba.fdl@gmail.com

Laburpena

Sare sozialek mugarik gabeko komunikazioa ahalbidetzeaz gain, ikerketa sozial eta linguistikorako tresna ere badira, datu kopuru haundiak lortzeko iturri garrantzitsu bat direlako. Lan honen asmoa txiolari euskaldun gazte eta helduen harremanak aztertzea izango da, horretarako konputazio zientzietako teknikak ikerketa sozialean aplikatuz. Horretarako, 8000 erabiltzailearen euskarazko 6 milioi txio baino gehiago lortu dira. Lehenengo, erabiltzaile bakoitza adinaren (gazte/heldu) arabera sailkatuko dugu, horretarako txio bakoitzaren idazkera estiloa formala edo informala den zehaztuz eta ikasketa automatikoa erabiliz. Bigarren pausuan, birtxioak erabiliz, erabiltzaileen arteko harremanak zeintzuk diren azaleratu eta azpi-komunitateak nola osatzen dituzten erakutsiko da.

Hitz gakoak: sare sozialak, gazteak, harremanak, euskara

Abstract

Social networks allow communication without limit, but they are also a useful tool for social and linguistic research, allowing us to collect big amounts of unstructured data. In this work, the aim will be to study the social relations of young and adult basque speakers' relations based on the tweets they generate, applying computer science techniques to social research. With this aim in mind, we have gathered over 6 million tweets written in Basque from near 8000 users. First, we classified each user's tweet by age (young/adult) by establishing whether the writing style of each tweet is formal/informal, using Machine Learning methods. Second, we establish the relations that emerge between the users based on their retweets, characterizing also the various communities that arise from the analysis of the data.

Keywords: social networks, young people, relations, basque language

1. Sarrera eta motibazioa

Sare sozialetan euskal hiztun gazteek dauzkaten harreman sareen edo komunitateen analisisa egitea izan dira lan honen helburua. Sare sozialak gazteon esparru bezala kontsideratu ditzakegu, haien sozializaziorako lanabes garrantzitsu bat izanik. Modu honetan, sareetan egiten den euskararen erabilera ezagutzea oso interesgarria da, garai berrietara moldatzeko euskarak daukan ahalmena ikusi eta belaunaldi berrien espazioa diren sare sozialetan nola gauzatzen den ezagutzeko asmoz. Honela, euskararen egoera ezagutzetik gertuago egoteko aukera edukiko da, ikerketa-teknika tradizionalen osagarria izango den begirada berria eskainiz. Helburu horretarako Hizkuntza-ren prozesamenduko tekniketan oinarritu gara, informatikako teknologia gizarte-ikerkuntzan aplikatuz. Gizarte-zientzien eta konputazio-zientzien arteko konbinazioan kokatzen da lan honen ekarpen nagusia, aurrerapen teknologikoetan eta informazio mugagabearen oinarritutako egungo gizartea interpretatzen eta ulertzen lagunduko duen sinbiosia.

Honela, Twitter sare sozialean euskal komunitatearen inguruko ikerketa burutu da, sare sozialak informazio iturri garrantzitsu bat direla frogatuz. Era honetan, euskal txiolarien komunitatearen euskarazko 6 milioi txio baino gehiago lortu dira, ia 8000 erabiltzaile ezberdinetatik. Datu-base erraldoi honetatik (Big Data), interpretagarria den informazioa erauztea izango da asmoa, desegituratutako datu hauek ulergarri bihurtuz (Data Mining). Behin datuak erauzi direla, hurrengo pausua gazteak detektatzean oinarrituko da, adina bezalako ezaugarri demografikoak iradokitze saiakerak eginez, horretarako lengoia naturalaren prozesamenduko (NLP) teknikak erabiliz. Honela, txio pertsonalen idazteko eran oinarrituz, erabiltzaile gazteak eta helduak ezberdindu dira hizkuntza ez-formalaren

erabileran oinarrituz. Erabiltzaileak gazte eta heldu artean ezberdinduta daudenean, hauek norekin harremantzen diren argitzea izango da azken pausua. Harreman hauek nola ematen diren argitzeko, birtxioetan oinarrituta, komunitateak zehatz eta hauetako pertsona garrantzitsuak identifikatuko dira komunitate hauek definitzeko. Era honetan, helduen zein gazteen taldeen barne komunitateak argitara eman eta konparatu ahal izango dira eta sare sozialetan euskaraz nola harremantzen garen ezagutu.

2. Arloko egoera eta ikerketaren helburuak

Sare sozialen arloan ezaugarri demografikoak zeintzuk diren iragartzea, *Social Media Mining* arloan gai ikertuetako bat da. Era honetan, sare sozialetako erabiltzaileen ezaugarriak antzemateko hainbat sistema garatu dira, adina edota generoa izanik ohikoenak (Cesare et al., 2017). Soziolinguistikaren aburuz, Ahoz edo idatziz adierazteko estiloak komunitate zehatz batekiko pertenezia adierazi dezake, besteak beste, adin talde batekiko pertenezia (Nguyen et al., 2016). Kasu zehatz honetan, Twitterreko erabiltzaile euskaldunen bizitza etapa identifikatzea izango da asmoa, erabiltzaile hauek gazte edo helduen artean ezberdindzea, horretarako testua baliatzea posiblea dela erakutsiz.

Bestalde, hainbat dira Twitter sare sozialeko birtxioetan oinarrituta, komunitateak antzeman dituzten ikerketak. Horien artean nabarmendu genitzake polarizazio politikoa aztertzeke erabilitakoa Conover et al. (2011) eta baita independentziaren aldeko mugimenduetan egindakoa (Zubiaga et al., 2017). Ikerketa hauetan erakusten da, erabiltzaileek egindako birtxioetan oinarrituta, badagoela komunitateak edo taldeak iragartzeko aukera. Beraz, lan zehatz honetan, metodologia antzekoak erabiliko ditugu, euskal komunitatearen baitan komunitateak nola ematen diren aurreikusteko, hau da, harremanak nola ematen diren ikusteko.

Aukerak behin aztertuta, lan honen helburu orokorra, txiolari gazte eta heldu euskaldunen harremanak nola ematen diren konparatu eta aztertzea izango da. Era honetan, gazteen errealitate ezezagunera hurbilpen bat lortzeaz gain, XXI. mendeko erronketara euskara nola egokitzen ari den ezagutu ahal da. Horretarako, lehenengo azpi-helburua txiolari euskaldunak identifikatzea izango da eta beren euskarazko txio pertsonal zein birtxioak jaso. Bigarren azpi-helburua, lortutako erabiltzaile euskaldunetan gazteak eta helduak identifikatzea izango da, idazkera estiloan oinarrituz, ezaugarri demografikoak iradokitzeke hurbilpena eginez. Hirugarren eta azken azpi-helburua, gazteen eta helduen harremanak zeintzuk diren identifikatu eta konparatzea izango da, euskal txiolarien eduki trukea baliatuz. Bestalde, esan beharra dago ere, lan honen bigarren mailako helburu bezala, gizarte zientzien eta konputazio zientzien arteko harremana sendotzea dela, gizarte ikerketarako bien arteko sinbiosia bilatuz.

3. Ikerketaren muina

Euskal txiolari gazte eta helduen errealitatea aztertuko duen ikerketa lan hau burutzeko, lana hiru zati ezberdinetan zatitzea erabaki da. Lehenik eta behin datuen erauzketa gauzatu beharko da, Twitter sare sozialean euskal erabiltzaileak identifikatu eta hauen datuak batu. Bigarren pausua, gazteak eta helduak bereiztean datza, bizitza etapen arteko konparaketa egitea interesatzen baitzaigu. Hirugarrenez eta azkenik, euskal txiolarien harremanak ezagutzeko, euskarazko birtxioetan oinarrituko gara, hauen atzean dagoen harremanen-sarea islatuz.

3.1. Datuen erauzketa

Komunitate zehatz baten azterketa egitera bidean beharrezkoa da komunitate hau identifikatzea, lehenik eta behin aztertu beharreko unibertsoa zehaztuz. Hau da, ikertu behar diren subjektuak identifikatzea, kasu honetan unibertsoa euskaraz egiten duten txiolariak izanik. Honela, Twitterreko sare erraldoian euskarazko erabiltzaileak topatzeari ekin zaio, horretarako, euskaraz txio kopuru minimo bat argitaratzen duten erabiltzaileen identifikazioa burutuz. Horrela, euskarazko txioak argitaratu dituzten subjektuetatik, euskal erabiltzaileak hautemateko, euskarazko txio kopuru minimo bat duten erabiltzaileak hautatu dira. Euskarazko twitter erabiltzaileak lortzeko, umap.eus webguneko euskal txiolarien zerrenda erabili da. Webgune honek garatutako sistema bati esker lortzen da euskal txiolarien zerrenda, euskal txiolariak detektatzeko gaitasuna baitu sistema horrek. Umap.eus webguneko sistema horrek gutxienez txioen %20a euskaraz argitaratzen duten erabiltzaileak barneratzen ditu zerrendan (Umap.eus, 2018). Era honetan, euskal txiolarien zerrenda lortu da, 8.189 erabiltzaile euskaldunek osatzen dutena.

Unibertsoa definituta dagoelarik, bigarren pausoa datuen erauzketa nola burutu definitzea izango da. Datuen erauzketa burutu ahal izateke Twitterreko APIa erabili da, honetarako Pythoneko *tweepy* (Roesslein, 2009) paketea hautatuz. Datu-bilketarako, erabiltzaileen erauzketa erabili da, euskal erabiltzaileen zerrenda baitaukagu. Honek esan nahi du zerrendako erabiltzaile bakoitzaren txioak erauziak izango direla, erabiltzaile bakoitzetik azkeneko

3.200 txioak lortuz gehienez jota. Erauzketa teknika hau aplikatuz, datuen bilketa burutu da, 2018ko maiatzaren 30 eta 31an. Orotara 7.980 euskal txiolarien azkeneko txioak erauztea lortu da, guztira 10 milioi txio baino gehiago batuz, hauetatik 6 milioi euskaraz.

1. taula. Erauzitako datu erabilgarriak, euskarazko txioen nolakotasuna.

	Euskarazko txio pertsonalak	Euskarazko birtxioak
Txio kopurua	3.171.785	2.891.136
Unitate lexikoak (terminoak)	1.434.050	813.833
Token kopurua (hitzak)	37.350.268	39.329.204

3.2. Gazte eta heldu artean bereizi

Esan bezala, erauzitako erabiltzaileak gazteak edo helduak diren antzematea izango da lanaren hurrengo pausoa, gerora bizitza etapa ezberdin hauetan harremanak nola ematen diren konparatzeko asmoarekin. Soziolinguistika habiapuntutzat hartuz (Nguyen *et al.*, 2016), ezaugarri demografikoak iradokitzeke saiakera egingo da, horretarako txioen testua kontutan hartuz. Erabiltzaile baten adina iradokitzeke ezaugarri garrantzitsuen idazkeran oinarritzen da (Rao *et al.*, 2010; Al Zamal *et al.*, 2012; Nguyen *et al.*, 2013; Morgan-Lopez *et al.*, 2017) eta horretan zentratzea erabaki da lan honetan. Honela, helduek gazteak baino hitz konbentzionalagoak erabiltzen dituzte (Nguyen *et al.*, 2013), hizkien errepikapena nabarmen gehiago ematen da erabiltzaile gazteen artean (Rao *et al.*, 2010; Rosenthal eta McKeown, 2011) eta hiztegiz kanpoko hitzak ohikoagoak dira gazteen artean (Rosenthal eta McKeown, 2011; Morgan-Lopez *et al.*, 2017). Ondorio orokorragoetara joz, idazkera aldatu egiten da adinean aurrera egin ahala, gazteagoek estilo ezohikoagoa edo informala daukatelarik (Nguyen *et al.*, 2013). Era honetan, gazteen idazteko modua, idazkera formal batetik gehien aldentzen dena bezala kontsideratuko da, helduen idazkera estilo formalarekin erlazionatuz eta gazteena estilo informalarekin. Horrela, euskal erabiltzaileak etiketatatu ordez, txioak etiketatzeari ekingo zaio, formal eta informal artean desberdinduz. Era honetan, txioen motaren kontzentrazioaren arabera sailkatuko dira erabiltzaileak gazte eta heldu artean.

Hortaz, gazte eta heldu klaseak iragartzeko, idatzitako testuaren estiloa izango dugu oinarri, txioen estiloa zehazki esanda. Era honetan, testuaren estiloaren arabera bi testu mota ezberdinduko dira, formal eta informala. Sailketailea beraz, txio informal zein formalak sailkatzean oinarrituko da, erabiltzaile bakoitzaren euskarazko txio guztiak honen arabera sailkatuz. Horrela, euskarazko txio pertsonal bakoitzaren testuan oinarrituko da gure sailketailea, testua nola idatzia izan den aztertuz, formal edo informal moduan etiketatuko duena. Erabiltzaileak testu motaren arabera sailkatuko direnez, euskarazko txio formal edo informalaren kopuruaren arabera determinatuko da gazteak edo helduak diren. Honela, erabiltzaile baten euskarazko txioen gehiengo informala denean, erabiltzaileak gaztea dela kontsideratuko da, euskarazko txioen gehiengo formal denean oster, erabiltzaile heldu bezala sailkatuko da. Era honetan, erabiltzaileak ez dira itxura fisiko edo adinaren arabera sailkatuko, idazteko eragatik antzeman daitekeen izaeraren arabera baizik.

Euskarazko txioak formal eta informal artean sailkatzeko, ikasketa automatikoa oinarritutako *IXA pipesen* dokumentu sailketailea (Agerri eta Rigau, 2016) erabiliko da. Metodo hau, ikasketa automatikoa oinarritua dago, baina beste datu-iturri batzuk lagungarri ditu ere. Sistema honek informazio lokala konbinatzen du etiketatu gabeko testu kantitate handietatik indutitutako eta semantika distribuzionalean oinarritutako ezaugarrien clusterrekin (Agerri eta Rigau, 2016). Metodo honi esker, eskuz etiketatu beharreko datu kopuru handiekiko dependentzia arindu egiten da, etiketatutako corpus txikiekin ere sailkapen egoki bat egitea ahalbidetuz. Honela, sistemaren garapen eta ebaluaketarako, sistemak ikas dezan eta ikasitakoa ondo aplikatzen duen ikusteko, 1.000 txio eskuz etiketatu dira. Euskarazko 1.000 txio hauek aukeratu dira eta txio batek *formal* etiketa eramango du, hizkuntza estandarrean idatzia izan bada, edo *informal* etiketa, txioa modu kolokialean idatzia izan denean. Etiketatutako corpusa orekatua da, hau da, erdia txio informalez osatuta dago eta beste erdia txio formalez osatuta dago.

Sistema aukeratuta eta etiketatutako corpusa prest dagoenean, sistema garatu eta ebaluatzeari ekingo zaio. Honela, garapen fasean, etiketatutako 1.000 txioak baliatuz, *IXA pipesen* dokumentu sailketailean ezaugarri egokienak aukeratu dira eta errore gutxien ematen dituzten ezaugarriak aukeratu dira, horretarako 5 *fold*etako *cross validation* erabilita, etiketatutako corpusaren tamaina txikia izanda gainsorkuntza ekiditeko. Behin garapen fasea amaituta dagoela, aukeratutako ezaugarrien araberrako eredu bat entrenatu eta ebaluatu da. Ebaluazioa burutzeko, aukeratutako ezaugarriak oinarri hartuta, eredu bat entrenatuko dugu horretarako etiketatutako 650 txio erabiliz. Behin ereduaren entrenamendua dagoela, ebaluazioari ekingo zaio, horretarako etiketatutako corpusetik entrenamendurako hartu ez diren 350 txioekin testa burutuz. Era honetan, sailketailearen fidagarritasuna frogatu ahal

da, esleitutako atazaren egokitasuna azaleraziz. Testa edo ebaluaketa burututa, ikusi da Asmatze tasa % 86,57koa dela, hau da, sistemak % 86,57ko aukera duela txio bat ondo sailkatzeko informal edo formal artean¹.

Sortutako sistema, ariketa praktiko errealean aplikatu da, txiolari gazteak eta helduak desberdintzeko erabiliko dena idazteko eran oinarrituz. Honela, erabiltzaile bakoitzaren txioak banatuko dira formal eta informal artean. Erabiltzaileen txio informalaren kontzentrazioan oinarrituta, gazte eta heldu artean ezberdindu dira, adinaren arabera egin ordez idazteko moduari arabera eginez. Honela, txio informalaren kontzentrazioan oinarrituko dugu erabiltzaile baten gaztetasuna. Hasiera batean txioen % 50a informala izatea ezarri zen erabiltzailea gaztetzat jotzeko. Hala ere, azterketa kualitatibo sinple bat eginda, txio informalaren muga % 45era jaistea erabaki zen, horrela erabiltzaile gazteen kopuru minimo bat bermatzen delarik. Erabiltzailea gaztea dela kontsideratuko da txioen % 45a baino gehiago txio informalena baldin bada. Bestalde, txioen % 45a baino gutxiago informala baldin bada, erabiltzaile heldutzat joko da erabiltzaile zehatz hori. Honela, gure metodologia aplikatu da txio informalaren bitartez erabiltzaile gazteak antzemanen, adina igartzeko zailtasuna alboratuz eta lasterbide metodologikoa aplikatuz. Era honetan, erazutako 7.980 euskal txiolarietatik, 7.087 erabiltzaile sailkatzea lortu da, hauetatik 5.508 erabiltzaile heldu bezala eta 1.579 gazte moduan kontsideratuz. Helduei dagokienez, 8 milioi txioz osatutako corpusa osatu da, hauetatik birtxioak 4.345.500 (% 56 euskaraz) eta txio pertsonalak 4.046.512 (% 65 euskaraz) izanik. Bestalde, gazteen corpusa 2 milioi txioz osatuta dago, hauetatik birtxioak 963.668 (% 42 euskaraz) eta txio pertsonalak 1.128.124 (% 47 euskaraz) izanik. Behin bizitza etaparen (gazte/heldu) eta hizkuntzaren arabera banatu direla txioak, euskal txiolarien harremanak nola ematen diren plazaratuko da, horretarako euskarazko birtxioak erabiliko direlarik.

2. taula. Erauzitako datuak bizitza etaparen arabera.

	Helduak	Gazteak
Erabiltzaileak	5.508	1.579
Txio pertsonalak	4.046.512	1.128.124
Birtxioak	4.345.500	963.668
Euskarazko txio pertsonalak	2.634.534	530.226
Euskarazko birtxioak	2.421.058	400.448

3.3. Txiolarien harreman sareak

Atal honetan euskal txiolarien harremanak zeintzuk diren aztertzeari ekin zaio, birtxioetan oinarrituta. Garatutako gazte/heldu identifikadoreari esker, iragarritako gazte eta helduen harreman sareak argitaratzeko aukera edukiko da, helduekin eta gazteekin talde bana osatuz eta talde bakoitzaren harreman sarea modu independentean landuz. Harreman-sareak nola josten diren ikustarazteko, euskarazko ia 3 milioi birtxio erabiliko dira, 400.448 gazteei dagozkienak eta 2.421.058 helduei dagozkienak. Elkarrekintzen sare bat lortuko da horrela, birtxio bakoitza elkarrekintza bat izanik.

Grafoa sortzeko, birtxio bakoitzetik bi datu erabili dira, alde batetik, zeinek birtxiokatu duen eta, bestetik, zein izan den birtxiokatua. Bi datu horietatik abiatuta sare bana eraiki da, heldu zein gazteentzat, *gephi* programa (Bastian *et al.*, 2009) baliatuz. Lehenik eta behin, sare handi hauek azpitaldeetan zatitu dira modularitatearekin (Blondel *et al.*, 2008), sare bakoitzean komunitateak antzemateko asmoarekin. Bigarren pausoa, sareari egitura espaziala ematea izango da, erlazionatutako nodoei zentzuzko egitura bat emanez, horretarako *ForceAtlas2* algoritmoa erabiliz (Jacomy *et al.*, 2014). Azkenik, azpi-talde edo komunitate bakoitzaren identitatea definitu da, horretarako azpi-talde hauetako nodo garrantzitsuenak erabili direlarik. Era honetan, grafo bakoitzaren komunitateak nola eta zeren inguruan egituratzen diren ikusi da, alde batetik 33.277 nodo edo erabiltzailez osatutako helduen grafoa eta, bestetik, 24.987 nodo edo erabiltzailez osatutako gazteen grafoa aztertuz.

Helduen grafotik eratorritako azpitaldeei erreparatzen badiegu (3. taula eta 1 irudia), ikusi daiteke gai nahiko ezberdinen inguruan harremanak direla. Ezberdintasunak ezberdintasun, ikusi daiteke talde ezberdinek komunean daukaten ezaugarria, talde guztiek Euskal Herriko gaiekin erlazioa daukatela. Ikusi daiteke, helduen kasuan, euskal munduaren inguru hurbilari buruz hitz egiteko erabiltzen dela euskara Twitterren. Hau da, helduek egunerokotasuna komentatzeko kanal moduan hartzen dute euskarazko Twitter, azpitalde ezberdinak gertaera hurbilekin erlazionatuta daudelarik. Honela, nahiko modu errazean erlazionatu ahal izan dira taldeak gai zehatzekin, jarraian ikusi ahal izango den moduan.

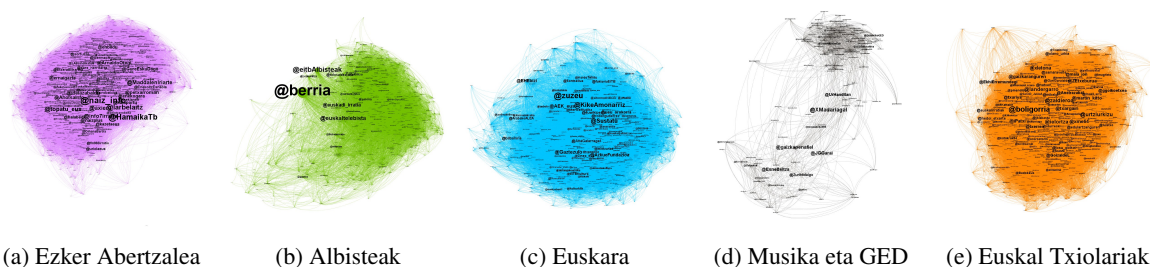
¹Argibide gehiago nahi izatekotan ikusi Master Amaierako Lana (Fernández de Landa, 2018) <https://addi.ehu.es/handle/10810/29605>

- *Ezker Abertzalea* (nodoen % 27,92): Azpitalde hau orientazio politiko konkretu bat daukaten pertsonen nodoez osatuta dago, zehazki Ezker Abertzalea osatzen duten erabiltzaileengatik osatua dago. 3. taulako lehenengo zutabearen agertzen diren erabiltzaileak alde batera utzita, badaude nodo garrantzitsu ugari ezker abertzaleko militante edo erakundeak direnak (@ArnaldoOtegi, @sortuEH, @jpermach, @LABsindikatu, @JosebaAlvarez...), nodo garrantzitsuenek baino hobeto azaltzen dutelarik talde honen idiosinkrasia.
- *Albisteak* (nodoen % 23,77): Ia erabiltzaile guztien laurdena batzen duen bigarren talde hau albisteekin erlazionatuta egongo litzateke. Erabiltzaile gehienak komunikabideekin erlazionatuta daude, besteak beste, EITB taldeko hainbat erabiltzaile aurkitu daitezkeelarik.
- *Euskara* (nodoen % 15,34): 3. azpitaldean, euskararekin erlazionatutako gaiak daude, euskarazko komunikabideak (@zuzeu, @Gaztezulo, @ArabakoALEA), euskara sustatzeko elkarteak (@AEK_eus, @EHEbizi...) eta baita euskararekin erlazionatutako hainbat norbanako (@KikeAmonarriz, @KoldoTellitu, @MertxeMugika) azaltzen direlarik.
- *Musika eta GED* (nodoen % 13,56): 4. azpitalde honetan, fenomeno berezi bat ematen da, dena talde berdinean bateratua egon arren, bi taldetxo ezberdinek osatzen baitute azpitalde hau. Era honetan, nahiz eta dena bateratua azaldu, bi buru dituela esan daiteke. Lehenengo zatia musikari buruzkoa izango litzateke, musika talde asko bertan baitaude (@EsneBeltza, @ZuriHidalgo, @ZeEsatek, @40minuturock, @hesiantaldea, @ItzrrSemeak...), beraz, musikarekin erlazionatutako taldetxoa izango genuke. Bigarren zatia osera Gure Esku Dago dinamikarekin zerikusia daukaten erabiltzaileekin erlazionatuta egongo litzateke (@GoierrikoGED, @GEDTolosaldea, @GureEskuDagoDon...).
- *Euskal Txiolariak* (nodoen % 13,10): Azken azpitalde honetan, erabiltzaile euskaldun ohikoak edukiko genituzke, euskal komunitatearen artean garrantzitsuak diren txiolariak izanik. Norbanako ezagunez osatutako taldea izango litzateke, euskal komunitatean jarraituak izanik.

3. taula. Helduen azpitalde bakoitzeko nodo garrantzitsuenak.

Ezker Abertz.	Albisteak	Euskara	Musika eta GED	Euskal Txio.
@naiz.info	@berria	@zuzeu	@XMadariagaI	@boligorria
@HamaikaTb	@eitbAlbisteak	@KikeAmonarriz	@gaizkapenafiel	@zaldieroa
@larbelaitz	@euskaltelebista	@Sustatu	@JGGarai	@urtziurkizu
@topatu_eus	@euskadi_irratia	@Gaztezulo	@EsneBeltza	@landergarro
@axierL	@tolosaldeataria	@AEK_eus	@UrHanditan	@ielortza

1. irudia. Helduen Harremanak Twitterren

Gazteen grafotik eratorritako azpitaldeei erreparatu gero (4. taula eta 2 irudia), ikusi daiteke, antzekotasun eta ezberdintasunak daudela helduen grafoarekin konparatzerakoan. Helduen grafoarekiko antzekotasunei erreparatu, ikusi daiteke, *Euskara*, *Ezker Abertzalea* zein *Albisteak* taldeak bi grafoetan azaldu direla. Bi grafoetan azalduetako azpitalde hauek politika (*Ezker Abertzalea*) eta berehalakotasunarekin (*Albisteak*) erlazionatu ditzakegu, Twitterren identitatearen oinarritzko ezaugarriak direnak. Bestetik, ezberdintasunei so eginez gero, erreparatu daiteke

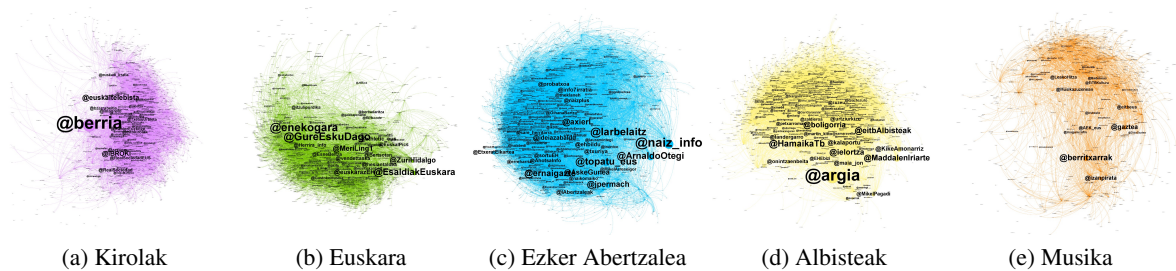
aisialdiarekin lotutako gaiek badaukatela bere pisua gazteen harremantzeko moduetan, *Kirola* eta *Musika* gai garrantzitsu moduan azaltzen baitira, erabiltzaileen herena osatzen dutelarik bi taldeen artean. Helduekiko antzekotasun eta ezberdintasunak argitu ostean, azpimarratu beharra dago, kasu honetan ere egunerokotasuna komentatzeko kanal moduan hartzen dutela euskarazko Twitter, azpialde ezberdinak gertaera hurbilekin erlazionatuta daudelarik kasu honetan ere.

- *Kirolak* (nodoen % 21,61): Gazteen ereduko nodo gehienak barnebiltzen dituen azpialde hau, kirolen ingurukoa da, bertako kirol talde edo erakundeez (@RealSociedad, @RealSociedadEUS, @ASPEpelota, @SDEibar...) zein bertako kirolariez (@InigoMartinez, @AmetsTxurruka, @XabierUsabiaga, @Markelirizar...) osatuta baitago. Hala ere, horiek guztiak baino garrantzitsuagoak dira, nodo tamainagatik, kirol kazetariak (@iBROKI, @XabierEuzkitze, @Imagreto, @bzarrabeitia, @TxetxuUrbietia...) zein komunikabideak (@berria, @euskaltelebista, @eitbkirolak, @euskadi_irratia...). Beste behin ere, argi ikusi daiteke, kirolen taldea izan arren, komunikabideek badutela protagonismo erraldoia.
- *Euskara* (nodoen % 20,70): Bigarren azpialde honetan, nodo guztien bosten bat edukiko genuke, talde handia izanik. Kasu honetan, nodo garrantzitsuenak euskararen arloarekin zerikusia daukatela ikusi daiteke (@EsaldiakEuskara, @euskarazEH, @Bertsotan, @bertsolaritza, @Euskeraz_Bizi...). Helduen azpialdeetan ere gai honekin erlazionatutako komunitate bat aurkitu da, nahiz eta nodoak ezberdinak izan, gaia euskararekin erlazionatuta dagoela esan daiteke.
- *Ezker Abertzalea* (nodoen % 17,12): Hirugarren talde hau Ezker Abertzalearekin erlazionatutako nodoez osatuta egongo litzateke. Besteak beste, Ezker Abertzalearen orbitako komunikabide (@naiz_info, @topatu_eus, @info7irratia, @naizplus...) erakunde (@ernaigazte, @ehbildu, @sortuEH...) zein norbanakoez (@ArnaldoOtegi, @lauramintegi...) azpialdeari identitatea ematen diotelarik. Beste behin ere, ikusi daiteke helduen azpialdeekiko antzekotasunak daudela, kasu zehatz honetan ere oso antzekoak direlarik.
- *Albisteak* (nodoen % 14,92): 4. talde honetan albisteekin erlazionatu ditugu bertako nodoak, nodo deigarrienak euskal komunikabideekin zerikusia baitaukate (@argia, @HamaikaTb, @eitbAlbisteak, @zuzeu, @Gaztezulo). Kasu honetan ere, azpialde hau eta helduen ereduaz azaldutako azpialdeak erlazioa daukate, bi eredu ezberdinen artean paralelotasunak ematen direla berriz ere erakutsiz.
- *Musika* (nodoen % 11,35): Azkeneko azpialdea, nahiko talde anitza izan arren, musikarekin erlazionatutako aktore ezberdinekin erlazionatu ditzakegu nodo garrantzitsuenetako batzuk. Aktore horien artean musika hizpide duten komunikabideak (@gaztea, @DidaGaztea), musika taldeak (@berritxarrak, @muguruzafm, @Glaukomaband) eta baita disketxeren bat ere bai (@BagaBigaeus) edukiko genituzke.

4. taula. Gazteen azpialde bakoitzeko nodo garrantzitsuenak.

Kirolak	Euskara	Ezker Abertz.	Albisteak	Musika
@berria	@enekogara	@naiz_info	@argia	@berritxarrak
@euskaltelebista	@GureEskuDago	@larbelaitz	@HamaikaTb	@gaztea
@iBROKI	@EsaldiakEuskara	@topatu_eus	@eitbAlbisteak	@izanpirata
@RealSociedad	@ZuriHidalgo	@ArnaldoOtegi	@MaddalenIriarte	@eitbeus
@XabierEuzkitze	@MeriLing1	@ernaigazte	@ielortza	@LeakoHitza

2. irudia. Gazteen Harremanak Twitterren

Behin bi ereduetako azpi taldeak interpretatu eta definitu direnean, bien arteko konparaketa egin da. Ikusi daiteke, bai helduek eta baita gazteek ere, harremantzeko orduan preferentzia ezberdinak dituzten arren, parte komun bat daukatela. Alde batetik **sare sozial honen izaera politikoa eta berehalakotasuna** izango litzateke parte komunaren zati bat, nahiz eta helduen kasuan nabariago izan. Gainera, aipatu beharra dago, azpitalde ia gehienetan komunikabideekin erlazionatutako erabiltzaileek garrantzizko papera jokatzeko dutela, Twitterren izaera informatiboa konfirmatzen delarik. Bestalde, azpimarratu beharra dago, **erabiltzaile euskaldunek euskara erabiltzen dutela, batez ere, beren inguruko gertakari edo gaien inguruan hitz egiteko**. Amaitzeko, esan beharra dago, euskal txiolarien komunitateak Twitterren ezaugarri orokorra konpartitzeaz gain, hau da, berehalakotasuna eta izaera politikoa, baduela berezitasun propio bat, euskara erabiltzearena euskaldunen kontuez aritzeko.

4. Ondorioak

Twitter sare sozialera konektatuta dauden euskal hiztun gazte eta helduen on-line harremanetara hurbilpen bat egitea lortu da. Helburu orokor hori betetzeko hainbat pausu eman dira, lehenik eta behin Twitter sare sozialetik euskal erabiltzaileen datu kantitate erraldoiak erauzi dira. Bigarrenik, erauzitako euskal txiolaria sailkatu dira gazte eta heldu artean. Hirugarrenik eta azkenik, gazte eta helduen harremanak nola ematen diren argitu da, bi talde ezberdinen errealtatea zein den erakutsiz. Lan honekin, frogatuta geratzen da gizarte-zientzia eta konputazio-zientzien arteko konbinaketa aberasgarria dela, Hizkuntzaren Prozesamenduko teknikak aplikatuz, ezaugarri demografikoak iradoki edota komunitateen azterketa bezalako atazak burutu daitezkeela erakutsi delarik.

Datuen erauzketaren inguruko balorazioa burutzerakoan frogatu da Twitter datu-iturri garrantzitsu bat dela, informazioa masiboki eta kostu txikiarekin lortzeko aukera ematen duena. Erauzketa teknika honi esker, datu kantitate handiak (Big Data) lortu dira oso kostu txikiarekin ia 8.000 euskal erabiltzaile erauztea lortu baitira, 10 milioi txio baino gehiago geureganatuz. Gainera, datu mordoaren artean ere euskaldunena bezalako komunitateak aurkitu daitezkeela ikusi da.

Ikerketa lan honen atal garrantzitsuetako bat gazteak eta helduak ezberdintzean oinarritu da, interesetako bat gazteen errealtatea ezagutzea izanik. Gazte/heldu ezberdintzea adinaren arabera burutu ordez, testuaren formaltasunaren arabera burutu da, adinaren arabera etiketatzeak kostu altuegia baitzuen. Hortaz, adinaren etiketatzearen zailtasunen aurrean, lasterbide metodologikoa erabiltzea erabaki da, testu informalaren kontzentrazioa altua bada gaztea izango dela erabakiz. Honela, txioen corpus txiki bat etiketatu ostean, sailkapena burutu da *IXA pipes* dokumentu sailkatzailea erabiliz erabiltzaile bakoitzaren testuaren formaltasunean oinarrituta. Sistema honek, emaitza fidagarriak lortzeaz gain, etiketatutako corpus txikiarekin ere sailkapena ondo egiten duela esan beharra dago. Testuaren oinarrituta ezaugarri demografikoak iragartzea posiblea dela frogatuz, baita euskal hiztunen komunitatean ere.

Behin gazte eta helduen taldeak ezberdinduta, harremanak nola ematen diren azaleratu da, horretarako euskarazko birtxioetan oinarrituta harreman sare bat sortu delarik. Honez gain, aipatu beharra dago, komunikabideekin eta politikarekin (Ezker Abertzalea) erlazionatutako erabiltzaileek garrantzizko papera jokatzeko dutela, Twitterren izaera informatiboa konfirmatzen delarik. Horrez gain, ondorioztatu daiteke, euskara, euskaldunen gaiei buruz hitz egiteko erabiltzen dela gehienbat.

Lan honek euskara XXI. mendeko testuingurura nola moldatzen ari den ezagutzeko aukera eman du ere, ikusi ahal izan da, euskara presente dagoela sare sozialetan, euskarazko 6 milioi txio baino gehiago lortu baititugu ia 8.000 erabiltzaile ezberdinenak. Euskara sare sozialak bezalako teknologia berrietan presente egoteak esan nahi du, geure hizkuntza erronka berrietara egokitzeko kapaza dela, euskaldunen sorkuntza kapazitateari esker

teknologia berrietan ere erabilia delarik. Sarean euskara euskaldunen gaiei buruz aritzeko erabiltzeak erakusten digu, globalizatutako eta etengabe konektatutako mundu honetan ere, euskaldunek badutela gaitasun berezi bat beren lekua bilatu eta bertan finkatzeko.

5. Etorkizunerako planteatzen den norabidea

Etorkizunera begira, lan honetan garatutako metodologia bera aplikatu daiteke beste motatako komunitateetan, erabakitzen den komunitatearen baitan adinaren arabera banaketa egin ahalko litzateke eta barneko harremanak aztertu. Honek erakusten du, egindako lana ez dela mugatua eta aplikazio ugari izan ditzaken metodologia batean oinarritzen dela. Horrez gain ere, idazketa formatik habiatuta beste aldagai demografiko batzuk iragartzea izango da asmoa, generoa edota klase soziala antzemateko aukera eduki arte, dena soziolinguistika eredu hartuta.

6. Erreferentziak

- Agerri, Rodrigo, eta German Rigau. 2016. Robust multilingual named entity recognition with shallow semi-supervised features. *Artificial Intelligence* 238.63–82.
- Al Zamal, Faiyaz, Wendy Liu, eta Derek Ruths. 2012. Homophily and latent attribute inference: Inferring latent attributes of twitter users from neighbors. *ICWSM* 270.2012.
- Bastian, Mathieu, Sebastien Heymann, Mathieu Jacomy, eta others. 2009. Gephi: an open source software for exploring and manipulating networks. *Icwsim* 8.361–362.
- Blondel, Vincent D, Jean-Loup Guillaume, Renaud Lambiotte, eta Etienne Lefebvre. 2008. Fast unfolding of communities in large networks. *Journal of statistical mechanics: theory and experiment* 2008.P10008.
- Conover, Michael D, Jacob Ratkiewicz, Matthew Francisco, Bruno Gonçalves, Filippo Menczer, eta Alessandro Flammini. 2011. Political polarization on twitter. In *Fifth international AAAI conference on weblogs and social media*.
- Fernández de Landa, Joseba. 2018. Gazteak eta euskara sare sozialetan. zer, nori, nork: euskarazko txio formal eta informalak sailkatuz eta konparatuz.
- Jacomy, Mathieu, Tommaso Venturini, Sebastien Heymann, eta Mathieu Bastian. 2014. Forceatlas2, a continuous graph layout algorithm for handy network visualization designed for the gephi software. *PloS one* 9.e98679.
- Morgan-Lopez, Antonio A, Annice E Kim, Robert F Chew, eta Paul Ruddle. 2017. Predicting age groups of twitter users based on language and metadata features. *PloS one* 12.e0183537.
- Nguyen, Dong, A Seza Doğruöz, Carolyn P Rosé, eta Franciska de Jong. 2016. Computational sociolinguistics: A survey. *Computational linguistics* 42.537–593.
- , Rilana Gravel, Dolf Trieschnigg, eta Theo Meder. 2013. "how old do you think i am?" a study of language and age in twitter. In *ICWSM*.
- Rao, Delip, David Yarowsky, Abhishek Shreevats, eta Manaswi Gupta. 2010. Classifying latent user attributes in twitter. In *Proceedings of the 2nd international workshop on Search and mining user-generated contents*, 37–44. ACM.
- Roesslein, Joshua. 2009. tweepy documentation. *Online*] <http://tweepy.readthedocs.io/en/v3.5>.
- Rosenthal, Sara, eta Kathleen McKeown. 2011. Age prediction in blogs: A study of style, content, and online behavior in pre-and post-social media generations. In *Proceedings of the 49th Annual Meeting of the Association for Computational Linguistics: Human Language Technologies-Volume 1*, 763–772. Association for Computational Linguistics.
- Umap.eus, 2018. Twitterreko euskarazko jarduna.
- Zubiaga, Arkaitz, Bo Wang, Maria Liakata, eta Rob Procter. 2017. Stance classification of social media users in independence movements. *Catalonia* 2.10–960.

7. Eskerrak eta oharrak

Lan hau Hizkuntzaren Analisia eta Prozesamendua masterreko amaierako proiektuaren zati bat da (Fernández de Landa, 2018), IXA taldearen laguntzaz eta Eusko Ikaskuntzak diruz lagundutakoa.

Ikurrina Nafarroan: Amaierarik gabeko debeku baten azterketa

Compains Silva, Eneko

UPV/EHUko Konstituzio Zuzenbide irakaslea

eneko.compains@ehu.eus

Laburpena:

2017ko apirilaren 6an, Nafarroako Parlamentuan nagusi diren aldetaren aldeko indar politikoek (Geroa Bai, EHBildu, Podemos-Ahal Dugu eta Izquierda-Ezkerrak) 24/2003 Sinboloen Foru Legea indargabetu egin zuten. Modu horretan ikurrina erabili nahi duten Nafarroako udalek ordura arte pairatzen zuten debekuari amaiera eman nahi zioten. Aitzitik, gertakariak ez dira haiek nahi bezala joan. Ikurrinaren lege debekua indargabetua izan bada ere, epaileek, espainiar legediaren interpretazio atzerakoi bat baliatuz indarrean mantendu dute. Artikulu honen bidez arazo guzti hau perspektiba juridiko batetik aztertu nahi izan da.

Hitz-gakoak: Nafarroa, ikurrina, sinboloak, legea, debekua.

Abstract:

On April 6, 2017, the political forces that support the so-called “Change” in Navarre (Geroa Bai, EHBildu, Podemos-Ahal Dugu and Izquierda-Ezkerra) repealed the Law on Symbols 24/2003. It was their way to repeal the prohibition that suffered those Town halls of Navarre which wish to use the Basque national flag. However, events have not happened as they intended. Although the legal prohibition has been eliminated, the judges have kept it in force through a special interpretation of Spanish legislation. This article aims to analyze this problem from a legal perspective.

Key words: Navarre, ikurrina, symbols, law, prohibition.

1. Sarrera

1977ko urtarrilaren 19a da frankismoan zehar ikurrinak pairatutako lege debekuari amaiera eman zion eguna; horregatik hartu ohi da, hain zuzen, gure bandera nazionalaren legeztapenaren egun gisa. Berez, gertakizun historiko horrek ikurrinaren erabilera eremu guztietan normalizatzea ahalbidetu behar izango zukeen, baina tamalez gauzak ez dira horrela gertatu; ez, behintzat, Nafarroan. Trantsizioan, Hego Euskal Herriaren zatiketa gauzatzea estatu-auzi izan zen, eta, ondorioz, 1982an onartu zen Foru Eraentzan (Nafarroako Autonomi Estatutua), erabaki horren itzulpen sinboliko gisa, ikurrina ez zen herrialdeko bandera ofizial gisa onartu. Horrek ondoren etorriko ziren arazo legal guztiei bidea ireki zien, nagusiki, bandera honi herrialdean eman nahi izan zaion erabilera instituzionalari dagokionez.

Egia esateko, azken hamarkadotan egoera ezberdinak eman dira. Trantsiziotik 2003ra arte, esaterako, dozenaka herritan adostutako udal akordioei esker, nahiko normala izan zen ikurrina udaletxe ezberdinetako balkoietan ikustea arazo legal handirik gabe (Leitza, Atarrabia, Baztan, Lesaka, Etxarri-Aranatz, Oteitza... asko aipa genitzake).

Baina gauzak 2003an aldatu ziren, UPN eta PSN-k sustatutako 24/2003 Sinboloen Foru Legearekin. Orduan bai, bere erabilera debekatu egin zen herrialdeko instituzio publikoetan eta salaketak han eta hemen jarri ziren ikurrina jartzen jarraitu zuten udalen aurka (inhabilitazio eta isun gogorren mehatxuen artean).

2017ko apirilaren 6an, egoera bidegabe hori zuzendu asmoz, egun Nafar Parlamentuan nagusi den aldaketaren gehiengo politikoak 2003ko Sinboloen Foru Legea indargabetu zuen, modu horretan ikurrinaren debekuari amaiera emango zitzaiolakoan. Baina gauzak ez dira aldatu. Epaileek, hainbat legeren irakurketa interesatua baliatuz, debeku hori indarrean mantendu eta are gehiago zabaldu dute, gaurdaino. Nola da posible?

2. Helburuak

Ikerketa honek hiru helburu nagusi bete nahi ditu:

- 1) Nafarroako sinboloen araugintzaren analisi diakroniko bat egitea, ikurrinak azken lau hamarkadotan bizi izan dituen egoera legal ezberdinak ezagutzeko.
- 2) Egungo egoeraren analisi kritikoa egitea, indarrean dagoen araudia eta Nafarroako epaitegiek eman dituzten azken epaien azterketaren bidez.
- 3) Aurrera begira lege irtenbide bat planteatzea, ikurrina, behingoz, normaltasunez erabili ahal izan dadin hala nahi duten Nafarroako Foru Erkidegoko instituzioetan.

3. Ikerketaren muina eta ondorioak

Nafarroan, ikurrinaren lege egoerari dagokionez, hiru epe nagusi ezberdindu ditzakegu azken 40 urteotan: 1978-2003, 2003-2017 eta 2017-gaur egun. Banan-banan aztertuko ditugu:

3.1. 1978-2003: ikurrinarekiko “tolerantzia” ofiziala

Esan den bezala, ikurrinaren debeku frankista 1977ko urtarrilean altxa bazen ere, Hego Euskal Herriaren zatiketa estatu-auzi izan zen trantsizioan, eta, ondorioz, 1982ko Foru Eraentza onartu zenean euskaldunon ikur nazionalari ez zitzaion lege aitortzarik eman Nafarroan. Halere, debekurik ere ez zenez zehaztu, hori bera baliatu zuten herrialdeko dozenaka udalek ikurrina, Nafarroako ikurrarekin batera, normaltasunez erabiltzeko.

Gainera, 1986ko Sinboloen Foru Legea¹ onartu zenean ere, ez zen bertan debekurik ezarri. Nafarroako ikurra aitortu zen Foru Erkidegoko ikur ofizial gisa eta berau eraikin publikoen “kanpoaldean” eta “lehentasunezko toki batean barrualdean” erakutsiko zela finkatu zen (7. art.), besteak beste, Espainiako ikurrarekin batera (8. art.). Baina behin hori beteta, ikurrina alboan jar zitekeen inolako lege oztoporik gabe. Halaxe berretsi zuten tribunalek orduan emandako zenbait epaien bidez.

Besteak beste, aipagarria da Auzitegi Gorenak berak 1993ko ekainaren 15ean emandako epaia², non ikurrina Nafarroako, Espainiako eta zegokion udaleko banderekin batera udaletxeko balkoian egotea guztiz legezkoa zela ezarri egin baitzuen. Sententziak Oteitzako jaietan ikurrinaren erabileraren inguruan sortutako polemika juridikoari erantzuna ematen zion eta aurretik Nafarroako Auzitegi Nagusiak emandako epaia³ berretsi egin zuen. Hitzez hitz zera esan zuen Auzitegi Gorenak:

“Apelaturako sententziak modu perfektuan ezberdintzen ditu aipaturiko [udal] akordioan manifestazioak, egonezinak, gurariak edo aurrekariak batetik; eta herriko jaietan lau banderak mantentzeko akordioa bestetik; azken erabaki hau ez da ordenamendu juridikoaren kontrakoa, 7/1986 Sinboloen Foru Legea errespetatu giten baitu”.

¹ 7/1986 Foru Legea, maiatzaren 28koa, Nafarroako ikurrak arautzen dituenak. Ikus: <http://www.lexnavarra.navarra.es/detalle.asp?r=2132>

² Auzitegi Gorenako Administrazioarekiko Auzien Salako 1993ko ekainaren 15eko sententzia, (RJ\1993\4345).

³ Nafarroako Justizia Auzitegi Gorenako sententzia, 1990eko uztailaren 20koa.

Beraz, lehen epe honetan, ikurrinak lege-aitortzarik ez bazuen ere, tribunalek bere erabilera instituzionala toleratu egin zuten, baldin eta erabilera horretan indarrean zegoen araudia (espainola eta nafarra) hautsi egiten ez bazen. Besterik zen Espainiako ikurra kendu edota udaletxeko balkoian ikurrina soilik jartzen zen kasuetan, ze kasu horietan bai, Espainiako banderaren erabilera arautzen duen legea⁴ eta Nafarroako Sinboloen Foru legea hautsi egiten ziren⁵.

3.2. 2003-2017: Ikurrinaren lege-debekua eta jazarpen judiziala

Gauzak 2003ko apirilaren 4an hasi ziren aldatzen. Egun hartan, indarrean zegoen legediak ikurrinaren erabilera ahalbidetzen zuenaz jakitun, UPN-k, CDN-k eta PSN-k sinboloen lege berri bati bide eman zioten (24/2003 Sinboloen Foru Legea⁶), tolerantziaren aroari amaiera emanez eta, hitzez-hitzez horrela aipatzen ez bazen ere, ikurrinaren erabilera debekatu. Bere 6.2 artikulua guztiz argigarria zen:

“Nafarroako banderaren erabilera publikoak eraikin eta administrazio-egoitzen bereizgarri gisa, berarekin batera beste edozein bandera erabiltzea baztertu egiten du, Espainiakoa, Europakoa eta, legeak hala dioenean, toki-entitateetakoak salbu; eta 8.3 artikuluan aurre-ikusten den kasuan izan ezik”.

Debekua, ikus daitekeenez, argia zen, baina salbuespen bat aurreikusi zen 8.3 artikuluan. Eta zer zioen artikulua honek?

“Modu ez ohiko batean, aipatu banderen alboan beste herrialde, autonomi erkidego edota toki-entitateetako bandera jartzen ahalko da (inoiz ez bera bakarrik), berau herrialde, autonomi erkidego edota toki-entitate horietako autoritateenganako adeitasunezko ekintza denean, baldin eta dagokion autoritateak gonbidatuak izan badira eta betiere bisita ofizialak irauten duen epean, edo toki-entitateen aldizkako anaitasun-ospakizunetan eta ospakizunak irauten duen artean”.

Alegia; ikurrinaren erabilera debekatu egiten zen salbu eta gonbidatutako autoritate batzuei egindako adeitasunezko ekintzen kasuan edota anaitasun-ospakizunetan izan ezik. Hain zuzen ere zirrikitu hori baliatu zuten urte luzetan hainbat eta hainbat udalek, jaien testuinguruan behintzat, ikurrina udaletxeko balkoian jarri ahal izateko.

Egoera honen aurrean, esan behar da, bateko eta besteko epaiak egon ziren. Batzuetan, tribunalek, udalek Euskal Autonomi Erkidegoko autoritateei egindako gonbidapenak zuzenbidearen arabera zirela ebatzi zuten, ondorioz, ikurrinaren erabilera baimendu egiten zelarik⁷. Bestetan, berriz, gonbidapen horiek lege-iruzurra baliatuz eginak zirela ondorioztatu zuten, ikurrinaren erabilera zuzenbidearen aurkako joz⁸.

Hori bai, epai horietan argiki nabarmentzen zen ondorio bat: Nafarroako Foru Erkidegoak ikurrinaren edota beste ezein banderaren ohiko zein ohiz kanpoko erabilera arautu dezake. Erabilera hori Nafarroako eta Espainiako banderekin batera egiten den bitartean ez da Espainiako banderaren erabilera arautzen duen 39/1981 Legea ez eta Konstituzioaren 4. artikulua⁹ (banderak arautzen dituen) hausten ari. Horren

⁴ 39/1981 Legea, urriaren 28koa, zeinaren bidez Espainiako banderaren eta beste bandera eta ikurren erabilera arautzen den. Ikus: http://noticias.juridicas.com/base_datos/Admin/l39-1981.html

⁵ Sentencia de la Sala Contencioso-administrativa del TSJN nº 1532/2000 de 2 de octubre.

⁶ 24/2003 Foru Legea, apirilaren 4koa, Nafarroako ikurrena. Ikus: <http://www.lexnavarra.navarra.es/detalle.asp?r=3111>

⁷ Iruñeko Administrazioarekiko auzien 2. epaitegiko 185/2015 sententzia.

⁸ Nafarroako Justizia Auzitegi Goreneko 306/2016 sententzia, ekainaren 27koa.

⁹ “4. artikulua: 1. Espainiako bandera hiru lerro horizontalez osaturik izango da, hots, gorri, hori eta gorria, horia, bi gorri hainekoa izanik. 2. Estatutuek Erkidego Autonomoen bandera eta entseina ber onar ditzakete. Hauek Espainiako banderaren ondoan jarriko dira etxe publikoetan eta ekintza ofizialetan”.

erakusgarriarik argiena da aipatu diren epaien artean bakarrean ere ez dela ikurrinaren erabilera indargabetzen Konstituzioaren 4. artikulua edota 39/1981 Legea urratu delako.

Beraz, 2017ra arte behintzat, tribunalek urratzen zen lege bakarra Sinboloen Foru Legea zela ulertu zuten (kasu batzuetan legea betetzen ez zelako, eta besteetan, lege iruzurra ematen zela erabaki zutelako).

3.3. 2017tik aurrera: jazarpenaren mantentzea epaileen lege interpretazio bihurrituaren bidez

2017ko apirilaren 4ean, egun Nafarroako Parlamentuan nagusi den gehiengo politikoak (Geroa Bai, EHBildu, Podemos-Ahal dugu eta Izquierda-Ezkerrak osatzen dutena) 2003ko Sinboloen Foru Legea indargabetu zuen 3/2017 Foru Legearen onarpenaren bidez¹⁰. Artikulu bakarreko legea da, non 2003ko legea indargabetu egiten den, eta bere hitzaurrea guztiz argigarria da legearen zergatiak eta helburuak ezagutzeko:

“1981ean lehen aldiz Nafarroako armariaren eta banderaren erabilera arautu zenetik esperientzia metatuak erakusten du ofizialak ez diren sinboloen debeku eta bazterketak ez duela deus konpontzen (...). Nafarroan herritarren helburu zilegiak jasoko dituen Sinboloen Foru Lege barneratzaile baten gainera adostasun politiko eta instituzionala lortzen den bitartean, guztiz beharrezkoa da indarrean dagoen Sinboloen Foru Legea indargabetzea, tolerantzia eta integrazioan oinarritutako politika demokratiko bati bide emanez”.

Hau da; ikusita tribunalek jarritako lege arazo bakarra 2003ko Sinboloen Foru Legean zegoela (ordura arteko sententziek hori baitzioten), Parlamentuak lege hau indargabetzea erabaki zuen, modu horretan, hala nahi zuten udalek ikurrina erabili ahal izatea posible izango zelakoan.

Aitzitik, gauzak oso modu desberdinean gertatu dira. 2017ko legearen onarpenaz geroztik, Estatuko abokatuak dozenaka salaketa jarri ditu Nafarroako eta Espainiako banderekin batera ikurrina jarri duten udalen aurka. Bere esanetan, erabaki hori sinboloen erabilera arautzen duten Konstituzioaren 4. artikulua eta 39/1981 legearen aurkakoa da, Konstituzioak eta aipatu legeak marko itxi bat ezartzen baitute, zeinaren arabera eraikin publiko batean soilik Espainiako bandera, dagokion autonomi erkidegokoa eta dagokion udalekoa ipini baitaitezke. Dioenez, 2003ko Sinboloen Legearen indargabetzeak ere ez du ikurrinaren erabilera baimentzen ahal, hori egiteak aipatu markoa gainditzea suposatzen baitu. Eta gainera, beti ere bere iritziz, ikurrina jartzeak administrazio publikoen neutralitatea eta objektibotasuna hautsi egiten ditu, ideologia jakin baten zerbitzura (abertzaletasuna, ulertzen da) baliabide publikoak erabiltzea dakarrelako.

Aipatu argudioak aise errefusa daitezke. Sinpleki esateko; egia balitz Konstituzioak eta 39/1981 Legeak banderentzako marko itxi bat ezartzen dutela (non soilik posible den Espainiako, autonomi erkidegoko eta udalerriko banderak ipintzea), nola litzateke posible 2003ko Sinboloen Foru Legeak, adibidez, beste bandera batzuen erabilera onartzea? Edo argudioa absurdora eramanez, nola litzateke posible eraikin publikoetan Europar Batasuneko bandera jartzea Konstituzioak eta 39/1981 Legeak horren inguruan ezer ez diotenean? Faltsua da hori ikurrentzako marko itxi bat planteatzen denik. Gainera, historiari erreparatzea besterik ez dago. Bi arau horiek indarrean egon direnean, Foru Araudiak ikur ofizial gisa onartzen ez bazuen ere, posible izan da ikurrina udaletxeko balkoian jartzea eta horixe bera berretsi izan dute tribunalek (oroitu Auzitegi Goreneko 1993ko sententzia). Institutio publikoen ustezko neutraltasun eta objektibotasun galerari dagokionez, oroitu besterik ez dago ohikoa dela akordio instituzionalen bidez institutio publikoetan bandera eta aldarrikapen ezberdinak jartzea (bandera morea martxoaren 8an, ortzadar bandera ekainaren 29an...) inolako lege arazorik sortu gabe.

¹⁰ 3/2017 Foru Legea, apirilaren 6koa, zeinaren bidez 24/2003 legea indargabetzen den, Nafarroako ikurrena. Ikus: <http://www.lexnavarra.navarra.es/detalle.asp?r=38663>

Tamalez, tribunalek Estatuko abokatuari arrazoia eman diotela esan behar da; ez guztian, baina bai ikurrinaren erabilera instituzionala debekatzerako orduan¹¹.

Diotenez, ez da egia Konstituzioak eta 39/1981 Legeak banderentzako marko itxi bat ezartzen dutenik eta beraz, posible da bestelako ikurren ohiko eta ohiz kanpoko erabilera arautzea. Hori esanik, epaileen aburuz, 3/2017 Foru Legearen bidez 2003ko Sinboloen Foru Legea indargabetu da, baina ez da “Nafarroa ez den beste erkidego autonomo baten ez eta ikurrinaren erabilera” arautu edo babestu, baizik eta etorkizuneko lege berri bati erreferentzia egin zaio. Gauzak horrela, nahiz eta 3/2017 Legearen hitzaurrea argigarria izan tolerantzia eta integrazio politika berri bati bidea ireki nahi diola esaterako orduan, epaileen iritziz, horrek ez du ordezkatzeko ahal auziaren erregulazio arautu bat. Horregatik, Nafarroako araudi berria onartzen den bitartean, ez dago Estatuko legeak baimentzen dituen hiru banderez aparte bestelako ikurrak jartzetik.

Momentuz, beraz, Foru Eraentza alde batera utzita, Estatuko legea geratzen da Nafarroan aplikagarri den sinboloen arau bakar bezala. Ondorioz, lege berri bat onartu bitarte soilik Espainiako bandera, Nafarroakoa eta udalerrikoa jar daitezke.

4. Ondorioak

Gure ustez, hainbat gauza argi esan daitezke epaileek esandakoaren aurrean:

- 1) Epaileek ahaztu egiten dute eskubideak interpretatzerako orduan beti eskubideen alde egin behar dela eta justuki kontrakoa egin dute: interpretazio murriztaile baten bidez eskubideak murriztu. Ez dute onartu nahi sinboloen eremuan Nafarroako herriaren eta Parlamentuaren nahia aldatu direnik.
- 2) Egia da Nafarroan ez dela, gaurdaino, sinboloen erabilera arautuko duen lege berririk onartu, baina indarrean dagoen araudia oinarri hartuta, aterabide juridiko demokratiko bat eman behar zitzaien auziari, eskubideak errespetatuko dituen. Zentzu horretan, egia da 3/2017 Legearen hitzaurreak (sinboloen eremuan politika anitzago bat bilatzen duenak) ez daukala balio normatiborik, baina bai balio interpretatzailea. Haren argitara interpretatu behar zen ez soilik Nafarroako araua, baita Estatukoa ere, ikurrinaren erabilera ahalbidetuz, horixe baita Nafarroako herriaren eta Parlamentuaren gaurko nahia (interpretazio sistematiko eta soziologikoa ari gara).
- 3) Bestela, paradoxa bat suertatzen da: ikurrinaren erabilera instituzionala debekatzen zuen araua indarrean zegoenean (2003ko Sinboloen Foru Legea) ohiz kanpoko egoeratan ikurrina jartzeko aukerarik bazegoen. Egun, lege hori indargabetu delarik, epaileek eskubideen aurka egindako interpretazioaren eraginez debekua murriztu baino handiago egin da. Horrela, gaur gaurkoz ez dago ikurrina inolako egoeratan jartzetik, izan hain ohikoa zein ohiz kanpoko.
- 4) Azkenean, kontraesan handi baten aurrean aurkitzen gara. Epaileek esan dute Konstituzioak eta Estatuko sinboloen legeak ez dutela ikurren gaineko marko itxi bat ezartzen, baina tamalez, beraiei interpretazio berriarekin horixe bera ahalbidetu dute.

5. Etorkizunerako planteatzen den norabidea

Norabidea argia da. Nafarroak subiranotasunik ez duen artean bi bide agertzen dira auzi hau konpontzeko. Baga: Sinboloen Foru Lege berri bat onartzea herrialdean, ikurrinaren erabilera arautuko duena. Biga: debeku judizial bidegabeki desobedientzia egitea. Herritarren borondatea errespetatzeko bidean, biak ala biak beharrezko izango direlakoan gaude.

¹¹ Iruñeko Administrazioarekiko auzien 3. Epaitetik 59/2018 sententzia, martxoaren 9koa; Iruñeko Administrazioarekiko auzien 3. Epaitetik 75/2018 sententzia, martxoaren 21koa.

6. Araudia eta jurisprudentzia

6.1. Araudia

- Espainiar Konstituzioa (1978).
- Nafarroako Foru Eraentza berrezarri eta hobetzeko Lege Organikoa (1982).
- 39/1981 Legea, urriaren 28koa, zeinaren bidez Espainiako banderaren eta beste bandera eta ikurren erabilera arautzen den.
- 7/1986 Foru Legea, maiatzaren 28koa, Nafarroako ikurrak arautzen dituen (indargabetua).
- 24/2003 Foru Legea, apirilaren 4koa, Nafarroako ikurrena (indargabetua).
- 3/2017 Foru Legea, apirilaren 6koa, zeinaren bidez 24/2003 Foru Legea indargabetzen den, Nafarroako ikurrena.

6.2. Jurisprudentzia

- Nafarroako Justizia Auzitegi Nagusiko 1990eko uztailaren 20ko sententzia.
- Auzitegi Goreneko Administrazioarekiko-auzien Aretoko 1993ko ekainaren 15eko sententzia (RJ\1993\4345).
- Nafarroako Justizia Auzitegi Nagusiko Administrazioarekiko-auzien Aretoko 2000ko urriaren 2ko 1532/2000 sententzia.
- Iruñeko Administrazioarekiko-auzien 2. Epaitegiko 185/2015 sententzia irmoa.
- Nafarroako Justizia Auzitegi Nagusiko 306/2016 sententzia, ekainaren 27koa.
- Iruñeko Administrazioarekiko-auzien 3. Epaitegiko 59/2018 sententzia, martxoaren 9koa.
- Iruñeko Administrazioarekiko-auzien 3. Epaitegiko 75/2018 sententzia, martxoaren 21koa.

7. Eskerrak eta oharrak

Lan hau Euskal Unibertsitate Sistemako *Oinarrizko eskubideak eta Europar Batasuna* ikerketa talde kontsolidatuaren babesean egin da.

Sormen eraginkortasun auto-pertzepzioaren lanketa unibertsitatean

Design Thinking-aren bitartez: Mondragon Unibertsitateko

ikus-entzunezko komunikazioko ikasleen kasua

Flores, Beñat; Zuberogoitia, Aitor eta Egaña, Txema

HEZIKOM (Mondragon Unibertsitatea)
bflores@mondragon.edu

Laburpena

Azken urteotan Internetek eta teknologiaren garapenak eragindako egoera aldaketak komunikazio ikasketen curriculumak bir-pentsatzeko premia sortu du, sormena erdigunean jarritz. Testuinguru honetan, Mondragon Unibertsitateko Humanitate eta Hezkuntza Zientzien fakultatean design thinking metodologia gidari duen 15 asteko modulu bat jarri da martxan, non ikus-entzunezko komunikazioko graduiko ikasleek ikus-entzunezko formatu edo eduki berritzaile bat sortu behar duten. Esperientzia honen bitartez helburua da ikasleek euren sormen gaitasunaren eraginkortasun auto-pertzepzioa areagotzen laguntzea. Lan honetan deskribatuko da 15 asteko modulua, eta ikasleen sormen gaitasunaren eraginkortasun auto-pertzepzioa nola neurtu den.

Hitz gakoak: sormena, sormen eraginkortasun auto-pertzeptzioa, design thinking, ikus-entzunezko komunikazioa, unibertsitate ikasketak.

Abstract

In recent years, the emergence of the Internet and the development of new technology have created a need to rethink the curriculum of communication studies, placing creativity in the center of education. Within this context, a 15-week module based on the design thinking methodology has been designed and launched at the Faculty of Humanities and Education Sciences of Mondragon University, where media undergraduate students are challenged to create an innovative audiovisual format or content. The aim of this module is to help students increase their creative self-efficacy through the process. Therefore, this paper offers a description of the 15-week module and it also explains how student creative self-efficacy was measured.

Keywords: creativity, creative self-efficacy, design thinking, media studies, higher education.

1. Sarrera eta motibazioa

Internet eta teknologia berrien agerpena erabat ari da eraldatzen lan-mundua azken urteotan. Horren ondorioz, unibertsitateko ikasleek “zer dakiten” baino garrantzitsuagoa bihurtu da beraientzat erakustea “dakiten horrekin zer egiteko gai diren” (Watts eta Blessinger, 2016:215). Sternberg-en eta Lubart-en aburuz (1999), egungo zuzendari nagusien (CEOen) arrazoï nagusia da euren erakundeak eraldatzeko duten etorkizun-sena. Hori dela eta, etorkizuneko profesionalengan bilatzen diren “21. mendeko kompetentzien” artean sormenak ezinbesteko lekua hartu du (Lucas, 2016:3) ekonomia sendotzeko “zeharo balioetsitako luxua” bihurtu baita (Florida, 2014:6).

Erakundeek sormena aintzat hartu eta sustatzen duten heinean, hezkuntzan berebiziko garrantzia ari da hartzen ere (Puente-Díaz eta Cavazos-Arroyo, 2017). Ferrari, Cachia eta Punieren arabera (2009:47), sormena eta berrikuntza aukera baino, “beharrezko gaitasunak” izango dira hezkuntza arloan. Hori dela eta, ikaskuntza sortzailea hezkuntza erakundeek kalitate irizpide gisa ulertu beharko litzateke (Watts, 2016). Errealitateak erakutsi du, ordea, hezkuntzak porrot egin duela orain arte ikasle sortzaileak hezteko atazan (Csikszentmihalyi, 2006). Horregatik, zenbait unibertsitate eta beste hezkuntza erakunde dagoeneko hasi da bere praktikak kolokan jartzen eta “ikaskuntza ingurune sortzaileagoetara” jauzi egiten (Watts eta Blessinger, 2016:216).

Gaur egungo gizartea etengabeko aldaketan den honetan, ikus-entzunezkoen testuingurua ere harekin aldatzen doa. Gizarte erronka berriei erantzuteko ezinbestekoa da komunikazioaren

esparruan berrikuntzan trebatzea, komunikazioak egiteko oso garrantzitsua du-eta egungo testuinguruan. Goi mailako hezkuntzak duen sormen premiari erantzuna emateko, Mondragon Unibertsitateko Humanitate eta Hezkuntza Zientzien fakultateak design thinking metodologian oinarritutako modulu bat sortu du. Bertan, eta ikus-entzunezkoak zentzu zabalenean irudikatuz, ikasleek komunikazioaren esparruan proposamen berritzaile bat aurkeztu behar dute, egingarria dena ezarri nahi den testuinguruan. Era berean, design thinking metodologiaz baliatuz garatuko den proiektu komunikatibo berritzailea egin bitartean, uste da metodologia honek ikasleei lagungarria izan dakiekela aurrerago azalduko den sormen eraginkortasun auto-pertzepzio maila areagotzeko.

2. Arloko egoera eta ikerketaren helburuak

Literaturak erakusten duenez, laurogeita hamarreko hamarkadaz geroztik sormenaren ikerkuntzan ikuspegi aldaketa agerikoa da: sormena norbanako gutxi batzuegan soilik berezkoa zen dohainaren ideia gauditu da eta, ordea, ikasle guztiek landu dezaketela iritzi da komunitate zientifikoan (Craft, 2005). Ikasleek sormena landuko badute, irakasleek suspertu behar dute horretara bideratutako curriculum eta hezkuntza praktikak baliatuz (Watts, 2016). Izan ere, praktika berritzaile hauen helburua da ikasleak prestatzea “sormen paradigma berrirako” (Álvarez-Nobell eta Vadillo-Bengoa, 2013:264), baina horretarako, ezinbestekotzat jotzen da ikasleei aukera ematea euren sormen gaitasuna erakutsi, landu eta jabetza har dezaten (Watts eta Blessinger, 2016). Helburu hori betetzeko eredu desberdinak badaude ere (Foster, 2016), orokorrean oinarri bera partekatzen dute guztiek: ikasleek aukera izan behar dute ikasgelatik haratago doazen hezkuntza praktiken bitartez esperientzia, galdera, metodo, material eta leku desberdinen artean loturak egin eta elkarrekintza aktiboa sortzeko (Kochhar-Lindgren, 2016). Ondorioztatu daiteke, hortaz, ikaskuntza sortzailea izango dela baldin eta ikasleei eskatzen bazaie arazo konplexuei irtenbide bat bilatu dezaten, ohikoak ez diren bideak erabiliz edota “kutxatik kanpo” pentsatuz, jakintza berria sortzeko (Csikszentmihalyi, 2006:19; Foster, 2016:154; Stefani, 2016:198).

Sormena hamarkada luzeetan aztertu da Rhodesek (1961) zehaztutako lau dimentsioen arabera (prozesua, produktua, pertsona eta testuingurua). Ikuspegia zehazki pertsonarengan jartzen duten lanen artean, “sormen gaitasunaren eraginkortasun auto-pertzepzioa” (ingelesez creative self-efficacy) ikerketa objektu esanguratsu bihurtu da azken urteetan. Definizioz, sormen eraginkortasun auto-pertzepzioak erreferentzia egiten dio norbanakoak duen pertzepzioari bere gaitasunaz emaitza sortzaile bat gauzatzeko testuinguru jakin batean (Brockhus, Van der Kolk, Koeman, eta Badke-Schaub, 2014:438; Tierney eta Farmer, 2002:1138). “Jarrera sortzailearen” oinarrian dago sormen eraginkortasun auto-pertzepzioa, eta uste da konstruktua honek sormena bera hobeto ulertzen lagun dezakeela (Karwowski eta Kaufman, 2017:xviii).

Zenbait unibertsitate dagoeneko hasi da euren ikasleen sormen eraginkortasun auto-pertzepzioa lantzeko formularik eraginkorrenaren bila, eta design thinking metodologian aukera interesgarri bat aurkitu dute (Plattner, 2010; Zuberogoitia, Arana eta Bidegain, 2014). Metodologia hau Stanforderko Unibertsitateko d.school diseinu eskolan sortu eta jarri zen praktikan lehenengo aldiz (Steinbeck, 2011). Design Thinkinga ez da “gaitasun multzo” soil bat, pentsatzeko modu erabat desberdina baizik non ikasleek diseinatzaileren modura “kutxatik kanpo” pentsatu behar duten (Razzouk eta Shute, 2012:343). Modu honetara uste da ikasleak prestatuago egongo direla ikasketetan, euren egunerokotasunean edota bizitzan suertatzen zaizkien arazo konplexuei irtenbide berritzaileak bilatzeko (Melles, 2010; Razzouk & Shute, 2012). Horretarako, pentsamendu konbergente eta pentsamendu dibergentearen arteko konbinazioa baliatu behar da, eta Stanforderko d.school diseinu eskolak bost fasez osatutako design thinking prozesua proposatzen du: enpatia fasea, definizio fasea, ideien fasea, prototipazio fasea eta frogatze fasea (Plattner, 2010). Bere hastapenetan ingeniaritza mekanikoaren alorrera mugatzen bazen ere, egun design thinkinga beste edozein eremutan aplikagarria dela uste da bere diziplinarteko izaeragatik (Lindberg, Noweski eta Meinel, 2010). Honen erakusle

da metodologia honen erabilerak jasandako hazkundera azken urteetan munduko unibertsitate eta beste hezkuntza erakundeetan (Withell eta Haigh, 2013).

Design thinkingak ikasleen sormen eraginkortasun auto-pertzepzioan nola eragiten duen aztertu da, besteak beste Stanforderko unibertsitatean. Esate baterako, d.school diseinu eskolako ikasleei egindako elkarrizketek erakutsi dute ikasleek design thinkinga lagungarri ikusten dutela euren sormen eraginkortasun auto-pertzepzioaren baliokide deritzoten “sormen konfiantza” eraikitzeke (Rauth et al., 2010; Jobst et al., 2012; Klooker et al., 2019). Aitzitik, Alemaniako University of Kassel-en egindako beste esperientzia batek erakusten duenez, ezin izan da frogatu design thinkingean oinarritutako lau hilabeteko modulu batek ikasleen sormen eraginkortasun auto-pertzepzio maila areagotzen laguntzen duenik (Ohly, Plückthun eta Kissel, 2017). Ikasleei neurketak egin zitzaizkien design thinkingean formazioa jaso baino lehen (pretest) eta modulua amaitu ondoren (posttest) Tierney eta Farmerren (2002) Creative Self-Efficacy Scale-a erabilita, eta pretest eta posttest neurketen arteko emaitzek erakutsitakoaren arabera ez zen hobekuntza esanguratsurik gertatu.

Design Thinkinga eta sormen eraginkortasun auto-pertzepzioa lotzen dituzten unibertsitate esperientziak oso urriak dira oraindik. Hori dela eta, ikerlan honek bi helburu nagusi ditu: alde batetik, ikus-entzunezko eduki edo formatu berritzaile bat sortzea helburu duen 15 asteko modulua deskribatzea; eta bestetik, azaltzea nola neurtu den design thinkingean oinarritutako modulu honek eraginik izan duen Mondragon Unibertsitateko ikus-entzunezko komunikazioko laugarren mailako ikasleen sormen eraginkortasun auto-pertzepzio mailan.

3. Ikerketaren muina

Artikuluaren atal honen lehendabiziko puntuan deskribatuko da Mondragon Unibertsitatean, Humanitate eta Hezkuntza Zientzien fakultateko ikus-entzunezko komunikazioko graduan diseinatu eta lantzen den “Eduki eta Formatu Berriak” modulua. Ondoren, azalduko da egun egiten ari den lana neurtzeko modulu hau jasotzen duten laugarren mailako ikasleen sormen eraginkortasun auto-pertzepzioan eraginik duen esperientzia honek.

3.1. Eduki eta formatu berrien moduluaren deskribapena

Modulu honek 23 ECTS ditu (575 ordu) 15 astetan banatuta. Orduen %40 (230 ordu) presentzialak dira eta %60 (345 ordu) ez-presentzialak. Ordu presentzialetan hitzaldiak, lan dinamikak eta tutoretzak antolatzen dira; era honetara, ikaslea beti dago aditu edo koordinatzaileekin harremanetan. Denbora epe horretan laugarren mailako ikasleek ikus-entzunezko eduki edo formatu berritzaile bat sortu behar dute, eta helburu hori lortzeko bertan uztartzen dira hainbat jakintza-eremutako saioak, ondorengo gaitan trebatzeko:

- **Gizarte aldaketak eta etorkizuneko debateak:** Ikasleek hiruzpalau astetan zehar gizarte aldaketaren inguruan ikerketa egin behar dute, etorkizuneko erronkak identifikatzeko. Sarrera orokor baten ostean, ikasle-talde bakoitza bere motibazioetatik abiatuta gizartean identifikatutako behar baten inguruan sakontzen hasiko da tutoretza bitartez.
- **Ekintzailatza soziala (kooperatiboa):** Ikus-entzunezko enpresak zuzentzeko eta kudeatzeko erabiltzen diren prozesuak, baliabideak eta teknikak ezagutu behar dituzte ikasleek, beren industria egituraren baitako azterketa eginez. Horretarako, produktu edo zerbitzu jakin bat egin eta hedatzeko helburua duen ikus-entzunezko enpresa baten sorrera simulatu behar dute.
- **Ikus-entzunezkoen produkzioa:** Ikus-entzunezko formatu berrien produkzioa planifikatzeko, produkzio faseetan beharrezkoak diren giza baliabideak koordinatzen ikasten dute, beharrezko baliabide teknikoak aintzat hartuta. Besteak beste, ikasleek landutakoen artean daude dossier bat nola sortu, *teaser* bat nola ekoitzi edota nola eraiki *pitching* erako hitzaldi bat.

- **Berrikuntza eta Design Thinking metodologia:** Design thinkingean formazioa jasotzen dute metodologia horretan adituak diren dinamizatzaile adituen eskutik. Metodologiari sarrera bat egin ostean, ikerketa fasea hasiko dute ikasle-taldeen erronkari aurre egiteko beharrezko informazioa biltzeko; zazpigarren asterako erronka identifikatuta dutenean, ideazio fasearekin hasiko dira eta potentziala duten ideiak prototipazio fasera eramango dira, amaieran berauek frogatzeko.
- **Publizitatea eta marketina:** Modularen amaiera aldera, ikasle-taldeen sortutako ikus-entzunezko eduki edo formatu berria ezagutzera emateko plan bat diseinatu behar dute. Horretarako, ikus-entzunezkoen sozializazioan adituak diren hizlarien eskutik formazioa jasotzen dute proiektzioaren promozioa eta zabalkundea egiteko eredu desberdinei buruz.

3.2. Ikus-entzunezko komunikazioko ikasleen sormen eraginkortasun auto-pertzepzioa neurtzen

Ikerketa lan honen interesa datza aztertzean design thinking metodologian oinarrituta dagoen 15 asteko esperientzia honek Mondragon Unibertsitateko ikus-entzunezko komunikazioko laugarren mailan dauden ikasleei laguntzen dien euren sormen eraginkortasun auto-pertzepzio maila areagotzen. Horretarako, Abbotten (2010) Creative Self-Efficacy Inventory neurgailuaren gaztelaniazko bertsioa egokitu eta balioztatu behar izan da. Pretest / posttest neurketak gauzatu dira ikasle parte-hartzaileen artean (n=43) modulua hasi baino lehen (t1) eta modulua bukatzerakoan (t2).

Horrez gain, neurketak egin zaizkie ere design thinking metodologian oinarritutako modulu hau jaso ez duten bi ikasle talderi: alde batetik, Mondragon Unibertsitateko ikus-entzunezko komunikazioa ikasten duten hirugarren mailako ikasleei (n=37), eta bestetik, Euskal Herriko Unibertsitateko ikus-entzunezko komunikazioko laugarren mailako ikasleei (n=32). Bi ikasle-talde hauek kontrol-talde funtzioa betetzen dute, eta hauen emaitzak alderatuko dira modulua jaso duten ikasleekin.

Egun, jasotako datuen ustiaketa gauzatzen ari da SPSS Statistics analisi estatistikoak egiteko softwarearekin, eta hilabete gutxi barru ikerketaren emaitzak gizarteratzeko prest egongo direla espero da.

4. Atariko emaitzak eta hurrengo pausuak

Artikulu hau idatzi denean ikerketa oraindik amaitu gabe dagoen neurrian, ezinezkoa da emaitzen gaineko ondorio sendorik aurkeztea. Kasurik onenean, ikus-entzunezko komunikazioko laugarren mailako ikasleek euren sormen eraginkortasun auto-pertzepzioa areagotuko dute ikus-entzunezko eduki edo formatu berritzaile baten garapenean lan egiten duten bitartean. Aitzitik, Alemaniako University of Kassel-eko esperientziak erakutsi bezala ikasleek ez balute euren sormen eraginkortasun auto-pertzepzio mailetan hobekuntzarik erakutsiko, kausa posibleen artean taldearen eraginean sakondu beharko litzateke (Ohly, Plückthun eta Kissel, 2017). Izan ere, design thinkingaren printzipioetako bat taldean lan egitea bada ere, ikasleen sormen eraginkortasun auto-pertzepzioa maila indibidualean neurtzen ari da ikerlan honetan. Horregatik, aztertu beharko litzateke taldeak zein modutan eragin dezakeen norbanakoaren sormen eraginkortasun auto-pertzepzioan, esate baterako, inhibitzaile gisa.

Dena den, uste da “Eduki eta Formatu Berriak” izeneko moduluak ikasleak “sormen paradigma” berrirako (Álvarez-Nobell eta Vadillo-Bengoa, 2013:264) prestatzeko lagungarria dela. Izan ere, esperientzia honek ikasleei aukera ematen die 15 astetan zehar euren sormen gaitasuna erakutsi, landu eta jabetza har dezaten (Watts eta Blessinger, 2016), ikasleek ikus-entzunezko eduki edo formatu berritzaile bat sortzea den bezalako erronka konplexu bati erantzuna eman behar dietelako ohikoak ez diren bideak erabiliz edota “kutzatik kanpo” pentsatuz (Csikszentmihalyi, 2006:19; Foster, 2016:154; Stefani, 2016:198). Design thinkingak errazten du “ikaskuntza ingurune sortzaileagoak” sortzea (Watts eta Blessinger, 2016), ikasgelatik haratago doazen hezkuntza praktiken bitartez aukera dutelako ikasleek gelan gertatu ezin daitezkeen esperientziak bizitzeko (Kochhar-Lindgren, 2016).

Etorkizunari begira, uste da talde mailako sormen eraginkortasun pertzepzioaren alorrean sakontze lana egitea beharrezkoa dela, eta horretarako, talde mailako sormen eraginkortasun pertzepzioa neurtzeko tresna bat sortzea interesgarria izan zitekeela iritzia da. Honek, design thinkingaren antzera talde lana oinarri duten metodologiaren eta sormenaren eraginkortasun pertzepzioaren arteko harremana modu integralagoan ulertzeko informazio osagarria eskainiko luke.

5. Erreferentziak

- Abbott, D. H. (2010). Constructing a creative self-efficacy inventory: A mixed methods inquiry. Open Access Theses and Dissertations from the College of Education and Human Sciences, 68.
- Álvarez-Nobell, A., & Vadillo-Bengoa, N. (2013). Innovación en la enseñanza de posgrado en comunicación: el aprendizaje-servicio como estrategia pedagógica/Innovation in postgraduate education in communication: service learning as a pedagogical strategy. *Historia y comunicación social*, 18, 263.
- Brockhus, S., Van der Kolk, T., Koeman, B., & Badke-Schaub, P. (2014). The influence of creative self-efficacy on creative performance. Paper presented at the DS 77: Proceedings of the DESIGN 2014 13th International Design Conference.
- Craft, A. (2005). Creativity in schools: Tensions and dilemmas, Psychology Press.
- Csikszentmihalyi, M. (2006). "Foreword: developing creativity." In *Developing creativity in higher education: An imaginative curriculum*: xviii-xx.
- Ferrari, A., Cachia, R., & Punie, Y. (2009). Innovation and creativity in education and training in the EU member states: Fostering creative learning and supporting innovative teaching. JRC Technical Note, 52374, 64.
- Florida, R. (2014). The rise of the creative class--revisited: Revised and expanded. Basic Books (AZ).
- Foster, G. R. (2016). "The dynamics of creative learning." In *Creative Learning in Higher Education: International Perspectives and Approaches*: 139.
- Jobst, B., Köppen, E., Lindberg, T., Moritz, J., Rhinow, H., & Meinel, C. (2012). The Faith-Factor in Design Thinking: Creative Confidence Through Education at the Design Thinking Schools Potsdam and Stanford?. In *Design thinking research* (pp. 35-46). Springer, Berlin, Heidelberg.
- Karwowski, M., & Kaufman, J. C. (2017). The Nuances and Complexities of Who We Are When We Create: An Introduction to Creativity and the Self. In *The creative self: Effect of beliefs, self-efficacy, mindset, and identity* (pp. xvii-xxiii). Elsevier Academic Press San Diego, CA.
- Klooker, M., Schwemmler, M., Nicolai, C., & Weinberg, U. (2019). Making Use of Innovation Spaces: Towards a Framework of Strategizing Spatial Interventions. In *Design Thinking Research* (pp. 75-96). Springer, Cham.
- Kochhar-Lindgren, G. (2016). Configuring Interdisciplinarity. In *Creative Learning in Higher Education: International Perspectives and Approaches*, 53-65.
- Lindberg, T., Noweski, C., & Meinel, C. (2010). Evolving discourses on design thinking: how design cognition inspires meta-disciplinary creative collaboration. *Technoetic Arts: A Journal of Speculative Research*, 8(1).
- Lucas, B. (2016) A Five-Dimensional Model of Creativity and its Assessment in Schools, *Applied Measurement in Education*, 29:4, 278-290, DOI: 10.1080/08957347.2016.1209206
- Melles, G. (2010). Curriculum design thinking: A new name for old ways of thinking and practice. Proceedings of the DTRS8 Conference, UTS Sydney, 299–308.

- Ohly, S., Plückthun, L., & Kissel, D. (2016, 12). Developing Students' Creative Self-Efficacy Based on Design-Thinking: Evaluation of an Elective University Course. *Psychology Learning & Teaching*, 16(1), 125-132. doi:10.1177/1475725716681714
- Plattner, H. (2010). Bootcamp Bootleg. Dschool.
- Puente-Díaz, R., & Cavazos-Arroyo, J. (2017). The influence of creative mindsets on achievement goals, enjoyment, creative self-efficacy and performance among business students. *Thinking Skills and Creativity*, 24, 1-11.
- Rauth, I., Köppen, E., Jobst, B., & Meinel, C. (2010). Design thinking: an educational model towards creative confidence. In DS 66-2: Proceedings of the 1st international conference on design creativity (ICDC 2010).
- Razzouk, R., & Shute, V. (2012). What is design thinking and why is it important? *Review of Educational Research*, 82(3), 330-348.
- Rhodes, M. (1961). An analysis of creativity. *The Phi Delta Kappan*, 42(7), 305-310.
- Stefani, L. (2016). "Realizing the potential for creativity in teaching and learning." In *Creative Learning in Higher Education: International Perspectives and Approaches*: 196.
- Steinbeck, R. (2011): «Building Creative Competence in Globally Distributed Courses through Design Thinking». *Comunicar*, 37, 27-35.
- Sternberg, R. J., & Lubart, T. I. (1999). The concept of creativity: Prospects and paradigms. *Handbook of creativity*, 1, 3-15.
- Tierney, P., & Farmer, S. M. (2002, 12). Creative Self-Efficacy: Its Potential Antecedents And Relationship To Creative Performance. *Academy of Management Journal*, 45(6), 1137-1148. doi:10.2307/3069429
- Watts, L. S. (2016). "Toward mindful assessment in higher education." In *Creative Learning in Higher Education: International Perspectives and Approaches*: 98.
- Watts, L. S. and P. Blessinger (2016). "The future of creative learning." In *Creative Learning in Higher Education: International Perspectives and Approaches*: 213.
- Withell, A. J., & Haigh, N. (2013). Developing design thinking expertise in higher education.
- Zuberogitia, A., Arana, G., & Bidegain, E. (2014). Sormena, berrikuntza eta Komunikazio ikasketak: Design Thinking eta Creation Nets metodologiak aukerak aztertzen. *Tantak*, 25(1)

6. Eskerrak eta oharrak

Ikerketa lan hau doktorego tesi baten baitan garaturiko lana da eta Eusko Jaurlaritzak finantziatu du doktorego aurreko ikerlarien prestakuntzarako diru-laguntza baten bitartez.

Euskarazko komunikabideen aukerak sare sozialetan: *LIKEly*

Mimenza Castillo, Libe
NOR Ikerketa Taldea, UPV/EHU
libe.mimenza@ehu.eus

Laburpena

Euskara hutsean aritzen diren komunikabideen komunikazio-produktuak ehunka dira. Egun, komunikazio bitartekoak eta aukerak inoiz baino gehiago diren aro honetan, euskarazko ekoizpenen kontsumitzaile potentzialak ere inoiz baino gehiago gara. Errealitate hori arakatzeko, Hekimen euskal hedabideen elkartearen biltzen diren hedabideak ditu aztergai lan honek; hain zuzen, sare sozialen bidez egiten duten zabalpena, eta horien bidez lor ditzaketen audientziak ikergai. Informazioaren kontsumo ohituretatik abiatuta behatuko da fenomenoaren nolakotasuna, hurrengo ikerketa batean sareetarako bide-orri bat proposatzeko asmoz. Xede argiko lan-lerroa: erraldioen artean nor izateko algoritmo propioa sortzen saiatzea.

Hitz gakoak: komunikabideak, euskara, sare sozialak, Facebook, Twitter, Instagram

Abstract

There are hundreds of communicative products in Basque. Nowadays, the tools and communicative options available are more than ever; as well as the potential consumers of products in Basque. This work aims to analyze this reality through the media that are grouped in Hekimen, an association of the media in Basque. The research object will focus on social networks and audiences that can be obtained through the use of these tools. The final objective of this research is to observe the phenomenon, in order to propose a roadmap for future works. Work with a very clear purpose: to try to create an own algorithm that gives us a unique and meaningful voice among the giants.

Keywords: media, basque, social networks, Facebook, Twitter, Instagram

1. Sarrera

Euskarazko komunikabideak inoiz baino gehiago dira gaur, ez dago zalantzarik; baina zenbat dira? Eta zer egiten dute? Galdera horien erantzuna biltzen da Euskal Hedabideen Behategiaren datutegian¹ 2016az geroztik. Bertan bateratu dira azken hamarkadetan bildutako euskarazko komunikazioaren inguruko dozenaka aldagai —«Euskara hutsezko hedabideen kartografia» artikuluan irakur daitezke xehetasunak (Mimenza, 2017a)—, eta horien eguneraketak zein bestelako adierazleen integrazioak erakutsiko du aurrerantzean sektorearen egoera. Datuak behar dira euskal hedabideen banaketa, ekoizpena, enpresen osaketa edota audientzia ezagutzeko; eta, datu horiek diotena aztertu ondoren, erabakiak hartzeko. Gainera, ingurune digitalaren garapenak inoiz baino datu gehiago jarri ditu komunikazio-enpresen esku, hortaz, esaterako hartzailea ezagutzea lehen baino askoz errazagoa da. Datua da, horrenbestez, gaur-egungo urregoria.

Datuak bateratzeko egindako lehen urrats horren ondoren, garai berrietarako datu-iturri berriak behar dira euskarazko komunikazio-produktuen oraina aztertu eta etorkizuna irudikatzeko. Bi gertaera garrantzitsu dituzte gure komunikabideek aurrean: alde batetik, euskararen hazkundeak izan duen bilakaera —azken 25 urteetan 223.000 hitzun irabazi dira euskararen eremu osoa kontuan hartzen duen VI. Inkesta Soziolinguistikokoaren arabera (2016: 6); eta, era berean, Soziolinguistika Klusterrak egindako hizkuntzen erabilaren VII. Kale-neurketak (2017: 5) Euskal Herriko kaleetako euskararen batez besteko erabilera % 12,6an kokatu zuen—. Alegia, balizko erabiltzaile potentzialak gero eta gehiago diren arren, eguneroko euskal hitzunak eta, horrenbestez, euskaraz bizi diren herritarrak, ez dira erritmo berean hazten

¹ Euskal hedabideen datutegia: <http://datutegia.behategia.eus/>

ari. Bestetik, informazioa zein entretenimendua gune zehatz batetik nonahira pasa da: mugikor bati itsatsita pasatzen dugu eguna eta bertan daramatzagu gure kontaktu-agenda, lan-zerrenda, adiskideen elkarrizketak, balizko bezeroen profilak, memoriaren zati bat, inpultsiboki irekitzen ditugun dozena erdi bat *app*, eta, tartean, sare sozialak, eta oroz gain informazioa. Kazetaritza habitat horren giro-soinu bihurtu da, egunaren 24 ordutan inguratzen gaituen giro-musika.

Gertaera horiek euskarazko komunikabideen testuinguruko bi zutabe dira, eta bietan dagokie euskal hedabideei kapituletan ardaztea: «Espazioa irabazi du euskarak, eta aurrejauzi bat egiteko aukera objektiborik badago. Komunikabideak izan daitezke euskaraz sozializatu ez direnzentzat ate bat euskal mundura sartzeko» (Goikoetxea, 2016: 77), eta, noski, euskaraz sozializatzen garenontzat munduaren berri geure hizkuntzan jasotzeko, munduaren plano geuretik marrazteko. Badute komunikabideek, beraz, bai leiala den hartzaile multzoa, bai irabazi gabeko publiko potentzial zabala. Gainera, etengabeko konexio aro honetan, orain arte ezagututako ekoizpen zein kontsumo moduen iraulketa eta erabateko eraldaketa da araua; hortaz, komunikazio garaikidera moldatu baino, komunikazio garaikidea egiteko mandatua da araua. Aukera. Biziraupenak ez du bestelakorako zirrikiturik.

Marko zabal horren baitan, ezinbestekoa da ingurune digitala ikergai hartzea, are, erdigunean jartzea. Euskarazko komunikabideen inguruko ikerketak badu horren beharra: adierazle digitalen inguruko artikulua, preseski, hiru baino ez dira Euskal Hedabideen 2015, 2016 eta 2017ko Urtekarietan, esaterako (Diaz, Landabidea eta Salces, 2015; Azpillaga eta Lizarralde, 2017; Mimenza, 2017b). Ikerketa espezifikoak behar ditu sektoreak, eta horien artean, sare sozialak aztergai bihurtzea: zenbatekoa da sare sozialen erabilera Euskal Herrian? Komunikabideek nola jokatu behar dute beste batzuen eskuetan dauden tresna horietan? Zer egin behar dute euskarazko hedabideek Facebook, Twitter edo Instagram sareetan? Galdera horien erantzunak bilatzeko abiapuntua zehazteko asmoz landu da artikulua honen muina.

2. Arloko egoera eta ikerketaren helburuak

Euskarazko komunikabideen sare sozialetako jarduna ikergai berria da. Sare sozialak denbora-pasarako bazterreko plaza baino afera askoz garrantzitsuagoa dira: «Kazetaritza digitalen esparruko benetako iraultza ez da Interneten agerpenarekin gertatu, sare sozialenekin baizik» (Pérez-Soler, 2017: 16). Horrela bada, informazio ohituretan gertatu den aldaketaren eskutik, kazetaritza-enpresek informazioaren zabalpenerako plataforma bezala hartu dituzte sare sozialak. XXI. mendearen lehen hamarkadaren amaiera aldera hasi ziren komunikabideak sare sozialak baliatzen, hala informazio-iturri gisa, nola hedapenerako kanal propio gisa; baina denbora gehiago behar izan zuten tresnaren erabilera profesionalera jauzia emateko: modu inprobisatuan, hausnarketa gutxiarekin eta estrategiarik gabe abiatu ziren ia denak. Herritarren erabilera masiboak eragin zuen praktika berrien eskuratzea, eta jada atzera bueltarik gabeko eszenategia da gaurkoa.

Horregatik, behar-beharrezkoak izango dira Euskal Herriko sare sozialen erabileraren inguruko datuak: nork, zer, zenbat, zelan eta zergatik (modu bateratuan eta sistematikoan oraindik biltzeke dauden adierazleak). Baita gurean sare sozial erabilienak diren horien —Facebook, Twitter eta Instagram— komunikabideetako ekinbideen azterketak ere: komunikazio enpresen jardunetik hasi eta herritarren hartze-uneraino. Arakatzeko lan horietarako bide kuantitatibo eta kualitatiboak zehaztu beharko dira.

«Hekimen elkarteko komunikabideen sare sozialetako estrategien azterketa: zabalpen digital (berri) baterako proposamena» izenburupean jendarteratu asmo den doktore tesian aurkeztuko da unibertso horren azterketa bibliografikoa zein planteamendu osoa, baina azterlan hori osatzeko emandako lehen urratsa da honakoa, hain zuzen, doktorego-laneko lehenbiziko iker-galderari erantzuteko egindako landa-lana:

- IG1: Euskarazko komunikabideek ba al daukate sare sozialetako estrategiarik? Beraien ekinbide digitalak estrategia zehatz baten emaitza dira edo eguneroko ekite hutsaren ondorio?

Helburua da Hekimen elkarteko hedabideek sare sozialetako estrategiarik ote duten edo ez aztertzea. Hartara, balizko estrategia hori existitzen ez den kasuetan hedabideekin batera beraien ekinbide digitalaren inguruko hausnarketa egitea; eta, egon balego, estrategia horren nondik norakoak aletzea: zer kasutan existitzen den estrategia hori, zer oinarri dituen, nola garatzen duten, zer dela eta eguneratzen den, etab. Horri erantzuteko, lehenik eta behin, sare sozialetan dituzten kontuen datu-basea osatu da, eta horixe da jarraian aurkeztuko dena: Hekimen elkarteko komunikabideen sare sozialetako datu-baseak erakusten duen errealitatearen lehen hurbilketa.

3. Euskarazko komunikabideak sare sozialetan: Facebook, Twitter eta Instagram

Euskal hedabideen elkartean biltzen dira euskarazko komunikabide ia gehienak, hirutik bi hain zuzen. 2012an jendarteratutako elkartean, Hekimenen, biltzen diren 48 komunikabideek osatzen dute ikergai honen lagina. Horieta askok komunikazio-produktu bat baino gehiago argitaratzen du, beraz, ez da euskarriaren arabera banaketarik egingo —azpimarratu nahi da, halaber, komunikabidearen jatorria edozein dela ere, egun azterketaren erroak digitala behar duela izan nahitaez; XXI. mendeko ikerketak papera-irratia-telebista-Internet sailkapena gaindituko duen planteamendu bat eskatzen duelako—. Dena den, lagina osatzen duten komunikabideak tipologikoki ezberdinak direla ezin da ukatu, hortaz, motaren arabera ikuspegia hautatu da azterketarako: Hekimeneko bost hedabide orokorrak dira (% 10), 12 tematikoak (% 25) eta 31 tokikoak (% 65). Hona azterketa honetan kontuan hartuko diren komunikabideak:

1. taula. Hekimen elkarteko komunikabideak motaren arabera.

	KOMUNIKABIDEAK
OROKORRAK	<i>Argia, Berria, Hamaika TB, Sustatu eta ZuZeu.</i>
TEMATIKOAK	<i>Aizu, Badok, Bertsolari, Dantzan, Elhuyar aldizkaria, Gaztezulo, Hik Hasi, Irrien Lagunak, Jakin, Uztaro, Zientzia.eus eta Zinea.eus.</i>
TOKIKOAK	<i>Aiaraldea, Aikor, Aiuurri, Alea, Anboto, Ataria, Baleike, Barren, Busturialdeko Hitza, Erran, Eta kitto!, Euskal Irratiak, Euskalerrria Irratia, Goiena, Goierriko Hitza, Guaixe, Hiruka, Irutxuloko Hitza, Karkara, Lea-Artibaiko Hitza, Maxixatzen, Noaia, Oarso-Bidasoko Hitza, Otamotz, Plaentzia.eus, Txintxarri, Uriola, Urola-Kostako Hitza, Urumeako Kronika, Uztarria eta Zarauzko Hitza.</i>

Horixe da azterketarako lagina. Halaber, bi informazio-iturri erabili dira Facebook, Twitter eta Instagram sareetako datu-basea osatzeko: Hekimen Analytics tresna² eta fitxa bidezko informazio bilketa³.

Facebook, Twitter eta Instagram sare sozialak aukeratu dira azterketarako horiek direlako Euskal Herrian gehien erabiltzen direnak: Hego Euskal Herriko hiriburuetan, batez beste, populazioaren % 60 aurki genezake Facebooken, % 37 Instagramen eta % 7 Twitterren (The Social Media Family, 2019). Euskal Herri osoko datu zehatzik ez dagoen arren⁴, nazioartean bezala hemen ere, Facebook da sare sozial erabiliena, Instagram asko eta indartsu ari da hazten eta Twitterrek lanak ditu bere komunitatea mantentzen.

3.1. Facebook

Hekimen elkarteko komunikabideek Facebooken egiten dutena behatzeko, 2017ko neguan, Hekimen Analytics tresnan txertatu zen sare sozialetan erraldioena dena. Ordutik hona komunikabide guztiek gehitu dituzte beraien Facebook orriak, eta haxe da egoera: 48 komunikabidetik, lauk ez ezik,

- 2 Hekimen elkarrekin 2015. urtean martxan jarritako tresna, webguneen metrikak era bateratuan jasotzeko. Web-audientzia datuei, azken bizpahiru urtetan, Twitter eta Facebooketako datuak erantsi zaizkie Hekimen eta Behategiaren ekimenez.
- 3 Fitxa bidez bildu zituen egileak Instagram sare sozialeko datuak 2019ko otsailaren 24an. Honako aldagaien informazioa jaso zen: kontua bai/ez, post kopurua, jarraitzaile kopurua, jarraituen kopurua.
- 4 Espainiako eta Frantziako txostenetan arakatzeko aritu beharrean —gainera, sarritan horiek alderagarriak ez direnean—, geure datu propioak sistematikoki batzeko azpiegitura sortzea ezinbestekoa zaigu.

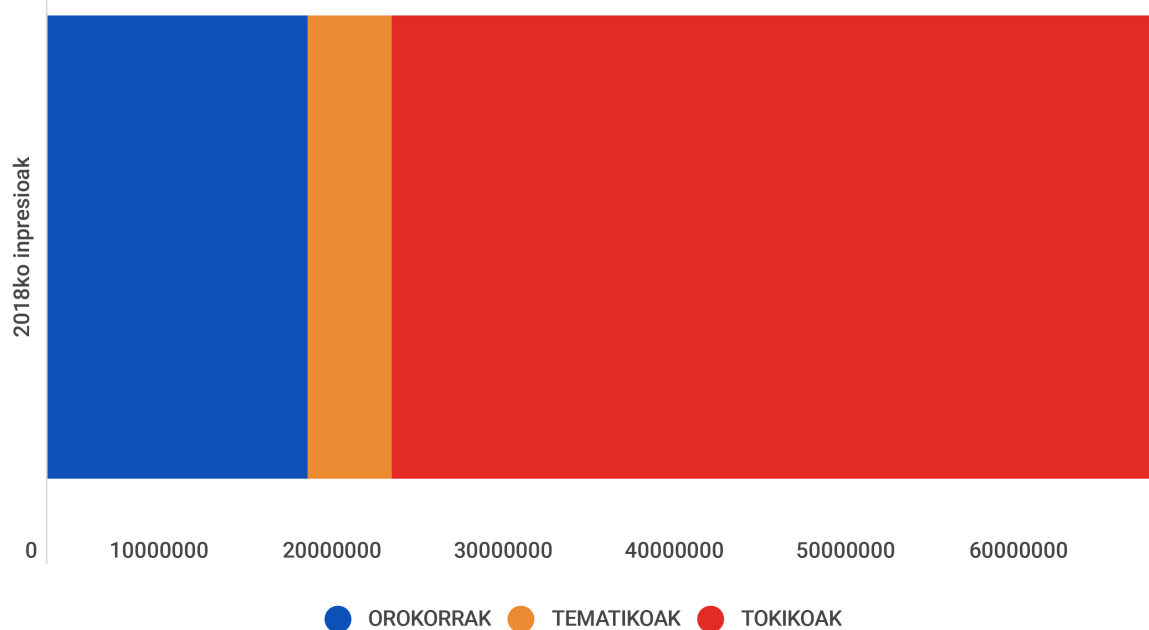
beste guztiek daukate konturen bat edo gehiago, hots, euskarazko hedabideen % 92k Facebook orria darabil.

Tresnaren bidez azken urteetako hazkundea azter daiteke. 2018an, esaterako, orrialde guztien zale kopurua⁵ 180.000tik 191.000ra igo da, beraz, % 6ko hazkundeak zera dio: pasa den urtean Facebook sareak hainbat eskandalo izan arren, tartean erabiltzaileen datuen erabilera makurra, eta ondorioz sinesgarritasuna kolokan jartzea, hala ere, eutsi egin dio enbatari.

Euskarazko komunikabideen Facebookeko bost komunitate handienak hauek dira: *Berria* (28.737 jarraitzaile), *Argia* (23.701), *Hamaika TB* (15.274), *Oarso-Bidasoko Hitza* (12.056) eta *Hik Hasi* (9.256). 2017ko datuekin alderatuz gero, hazkundea ukazina da: *Berria*-k % 9an handitu du bere jarraitzaile kopurua, *Argia*-k % 15,5ean eta *Hamaika TB*-k % 27an. Aparteko aipamena merezi dute beste biek. *Oarso-Bidasoko Hitza*-ren hazkunde-tasa % 385ekoa izan da, hona azalpena: tokiko komunikabidea den heinean, herri bakoitzarentzako Facebook orri bat sortzeko estrategia aplikatu du azken urtean (zazpi orrialde ditu orain), eta gertuagoko informazioa emateaz bat bere markarekiko atxikimendua izugarri haztea lortu du. Antzerakoa da *Hik Hasi* komunikabide tematikoaren kasua ere, ia bikoiztu egin du zale kopurua (% 94ko hazkundearekin), hain zuzen, bi orrialdetan eskaintzen dituelako gaur egun bere edukiak.

Dena den, komunitateak herritarrengana iristeko sortzen dira, erabiltzaileek ikusi-irakurri-entzun-klikatu-iruzkindu-datsegit egiteko. Horretarako, iristea da lehenengo urratsa, argitaratzen den hori norbaitek nonbait ikustea, horixe «inpresioa»; bada, 2018an, orotara, 64.936.000 inpresio pilatu zituzten euskarazko komunikabideek sortutako edukiek:

1. irudia. Facebookeko 2018ko inpresio kopurua komunikabide motaren arabera.

Iturria: Hekimen Analytics.

Inpresio horien % 69 lortu zituzten tokiko komunikabideek, % 23 tematikoei eta % 8 orokorreki. Horrez gain, kontuan hartzeko beste datu bat: Hekimeneko hedabideek beraien webguneetan 2018an izandako saioen % 21 eskuratu zituzten Facebook bidez, hamarretik bi. Halaber, Facebooken pisua ezberdina da komunikabidez komunikabide, kasu batzuetan trafikoaren erdia edo gehiago eskuratzen baita bertatik, beraz, azterketa zehatzagoa behar du auziak, baita argitalpen kopurua edota edukien-tipologiaren behaketak⁶.

⁵ Zenbaki horrek ez du kontu guztien jarraitzaile kopuruen batuketa baino adierazten —aintzat hartu pertsona bakarra izan daitekeela aldi berean hainbat konturen jarraitzailea— (ohar bera baliagarria da Twitter eta Instagram ataletan ere).

⁶ Facebookeko jardunaren azterketa xehe eta osatua Euskal Hedabideen 2018ko Urtekarian argitaratu da 2019ko udaberrian (Mimenza, 2019).

3.2. Twitter

Euskarazko komunikabideek egunero darabilte Twitter sarea, euskarazko informazioaren jariora etengabea da. Txiolarien jarduna ere nabarmena da, baita sare honek eragindako interesa ere⁷. Hekimen Analytics tresnako datuen arabera, bertan batutako 48 komunikabidetatik bakarrik ez dauka Twitter kontua; hauxe da, hortaz, inplementazioaren aldetik sare arrakastatsua.

2019ko urte hasieran, 248.407 jarraitzaile metatu zituzten euskarazko Twitter kontuek, iaz baino ia 18.000 gehiago (% 7,7 gehiago, hain zuzen). Honakoak dira jarraitzaile kopuru handieneko kontuak: *Berria* (63.810), *Argia* (36.251), *Hamaika TB* (18.338), *ZuZeu* (10.740) eta *Sustatu* (9.501). Erabat informazioari lotuta dagoen sare soziala izanda, ez da harritzekoa, hain zuzen ere, Hekimeneko bost komunikabide orokorrak izatea Twitterreko bost kontu jarraituenak.

Txio kopuruari erreparatuz gero, aldiz, 2018an 12.251.817 txio argitaratu zituzten Hekimeneko komunikabideek (2017an baino bi milioi gehiago); horietatik % 57,3 tokikoek sortutakoak izan ziren, % 34,1 orokorretakoak eta, azkenik, % 8,6 tematikoenak. Aurten, 2019ko lehen hiruhilekoan, 3.341.102 txio argitaratu dira. Zenbakien argitara, eguneroko bonbardaketa geraezina da.

Bestalde, Twitter kazetaritzari estuki lotuta ageri den sare soziala izan arren, komunikabideentzat oro har ez da trafiko-iturri oso nabarmena. Twitterretik eskuratu zituzten, zehazki, 2018ko saioen % 9 —eta datua ez da ia-ia aldatu azken bost urteetan, puntu bakarra igo da—. Halere, kasu honetan, komunikabide bakoitzaren esperientzia ezberdina izan ohi da, baita motaren arabera banaketa eginez gero ere: komunikabide orokorrek beraien bisiten % 14,7 eskuratzen dute Twitter bidez, tematikoek % 6 eta tokikoek, berriz, % 5,5. Ez da, inondik inora, trafiko erakarle nabarmengarria Twitter; baina hemen ere, ezbaierik gabe, hedabide bakoitzak bere esperientzia propioa dauka traolen jario emaritsuan.

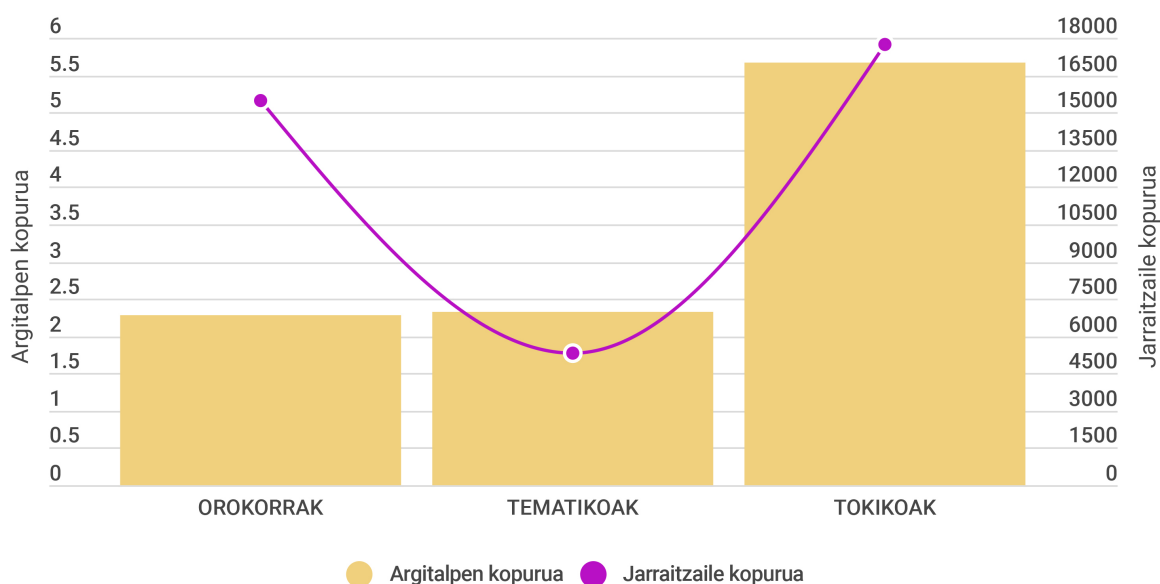
3.3. Instagram

Instagram sarean euskarazko komunikabideak zertan ari diren jakiteko lehenengo datu-bilketa egin behar izan da, orain arte ez baita aurretik horien jardunaren informaziorik bildu. Hekimen elkarteko komunikabideen % 67 ari da Instagram sarean ekinean (32 konturen datu-basea osatu da), hau da, hirutik bi dabilta azken aldian indartsuen hazi den sare honetan. Motaren arabera aldeak daude: orokorretan bostetik lauk dauka Instagram kontua (% 80), tematikoetan 12tik lauk (% 33), eta tokikoetan 31tik 24k (% 77). Beraz, Instagrameko euskarazko komunikabideen kontuetatik % 75 dira tokikoak, %12,5 tematikoak eta beste % 12,5 orokorrak. Tematikoak dira Instagramerako urratsa ematerako orduan geldoen dabiltzanak.

Kontu horiek guztiek orotara 10.288 argitalpen egin dituzte, eta 38.537 jarraitzaile metatu, hots, atsegite kopuru bildu guztira.

⁷ Horren adierazle da, besteak beste, Twitterreko euskarazko jarduna behatu eta aztertzen duen Umap tresna: <https://umap.eus/>

2. irudia. Instagrameko argitalpen eta jarraitzaile kopurua komunikabide motaren arabera.

Iturria: egileak landua, fitxa bidezko datu-bilketatik abiatuta.

Motaren arabera argitalpen kopurua behatuta, tokikoak dira argitaratzaile nagusiak (5.676 post), horiek direlako hain zuzen kontu gehien biltzen dituztenak. Tematikoeak eta orokorrek, berriz, 2.328 eta 2.284 post argitaratu dituzte hurrenez hurren. Bestela esanda, zortzi konturen artean ia 24ren artean beste argitaratu da, beraz, gutxiago izan arren kuantitatiboki, aktiboagoak dira azken horiek eguneroko jardunean. Honakoak dira, zenbaki absolututan, argitaratzaile nagusiak: *Gaztezulo* (1.780 post), *Anboto* (1.292), *Hamaika TB* (1.176), *Irutxuloko Hitza* (827) eta *Berria* (746).

Jarraitzaile kopuruari dagokionez, aztertutako kontuen ia erdiek 1.000 jarraitzaile baino gehiago dituzte eta gutxien dituenak 100 baino gehiago biltzen ditu. Hauexek dira zale gehien biltzen dituzten bost kontuak: *Argia* (6.472 jarraitzaile), *Berria* (6.163), *Gaztezulo* (2.726), *Hamaika TB* (2.703) eta *Ataria* (1.567). Hortaz, 2. irudian ere ikus daitekeen bezala, argitalpen kopurua eta jarraitzaile kopurua ez dira lotesleak.

4. Ondorioak

Euskarazko komunikabideen sare sozialetako jarduna aztertzeko abiatutako ikerlanaren lehen ondorioa argia da: Hekimen elkarteko komunikabideak badabiltza, egunero eta bizi-bizi, gaur egun gurean gehien erabiltzen diren sareetan, Facebooken, Twitterren eta Instagramen. Bigarren kolpean zera ikusi da: komunitateak eraiki dituzte, kasu batzuetan gainera, jarraitzaile kopuruak kontuan hartuta, komunitate garrantzitsuak eta sendoak dira. Hirugarren puntua ere norabide berean doa, ezinbestean: sare sozialetako jarduna, argitalpen kopuruak aintzat hartuta, erregularra eta emankorra da.

Horrenbestez, azterketa zabalago baten parte den azterlan honen lehen emaitza hasieran zehaztutako iker-galderaren baieztapena da: euskarazko komunikabideek badaukate sare sozialetako estrategiaren bat. Hala erakusten dute zenbakiak. Komunitateak hazten ari dira urtez urte, argitalpenak ere handitzen, eta sare sozial berrienetan ere kontuak ireki dituzte Hekimeneko hedabideek.

Badakigu badabiltzala, eta emaitzek adierazten dutenaren arabera, bada estrategiaren bat; baina horren nolakotasuna ebazteko ez da nahikoa datu-basearen eraketa eta unibertsoaren deskribapena, azterketa kualitatiboago baten bidez ondorioztatu beharko da eguneroko ekite hutsaren ondorio baino, estrategia zehatz baten isla dela euskarazko komunikabideen sare sozialetako jarduna.

Hasieran aipatu den bezala, modu inprobisatuan, hausnarketa gutxirekin eta estrategiarik gabe abiatu ziren komunikabideak sare sozialetan. Horrek, jada, ez du balio: estrategia bat behar da. Gero eta gehiago dira komunikazio ekosistemaren aurrean, hainbat ikuspuntutatik, estrategia aldarrikatzen dutenak eta batzuk hasi dira honezkero gidalerroak aipatzen:

«(a) Estrategia koherente bat definitzea ezinbestekoa da (horregatik da enpresen xedea hain garrantzitsua); (b) tradizioa vs apustu berrien arteko oreka (azken horietan arriskuak hartuz); (c) edukiak eta igorleen arteko harremana uztartu (Youtuben EiTB3ko programa bat ikusten ari denak jakin dezan EiTBren edukia dela); (d) audientzien ezagutza perfektua, datuetan zentratuta (datuak, datuak, datuak, datuak); eta (e) garapenari buruzko kontakizun bat edukitzea, diferentziazioa ardatz nagusia delarik» (Goia, 2019).

Norabide hori da sektoreak behar duena, komunikazio ekosistemaren aldaketak ez baitu ekinbide zaharrentzako gupidarik izango; bada, aukerak hor daude. Litekeena da estrategiak ere hor egotea, gerta daitekeen onena horixe izango baita, eta ez baldin badira, gertagarri izan daitezen egingo da aurrera azterketan: euskarazko komunikabideen aukerak sare sozialetan *LIKEly* izan daitezen.

5. Etorkizunerako planteatzen den norabidea

Ikerketarekin aurrera egiteko, ezta bilketa, ezta soluzioa ere, ezin dira soilik kuantitatiboak izan; are gutxiago deskribatzaile hutsak. Horregatik, sare bakoitzeko errealitatearen analisi sakonagoari gehitu beharko zaizkio zergatiak, elkarrizketa bidez eskuratuko diren erantzunak. Horrela osatuko da lehen iker-galderaren erantzuna; eta hurrengo pauso batean ekingo zaie bestelako iker-galderei, urratsez urrats, sare erraldoien artean nor izateko algoritmo propio bat sortzen saiatzeko bide-orri bat proposatzeko asmoz.

6. Erreferentziak

- Azpillaga, J. eta Lizarralde M. (2017): Hekimeneko webguneen trafikoaren analisia Hekimen Analytics tresna oinarri, *Euskal Hedabideen Urtekaria 2017*, 81-96.
- Behategia (2015): *Euskal Hedabideen Urtekaria 2015*. [http://www.behategia.eus/Deskargak/Urtekariak/urtekaria2015.pdf].
- Behategia (2016): *Euskal Hedabideen Urtekaria 2016*. [http://behategia.eus/wp-content/uploads/2016/02/Urtekaria-2016.pdf].
- Behategia (2017): *Euskal Hedabideen Urtekaria 2017*. [http://behategia.eus/wp-content/uploads/2017/12/urtekaria2017-WEB.pdf].
- Diaz, K.; Landabidea, X. eta Salces, G. (2015): Euskarazko komunikabideen kontsumoa eta Internet: euskal audimetrien alde kualitatiboa, *Euskal Hedabideen Urtekaria 2015*, 53-73.
- Eusko Jaurlaritza (2016): *VI. Inkesta Soziolinguistikoa. Euskararen eremu osoa*. [https://www.irekia.euskadi.eus/uploads/attachments/9954/VI_INK_SOZLG-EH_eus.pdf?1499236557].
- Goia, G. (2019): *Urgentzia*. [https://www.berria.eus/albisteak/162690/urgentzia.htm].
- Goikoetxea, G. (2016): *Euskara irabazteko bidean*, Aleka, Donostia.
- Mimenza, L. (2017a): Euskara hutsezko hedabideen kartografia, *Euskera: Euskaltzaindiaren lan eta agiriak*, 62(2), 187-214. [https://www.euskaltzaindia.eus/dok/euskera/euskera_2017_2.pdf].
- , (2017b): Euskarazko komunikabideak Facebook sare erraldoian, *Euskal Hedabideen Urtekaria 2017*, 97-120.
- , (2019): Euskarazko komunikabideak Facebook sare erraldoian 2018, *Euskal Hedabideen Urtekaria 2018*.
- Pérez-Soler, S. (2017): *Periodismo y redes sociales: claves para la gestión de contenidos digitales*, Editorial UOC, Bartzelona.

Soziolinguistika Klusterra (2017): *Hizkuntzen erabileraren kale-neurketa*, Euskal Herria, 2016 (prentsa-txostena). [http://www.soziolinguistika.eus/files/hekn2016-_eu_1.pdf].

The Social Media Family (2019): *V Estudio sobre los usuarios de Facebook, Twitter e Instagram en España*. [<https://thesocialmediafamily.com/informe-redes-sociales/>].

7. Eskerrak eta oharrak

Euskal Hedabideen Behategian (*behategia.eus*) koordinatzaile lanetan hasitakoan ekin nion ikerketa-lerro honi, 2016ko udazkenean. Egun, UPV/EHUko «Euskarazko komunikabideek krisiari emandako erantzuna» (US18/17) unibertsitatea-gizartea ikerketa proiektuaren baitan daramatzat euskarazko hedabideen behatokiko lanak. Nire esker ona euskarazko komunikabideak egunero-egunero errealitate bihurtzen dituzten horientzat guztientzat, eta, bereziki, Hekimen elkartean biltzen direnentzat. Artikulu honetan jasotakoa, zehazki, 2020an aurkeztu asmo den tesitik eratorria da.

Tortura: Espainiar trantsizio demokratikoaren muga Euskal Herrian

Guelle, Pauline

Univ Pau & Pays de l'Adour, Aix Marseille Univ, Université de Toulon, CNRS, DICE, IE2IA,
Pau, France.
pauline.guelle@gmail.com

Laburpena

Espainiar estatuak trantsizio demokratiko bat ezagutu du. Franco diktadorea hil zenetik (1975) diktadura amaitu zen. Trantsizio demokratiko bat izan zen (1975-1982), baina Euskal Herrian oinarritzko eskubideen urraketek segitu zuten; horien artean : torturaren erabilpena. Euskal autonomia erkidegoan, 4113 tortura kasu zenbatu ziren 1960tik 2014 arte. Ikerketa honetan, torturaren segitzeak sistema demokratikoaren ahuleziak erakusten ditu. Alde batetik, Espainiar estatuak trantsizio demokratiko mugatu bat ezagutu zuen ; beste alde batetik demokrazia sendorako gabeziak erakusten ditu.

Hitz gakoak: Tortura, Justizia trantsizionala, Trantsizio demokratikoa, Oinarritzko eskubideak, Euskal Herria, Espainia.

Abstract

Spain knew a democratic transition between 1975 and 1982. The dictatorship ended after the death of Spain's dictator Franco in 1975. A democratic transition began but some fundamental rights are still squeezed. In fact, in Basque country torture persisted during the transition, and after its end in 1982. The Basque autonomous community has counted 4113 cases of torture between the last years of Franco's dictatorship (1960) and nowadays (2014). On the one hand, the analysis of torture in Basque country shows the limits of Spain's democratic transition. On the other hand, we are going to demonstrate that torture shows the weakness of democracy.

Keywords: Torture, Transitional justice, Democratic transition, Fundamental rights, Basque country, Spain.

1. Sarrera eta motibazioa

Euskal Herria hiru eremu instituzional ezberdinetan banatua den lurraldea da. Espainiar estatuan, bi komunitate autonomo bereizten dira. Alde batetik Nafarroako Foru Erkidegoa ; bestalde, Euskadiko Autonomia Erkidegoa. Berriz, Frantziar estatuan gelditzen diren hiru probintziak instituzio batean biltzen dira : Euskal Hirigune Elkargoa.

Bi estatu demokratikoetan banatua izan arren, Euskal Herriak hainbat giza eskubideen urraketa ezagutu du. Espainiako Gerla zibiletik (1936) gaur egun arte; lurralde honek konfliktuan oinarritutako historia bat ezagutu du. Gerla zibila bukatu eta, frankismoaren garaian biderkatu ziren gizakiaren aurkako krimenak gertatu ziren. Frankismoaren amaiera Franco diktadorearen hiltzearekin gauzatu bazen ere, giza eskubideen urraketa ezberdinek segitu zuten bai trantsizio demokratikoaren garaian, baita ere trantsizio demokratikoaren ostean.

Tortura, giza eskubideen urraketa bat izan da. Orotara frankismo bukaeratik (1960) gaur egun arte Euskal Autonomia Erkidegoan (EAE) 4113 tortura kasu aztertu dira (Beristain et al., 2017). Ikerketa honek torturaren errealitate bat argitara eraman du; Nafarroa eta Ipar Euskal Herriko datuak kontutan hartu gabe. Lan hau, EAEko gobernuak finantzatu zuen "Bake plana"-ren baitan eta EHU/UPV-ko ikerle ezberdinek parte hartu zuten. Lehen aldiz analisia zientifiko zabala egin da. Gainera, inkestaren baieztatzeko, *Istanbulgo Protokoloa* (Nazio Batuen erakundea, 1999) berrehun pertsonari aplikatua izan zaie. Nazioarteko protokolo hau tortura kasuak baieztatzeko tresna berria da. Azterketa honek balio juridiko bat du. Horregatik, epaitegien aitzinera eraman daiteke torturaren frogara.

Inkesta horren bidez, torturaren errealitateak dimentsio zientifiko ukaezin bat hartu du. Argiki erakusten du Espainiar estatu demokratikoak (1978tik edo 1982tik aitzina gaur arte) tortura erabiltzen zuela.

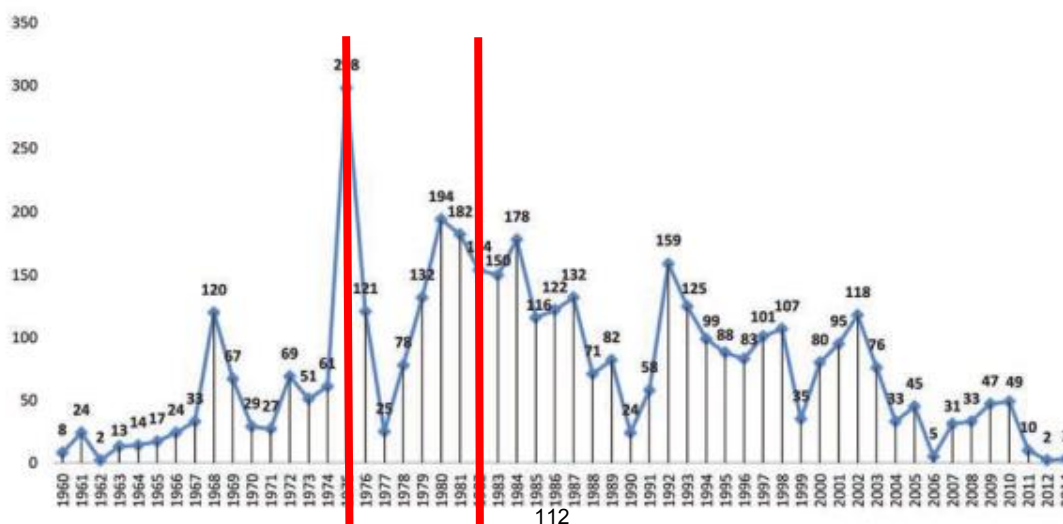
2. Arloko egoera eta ikerketaren helburuak (Azpiatalak eta zerrendak)

Tortura aztertzeko hainbat ikuspuntu eta ikerketa gurutzatuko dira. Orain arte, arlo ezberdinetan gaia jorratua izan da :

- Torturaren errealitatea Euskal Herrian : Azken lan esanguratsua EHU-ko ikerleek eraman zuten; horrek ez du kentzen lehenago bilketa bat egina izan zela Euskal Memoria erakundearen eskutik non kasu gehiago (5000 kasutik harago) argitaratzen diren Euskal Herriko lurraldea bere osotasunean harturik. Azkenean, tortura demokraziaren porrotaren erakuslea dela frogatuko da.
- Justizia trantsizionala : Justizia trantsizionalak, egiaren eskubidea, justizaren eskubidea, erreparatze eskubidea eta errepikapen ezaren eskakizuna borobiltzen ditu. Espainiako trantsizioa, hirugarren uhineko demokratizazio estatu modelo bat bezala (Huntington, 1991) aurkeztua izan zen. Geroztik, trantsizio gatazkatsu bat ezagutu zuela frogatu zen (Baby, 2012). Espainiako trantsizioa ez zelako Justizia trantsizionaleko tresnetan oinarritu, bere demokratizazioaren prozesua ez du lortu bere osotasunean. Hemen, Espainiar estatuko amnistia legea (1977) eta amnesia ‘*Pacto de olvido*’ estrategietan oinarritutako trantsizioak ez duela demokraziarako oinarririk ekarri..
- Inkomunikazioaren sistema : Hainbat ikerlek inkomunikazio erregimenaren lanjerrak azpimarratu dituzte (Argituz, 2009). Gainera, nazioarteko eta gobernu kanpoko erakundeek informazio hau baieztatu dute Espainiar estatuari dei eginez. Horren harira, Europako kontseiluak (CPT) 2017. urtean galdegin zion Espainiari inkomunikazio sistemarekin bukatzeko, atxilotuen oinarritzko eskubideak ukatzen zituelako. Hemen, inkomunikazioa, tortura ahalbidetzen duen mekanismo edo espazio bezala aztertzen da. Inkomunikazioaren sistema, terrorismoaren aurkako borrokari lotzen den tresna da.
- Torturatzailen inpunitea : Estrasburgoko auzitegiak, 2001 eta 2007 urteen artean, zazpi kondena ezarri dizkio Espainiako estatuari tortura ez ikertzeagatik. 2018. urtean, lehen aldikoz Espainia epaitzen zuen tratatu txarreatatik; Igor Portu eta Mattin Sarasolaren kasuarentzat (CEDH, 2018). Aldiz, tortura kasuei begira Espainiar estatuko auzitegi gorenak hogeikondena baizik ez zituen ezarri; gainera, denbora tarte mugatu batean iragan ziren, erran nahi baitu 1979 eta 1992 urteen artean.

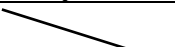
3. Ikerketaren muina

1. irudia. Tortura kasuak Euskal Autonomia Erkidegoan (Beristain eta al., 2017) eta trantsizioa

Distribución anual de casos (1960-2014)

1. taula. Espainiako trantsizioaren kronologia intrakonstituzionala – Modeloa (Massias, 1999)

1. etapa	1a etapa	2. etapa	3. etapa	4. etapa	5. etapa	6. etapa
						
	Krisi konstituzionala	Trantsizio zuzenbide aurre-konstituzionala	Trantsizio zuzenbide aurre-konstituzionala	Trantsizio zuzenbide post-konstituzionala	Trantsizio zuzenbide post-konstituzionala	Konstituzio zuzenbidea
Errepublikatik Frankismora	Franco-ren diktadura 1939-1975 * Euskal Herria: Estatu berezia Bizkaia eta Gipuzkoan – apiril ekaina 1975 -	Dekontstituzionalizazioa 1975-1977 Juan Carlos Espainiar erreinuaren erregea. Erreforma politikoa Arias Navarrok bere kargua uzten du eta Adolfo Suarez-ek hartzen du Frankisten legedia deseuzten da Alderdi politikoen legalizazioa (PCE) Amnistiaren legea * Euskal Herria: ETako kideen grazia eta ihesa 1977 urtean	Konstituzionalizazioa 1977-1978 Batzar konstituzioegilearen bozkatzea Komisio konstituzionala Amnistia orokorraren legea Konstituzioaren onarpena deputatuengandik Erreferendum konstituzionala * Euskal Herria : Autonomien sortzea (Nafarroa eta Euskadi)	Sendotze demokratikoa eta pazifikazioa 1978-1982 : Soarez-en gobernua 1981 Estatu golpearen porrota (Tejero) * Euskal Herria : Konstituzioaren kontrako mugimendua GAL Bortizkeria politikoa	Espainiako demokrazia sendotze prozesua 1982-2011 : Europar komunitate ekonomikoan integratua (1986) * Euskal Herria: Bortizkeria politikoa 18/1998 instrukzioa Pentsaren zentsura Alderdi independentisten irabaztea Batasuna alderdiaren ilegalizazioa	2011- 2018 : Monarkiaren krisia Autonomien krisia * Euskal Herria : ETaren amaiera
Autoritarismo konstituzionala		Erregimen aldaketarako zuzenbidea		Sendotze demokratikoaren zuzenbidea		Demokrazia konstituzionala
Trantsizio demokratikoaren konstituzio zuzenbidea						

4. Ondorioak

Hemen, tortura erabilia izan da demokrazia sendoaren erakuslea neurtzeko tresna bezala. Euskal Herrian, Espainiar trantsizioak ez dio torturaren erabiltzeari amaierarik eman. Trantsizio garaian, tortura kasu handiak, konparazione 1975. urtean, kopuru biziki esanguratsuan agertzen dira.

Trantsizio bortitza izan dela azpimarratu dugu. Tortura kasuak trantsizio garaian biderkatu ziren. Horrez gain, torturak iraun du trantsizio demokratikoa bukatu eta gero. Horrek erakusten du trantsizioak ez dituela behar ziren baldintzak bete torturarekin amaitzeko eta sistema demokratiko sendo bat plantan jartzeko.

Justizia trantsizionalaren tresnak ez direlako aplikatu, trantsizio bortitz eta gatazkatsu bat ezagutu du Espainiak, bereziki Euskal Herriarekiko loturarekin. Amnistia eta amnesia oinarritu den trantsizioak ez du bermerik ekarri demokrazia sendo bat eraikitzeko.

Trantsiziotik harago inpunitateak segitu du. Nahiz eta Europar auzitegiak, berriki, lehen sententzia bat ezarri Portu eta Sarasola kasuan, tratu txarregatik baizik ez da. Tortura ez da izendatua. *Tribunal Supremok*, berriz, hogei sententzia 1979 eta 1992 urtean artean; tortura kasuen eskema ikusita desoreka handi bat bada. Sistema kasu horietan sistema judizialak ez duelako inkestarik egiten.

Ikerketa honen bidez, tortura Espainiar estatu demokratikoaren ahuleziaren marka dela erakutsia izan da. Lehenik, Espainiar estatuaren trantsizioa mugatua izan zela erakusten duelako; bigarrenik, oinarritzko eskubideentzat eraginkortasunik gabeko babes sistema plantan ezartzen duelako.

5. Etorkizunerako planteatzen den norabidea

Justizia trantsizionalaren tresnak, trantsizio demokratikoa eta gero erabiltzen ahal diren tresnak dira. Euskal Herrian, eta torturaren kasuan, justizia trantsizionalak ate ezberdinak zabaltzen ditu. Orain arte, EAE-n egindako txostenaren bidez (Beristain eta al. 2017) egiaren eskubidea nagusitu da. Horrez gain, Hego-Afrikan egin den “Egia eta berradiskidetze” batzorde eredu har genezake gure ikerketa segitzeko; edo Argentinan egindako Nunca más txostena (Conadep, 1986).

Trantsizio demokratiko honek irakaspenak ekartzen ahal dizkigu gaur egun existitzen diren estatu demokratikoez. Alabaina, trantsizio demokratikorik gabeko herri batzuetan, tortura baliatzen da. Bi adibide jarriko ditugu; Frantziar estatua Algerian eta Estatu Batuak Guantanamoko presondegian. Demokraziaren sendotzeak, trantsizio demokratikotik harago ikertzen ahalko lirateke.

6. Erreferentziak

Argituz, AEN, Ekimen Elkartea, GAC, Jaiki-Hadi, OME, OSALDE, Departamento de Psicología Social (EHU/UPV) (2009) *Incommunicado detention and torture : assessments using the Istanbul protocol*.

Baby, S. (2012): *Le mythe de la transition pacifique : violence et politique en Espagne (1975-1982)*, Casa de Velazquez.

Beristain, C. M., Etxeberria, F. eta Pego L. (2017): *Proyecto de investigación de la tprtura y malos tratos en el Pais Vasco entre 1960-2014*, Por encargo de : Secretaria General de Derechos Humanos, Convivencia y Cooperacion.

Conadep txostena (National commission on the Disappearance of Persons): (1986), *Nunca más*, London, Faber and Faber Index on Censoship-ekin elkarturik.

Huntington, S P. (1991): *The third wave : democratization in the late twentieth century*, University of Oklahoma Press.

Massias, J-P. (1999): *Droit constitutionnel des Etats d'Europe de l'Est*, 2. edizioa : PUF.

OHCHR (1999): *Istanbul protocol : manual on the effective investigation and documentation of torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment*, United Nations.

7. Eskerrak eta oharrak

Eskerrak, Jean-Pierre Massias nire ikerketaren zuzendariari, ematen dizkidan aholku eta argibideentzat. Esker bereziak eskaini nahi nizkieke Francisco Etxeberria eta Laura Pego EHU/UPV-ko kideei, egin duten lan ikaragarriarentzat eta ikerketatik harago ireki duten atearentzat. Segitzeko, ikerketa kide eta lagunei besarkada estu bat.

Adin txikikoak eta Internet: familien kezka eta erantzukizuna

Gamito, Rake^{1, 2}; Arroyo, Amaia²; Corres, Iruñe¹ eta León, Irati¹
Euskal Herriko Unibertsitatea (UPV/EHU)¹, Udako Euskal Unibertsitatea (UEU)²
rakel.gamito@ehu.eus

Laburpena

Internet erabat integratuta dago gure jendartean eta aurrerapenak eragin zuzena izan dute adin txikikoen egunerokotasunean. Zentzu horretan, familia eragile erabakigarria da haur eta nerabeen alfabetatze eta ongizate digitalean. Horregatik, ikerlanak Lehen Hezkuntzako ikasleen familien bitartekaritza-lana aztertzen du, 18 kide heldu protagonista izan duten bi eztabaida-taldeetan bitartez. Emaitzek agerian uzten dute gaur egungo agertoki digitalari buruzko kezka. Familiek defendatzen dute funtsezkoa dela etxean erantzukizun-kultura lantzea eta garatzea. Hala ere, adin txikikoen Interneten erabilera-ohiturei eta bizipenei buruzko ikuspegia edota ezagutza oso partziala da.

Hitz gakoak: Internet, segurtasuna, adin txikikoak, familia, bitartekaritza.

Abstract

Internet is fully integrated in our society. The advances have had a special impact on minor child and the family is a key factor in the digital literacy of children and adolescents. For this reason, the study analyses the mediation work of Primary Education student's families through two discussion groups led by 18 adults. The results reveal concerns about the current digital stage. Families' voices argue that it is essential to work and develop a culture of responsibility at home. However, the view and the knowledge of the usage habits and experiences of the minor child on the Internet is very partial.

Keywords: Internet, security, minor child, family, mediation.

1. Sarrera eta motibazioa

Internet egunerokotasunaren bizkar hezur bilakatu da. Dagoeneko zaila da bizitza konektibitate gabe imajinatzea, munduko sarerik handienak eskaintzen dizkigun ezagutza-, komunikazio- eta aisialdi-aukera amaigabea momentu oro poltsikoan eskuragarri izatera ohitu baikara. Informazioaren jendartea nonahiko pantaila globalean garatzen da (Castells, 2005; Lipovetsky eta Serroy, 2009).

Testuinguru digital horretan, online segurtasunari buruzko ardura areagotu da (Torrecillas-Lacave, Vázquez-Barrio, eta Monteagudo-Baradalla, 2017). Interneten erabilera orokorragoa den heinean, funtsezkoa da Internet erabiltzaileak modu autonomoan eta seguruan nabigatzen duten herritar etiko eta konprometituak izatea.

Adin txikikoen kasuan, aro digitalean jaio dira eta Internet euren bizitzaren protagonistetako bat da, garapen eta sozializazio prozeduren oinarri (García, 2016). Gaur egun Interneten ohiko erabiltzaile izaten hasteko adina 7 urteetan kokatzen da (Mascheroni eta Cuman, 2014). Horregatik, gero eta garrantzitsuagoa da konektibitatearen gatazkei buruz hausnartzea eta txikitatik sarearen erabilerak sortu ditzakeen gatazka psikosozial edota emozionalak kudeatzeko gaitasunak garatzea (Gamito, Aristizabal, Olasolo, eta Vizcarra, 2017; Jiménez, Garmendia, eta Casado, 2015; Livingstone, 2018).

Zentzu horretan, gazteek Interneten erabilera egokiari buruzko formazioa eta helduen laguntza eskatzen dute (Gamito, Aristizabal, Vizcarra eta Tresserras, 2017; INTEF, 2016). Epe luzerako hezkuntzaren alde egin behar da: txikitatik etxean Interneten erabilera arduratsua eta online elkarbizitza positiboa lantzeko espazioak eraiki eta adin txikikoen burujabetza digitala bermatu (Gómez-Ortiz, Del Rey, Casas, eta Ortega-Ruiz, 2014; Lareki, Martínez de Moretin, Altuna, eta Amenabar, 2017). Funtsean, ezagutza eta gaitasun kritikoa Interneten arriskuen prebentzioaren eta erabilera seguruaren oinarriak dira.

2. Arloko egoera eta ikerketaren helburuak

Adin txikikoen eta Interneten arteko harreman konplexuan agente ugari parte hartzen duten arren, familia oinarrizko hezkuntza-agentea da alor digitalean zein horri lotutako gaitasunen garapenean. Testuinguru hurbilenaren eskutik jasotzen den laguntza eta eduki positiboek baldintzatzen dituzte haur eta nerabeek Interneten eskura dezaketen onura kopurua (Smahel eta Wright, 2014).

Alegia, bizitzaren beste zenbait esparrutan bezala, etxeko giroa eta gurasoen inplikazioa funtsezko eragileak dira familiako gazteen gaitasun digitalaren eta Interneten erabilera seguruaren sustapenean (Livingstone, Mascheroni, eta Staksrud, 2015; Ortega-Barón, Buelga, eta Cava, 2016). Helduen ikuskapena eta laguntza Interneten erabilerari lotutako arriskuak ekidin ditzakete edo, gutxienez, horien ondorio negatiboak txikiagotu (Rial eta Gómez, 2018).

Hala ere, online egoera gatazkatsuen aurrean, adin txikiko askok berdinean jotzen dute, helduen erantzun negatiboaren beldur (Ardila, Marín, eta Pardo, 2014). Ondorioz, ohikoa da gazteek mundu osora konektatuta dagoen sarearen erabilera-arauak heldutasun nahikorik gabeko testuinguruetan ikastea eta horrek ohitura arriskutsuak barneratzea eragin dezake (Besoli, Palomas, eta Chamarro, 2018).

Horregatik, adin txikikoen Interneten erabilera-ohiturek helduen arreta merezi dute eta inoiz baino garrantzitsuagoa da gurasoek, online eremuan ere, erreferente-papera hartzea (Torrecillas eta Monteagudo, 2016). Gainera, heziketa digitala txikitatik hastea komeni da. Haur eta nerabeen adinak aurrera egin ahala, gailuen erabilera gero eta pribatuagoa da, familiarekin komunikazioa urriagoa da eta erreferentziazko pertsona helduen eragin-indarra txikiagoa. Hori guztiak helduen bitartekaritza-lanak zailtzen du (López-Sánchez eta García del Castillo, 2017).

Familiei haur eta nerabeen bitartekaritza digitalean laguntzeko asmoz, Lehen Hezkuntzako etapan seme-alabak dituzten familiek adin txikikoen errealitate digitalari eta Interneten erabilera arduratsuari buruz duten pertzepzioa aztertu da. Hortaz, lanaren helburuak hauek izan dira:

- Lehen Hezkuntzako ikasleen 18 familiek adin txikikoen Interneten erabilera-ohiturei eta bizipenei buruz duten ikuspegia analizatzea.
- Lehen Hezkuntzako ikasleen 18 familiek Interneten arriskuen prebentzioari, pribatutasunaren kudeaketari eta nortasun digitalaren garrantziari buruz adierazten duten ezagutza-, interes- eta ardura-maila ezagutzea.

3. Ikerketaren muina

Aztertu nahi izan den errealitatearen ezagutza eraikitzeko eta errealitate horren eraldaketarako baliabideen bilaketan aurrera egiteko, funtsezkoa izan da familiek aztergaiari buruz duten ikuspegia jasotzea eta, horrela, ikerketaren partaide bilakatzea (Pérez-Serrano, 2014).

Horretarako, Lehen Hezkuntzako ikasleen gurasoen ekarpenak modu kualitatiboan jaso dira, bi eztabaida-taldean bitartez. Hemen biltzen dena adin txikikoen Interneten arriskuei buruzko pertzepzioa ezagutu nahi duen Euskal Herriko Unibertsitateko (UPV/EHUko) tesi baten zati osagarria da. Zalantzarik gabe, ikerketaren ahots nagusia Lehen Hezkuntzako ikasleena izan da (Gamito, Aristizabal, eta Vizcarra, 2019; Gamito et al., 2017a; Gamito et al., 2017b), baina analisiak gaiari buruz familiek eta profesionalek duten ikuspegia jasotzearen beharra sortu du.

3.1. Parte-hartzaileak

Eztabaida-taldeak EAEko bi herritan egin dira eta parte-hartzaileak herrietako ikastetxe publiko zein pribatuetako Lehen Hezkuntzako ikasleen familiako kide helduak izan dira. Guztira 18 lagunek hartu dute parte, 15 emakume eta 3 gizon. Lehenengo taldeak 10 pertsona bildu ditu eta 8, ordea, bigarrenak.

Partaideen ikuspegi orokorra gurasoena izan bada ere, zortzik ikuspegi partekatu batetik hartu dute parte, hezkuntza-arloko profesionalak ere badirelako (irakaskuntza, gizarte-zerbitzuak eta mendekotasunen prebentziorako zerbitzua).

Eztabaida taldeek EAEko bi herrietako udalek antolatutako formazio-ekimen bat izan dute abiapuntu eta parte-hartzea irekia izan da. Beraz, herrien hautaketa-irizpidea udalek gaiarekiko erakutsi duten interesa eta ardura izan da eta parte-hartzaileena, aldiz, formazio-ekimenean parte hartzeko prestutasuna.

3.2. Tresnak

Eztabaida-taldeek elkarrekintzako giroa ahalbidetzen dute, non testigantzak, ideiak, hausnarketa-prozesuak eta kalitate-datuak sortu diren (Flick, 2004; Krueger, 1991). Horrela, teknika horri esker posiblea izan da parte-hartzaileen pertzepzio, sentimendu eta jarrerrei buruzko informazioa lortzea. Bestetik, landa-ohar pertsonalek aukera ematen dute parte-hartzaileen arrazoia (zer esaten duten) eta bihotzetik ateratakoa (nola eta zergatik esaten den) biltzeko (Rekalde, Vizcarra, eta Macazaga, 2014).

Beraz, datuen bilketa erregistratzeko, tresna hauek erabili dira:

- Eztabaida-taldeak eta horien transkribapenak. Gai berari buruz parte-hartzaileen (familien) esperientziak, hausnarketak eta iritziak jasotzeko bilera bi antolatu dira. Eztabaida gidatzeko, erdi egituratutako gidoia diseinatu eta jarraitu da. Bertan proposatutako itemak bost multzo handietan biltzen dira: adin txikikoen harremana Internetekin (Internetera sarbidea eta erabilera), esperientzia gatazkatsuak sarean eta konektibitateari buruzko arriskuei buruzko ezagutza (Interneten arriskuak), etxeko kontrol-estrategiak (prebentzio-teknikak), familiaren zeregina bitartekaritza digitalean (familiaren bitartekaritza) eta, azkenik, Interneten erabilera segurua bermatzeko eskolak bete behar duen papera (eskolaren inplikazioa). Itemak *ad hoc* sortu dira eta momentu oro erantzun irekiak zein parte-hartzailearentzat garrantzitsuak diren bestelako edozein alderdi ere bildu dira. Eztabaida-taldeetan Lehen Hezkuntzako ikasleen familia-kide helduek hartu dute parte. Parte-hartzaileen adierazpen eta testigantzak audioz grabatu dira eta, ondoren, transkribatu.
- Eztabaiden landa-ohar pertsonalak. Talde-eztabaiden garapenari buruzko narrazioak bildu dira. Bertan, sentsazio pertsonalak, parte-hartzea, parte-hartzaileen jarrerak, interakzio-motak, saioen helburuen lorpena, etab. jaso dira. Landa-oharrek ikerketa-taldeko kide batek jaso ditu eztabaida-talde bakoitzaren amaieran. Prozesu osoan landa-oharrek audio-transkribapenen informazioarekin osatu dira.

3.3. Prozedura

Xede nagusia aztertutako errealitateari buruzko ahalik eta iritzi- zein ikuspuntu-aukera zabalena jasotzea izan da. Horretarako, EAEko bi herritan Lehen Hezkuntzako ikasleen familiak protagonista izan dituzten eztabaida-taldeak antolatu dira.

Eztabaida-taldeek EAEko bi herrietako udalek antolatutako formazio-ekimenak izan dute abiapuntu. Udalekin hasierako harremanak egin ostean, lan-plangintza adostu da eta ekimenetan parte hartzeko deialdien zabalkundea egin da. Parte-hartzea, beraz, librea izan da bi kasuetan.

Aipatutako formazio-ekimenen lehenengo egunean egin dira eztabaida-taldeak. Orduan, ikastaroaren oinarritzko informazioarekin batera, ikerketaren nondik norakoak eta eztabaida-taldearen helburua azaldu dira. Bertaratutako parte-hartzaile guztiek baimen-informatuak sinatu dute.

Eztabaida-talde batetik bestera gutxi gorabehera hiru hilabeteko tarte egon da. Bakoitzaren iraupena bi ordu ingurukoa izan da. Gidaritzaren arduraduna ikerketa-taldeko kide bat izan da eta, horretarako, alde zuzenetik *ad hoc* diseinatutako erdi egituratutako gidoia izan du oinarri.

Parte-hartzaileen askotariko testigantzak eta adierazpenak audio-grabagailu digital baten bitartez erregistratu dira. Gainera, kasuan kasu, ikerketa-taldeko kide batek eztabaidaren

garapenari buruzko landa-oharrak ere jaso ditu. Prozedura bera bi eztabaida-taldeetan errepikatu da.

3.4. Datuen analisia

Azkenik, informazioaren analisia etapa garrantzitsua da ikerketa kualitatiboan, landa-lanarekin batera egiten baita (Goetz eta Lecompte, 1988). Beraz, ikerketa-prozesu osoan zehar jasotako ideiak eta ideia-asoziazioak sistematikoki erregistratu dira eta bildutako datuen analisia prozesu dinamikoa eta sistematikoa bat izan da. Horrek eskatu du fenomenoak gorpuzten dituzten kontzeptuak ezagutzea, ordenatzea eta sailkatzea hainbat kategoriatan (Rapley, 2014).

Horretarako, ikerketa-taldeak kategoria-sistema sortu du. Kategoria-sisteman helburuaren aztergaiaren ardatzak (dimentsioak), gai nagusiak (kategoriak) eta gai horiei lotutako kontzeptuak (azpikategoriak) zehaztu dira (Coffey eta Atkinson, 2003). Kategoriak zein azpikategoriak zehazteko kodifikazio tematikoa (indukziozko irizpideen arabera) eta gailentzen den kodifikazioa (dedukziozko irizpideen arabera) erabili dira (Wood eta Smith, 2018). Alegia, sistema kategorialak, gaiari buruz egindako berrikuspen teorikoa zein tresnen bidez landu izan diren edukiak oinarri izateaz gain, hasieran espero ez ziren ekarpenen zenbait alderdi ere bildu dituzte.

4. Eztabaida eta ondorioak

Familia parte-hartzaileei ahotsa eman zaienean, argi dago azken urteetako aurrerapen teknologikoez eta horrek bizimoduan izan duen eraginaz jabe direla. Badakite Internet erabat normalizatua dagoela, sarbidea gero eta goiztiarragoa dela eta gailu nagusia telefono mugikorra dela. Zentzu horretan, parte-hartzaileen pertzepzioa, hein handi batean, Net Children Go Mobile (Mascheroni eta Cuman, 2014) bezalako europar ikerketen emaitzekin bat dator.

Hala ere, agerikoa da Lehen Hezkuntzako ikasleen familia parte-hartzaileek adin txikikoen online jarduerak zehazteko zailtasunak dituztela (Bryne, Katz, Lee, Linz, eta McIlarath, 2014). Badakite erabilera gehienbat ludikoa eta komunikatiboa dela, baina gutxik ezagutzen dituzte online jolasen edota sare sozial arrakastatsuenen xehetasunak. Gainera, zerrendatzen dituzten edukiak nahiko aldentzen dira Lehen Hezkuntzako ikasleek adierazten ohi dituzten interes digitaletatik (Gamito et al., 2017a; Gamito et al., 2017b).

Interneten arriskuak aipatzerakoan, ardura handia adierazten dute eztabaida-taldeetako familia parte-hartzaileek, batez ere online egoera gatazkatsuei aurre egiteko adin txikikoek duten gaitasun ezarekiko. Hala eta guztiz ere, arriskuen errealitateari buruzko pertzepzioa eta, ondorioz, prestakuntza partziala da (Mendez eta Delgado, 2016). Parte-hartzaileek Blum-Ross eta Livingston-ekin (2016) bat egin dute eta garrantzi handia eskaintzen diote pantailen bidez jasotzen diren edukien eta edukien izaerari. Ziberjazapena eta gailu digitalen gehiegizko erabilera ere haur eta gazte askotan errepikatzen diren gatazkatzat hartzen dituzte. Aldiz, Pacheco, Lozano eta González-en (2018) lanen emaitzen kontra, uste dute sexting-a edota pertsona ezezagunekin harremanak izatea ez direla ohiko praktikak adin txikikoen artean.

Egoera horren aurrean, parte-hartzaileek eskatzen dute segurtasun digitalaren arloan kontzientzia eta ahalduntzea. Eskolan online elkarbizitza lantzeko espazioak eskaini behar direla aldarrikatzen dute eta azpimarratzen dute, haur eta nerabeen Interneten erabilera segurua bermatzeko, funtsezkoa dela etxean erantzukizun-kultura lantzea eta garatzea.

Azken finean, eta Martínez eta Casado-rekin (2018) bat eginez, familiak adin txikikoen online ongizateagatik arduratuta daude eta, horri erantzuteko, bitartekari digital aktiboa izan behar da.

Lan honen erronka eta, era berean, ekarpen handienetako bat parte-hartzaileen seme/alaben hezkuntza-etapa izan da: Lehen Hezkuntza. Etorkizunean, ezinbestekoa izango da gure praktikari beste ikuspuntu batzuk emango dizkioten sareetan parte hartzea, baita hezkuntza-komunitatearekin iraunkorrek izango diren prozesuak aktibatzea ere. Horretarako, irakasleen ikuspegia ere jaso beharko da eta horien formazioan sakondu.

5. Erreferentziak

- Ardila, C., Marín, H., eta Pardo, S. (2014). Cyberbullying y Facebook: realidad en la virtualidad. *Nodos y nudos*, 4(37), 43-52. doi: 10.17227/01224328.3123
- Besoli, G., Palomas, N., eta Chamarro, A. (2018). Uso del móvil en padres, niños y adolescentes: Creencias acerca de sus riesgos y beneficios. Aloma. *Revista de Psicología, Ciènces de l'Educació i de l'Esport*, 36(1), 29-39. <http://www.revistaaloma.net/index.php/aloma/article/view/328-tik berreskuratua>.
- Blum-Ross, A., eta Livingstone, S. (2016). *Families and screen time: Current advice and emerging research. Media Policy Brief 17*. Londres: Media Policy Project, London School of Economics and Political Science. <http://eprints.lse.ac.uk/66927/1/Policy%20Brief%202017-%20Families%20%20Screen%20Time.pdf> -tik berreskuratua.
- Bryne, S., Katz, S. J., Lee, T., Linz, D., eta Mcilarath, M. (2014). Peers, Predators, and Porn: Predicting Parental Underestimation of Children's Risky Online Experiences. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 19(2), 215-231. doi: 10.1111/jcc4.12040
- Castells, M. (2005). *La era de la información: Economía, sociedad y cultura vol. I: la sociedad red (3 ed.)*. Madril: Alianza Editorial.
- Coffey, A., eta Atkinson, P. (2003). *Encontrar el sentido a los datos cualitativos*. Medellín: Contus.
- Flick, U. (2004). *Introducción a la investigación cualitativa*. Madril: Morata.
- Gamito, R., Aristizabal, P., Olasolo, M., eta Vizcarra, M. T. (2017a). La necesidad de trabajar los riesgos de internet en el aula. *Profesorado, revista de currículum y formación de profesorado*, 21(3), 409-426. <https://recyt.fecyt.es/index.php/profesorado/article/view/59805-tik berreskuratua>.
- Gamito, R., Aristizabal, P., eta Vizcarra, M. T. (2019). Lehen Hezkuntzan Interneten erabilera arduratsua lantzeko formazio-ekintza. *Uztaro*, 108, 5-26. doi: 10.26876/uztaro.108.2019.1
- Gamito, R., Aristizabal, M. P., Vizcarra, M. T., Tresserras, A. (2017b). La relevancia de trabajar el uso crítico y seguro de internet en el ámbito escolar como clave para fortalecer la competencia digital. *Fonseca, Journal of communication*, 15, 11-25. doi: 10.14201/fjc2017151125
- García, N. (2016). Actividades cotidianas de los jóvenes en Internet y victimización por malware. *IDP: revista de Internet, derecho y política*, 22, 59-72. <http://www.redalyc.org/articulo.oa?id=78846481005-tik berreskuratua>.
- Goetz, J. P., eta LeCompte, M. D. (1988). *Etnografía y diseño cualitativo en investigación educativa*. Madril: Morata.
- Gómez-Ortiz, O., del Rey, R., Casas, J. A., eta Ortega-Ruiz, R. (2014). Parenting styles and bullying involvement. *Culture and Education*, 26(1), 132-158. doi: 10.1080/11356405.2014.908665
- INTEF, Instituto Nacional de Tecnologías Educativas y de Formación de Profesorado (2016). *Uso de las tecnologías por niños de hasta 8 años. Un estudio cualitativo en siete países*. Madril: INTEF https://intef.es/wp-content/uploads/2016/03/2016_0220-Informe_TIC_ninos_8years-INTEF.pdf-tik berreskuratua.
- Jiménez, E., Garmendia, M., eta Casado, M. A. (2015). Percepción de los y las menores de la mediación parental respecto a los riesgos en internet. *Revista Latina de Comunicación Social*, 70, 49-68. doi: 10.4185/RLCS-2015-1034
- Krueger, R. A. (1991). *El grupo de discusión. Guía práctica para investigación aplicada*. Madril: Piramide.
- Lareki, A., Martínez de Moretin, J. I., Altuna, J., eta Amenabar, N. (2017). Teenagers' perception of risk behaviors regarding digital technologies. *Computers in Human Behavior*, 68, 395-402. doi: 10.1016/j.chb.2016.12.004
- Lipovetsky, G., eta Serroy, J. (2009). *La pantalla global: Cultura mediática y cine en la era hipermoderna*. Bartzelona: Anagrama.
- Livingstone, S. (2018). La vida online de la infancia. In E. Jiménez, M. Garmendia, eta M. A. Casado (koordk.), *Entre selfies y whatsapps. Oportunidades y riesgos para la infancia y la adolescencia conectada (13-29 orr.)*. Bartzelona: Gedisa.

- Livingstone, S., Mascheroni, G., eta Staksrud, E. (2015). *Developing a framework for researching children's online risks and opportunities in Europe*. Londres: LSE. <http://eprints.lse.ac.uk/64470/-tik> berreskuratua.
- López-Sánchez, C., eta García del Castillo, J. A. (2017). La familia como mediadora ante la brecha digital: repercusión en la autoridad. *Revista Colombiana de Ciencias Sociales*, 8(1), 108- 124. doi: 10.21501/22161201.1928
- Martínez, G., eta Casado, M. A. (2018). La responsabilidad de las madres y de los padres españoles como mediadores en el uso de Internet que hacen los menores: evolución y nuevos retos. En E. Jiménez, M. Garmendia, y M. A. Casado (coords.), *Entre selfies y whatsapps. Oportunidades y riesgos para la infancia y la adolescencia conectada* (173-188 orr.). Bartzelona: Gedisa.
- Mascheroni, G., eta Cuman, A. (2014). *Net Children Go Mobile: Final report (with country fac sheets). Deliverables D6.4. and D5.2*. Milan: Educatt. <http://netchildrengomobile.eu/reports/-tik> berreskuratua.
- Méndez, J. M., eta Delgado, M. (2016). Las TIC en centros de Educación Primaria y Secundaria de Andalucía. Un estudio de casos a partir de buenas prácticas. *Digital Education Review*, 29, 134-165. <http://revistes.ub.edu/index.php/der/article/view/14009-tik> berreskuratua.
- Pacheco, B. M., Lozano, J. L., eta González, N. (2018). Diagnóstico de utilización de Redes sociales: el factor riesgo para el adolescente. *Revista Iberoamericana para la Investigación y el Desarrollo Educativo*, 16(8). doi: 10.23913/ride.v8i16.334
- Pérez-Serrano, G. (2014). *Investigación cualitativa. Retos e interrogantes. I. Métodos*. Madril: La Muralla.
- Ortega-Barón, J., Buelga, S., eta Cava, M. J. (2016). The Influence of School Climate and Family Climate among Adolescents Victims of Cyberbullying. *Comunicar*, 14(46), 57-65. doi: 10.3916/C46-2016-06
- Rapley, T. (2014). *Los análisis de la conversación, del discursos y de docuemtnos en Investigación Cualitativa*. Madril: Morata.
- Rekalde, I., Vizcarra, M. T., eta Macazaga, A. (2014). La observación como estrategia de investigación para construir contextos de aprendizaje y fomentar procesos participativos. *Educación XX1: Revista de la Facultad de Educación*, 17(1), 201-220. doi: 10.5944/educxx1.17.1.1074
- Rial, A., eta Gómez, P. (2018). Adolescentes y uso problemático de Internet. Claves para entender y prevenir. In E. Jiménez, M. Garmendia, eta M. A. Casado (koordk.), *Entre selfies y whatsapps. Oportunidades y riesgos para la infancia y la adolescencia conectada* (157-172 orr.). Bartzelona: Gedisa.
- Smahel, D., eta Wright, M. F. (2014). *The meaning of online problematic situations for children: results of qualitative cross-cultural investigation in nine European countries*. Londres: LSE. <http://eprints.lse.ac.uk/56972/-tik> berreskuratua.
- Torrecillas, T., eta Monteagudo, L. (2016). Educar en hogares multipantalla. Un reto para familias con hijos conectados. In L. Núñez eta T. Torrecillas (Koordk.), *Autoridad familiar y competencia digital: Investigación sobre la autoridad doméstica en la sociedad digital* (63-78 orr.). Madril: Universitas. http://dspace.ceu.es/bitstream/10637/8437/1/Autoridad_LNu%C3%B1ez%26TTorrecillas_2016.pdf-tik berreskuratua.
- Torrecillas-Lacave, T., Vázquez-Barrio, T., eta Monteagudo-Barandalla, L. (2017). Percepción de los padres sobre el empoderamiento digital de las familias en hogares hiperconectados. *El Profesional de la Información*, 26(1), 97-104. doi: 10.3145/epi.2017.ene.10
- Wood, P., eta Smith, J. (2018). *Investigar en educación. Conceptos básicos y metodología para desarrollar proyectos de investigación*. Madril: Narcea.

Arrasaten komunitatea(k) ehunduz

Santamaria Barinagarrementeria, Ainara¹; Arana Arrieta, Edorta¹ eta del Amo Castro, Ion Andoni²

¹NOR Ikerketa Taldea, ²IkasGura Ikerketa Taldea, UPV/EHU

ainara.santamaria@ehu.eus

Laburpena

Aniztasuna errealitatea eta erronka den gurea bezalako gizarte batean, ematen ari diren aldaketak ulertzeko herri-mugimenduetan jarri dugu fokua. 2018ko otsailetik azarora bitarte Gipuzkoa mailan garatu zen *Komunitateak ehunduz herri ekimenetatik* (Hainbaten artean, 2018) ikerketaren baitan aztertutako Arrasateren kasua landuko dugu artikulu honetan. Hain justu, Arrasateko herri-mugimenduen artean sortzen ari diren elkarguneen eta bultzatzen ari diren prozesu komun bidez, herritartasun modu berriez hausnartuko dugu.

Hitz gakoak: herri-mugimendua, Arrasate, herritartasuna, aldaketa, komunitatea, aniztasuna.

Abstract

Social movements are an interesting element for the analysis of the changes that are taking place in our society, a society in which diversity is both a reality and a challenge. In this article we will describe the case of Arrasate, within the framework of an extensive research entitled “Weaving communities from the social movements initiatives” that during 2018 put its focus on Gipuzkoa. We will discuss on it the emergence of new forms of citizenship hand by hand with collaborative projects and the common work of the various social movements.

Keywords: social movements, Arrasate, citizenship, change, community, diversity.

1. Sarrera eta motibazioa

Ez dira arraroak azken hamarraldian izandako krisi ekonomikoa gainditu dugula dioten ahotsak. Datuek, ordea, bestelako argazkia erakusten digute, gehiengoarentzat bizitza geroz eta prekarioagoa den bitartean gutxiengo baten aberastasuna gorantz doala¹, hain zuzen. Egoeraren gordintasunaz jakitun, bestelako jendarte eredu baten alde aktibo mantentzen diren norbanakoak biltzeko kolektibo ugari daude Euskal Herrian. Egungo bizi antolamenduaren gabeziei erresistitzea eta eraldaketa sozialari ekitea dira herri-mugimendu² horien motibazio nagusiak.

*Komunitateak ehunduz herri-ekimenetatik*³ (Hainbaten artean, 2018) izenburua duen ikerketaren bidez Gipuzkoako herri-mugimenduen artean bultzatzen ari diren ekintzetan jarri dugu arreta, sinetsita baikaude komunitateak nola ehuntzen diren jakiteko nahitaezkoak direla. Uste horretatik abiatzen da ikerketa ardaztu duen hipotesi nagusia: herri eragileen artean sortzen diren sareetan eta elkarlanean,

¹ [https://www.berria.eus/paperekoa/1873/011/001/2019-01-](https://www.berria.eus/paperekoa/1873/011/001/2019-01-22/munduko_biztanleen_erdiek_adina_ondasun_dute_26_lagun_aberatsenek.htm)

[22/munduko_biztanleen_erdiek_adina_ondasun_dute_26_lagun_aberatsenek.htm](https://www.berria.eus/paperekoa/1873/011/001/2019-01-22/munduko_biztanleen_erdiek_adina_ondasun_dute_26_lagun_aberatsenek.htm)

² Lan honetan “gizarte-mugimendu” eta “herri-mugimendu” hitzak sinonimotzat joko ditugu, ez dugu bereizketarik egingo.

³ Ikerketa hau beste ikerketa orokorrago batean kokatzen da: Espainiako MINECO-Ministerio de Economía, Industria y Competitividad delakoak, 2017ko deialdian, onartu digun proiektu nagusi baten parte da. Proiektu horren izenburua *Nuevas solidaridades, reciprocidades y alianzas: la emergencia de espacios colaborativos de participación política y redefinición de la ciudadanía* da eta Euskal Autonomia Erkidego osoan garatuko da (kodea: CSO2017-82903-R; epea: 2018-2021). Ikertzaile nagusiak Mari Luz Esteban Galarza eta Josu Amezcua Albizu dira.

egitasmo, elkartasun eta herritartasun modu berriak gauzatzen ari direla, maila materialean zein sinbolikoan. Artikulu honetan, aipatu ikerketa zabalaren baitan kokatzen den Arrasateko herri-eragileen kasuari erreparatuko diogu zehazki.

Gipuzkoako Foru Aldundiak (Etorkizuna eraikiz programa) eta UPV/EHUko Gipuzkoako Campuseko Errektoreordetzak duten hitzarmenaren baitan kokatzen da proiektua, eta UPV/EHUko hiru ikertalde aritu gara bertan lanean⁴: AFIT (Antropologia Feminista Ikerketa Taldea, HEFA-Hezkuntza, Filosofia eta Antropologia fakultatekoa), NOR eta PARTE-HARTUZ (Gizarte eta Komunikazio Zientzien fakultatekoa).

Gipuzkoa mailako zein Arrasateko kasuari buruzko informazio osatuagoa nahi izanez gero, *Komunitateak ehunduz herri ekimenetatik* (Hainbaten artean, 2018) ikerketaren memoria txostena irakurtzea gomendatzen dugu.

2. Egoeren azterketa

Premisa honetatik abiatu genuen *Komunitateak ehunduz herri ekimenetatik* (Hainbaten artean, 2018) proiektua: geroz eta atomizatuagoa eta askotarikoagoa den gizarte konplexu honetan, gizarte-mugimenduak funtsezko aktoreak direla komunitateen ehungintzan. Izan ere, mugimendu horietako dinamikek eragin nabarmena daukate aldaketa sozialean, herritarren kohesioan, parte-hartze politikoan, identitatean edo herritartasunaren konfigurazioan (Beck, 2001).

Krisi testuinguruan ekintza kolektiboarekin batera, elkarlanak eta elkartasunak garrantzi handia hartu dutela ere hausnartzen genuen (Hainbaten artean, 2018). Zaurgarritasun egoerari aurre egiteko, gizarte-talde eta eragile zenbaitek elkarrekikotasunean eta elkartasunean oinarritutako ekimenak jarri dituzte abian. Elkarrekikotasuna, ekitatea helburu duen transferentzia modu bezala definitu daiteke (Terradas, 2002), gizarte talde batek antolatzen duena, bai interes materialagatik eta baita atzean ezkuta daitekeen behar moralaren eraginez ere (Narotzky eta Moreno, 2000). Pierpaolo Donatik (1999) azpimarratu duen bezala, elkartasuna kulturartekotasunerako/kulturaniztasunerako oinarritzko ezaugarria da, ezberdintasunak errespetatzeaz gain, berauek aitortzeko beharrezkoa delako, horrela elkar lagundu eta harreman sendoak sortu ahal izateko. Hortik abiatuz, gizarte- mugimenduen arteko elkarlana aztertzeak garrantzia bereganatzen du.

Azkenik, herri-mugimendu horien praktikek, herritartasunean aldaketak eragiteaz gain, identitatean ere ondorioak dituztela baieztatzen genuen (Hainbaten artean, 2018). Izan ere, egitura eta erakunde handiek garrantzia galtzen duten krisi testuinguru batean, norbanakoak zentraltasuna irabazten du eta, ziurtasunak eraiki nahian, pertsonak identitatearen (berr)eraikuntza prozesuetan murgiltzen dira (Giddens, 1991; Melucci, 2002).

Esku artean daukazu lanean, beraz, herritartasunaren definizioan, berrikuntzan eta aldaketetan jartzen da arreta, eta horretarako Arrasateko herri-mugimenduen (feministak, arrazakeriaren aurkakoak, ekologistak, kulturartekoak, euskararen aldekoak...) hainbat jarduera eremu eta espazio aztertzen dira. Artikulu honetan lehendabizi, herri mugimenduen barne bizitzaz arituko gara, ondoren kolektibo horiek dituzten kanpo harremanei erreparatzeko. Hirugarren puntu batean, aniztasunaren kudeaketarako garatzen dituzten planteamendu eta estrategiak ezagutuko ditugu, bereziki, jatorri eta

⁴ Honako lantalde aritu da “Komunitateak ehunduz herri ekimenetatik” (Hainbaten artean, 2018) ikerketan lanean: Mari Luz Esteban Galarza (koord.), Amaia Agirre Miguélez, Edorta Arana Arrieta, Iñaki Barcena Hinojal, Margaret Bullen, Ion Andoni del Amo Castro, Carmen Díez Mintegui, Maddalen Epelde Juaristi, Irantzu Fernández Rodríguez, Miren Guilló Arakistain, Jone M. Hernández García, Iker Iraola Arretxe, Josu Larrinaga Arza, Marta Luxan Serrano, Laura Muelas de Ayala, Andere Ormazabal Gastón, Ainara Santamaria Barinagarrementeria, Maria Ruiz Torrado, Miren Urquijo Arregi, Julen Zabalo Bilbao eta María Zapata Hidalgo. Laguntzaileak: Maider Iturbe Mujika, Uxue Ruiz Romo eta Maider Galardi F. Agirre.

kultura ezberdinei lotuta. Azkenik, euskara eta erdaren gaiari helduko diogu, beti ere gizarte mugimenduetan ikuspegitik.

3. Helburuak

Honelako helburuak egosten genizkion Gipuzkoa mailako ikerketari, zeinak lan honetan abordatzen ari garen Arrasateko kasuan itzulpen zuzena izan duten:

“Azken urteotan bizitzen ari garen krisi eta gizarte-aldaketa testuinguruan, talde, eragile eta herri-mugimenduen artean garatzen ari diren elkarguneak eta prozesu komunak aztertzea da ikerketaren honen helburu nagusia. Era berean, analizatu dugu nola, ibilbide horietan norbanakoen eta kolektiboen artean elkartasun eta elkarrekikotasun forma material eta sinboliko berriak gauzatzen ari diren. Bereziki ekimen horietan sortzen diren aliantzetan, aldarrikapenetan, salaketetan, oztopoetan eta kultur-sorkuntzan sakondu nahi izan dugu” (Hainbaten artean, 2018: 7-8).

Proiektuak bost ardatz nagusi ditu: (1) kultur- eta gizarte-aniztasuna (migrazioa); (2) genero berdintasuna; (3) hizkuntzen aldeko ekimenak eta, bereziki, euskararen gaineko pertzepzioa edota erabilera; (4) jasangarritasuna eta ingurune-justizia; eta, (5) herritartasunaren konfigurazioak.

Ikerketan erabili dugun metodologia, kualitatiboa eta etnografikoa da eta hauexek dira baliatu ditugun teknika nagusiak: (1) sakoneko elkarrizketak (banakakoak eta taldekoak) eta eztabaida-taldeak; (2) behaketa parte-hartzailea; (3) iturri dokumentalen azterketa (tokiko ikerketak eta agerkariak, eskuorriak, etab.) eta (4) sareen mapa.

Teknika horiek aplikatuz, hauexek dira, zehazki, Arrasaten burutu ditugun jardunak 2018ko otsaila eta azaroa bitartean: sareen mapak osatu ahal izateko 20 galdetegi⁵, 22 pertsonen iritzia jasotzeko balio izan diguten 10 sakoneko elkarrizketa eta 1.5 orduko iraupena izan duen behaketa saio bakarra. Analizatutako guztiak proiektuaren ardatzekin bat datozen norbanako, gune edo ekimenak izan dira.

4. Ikerketaren muina

Arrasateko herri-mugimenduaren analistak esanguratsuak iruditu zaizkigun ezaugarriak azaltzen hasi baino lehen, garrantzitsua iruditzen zaigu ikerketa eremuaren kokapen labur bat egitea.

Arrasate Debagoiena eskualdean (Gipuzkoa) dagoen 21.977 biztanleko herria da⁶. Bertan bizi diren herritarrak, batik bat, Euskal Herriko beste lurraldetatik edota Espainiako Estatutik etorritakoak dira⁷. Baina, Erdialdeko Amerikako eta Hego Amerikako pertsonen etorrera ere nabarmena izan da herrian. Oro har, azken hamarkadetan biztanleriaren beheranzko joera txiki bat nagusitu da: doazenak datozenak baino gehiago direlarik. Ekonomiari dagokionean, bigarren eta hirugarren sektoreari lotutako jarduerak dira nagusi, eta ezin aipatu gabe utzi kooperatiben mugimendua, zeinak nazioartean antolaketa-eredu eta eredu sozioekonomiko horren erreferentzi gune bilakatzea eraman duen Arrasate.

Baina ekonomikoa ez ezik, gizarte- ehundura sendoa eta aberatsa daukan udalerrria da. Azken hamarkaden ibilbideari begirada bat eginez gero, ikus daiteke ugariak izan direla jendearen gogoak eta beharrak gauzatzeko sortu diren elkarteak eta gizarte-mugimenduak, eta modu askotakoak horiek erabili dituzten antolaketa eta parte-hartze moduak.

Bereziki euskararen eta feminismoaren alorretan, baina baita migrazioa, ekologia edo gizarte berrikuntzaren inguruan ere eratu diren elkarte eta gizarte-mugimenduak aztertu ditugu.

⁵ Atal honen diseinuan eta analisisan, Bartzelonako Universitat Autònoma sarean ikerketaren metodologian aditua den antropologo-lantalde baten aholkularitza baliatu dugu, José Luis Molina González ikertzailearen zuzendaritzapean.

⁶www.arrasate.eus/eu/arrasate-herria

⁷<http://udal.aztiker.com/arrasate/eu/node/417>

4.1. Herri-mugimenduen barne funtzionamenduaz

Arrasateko elkarte eta gizarte-mugimendu asko, denak ez badira, bi geruzatan antolatzen direla ikusi dugu. Erdigunean, muinean, talde motorra dago zeina jende kopuru txiki batez osatzen den eta talde handiagoaren dinamizazio lanaz arduratzen den. Muin honen bueltan, modu lausoagoan antolatzen den pertsona geruza zabalago bat dago. Tipularen antzeko osaera dute bi maila horiek: bakoitzak funtzio eta partaidetza modu definituak erakusten ditu, baina bien arteko loturak eta hartu-emanak egon daitezten ahalegintzen dira mugimenduko kideak.

Mugimenduak pertsonak osatzen dituzte eta esan genezake pertsona horien deskribatzaile nagusia aktibotasuna dela; eragilearen dinamiketan ez ezik, bestelako eremu (lantoki, hezkuntza...) edo talde eta gizarte-mugimenduetan ere inplikatzeko direlarik. Zentzu horretan, eragile bakoitza osatzen duten norbanakoen garrantzia azpimarratuko genuke, bai taldeen funtzionamendua osasuntsu mantentzeko baina baita Arrasateko herri-mugimenduaren sarea osatzerako ere. Eta ideia hori mugimenduetako kideek ere garbi daukate: elkarte ezberdinen baitan biltzen diren pertsonen arteko harremanek sekulako indarra daukatela. Indar hori, gainera, “militantzia” bikoitza ala hirukoitza daukaten pertsonen esker areagotzen da, hainbat elkarteren berri izateko eta horien arteko loturak ehuntzeko balio izaten baitu honek. Beraz, erlazio egiturarik eduki ez arren, maila pertsonalekoek zubi-lan hori betetzen dute zenbaitetan.

Kideen parte hartze eta engaiatzeko moduei dagokionean, lehengo eta gaurko garaiei artean ezberdintasunak sumatzen dituzte elkarriketatuek. Ekintzailetasuna eta jardunaren iraunkortasuna direlarik gehien aipatzen dituzten aldagaiak. Ekitea, gauzak egitea, beti egon da hainbat gizarte-mugimenduren oinarrian, aspaldikoengan eta Arrasaten ikusi dugunaren arabera, bereziki mugimendu berriengan. Pottogorriak neska gazte transfeministen taldeak edo pentsiodunen elkarteak esaterako, biak ala biak ibilbide berriko eragileak, indar handia jartzen dute ekintzailetasunaren ideian. Zentzu horretan, lehenagotik datozen herri-mugimenduek, elkarleen plangintza-eza arazo gisa ikusten badute ere, dinamika horretan gehiagotan aritzen diren mugimendu berriagoek ez dute beste modu batean funtzionatzeko beharrik ikusten. Ondorioz, esan genezake paradigma aldaketa baten aurrean topatzen garela antolatzeeko eredu “klasikoaren”, zeinak denbora aurreikuspen luzearekin jokatzeko duen eta kutsu ideologiko handiko dinamikekin, eta “berriagoaren” artean, planifikazio gutxi eta epe laburreko ekimenenak nagusitzen direnekoan.

Aipatu dugun tipularen erako antolatze ereduari, zenbait eragilek aitortu digute ekintzak bilakatzen direla bi geruzen lotura; ekintzek motor funtzioa betetzen dutela jende multzo txikikoek inguruan dauden inplikazioa lortzerakoan, alegia.

Hala ere, badira ahotsak etenik gabeko ekintza-katean jardutearen albo kalteak aipatzen dituztenak ere. Aipagarriena, eragile baten barneko eta kanpoko jardunaren arteko oreka zaildu egiten dela, barnekoaren kaltetan. Askotan gainera, ekintza horiek kanpoko agendak markatzen ditu eta eragileak nabari dute momentuan-momentuko beharrei erantzun behar izateak denbora planifikatzeko eta neurtzeko zailtasunak ekartzen dizkiela.

Bestelakoa izaten da egoera, egitura sendoagoa eta, nolabait esanda, trinkotuagoa duten elkarte eta gizarte-mugimenduekin. Izan mota batekoak ala bestekoak, gizarte-mugimendu horiek erakunde publikoekin harremana daukatenean planifikazioa eta ekintzen periodizazioa askoz ere luzeagoa izaten da, epe laburreko edo ertaineko aurretik.

Aztertutakoaren arabera, kezka iraunkorra da mugimenduen gehiengoarentzat azalekoa den inplikazio mailatik harago nola engaiatu jendea. Kide berriak, eta bereziki gazteak, erakarri nahia konstante bat da hainbat gizarte-mugimendutan. Horrek erakutsi lezake gizarte-mugimenduen zahartze bat ematen ari dela. Lehenago ere aipatu dugun eran, gizarte oro har eta herritarren inplikazio maila aldatu egin da, eta hori nabaria da hainbat planotan. Beste batzuen artean, transmisioan, belaunaldien arteko lotura eta ezagutzari dagokionean.

Eragileek identifikatzen dituzten tentsio puntuei dagokionean, marko nazionalari buruzko eztabaidatik eratorritakoak dira batzuk eta soilik emakumezkoentzako espazioak sortzeari lotutakoak beste batzuk. “Betiko” moduen eta berrien arteko talkekin erlazionatutakoak ere aipatu dituzte elkarrikitza batzuetan, eta elkarteen barruan modu boluntarioan lan egiten dutenen eta liberatuen artekoak ere bai.

Tentsio puntu horietatik sortutako gatazkak ekiditera edota gainditzera begira, Arrasateko gizarte-mugimenduetako kideek behin baino gehiagotan azaldu digute komunean dituzten elementuen kudeaketa zein den garrantzitsua. Gutxieneko adostasunen inguruan eraikitzearen balioa. Minimo komun hori oinarritzkoa da aurrera egiteko.

Hala eta guztiz, aipatu behar dugu helburutzat duten herri mailako aktibazioa edo herrigintzarekin aitortzen duten motibazioak gain hartzen diela bidean sortutako kezka eta gabezi guztiei. Guztiek azpimarratzen dute elkartearen barne bizitzan dagoen giro ona egunerokoan.

4.2. Kanpo harremanak

Herri-mugimenduen arteko erlazioak, besteak beste, elementu klabeak dira horien ezaugarriak definitzeko. Hartu-emanetan, herri-mugimenduek beraien helburuak lortzeko aliantzak bilatzen dituzte, baliabideak mobilizatze aldera. Baina harremanen bitartez, herri-mugimenduek beraien izaera transmititu eta (ber)definitu ere egin dute, aldatu egiten dira.

Kanpo harremanei dagokienean, bi eremu ezberdindu ditugu: herri-mugimenduek erakundeekin dituztenak eta herri-mugimenduek elkarren artean dituztenak. Lehenengoari dagokionean, herri-mugimenduek gehienetan erakundearen aurretik joaten direla ikusi dugu, Arrasateko kasuan horrela gertatu dela baieztatu dute bederen, bai euskararen aldeko dinamiketan eta baita etorkinen harrera ematen. Adierazgarria da esaterako, AED elkarteak Arrasateko euskalgintzan jokatu duen paperari buruz hitz egiterakoan “bisionario” batzuk izan direla azaltzea.

Herri-mugimenduek sarritan kontra-botere izaera izaten dute eta horrek, zenbait kasutan, erakundeekin dituzten harremanak eskatea edota ahultzea eragin du. Dena den, Arrasateko eragile zenbaitzuk esan digutenez, azken denboraldian gauzak hobeto daude elkar harreman horri dagokionean. Adibidez, zenbaiten harremanak estuak dira erakundeekin, batez ere proiektuetarako diru-laguntzak tartean daudenean, erakundeak finantziatzearako iturri nagusi direlako.

Bi eremuen arteko jarrerak hurbiltze aldera, garrantzitsutzat jotzen dute hitzarmengintza, edo hala aitortu digute behintzat euskararen aldeko mugimendutik. Era berean, teknikarien figura ere gakoa izan da. Arrasaten jaso ditugun iritzien arabera, teknikariekin harremana ona da, zenbait kasutan testigantza positiboak eta esker onekoak jaso ditugu, espresuki zerbitzu sozialen arduradunei eta berdintasuneko teknikariari zuzendutakoak.

Hala ere, ñabardura txiki bat gehitzen dute puntu honetan, erakunde eta herri-mugimenduen arteko harremana sarritan “pertsonek arabera” izaten dela baieztatuz. Ondorioz, erakunde publikoan momentuan karguan dagoenaren perfilari estuki lotzen zaio herri-mugimenduetatik gertutasun maila. Izan ere, teknikariei buruz hitz egiterakoan ezaugarri profesionalak azpimarratzen dituzte baina baita pertsonalak edo ideologikoak ere. Adibidez, feminista den ala ez.

Hala ere, erakundeetako kritikak ere badira, eta iritzi ezker gehienak erakundearen burokratizazioari lotutakoak dira, garai berrietara egokitzeko daukaten ezintasunarekin lotuta. Hala bada, burokratizazioak ekarri duen “inpersonalizazioa” edo denboran asko luzatzen diren tramiteengatik momentuko arazoei erantzuteko “efikazia eza” nabarmenduko genituzke. Burokraziaz gain, batzuetan adostutako planak aurrera eramateko borondate politikoa falta ere badagoela salatzen dute. Kritika horiek edota bestelako arazoak medio, erakundeekin harremana izatea ez da kolektibo guztietan ematen den zerbitzu; autofinantzatutako taldeek adibidez, erakundeekin harreman minimoa daukate, ez

dute horretarako interesik agertzen, eta gainera esperientzia ezkorrak bizi izan dituztela argudiatzen dute.

Hala ere, bada salbuespenik. Izaera instituzionala izan arren, herri-mugimenduarekin sintonia mantentzen duen erakunde bat nabarmentzen da egin ditugun elkarrizketetan: Arrasateko Emakume Txokoa. Erreferente positiboa da herriko mugimendu feministarentzat, eta positiboki baloratzen dute honen prestutasuna eta irekitasuna mugimenduarekin lan egiterako orduan.

Kanpo harremanen bigarren esparruan murgilduz, hau da, herri-mugimenduek elkarren artean dituzten harremanak, oro har, elkarleen artean erlazio askorik ez dagoela onartzen da: komunikazio bideen gabezia nabarmentzen dute, “bastante independenteak” direla. Ez dago elkarlanerako planteamendurik. Eta egotekotan, esparru bereko eragileekin izaten da gehienetan. Arestian aipatu bezala, harreman pertsonalek pisu handia hartuko dute kolektibo arteko harremanetan eta, batez ere, modu informalean bideratzen dira.

Zentzu honetan, harremanen esparruan ere mugimenduen barne dinamiketan ematen ari den paradigma aldaketa moduko bat nabaritu dugu: Euskal Herrian, aurreko hamarkadetan, izandako haustura larriak ez dira hain gordin azaleratzen, eta aldiz, harremanetarako desioa askotan agertzen da. Desioa esan dugu, askotan nahia baino ez delako: praktikan, ikusi dugun bezala, harremanak ez baitira hainbeste zabaldu.

4.3. Aniztasuna, errealitatea izan nahi duen erronka

Arrasateko esparru ugarian dago aktibo herri-eragileren bat sektoreari lotutako lanketa egiten: feminista gazteak, pentsiodunak, euskara elkarteak, gazteen aisialdia... Egunerokoan, bakoitzak eremu konkretu batean lan egiten duela ikusi dugu baina, egiari zor, azken urteetan gehitu egin dira hainbat ardatz lantzen dituzten eragileak. Adibiderik argiena Ekin dugu, zeinak euskara, migrazioa eta feminismoa dituen lan ardatz.

Gizarte eta kultur-aniztasuna gure testuinguruen ezaugarri nagusietakoa izanik, herri-eragileen egitekoa aztertu ondoren, gehitu behar dugu aniztasuna mugimenduen lehengaia eta lema ere badela. Etengabeko lanketa eskatzen duena: kolektibo edo proiektu baten nukleotik urrunago daudenengana heltzeak ahalegin bat eskatzen baitu. Mugak muga, herri-mugimenduak berariazko lanketa egiten saiatzen dira gai honi dagokionean eta hori azpimarratzekoa da.

Aniztasunaren gain modu orokor batean galdetzerakoan, kategoria batzuk beste batzuk baino gehiago nabarmentzen direla ikusi dugu. Bestela esanda, aniztasunari buruz pentsatzerakoan, herri-eragileak ezaugarri batzuei lotutako artikulazioaz mintzo direla batik bat. Arrasateren kasuan, nabarmena izan da etniaren ala jatorri kulturalarekin lotzen dutela aniztasunaren gaia. Aldiz, bigarren maila batean gelditzen dira adina, hizkuntza, klasea eta sexualitatea; eta aniztasun funtzionala apenas agertzen da.

Aniztasunaz pentsatzerakoan ikuspegi multikulturalistan egiten den enfasiak bere arriskuak ere baditu, esaterako, egon ahal diren hutsuneen ardura migratzaileen esku uztearena. Etorkinek badituzte berariazko oztopoak modu iraunkorrean antolatuta egon ahal izateko: sarri ez dute leku berean denbora luzean irauten; lan-baldintzengatik, eguna eta denbora librea era ezberdinean antolatzen behartuta egoten dira; eta gainera, familia sareen faltagatik, umeen zaintza partekatze arazo handiak izan ohi dituzte.

Etorkinek beraien elkarte propioak dituzte eta Arrasateko beste eragile batzuetan parte hartu baino lehen, beraien kulturari lotutako elkarteak izaten dira lehenengo antolatze- espazioak. Emakume arabiarak eta nikaraguarak aipatuko ditugu, aitzindariak izan direlako zentzu horretan.

Ondorioz, migratzaileen parte-hartzearen muga ez legoke horrenbeste, gure ustez, beraiek beraien artean antolatzeko unean, baizik eta mugimendu edo ekimen mistoen koordinazio edo zuzendaritza-postuetan zein bilkura orokorretan besteekin batera egoterakoan.

Batzuetan, baina, esaten denak baino garrantzia handiagoa hartzen du esateko moduak eta etorkinei buruz hitz egiterakoan, “beraiek-gu” dikotomia antzeman dugu behin baino gehiagotan. Horrek ezin hobeto uzten ditu agerian gure gizartean aniztasunetik jarduteko ditugun zailtasunak, edozein dela kontuan hartu beharreko faktorea.

Azkenik, aniztasunaren aferan ere mugimendu feministak Arrasaten daukan aitzindaritza azpimarratzekoa dela iruditzen zaigu; gaitasun handia erakutsi baitu generoaren aldagaian indarra jarri eta bestelako ezaugarrien gainetik ezberdinen artean zubiak eraikitzeko.

4.4. Hizkuntza(k)

Orokorrean esan dezakegu Arrasate herri euskalduna dela eta herri-mugimenduek ahalegin berezi bat egiten dutela euskaraz jarduteko. Horren seinale da Arrasaten euskararen babes eta sustapenaren aldeko elkarteek daukaten eskarmentua. Horiek adierazten dutenez, euskararenganako pertzepzioa aldatu da: askorentzat nortasunaren zutabe nagusia izaten jarraitzen duen arren, hainbatentzat agenda publikotik desagertu da eta hizkuntzaren ezagutza gora egin den bezala, erabilera lausotu egin da.

Horrez gain, azken urteetan, herriko mapa linguistikoa askotu da; lehenago nagusitasuna zeukaten gaztelera eta euskararekin batera, beste hizkuntza batzuen presentzia geroz eta nabarmenagoa da. Euskararen ingurunea mugitzeko elementu berrien artean etorkinen presentzia aipatzen dute herri eragileek, baina ez faktore bakar modura.

Gaztelaniak migratzaile askorentzako *lingua franca* papera jokutzen du gehienetan, nahiz eta orokorrean barneratua duten hizkuntzena gai garrantzitsua dela Euskal Herrian. Hizkuntza integrazioaren gaiari lotuta, bi iritzi gailentzen direla konturatu gara: 1) euskara inklusio prozesuan oztopo gehigarria izan daitekeela pentsatzen dutenak eta 2) euskarak Arrasate bezalako herri euskaldun batean gehiago integratzen lagun diezazukeela pentsatzen dutenak. Bata zein bestea baieztatzeko, ikerketa honetan izan duguna baino kontraste handiagoa beharko genuke, bereziki etorkinekin.

Azkenik, bestelako esperientzia sozial eta politikoetatik ikasitakoak hizkuntzen eremura ekarriz, euskararen inguruko politika integratzaile eta orokorra behar-beharrezkoa dela irizten diote informatzaileek.

5. Ondorioak

Lanaren azken atal honetan, abiapuntura itzuliko gara eta Arrasateko herri-mugimendua sinergia, elkarrekintza eta oztopoak aztertu ostean, herritartasunaren konfigurazioa, berrikuntza eta aldaketei buruz hitz egingo dugu.

Komunitateak ehunduz herri ekimenetatik proiektuan jasotzen genuen moduan:

“Kontzeptu abstraktu eta definitzeko zailtasunez bete dugu herritartasuna. Hala adierazi dute gure ikerketan jardun duten kide gehienek. Gutxi landua, gainera, erran nahi baita, egunerokotasunean ez dugu hitz egiten herritartasunaz, berarekin harremanetan dauden hainbat gai etengabe aipatuak izaten badira ere” (Hainbaten artean, 2018:312).

Definitzeko zaila izan arren, Arrasateko herri mugimenduen praktikak ezagutu ostean, herritartasun berriak proposatzen ari direla ondorioztatu genezake. Herritartasunaren kontzeptua lau dimentsiotan ezberdintzen genuen gure lanean (Hainbaten artean, 2018: 312): herritartasun objektiboa eta subjektiboa; herritartasun pasiboa eta aktiboa; maila makroa eta mikroa; eta herri-mugimenduak eta erakundeak.

Herritartasun objektiboa, edo bestela esanda estatuak ezarritako baldintza batzuen pean bertako kideei onartzen diena, kritikatu izan da Arrasateko eragileen partetik. Berezi, migratzaileentzako betetzeko ia ezinezkoak diren baldintza zailak ezartzen dituelako eta horren adibide “triste” bezala gogoratzen dute herrian oso aktibo zen Nepaliarren lekualdatzea. Herritartasun subjektiboa aldiz, identitate kolektiboaren gaiari dagokio eta normalean nazio identitatearekin lotzen bada ere, guk Arrasaten feministak egiten ari direna aipatuko genuke puntu honetan. Izan ere, liskarrak sor ditzaketen identitate ardatzak bigarren mailan jarri eta emakume izaeran bilatu dute indar bateratzailea; gainera, behin ere ukatu gabe bateratzen dituen komun horren baitan dagoen aniztasuna. Beste alde batetik, burututako elkarrizketa guztietan ikusi dugu herritartasun aktibo baten aldeko jarrera eta gako bezala agertzen da parte hartzearen gaia; balioa eta lehentasuna ematen diote herri-mugimenduek. Maila mikro eta makroari dagokionean, gure ikerketako protagonista gehienak eremu mikroan ari direla ikusi dugu, eremu horretan ematen diren esperientzia eraldatzaileek maila makroan ere izan dezaketen balioaz jakitun izanik. Azkenik, herri-mugimendu eta erakundeen arteko harremanari dagokionean, jarrerak hobetzen ari direla aipatu digute, nahiz eta oraindik botere politikoaren borondateari lotutako kritikak agertzen diren.

Herritartasunari dagokionean beraz, berrikuntza edo aldaketa batzuez hitz egin dezakegu Arrasateren kasuan. Izan ere, aniztasunaren erronka ardura bezala hartu, eta egon daitezkeen bereizketa zein zapalketa ezberdinen gainera (generoa, klasea, jatorria, hizkuntza...) elkar ezagutzen eta elkar ekintzan oinarritutako planteamendu partekatuetan jartzen dute indarra. Gutxiengo adostasunetatik gehiengo komunitara joaz, eguneroko aldaketa txikietatik erroko aldakuntzara. Hori guztia gainera, jarrera kritiko batekin egiten dute, topatzen dituzten ahulguneei eta arazoei muzin egin gabe. Proiektuaren azken lerroetan idazten genuen erara: “Etorkizunera begira badute ziurgabetasuna, baina itxaropena ere bai.” (Hainbaten artean, 2018: 315)

6. Etorkizuna

Komunitateak ehunduz herri ekimenetatik (Hainbaten artean, 2018) ikerketak feminismoan, ekologismoan, migrazioan eta euskararen bultzadan konprometiturik dauden eragileetara hurbiltzeko balio izan digu; beraien eguneroko lan jardunaren erradiografia osatu bat egin eta gizarte ehungintzan dituzten indargune eta ahulguneak identifikatzeko. Hala eta guztiz, ikerketa honetan sona txikia izan duten ahotsetan jarriko genuke fokua etorkizunera begira, aniztasunari buruz hitz egiterakoan erdigunean dauden baina falta diren horiengan.

7. Erreferentziak

Beck, U. (2001): *La invención de lo político*, Fondo de Cultura Económica, Mexiko.

Donati, P. (1999): *La ciudadanía societaria*, Editorial Universidad de Granada, Granada.

Hainbaten artean (2018): *Komunitateak ehunduz herri ekimenetatik*. Ikerketa txostena. 2018ko Abendua (argitaratu gabea).

Giddens, A. (1991): *Modernidad e identidad del yo. El yo y la sociedad en contemporánea*, Península, Bartzelona.

Melucci, A. (2002): *Vivencia y convivencia. Teoría social para una era de la información*, Trotta, Madril.

Narotzky, S. eta Moreno, P. (2000), “La reciprocidad olvidada: reciprocidad negativa, moralidad y reproducción social”, *Hispania. Revista española de Historia*, Vol. 60 (204), 127-160.

Terradas, I. (2002), “Acerca de un posible malentendido sobre la obligación de reciprocidad”, *Éndoxa: series filosóficas*, 16, 113-138.

8. Eskerrak/Aipamenak.

Eskerrik asko, proiektu honetan beraien “etxeetako” ateak zabaltu dizkiguten herri mugimendu guztiei, bereziki bestelako Arrasate baten alde lan egiten duten horiei guztiei. Ezina ekinez egiten denaren adibidea zarete.

Eskerrik asko, *Komunitateak ehunduz herri ekimenetatik* proiektuari hitzak jarri dizkion lantaldeari, AFIT, NOR eta PARTE HARTUZeko kideei.

**Edizio genetikoa enbrioetan arautzeko nazioarteko adostasunaren bila:
gutxieneko legeriaren eta mugen beharra mundu mailako
bidegabekeriak saiheste aldera**

Ekain Payán Ellacuria

*Euskal Herriko Unibertsitateko UPV/EHUko doktoretza aurreko ikertzailea,
Zuzenbide eta Giza Genomako Katedra I.T., Zuzenbide Publikoko Saila
ekain.payan@ehu.eus*

Laburpena

Hamaika ikusteko jaioak gara. Izan ere, berriki jakin dugu Txinan genetikoki eraldatutako bi haur jaio zirela *CRISPR-Cas9* mekanismoaren bitartez. Teknologia hori hainbat entsegu klinikotan erabili den arren, arduragabetzat jo dute zientzialari askok eta askok horren segurtasunik eza eta jaio berrien osasunean izan ditzakeen etorkizuneko ondorio ezezagunak direla eta. Hala ere, Txinako legeen biguntasunak hori baimentzen du, baita beste zenbait Estatuk ere; aitzitik, debekatuta dago, oro har, Europar Batasuneko kide gehien-gehienetan. Artikulu honen helburua da indarreko nazioarteko legeria erkatzea eta lege proposamen bateratua galdatzea, behintzat zientzia eta bioetika mailako ezbaia argitu arte.

Hitz gakoak: CRISPR-Cas9, edizio genetikoa, giza enbrioia, terapia genikoa eta giza hobekuntza

Abstract

Recently, we have known of the birth of two children in China, genetically edited using the CRISPR-Cas9 mechanism. Despite the fact that this technology has been used in clinical trials, a large part of the scientific community has agreed on the irresponsibility committed by the lack of safety and by the unknown effects on the future health of kids. In spite of this, the experiment has been made possible thanks to the flexibility of Chinese laws, something that is also permitted in other countries; however, it is prohibited in most members of the European Union. The aim of this article is to make a comparative study of the international legislation in force and to propose a harmonised and uniform regulation, at least until all scientific and bioethical doubts can be resolved.

Keywords: CRISPR-Cas9, gene editing, human embryo, gene therapy and human enhancement

1. Sarrera (uneko egoera)

Gizakia gizaki denetik nahi izan du naturaren eta bere etorkizunaren jabe izatea; hain zuzen ere, horixe gertatu izan da genetika arloan, ondorengoen gaixotasunak ekiditeko. Izan ere, arestian *loteria genetikoa*¹ delakoaren menpe halabeharrez lotuta geratzen ziren

¹ "Gizarte mailan askoz hobe da osasuna ulertzea loteria genetikoaren emaitzatzat". Sandel, M., *Contra la perfección. La ética en la era de la ingeniería genética*, Marbot Argitaletxea, 2. argit., Bartzelona, Espainia, 2016, 145. or.

gurasoak. Halere, egunotan, ugalketa lagunduaren eskutik, posible da giza enbrioi osasuntsua hautatzea; adibidez, Inplantatu aurreko Diagnosi Genetikoaren² bitartez (aurrerantzean, IDGren) *in vitro* ernaketaren baitan. Era horretan, enbrioieta gaixotasun larriak antzeman daitezke eta bideragarriak ez direnak baztertu emakumearen umetokian txertatu aurretik.

Edonola ere, IDG ezinean dabil osasun jatorrizko gaitz orori aurre egiteko: hori gertatzen da, barbarako, aita-amek mutazio bera dutenean. Horretarako, entzutetsu bilakatu da oso *CRISPR-Cas9* teknika; izan ere, artazi molekular horrek bide ematen du enbrioieta geneak sartzeko, aldatzeko edo ordezkatzeko, euren espresioa osasungarri bihurtze aldera. Beste hitzetan esanda, egiten dena da DNA moztea eta zuzen-zuzenean itsastea, jaio aurretiko ondoezak era errazean, merkean eta zehatzean³ desagerrarazteko.

Ildo horretatik, jakin badakigu Txinako eta Erresuma Batuko ikerketa taldeak enbrioieta geneak aldatu nahian ibili zirela laborategian duela hiru urte; hain zuzen ere, Giza Immunoeskasiaren Birusaren (aurrerantzean, GIBren) aurka borrokatzeko⁴. Gauzak horrela, gizakietan ezinezkotzat jotzen ziren saiakuntza horiek egi borobil bihurtu dira⁵ uste baino lehenago. He Jiankui dk.ren taldeak azaldu zuenez, jaiotako bi ahizpek GIB pairatzeko arriskua omen zuten, aitzak hori sufritu baitzuen. Horri alde aurretik erantzuna emateko, *CRISPR-Cas9*z baliatu ziren etorkizunean Hartutako Immunoeskasiaren Sindromea (aurrerantzean, HIES) ez garatzeko.

² Lander, E. S., “What we don’t know”, *International Summit on Gene Editing. A global discussion. Commissioned papers*, 2015eko abendua, 20-27. or. Eskuragai hurrengo estekan: http://nationalacademies.org/cs/groups/pgasite/documents/webpage/pga_170455.pdf [azkenengo kontsulta: 2019ko maiatzaren 15ean].

³ Bi ezaugarri horiek dira, alegia, ZFN eta TALEN edizio genetikotik bereizten duena: “(...) edizio ikerketa egiteko meganukleasen erabilera 4-5 urteko lana suposatzen du eta 6.000 € inguru. ZF nukleasak 30.000 € balio dute, eta TALEN hiruzpalau hilabeteko lana 10.000 euroren truke; ordea, CRISPRCas9 egikaritzeko bakarrik behar dira bi edo hiru asteko lana eta 20-30 €-ko kostua”. Lacadena, J.-R., “Genética y Humanismo. Edición genómica: ciencia y ética”, *Revista Iberoamericana de Bioética*, 3. zk., 2017, 3. or.

⁴ Kang, X. / He, W. / Huang, Y. / Yu, Q. / Chen, Y. / Gao, X. / Sun, X. / Fan, Y., “Introducing precise genetic modifications into human 3PN embryos by CRISPR/Cas-mediated genome editing”, *Journal of Assisted Reproduction and Genetics*, 5. zk., 33. bol., 2016ko maiatza, 581-588. or.

⁵ Eskuragai hurrengo estekan: https://www.berria.eus/paperekoa/1872/014/001/2018-11-27/genetikoki_eraldatutako_bi_haur_jaio_direla_zabaldu_dute_txinan.htm [azkenengo kontsulta: 2019ko maiatzaren 15ean]. Areago, genetikoki eraldatutako bigarren haurdunaldi bat baiezatu zuten Txinako agintariek 2019ko urtarrian.

Horrez gain, izaki helduekin entsegu klinikoak jazo izan dira Amerikako Estatu Batuetan⁶ (aurrerantzean, AEBn), eta Europan ere badira saiakerak⁷: ez da ahuntzaren gauerdiko ezstula.

2. Ikerketaren helburuak

Aurreko atalean adierazitako berriak egundoko astindua ekarri du; izan ere, nahiz eta doktrinaren zati bat horren alde egin⁸, badirudi lerro germinala –hau da, belaunaldiz belaunaldi transmititutako ezaugarri genetikoak, lerro somatikoan ez bezala– alda dezakeela, eta ondorioak heredagarriak izango liratekeela, gizadiaren genomaren ere bai. Horregatik, nazioarteko batzorde gailenek⁹ 2015etik eskatu izan dute giza enbrioietan edizio genetikoaren atzeratzea, ardura printzipioa aplikatuz¹⁰, harik eta aho batekotasuna lortu arte bai etikan (gizartean), bai zientzian (segurtasunean), edo, gutxienez, abantailak gehiago direnean arriskuak baino¹¹.

Tartean, behin betiko erantzunik gabeko galdera anitz agertzen dira: zer da gaixotasuna eta zer giza hobekuntza, eta non dago bi kontzeptu juridiko zehaztugabe horien arteko muga? Ezinbestekoa al zen HIES ez eransteko, eta, baiezkoan, heriotza sor dezake? Ba al dakigu ziurtasun osoz Txinako bikiek ez dutela inoiz ez ebakuntzatik eratorritako kalterik edo albo ondorioz izango?¹².

⁶ Connor, S., “First Human Embryos Edited in U.S.”, *MIT Technology Review*, 2017ko uztaila. Eskuragai honako estekan: <https://www.technologyreview.com/s/608350/first-human-embryos-edited-in-us/> [azkenengo kontsulta: 2019ko maiatzaren 15ean].

⁷ Rodríguez Fernández, C., “A Review of CRISPR-Cas9: How is the Gene Editing Tool Changing the World?”, *LabioTech*, 2018ko otsaila. Eskuragai hurrengo estekan: <https://labioTech.eu/crispr-cas9-review-gene-editing-tool> [azkenengo kontsulta: 2019ko maiatzaren 15ean].

⁸ Savulescu, J. / Pugh, J. / Douglas, T. / Gyngell, C., “The moral imperative to continue gene editing research on human embryos”, *Protein & Cell*, 6. bol., 2015eko uztaila, 476-479. or. Eskuragai hurrengo estekan: <https://link.springer.com/content/pdf/10.1007%2Fs13238-015-0184-y.pdf> [azkenengo kontsulta: 2019ko maiatzaren 15ean].

⁹ Besteak beste, UNESCOren *International Bioethics Committee*-k (IBCK), Zientzien eta Teknologia Berrien Etikari buruzko Europako Taldeak (EGEK) eta *Hinxton* Taldeak. Eskuragai honako esteka hauetan: <https://en.unesco.org/news/unesco-cautions-against-reckless-application-gene-editing>; https://ec.europa.eu/research/ege/pdf/gene_editing_ege_statement.pdf; http://www.hinxtongroup.org/Hinxton2015_Statement.pdf [azkenengo kontsulta: 2019ko maiatzaren 15ean].

¹⁰ “Ardura printzipioa aplikatu behar da bakar-bakarrik arrisku egoerek bi ezaugarri nagusi dituztenean: bata, ziurgabetasun zientifikoko testuingurua dagoenean, kasuan kasuko jardueraren ondorioei dagokienez; eta, bestea, susmatzen denean hartutako arriskuak kalte larriak, eta, ziur asko, menderaezinak eta atzeraezinak ekar ditzaketenean”. Romeo Casabona, C.M. / De Miguel Beriain, I. (Ed.), *Ética de la BioTecnología. Una introducción*, Comares Argitaletxea, Granada, Espainia, 2010, 191. or.

¹¹ Baltimore, D. / Berg, P. / Botchan, M., *et al.*, “A prudent path forward for genomic engineering and germ line gene modification”, *Science*, 348 zk., 6230 bol., 2015, 4. or.

¹² Thompson, J., “What we risk as humans if we allow gene-edited babies: a philosopher’s view”, *The Conversation*, 2019ko otsaila. Eskuragai hurrengo estekan: <https://theconversation.com/what-we-risk-as->

Hori guztiori arautu beharko luke zuzenbideak, baina, jarraian ikusiko denez, legeak zeharo aldakorrak dira Estatu batetik bestera, eta horrek ez bairik gabe urratzen ditu legezkotasun eta segurtasun juridiko printzipioak¹³. Artikulu honen jomuga da horiek hor nonbait aztertzea eta nazioarte mailako lege bakarra galdatzea, edo, hori posible ez balitz, gutxieneko irizpideak agerian jartzea.

3. Ikerketaren muina

Lehenik eta bat, argi-argi utzi behar da edizio genetikoari buruzko aipamenak maiz urriak direla, giza bizitzaren hasierari dagokionez; dena den, Europar Batasunean (aurrerantzean, EBn) badira lege gutxi batzuk.

Alde batetik, eugenesia –gizakia hobetzeko prozedurak¹⁴– beren-beregi debekatzen du EBko Oinarritzko Eskubideen Gutunak¹⁵. Izan ere, autore askoren aburuz¹⁶, ebaketa terapeutikoek eugenesiari bide eman diezaiokete (aldapa irristakorren argudioa izenekoak). Beste alde batetik, indarrean dago Europako Parlamentuko eta Kontseiluko 98/44/CE Zuzentaraua, 1998ko uztailaren 6koa, asmakuntza bioteknologikoen babes juridikoari buruzkoa¹⁷. Hirugarrenik, irmoki aplikagarria da Europako Parlamentuko eta Kontseiluko 563/2014 Erregelamendua, 2014ko apirilaren 16koa, giza erabilerarako medikamentuen entsegu klinikoei buruzkoa, eta Europako Parlamentuko eta Kontseiluko 2001/20/EC Zuzentaraua, 2001eko apirilaren 4koa, indargabetzen duena¹⁸.

humans-if-we-allow-gene-edited-babies-a-philosophers-view-110498 [azkenengo kontsulta: 2019ko maiatzaren 15ean].

¹³ *Ikus.* 1978ko Espainiako Konstituzioaren (aurrerantzean, EKren) 9.3 eta 25.1 artikulua, hurrenez hurren.

¹⁴ Mendes de Carvalho, E., “Eugenesiari buruzko ahotsa”, zenbait autore, Romeo Casabona, C.M. (zuz.), *Biozuzenbideari eta Bioetikari buruzko Entziklopedia*, Euskal Herriko Unibertsitateko UPV/EHUko Zuzenbide eta Giza Genomako Katedra I.T., Comares Argitaletxea, Bilbo-Granada, Espainia, 2011. Eskuragai hurrengo estekan: <https://enciclopedia-bioderecho.com/voces/151> [azkenengo kontsulta: 2019ko maiatzaren 15ean].

¹⁵ Honakoa diosku 3. artikulua, pertsonaren osotasunerako eskubidea bermatzeko: “2. Medikuntzan eta biologian bereziki errespetatuko dira honako hauek: b) praktika eugenetikoen gaineko debekua errespetatuko da, batez ere, pertsonen hautespena helburu dutenak”. Eskuragai hurrengo estekan: http://www.euskadi.eus/contenidos/informacion/tr_lisboa/eu_tr_lisbo/adjuntos/carta_derechos_eu.pdf [azkenengo kontsulta: 2019ko maiatzaren 15ean].

¹⁶ Horrelaxe adierazi zuten Nicholas Agar, Michael Sandel eta Jürgen Habermas filosofoek.

¹⁷ Europako Erkidegoko Buletin Ofiziala, L 213/13, 1998ko uztailaren 30ekoa, *ikus.* 6. artikulua: “2. Lehenengo paragrafoan xedatutakoari jarraiki, ez dira patentagarriak izango, zehazki: (...) b) gizakiaren nortasun genetikoaren eraldatzeko prozedurak; (...)”. Eskuragai hurrengo estekan: <https://www.boe.es/boe/1998/213/L00013-00021.pdf> [azkenengo kontsulta: 2019ko maiatzaren 15ean]. Hortaz, arau horrek barne hartzen ditu bere kabuz garatu daitezkeen enbrioak; edo berdina dena, teknologia konbergenteen laguntzarik gabe sor daitezkeenak.

¹⁸ Europako Erkidegoko Buletin Ofiziala, L 158/1, 2014ko maiatzaren 27koa, *ikus.* 90. artikulua: “Ezin izango dira terapia genikoko entsegu klinikorik egin, horiek subjektuaren nortasun genetiko germinala eraldatzen dutenean”.

Nolanahi ere, EBko testurik garrantzitsuena da Giza eskubideak eta gizakiaren duintasuna biologiaren eta medikuntzaren aplikazioak direla-eta babesteko hitzarmena (Giza eskubideei eta biomedikuntzari buruzko hitzarmena), Oviedon 1997ko apirilaren 4an egindakoa (aurrerantzean, Oviedoko Hitzarmena)¹⁹. Dokumentu hori loteslea da borondatez sinatu eta berretsi zuten EBko 29 Estatuentzat, eta horien artean dago Espainia.

Labur batean esanda, Oviedoko Hitzarmenak onesten du giza genomak ebakuntzak egitea osasun arrazoiak direla medio, betiere ondorengoen genomak aldaketarik ez dakarrenean. Hor dago koxka; izan ere, *CRISPR-Cas9* hain berria da zein oraindik erabateko segurtasunik ez dagoen. Hori dela eta, zientifikoen ustez²⁰, *ex vivo* entsegu gehiago egin beharko litzateke gizakietan aplikagarritasuna izan baino lehen; bien bitartean, badira beste bitarteko batzuk, esate baterako, IDG. Horren harira, Austriak, Alemaniak eta Italiak itzulingururik gabe debekatzen dute giza enbrioioak ikerketarako erabiltzea; antzera gertatzen da Frantzia, Portugalen eta Herbeheretan, salbu eta ikerketak baztertutako enbrioiekin egiten direnean. Azkenik, enbrioioak ikerketarako sortzea baimentzen da Belgikan, Erresuma Batuan eta Suedian²¹, xedea terapeutikoa denean. Beraz, begi bistakoa da EBko legeak ez direla bateragarriak.

Nazioarte mailan, jada aurreratu da Txinako legeak guztiz malguak direla. Horren lekuko dira Asiako Estatu horretan gertatutako makina bat esperimendu, nahiz eta EBn legeak kanpokoak izan; beste horrenbeste gertatzen da Errusian²². Kontrara, eta AEBn askatasuna nabaria den arren, helburu terapeutikoak dira gaindi ezineko muga, eta ordura

¹⁹ Ikus. 13. artikulua, giza genomari buruzko interbentzioen inguruan: “Giza genomak aldaketak egiteko interbentzioak bakarrik egin daitezke, arrazoi prebentibo, diagnostikozko edo terapeutikoengatik egiten badira eta haien helburua ondorengoen genomak aldaketaren bat egitea ez bada”. Horrekin batera, ikus. 18.2 artikulua, *in vitro* enbrioiekin esperimentatzeari buruzkoa: “Giza enbrioioak esperimentaziorako sortzea debekaturik dago”. Eskuragai hurrengo estekan: <https://www.ehu.eus/documents/2660428/2799934/Legeak17.pdf> [azkenengo kontsulta: 2019ko maiatzaren 15ean].

²⁰ Horren alde agertzen da Lluís Montoliu bioteknologoa. Eskuragai hurrengo estekan: https://elpais.com/elpais/2018/11/26/ciencia/1543253567_659329.html [azkenengo kontsulta: 2019ko maiatzaren 15ean].

²¹ De Wert, G. *et. al.*, “Responsible innovation in human germline gene editing. Background document to the recommendations of ESHG and ESHRE”, *Human Reproduction Open (HROpen)*, 1. zk., 2018ko urtarrila, 6. or. Eskuragai honako estekan: <https://academic.oup.com/hropen/article/2018/1/hox024/4797562#.Wzx64LO22Vc.email> [azkenengo kontsulta: 2019ko maiatzaren 15ean].

²² Dearing, S. / Taupitz, J., “Germline Interventions in Humans – Challenges for Law and Ethics”, *Zuzenbidea eta Giza Genomako Aldizkaria. Genetika, Bioteknologia eta Medikuntza*, 49. zk., 2018ko uztaila-abendua, 73. or.

arte entseguak baino ez dira burutu²³. Dena dela, ematen du irabazi asmoa eta karrera teknologikoa gailentzen direla munduko potentzia nagusien artean.

4. Etorkizunerako planteatzen den norabidea (ondorioak)

Ezaguna denez, Txinako egitasmoa gogotik salatu du nazioarteko zientzia komunitateak²⁴. Eztaba daezina da Estatu bakoitzeko ekimena ez dela nahikoa, eta horri aurre egiteko bi irtenbide baino ez dira plazaratu: bata, edizio genetikoa oso-osorik debekatzea²⁵, horrek lerro germinala erasaten duenean; bestea, luzamendua²⁶. Hala eta guztiz ere, lehenengoak betirako galaraziko luke bioteknologiari etekina ateratzea, eta bigarrenak ez luke arazoa geroratu baino egingo. Hori dela bide, neure proposamen xumea da mundu mailako gutxieneko legedia abian jartzea, Oviedoko Hitzarmena berritze aldera, non Estatuek hartutako konpromisoak goitik behera betetzera behartzen diren²⁷; horretarako, – egileentzat nazio bakoitzeko Zigor Kodeek aurreikusitakoez gain²⁸ – zehapen ekonomikoak, diru laguntza publikoak kentzeko aginduak zein horiek jasotzeko debekuak edota ikerketan aritzeko eragozpenak²⁹ ezarriko lirateke.

²³ Horrela jokatu zuen AEBko Zientzia, Ingeniaritza eta Medikuntzaren Estatuko Akademiak itsumena sendatzeko. Eskuragai honako estekan: https://elpais.com/elpais/2018/12/19/ciencia/1545243580_218250.html [azkenengo kontsulta: 2019ko maiatzaren 15ean].

²⁴ Halaxe adierazi zuten AEBko Zientzia, Ingeniaritza eta Medikuntzaren Estatuko Akademiak, Osasunaren Munduko Erakundeak (OMEk) eta Txinan bioetikan dihardutenek. Eskuragai honako esteka hauetan: <http://www8.nationalacademies.org/onpinews/newsitem.aspx?RecordID=11262018>; <https://www.who.int/ethics/topics/human-genome-editing/en/>; <https://www.thehastingscenter.org/chinese-bioethicists-respond-case-jiankui/> [azkenengo kontsulta: 2019ko maiatzaren 15ean]. Horri gutxi iritzi eta, OMEren Batzorde Aholkulariak eskatu du edizio genetikoari buruzko mundu mailako erregistroa sortzea, gardentasuna hobetuko delakoan. Eskuragai honako estekan: <https://www.nature.com/articles/d41586-019-00942-z> [azkenengo kontsulta: 2019ko maiatzaren 15ean].

²⁵ Romeo Casabona, C.M., *Los genes y sus leyes. El derecho ante el genoma humano*, Zuzenbide eta Giza Genomako Unibertsitate arteko BBVA-Bizkaiko Foru Aldundia Katedra, Comares Argitaletxea, Bilbo-Granada, Espainia, 2002.

²⁶ Oraintsu, bost urteko luzamendua eskatu dute adituek edizio genetiko heredagarriak klinikan ez erabiltzeko. Lander, E. S. / Baylis, F. / Zhang, F. / Charpentier, E. / Berg, P. *et. al.*, “Adopt a moratorium on heritable genome editing”, *Nature*, Vol. 567, 2019ko martxoa. Eskuragai honako estekan: <https://www.nature.com/articles/d41586-019-00726-5> [azkenengo kontsulta: 2019ko maiatzaren 15ean].

²⁷ Hori gertatzen da organoen transplantateekin. *Ikus.* OMEren printzipio nagusiak zelulak, ehunak eta giza organoak transplantatzeko. Eskuragai honako estekan: https://www.who.int/transplantation/Guiding_PrinciplesTransplantation_WHA63.22sp.pdf [azkenengo kontsulta: 2019ko maiatzaren 15ean].

²⁸ Espainiako Estatuaren kasuan, *ikus.* Zigor Kodeko bigarren liburuko bosgarren titulua; hain zuzen ere, 159-162. artikulua, manipulazio genetikoari buruzko delituen gainekoa.

²⁹ Hori aditzera eman zuen Txinako Osasun ministroak ezagutarazitako erregelamendu proiektuan. Eskuragai honako estekan: <https://www.nature.com/articles/d41586-019-00773-y> [azkenengo kontsulta: 2019ko maiatzaren 15ean].

Balizko akordio horren oinarriak finkatzeko, abiaburu izan daitezke bizitzarako edota osasunerako eta giza duintasunerako³⁰ gaixotasun latzenak izan daitezkeen horiek; kasurako, *Huntington* eta *Duchenne* sindromeak, arantza bifidoa, etab. Horietan guztietan, ia inork ere ez du zalantzan jartzen zein den erien jasankizuna. Kontuak kontu, erabaki horiek hartzeko, alboraezinak dira herritarren iritzia eta demokratizazio prozedurak³¹.

Laburbilduz, geure eskura dugu teknologia zein modutan erabili behar den zehaztea; baina, horretarako, gizakia erdigunean kokatu behar da, interes ekonomikoak alde batera utzita. Baliteke arriskuak medikuntzan beti azalaraztea, baita merkatu beltzak sortzea ere; hala eta guztiz ere, babestutako ondasun juridikoei erreparatu beharko zaie eta garrantzizkoena (dela bizitza, dela osasuna) lehenetsi: gizateriaren etorkizuna jokoan – eta kolokan–dago.

5. Erreferentziak

Baltimore, D. / Berg, P. / Botchan, M., *et al.*, “A prudent path forward for genomic engineering and germ line gene modification”, *Science*, 348 zk., 6230 bol., 2015.

Connor, S., “First Human Embryos Edited in U.S.”, *MIT Technology Review*, 2017ko uztaila. Eskuragai honako estekan: <https://www.technologyreview.com/s/608350/first-human-embryos-edited-in-us/> [azkenengo kontsulta: 2019ko maiatzaren 15ean].

De Wert, G. *et al.*, “Responsible innovation in human germline gene editing. Background document to the recommendations of ESHG and ESHRE”, *Human Reproduction Open (HROpen)*, 1. zk., 2018ko urtarila. Eskuragai honako estekan: <https://academic.oup.com/hropen/article/2018/1/hox024/4797562#.Wzx64LO22Vc.email> [azkenengo kontsulta: 2019ko maiatzaren 15ean].

Deuring, S. / Taupitz, J., “Germline Interventions in Humans – Challenges for Law and Ethics”, *Zuzenbide eta Giza Genomako Aldizkaria. Genetika, Bioteknologia eta Medikuntza*, 49. zk., 2018ko uztaila-abendua. Gaskell, G. / Bard, I. / Allansdottir, A. / Vieira da Cunha, R. / Eduard, P. / Hampel, J. / Hildt, E. / Hofmaier, C. / Kronberger, N. / Laursen, S. / Meijknecht, A. / Nordal, S. / Quintanilha, A. / Revuelta, G. / Saladié, N. / Sandor, J. / Borlido Santos, J. / Seyringer, S. / Singh, L. / Somsen, H. / Toonders, W. / Torgersen, H. / Torre, V. / Varju, M. / Zwart, H., “Public views on gene editing and its uses”, *Nature Biotechnology*, 35. zk., 2017ko azaroa. Eskuragai honako estekan: <https://www.nature.com/articles/nbt.3958> [azkenengo kontsulta: 2019ko maiatzaren 15ean].

³⁰ Ikus. EKren 10.1 eta 43 artikulua, hurrenez hurren.

³¹ Eskuragai honako estekan: <https://zientzia.eus/artikuluak/crispr-genoma-editatzeko-teknika-onurak-eta-kezkak/> [azkenengo kontsulta: 2019ko maiatzaren 15ean]. Zentzu horretan, AEBko hiritarrei inkesta egin zitzaion 2017. urtean, eta itaundutako laurik hiruk (75%) nabarmendu zuten egoki zeritzotela edizio genetikoa helduetan aplikatzea, hori helburu terapeutikoei egiten denean; baina ehuneko hori arinki murrizten zen jaio aurreko terapietan eta, noski, enbrioietan (60%). Gaskell, G. / Bard, I. / Allansdottir, A. / Vieira da Cunha, R. / Eduard, P. / Hampel, J. / Hildt, E. / Hofmaier, C. / Kronberger, N. / Laursen, S. / Meijknecht, A. / Nordal, S. / Quintanilha, A. / Revuelta, G. / Saladié, N. / Sandor, J. / Borlido Santos, J. / Seyringer, S. / Singh, L. / Somsen, H. / Toonders, W. / Torgersen, H. / Torre, V. / Varju, M. / Zwart, H., “Public views on gene editing and its uses”, *Nature Biotechnology*, 35. zk., 2017ko azaroa, 1021-1023. or. Eskuragai honako estekan: <https://www.nature.com/articles/nbt.3958> [azkenengo kontsulta: 2019ko maiatzaren 15ean]. Romeo Casabona irakasleak dionez, “(...) arriskuaren kudeaketa demokratikoak esan nahi du gizarteari eta horren adierazpen formei bide ematea gizarte eta hiritarren mugimenduen bitartez. Horren helmuga izango da erabakien benetako prozesu demokratikoa erdiestea eta, azken finean, oreka lortzea komunitateko ikusmolde eta bestelako interesen artean”. Romeo Casabona, C.M. (Ed.), *Principio de precaución, Biotecnología y Derecho*, Zuzenbide eta Giza Genomako Unibertsitate arteko BBVA-Bizkaiko Foru Aldundia Katedra, Comares Argitaletxea, Bilbo-Granada, Espainia, 2004, 387. or.

- Kang, X. / He, W. / Huang, Y. / Yu, Q. / Chen, Y. / Gao, X. / Sun, X. / Fan, Y., "Introducing precise genetic modifications into human 3PN embryos by CRISPR/Cas-mediated genome editing", *Journal of Assisted Reproduction and Genetics*, 5. zk., 33. bol., 2016ko maiatza.
- Lacadena, J.-R., "Genética y Humanismo. Edición genómica: ciencia y ética", *Revista Iberoamericana de Bioética*, 3. zk., 2017.
- Lander, E. S., "What we don't know", *International Summit on Gene Editing. A global discussion. Commissioned papers*, 2015eko abendua. Eskuragai hurrengo estekan: http://nationalacademies.org/cs/groups/pgasite/documents/webpage/pgs_170455.pdf [azkenengo kontsulta: 2019ko maiatzaren 15ean].
- Lander, E. S. / Baylis, F. / Zhang, F. / Charpentier, E. / Berg, P. et. al., "Adopt a moratorium on heritable genome editing", *Nature*, Vol. 567, 2019ko martxo. Eskuragai honako estekan: <https://www.nature.com/articles/d41586-019-00726-5> [azkenengo kontsulta: 2019ko maiatzaren 15ean].
- Mendes de Carvalho, E., "Eugenesiari buruzko ahotsa", zenbait autore, Romeo Casabona, C.M. (zuz.), *Biozuzenbideari eta Bioetikari buruzko Entziklopedia*, Euskal Herriko Unibertsitateko UPV/EHUko Zuzenbide eta Giza Genomako Katedra I.T., Comares Argitaletxea, Bilbo-Granada, Espainia, 2011. Eskuragai hurrengo estekan: <https://enciclopedia-bioderecho.com/voces/151> [azkenengo kontsulta: 2019ko maiatzaren 15ean].
- Rodríguez Fernández, C., "A Review of CRISPR-Cas9: How is the Gene Editing Tool Changing the World?", *LabioTech*, 2018ko otsaila. Eskuragai hurrengo estekan: <https://labioTech.eu/crispr-cas9-review-gene-editing-tool> [azkenengo kontsulta: 2019ko maiatzaren 15ean].
- Romeo Casabona, C.M., *Los genes y sus leyes. El derecho ante el genoma humano*, Zuzenbide eta Giza Genomako Unibertsitate arteko BBVA-Bizkaiko Foru Aldundia Katedra, Comares Argitaletxea, Bilbo-Granada, Espainia, 2002.
- Romeo Casabona, C.M. (Ed.), *Principio de precaución, Biotecnología y Derecho*, Zuzenbide eta Giza Genomako Unibertsitate arteko BBVA-Bizkaiko Foru Aldundia Katedra, Comares Argitaletxea, Bilbo-Granada, Espainia, 2004.
- Romeo Casabona, C.M. / De Miguel Beriain, I. (Ed.), *Ética de la BioTecnología. Una introducción*, Comares Argitaletxea, Granada, Espainia, 2010.
- Sandel, M., *Contra la perfección. La ética en la era de la ingeniería genética*, Marbot Argitaletxea, 2. argit., Bartzelona, Espainia, 2016.
- Savulescu, J. / Pugh, J. / Douglas, T. / Gyngell, C., "The moral imperative to continue gene editing research on human embryos", *Protein & Cell*, 6. bol., 2015eko uztaila. Eskuragai hurrengo estekan: <https://link.springer.com/content/pdf/10.1007%2Fs13238-015-0184-y.pdf> [azkenengo kontsulta: 2019ko maiatzaren 15ean].
- Thompson, J., "What we risk as humans if we allow gene-edited babies: a philosopher's view", *The Conversation*, 2019ko otsaila. Eskuragai hurrengo estekan: <https://theconversation.com/what-we-risk-as-humans-if-we-allow-gene-edited-babies-a-philosophers-view-110498> [azkenengo kontsulta: 2019ko maiatzaren 15ean].

6. Esker ona

Egileari gustatuko litzaioke honako lerroak erabiltzea Euskal Herriko Unibertsitatean UPV/EHU Unibertsitateko UPV/EHUko Ikerketaren Arloko Errektoreordetzak sustatutakoa. Orobat, lan hau egilearen doktoretza tesiaren atal bati dagokio, eta hori egiten dabil Romeo Casabona UPV/EHUko Zigor Zuzenbideko katedradunaren zuzendaritzapean eta Aitziber Emaldi Cirió Deustuko Unibertsitateko Konstituzio Zuzenbideko Irakasle Titularraren zuzendariordetzan; beraz, bi-bio esker anitz euren aholkuengatik, gidaritzagatik eta irakaspenengatik.

Ingeniaritzaren irudikapen sozio-profesionalaren azterketa genero ikuspegitik

Soubelet Fagoaga, Iduzki
UPV/EHU
iduzki.soubelet@ehu.eus

Laburpena

Egungo lan merkatua generoa oinarri izanda segregaturik dago. Honen ondorioz lanbide gehienek genero tipifikazioa daukate. Ingeniaritzari dagokionez, lanbidearen eraikuntza maskulinoa hainbat balore, praktika eta normen inguruan eratu da, logika propio bati erantzunaz (Berner, 2002). Segregazioaren ulermenean sakontzeko, ingeniaritza lanbidearen irudikapen sozio-profesionala genero ikuspegitik ezagutzea izan da ikerketa honen helburu orokorra. Honen bidez, ingeniaritzari atxikitzen zaizkion esanahiak, baloreak eta praktikak ezagutzea bilatu da, eta hauek dauzkaten genero inplikazioetan arakatzea. Ingeniaritza ikasten ari diren ikasleei asoziazio askeko teknikaren bidez ingeniaritzaz galdetu zaie. 192 ikasleen erantzunak izan dira balizkoak eta erantzunak analisi prototipikoaren eta complex-aren bidez aztertu dira. Ondorioei helduz, irudikapen sozio-profesionala genero inplikazioak dituen edukiak daudela ikusi da. Honakoa nagusiki denbora eskakizun handiari loturiko edukiei erreferentzia egitean atzeman da, zein lanbidearen aspektu teknikoaren hegemonian.

Hitz gakoak: generoa, segregazioa, ingeniaritza, irudikapen sozio-profesionala

Abstract

The labor market is segregated by gender. As a result, most of the professions are masculine or feminine. With regard to engineering, the masculine construction of the profession has been formed around values, practices and norms, responding to specific logic (Berner, 2002). In order to delve into the understanding the labor segregation, the objective of this research has been to analyze the social-professional representation of the engineering from a gender perspective. Students in the field of engineering have been asked about their social representations of engineering through the free association technique. 192 student responses were valid (n = 65 women and n = 127 men). The responses have been analyzed through prototype and complex analyzes. In conclusion, it has been observed that social-professional has gendered implications. This is mainly detected when referring to content related to high time requirements, as well as the hegemony of the technical aspect of the profession.

Keywords: gender, segregation, engineering, social representation

1. Sarrera eta motibazioa

Genero bidezko lan segregazioa lan merkatuko ezaugarri nagusienetariko bat da. Lanbide gehienek genero tipifikazioa daukate, femeninoa ala maskulinoa izanik (ILO/OIT, 2016). Ingeniaritzari dagokionez, profesioaren eraikuntza maskulinoa hainbat balore, praktika eta normen inguruan eratu da, logika propio bati erantzunaz (Berner, 2002). Ikasketa esparruari erreferentzia eginaz, gaur egun, Hego Euskal Herriko unibertsitate ikasleen % 50a baino gehiago emakumeak diren arren, ingeniaritzako matrikulazioan emakumeak ez dira %30eko langa gainditzera iristen. Gainera, azken urteetan ez da emakumeen matrikulazioan joera aldaketarik ageri (Hezkuntza eta formazio profesionalaren ministerioa, 2008-2018). Jarraian aurkeztuko den ikerketan, ikasle ingeniariak ingeniaritzaz duten irudikapen sozio-profesionala izanen da aztergai genero ikuspegitik. Honakoak, genero bidezko segregazioaren ulermenean

sakontzea ahalbidetuko digu, lanbideei atxikitzen dizkiegun esanahiak, baloreak eta praktikak identifikatuz.

2. Arloko egoera eta ikerketaren helburuak

Ingeniaritzan emakumeen presentzia apala ulertu eta azaltzeko egindako ikerketak ugariak dira (ikusi Cockburn,1991; Powell, Bagilhole eta Dainty, 2009; Dautre, 2008). Ikerketa guzti hauek emakumeen presentzia apala ingeniaritza tradizionala ezaugarri maskulinoen inguruan eratu izanaren bidez azaltzen da. Ikasketa eremuari dagokionez, emakumeen kopuru txikia unibertsitatean bultzatzen diren baloreak, erakusten diren edukiak, gizonen arteko homosozialitatea eta ikasketetatik lan mundura dagoen saltoaren bidez azaldu izan da (Du, 2006, Powell et al.,2009; Sulaiman eta Almuftah, 2010). Lan munduari dagokionez, lanbide maskulinizatuetan emakumeen presentzia apala kultura profesionaletan nagusitzen diren balore eta ideologia generizatuen bidez azaltzen da. Esate baterako, gaitasun teknikoa eskusiboki gizonetarako atxikitzearen bidez (Cockburn,1983) edota dedikazioa bezalako baloreak lanbidearen berezko ezaugarri bezala ulertzearen bidez (Zolesio,2009).

2.1. Irudikapen sozialen bidezko hurbilpena: irudikapen sozio-profesionalak

Ingeniaritza lanbidea genero ikuspegitik aztertzeko irudikapen sozio-profesionalen markoan kokatuko gara. Irudikapen sozio-profesionalak irudikapen sozial berezituak dira. Hain zuzen, irudikapen sozialak kultura, kategoria edota talde sozial bati atxikitutako eta testuinguru jakin baten baitan garatzen diren iritzi, ezagutza eta sinesmen sistemak dira (Rateau eta Lo Monaco, 2013). Irudikapen sozio-profesionalen kontzeptuak etorkizuneko profesionalek beren etorkizuneko lanbideaz duten irudikapenari egiten die erreferentzia (Frayse; 1998,a), eta irudikapen sozial eta profesionalen erdibidean kokatzen diren irudikapenak dira. Izan ere, ikasketa prozesua egonik, ezin daitezke irudikapen sozial soiltzat kontsideratu (irudikapen *naif*-ak) lanbideari buruzko ezaugarriak jada (teknikoak adibidez) bere egin baitituzte. Era berean, esperientzia profesionalik gabeko irudikapenak diren heinean, ikasleek lanbideari buruz duten irudikapena ezin daiteke irudikapen profesional bezala ezaugarritu ere (Dernat eta Siméone, 2014; Piasser eta Bataille, 2011).

Irudikapen sozio-profesionalen eta formazio testuinguruen arteko lotura hertsia da. Izan ere, irudikapen sozio-profesionalak formazio prozesuan jasotzen diren edukien arabera izaten dira eta beraz, formazioan lehenesten diren eduki motek baldintzatuko dute irudikapen sozio-profesionalaren izaera (Frayse, 1998,a). Ingeniaritzaren irudikapen sozio-profesionalari dagokionez, formazio prozesuetan lehenesten diren edukiak eragina daukatela erakutsi du Fraysse-ek (1998,a). Izan ere, eskolen arabera ezagutza teorikoak edo tekniko-praktikoari loturiko jakitateak lehenesten dira. Maila txikiago batean, aktibitate komertzial edo gestioetarako loturiko edukiak lehenesten dituzten ingeniaritza eskolak ere badaude. Ondorioz, eskolen arabera garatzen den lanbidearen irudikapen sozio-profesionalak lan testuinguruarekiko lotura handiagoa ala txikiagoa izaten du.

2.2. Helburuak

Ikerketa atal honen helburu nagusia ingeniaritza lanbidearen irudikapen sozio-profesionala aztertzea da genero ikuspegitik. Helburu honen baitan bi azpi-helburu garatuko dira:

- Lanbidearen irudikapena zein eduki eta esanahien inguruan eratzen den ezagutzea.
- Lanbidearen irudikapenaren edukian generoaren arabera desberdintasunik dagoen ezagutzea.

3. Ikerketaren muina

3.1. Metodologia

-Lagina

Gipuzkoan ingeniariitza ikasten ari diren ikasleei banatu zaie galde-sorta. 250 galde-sorta jaso dira eta haietatik analisiak burutzeko balizkoak 192 izan dira ($n = 65$ emakume eta $n = 127$ gizon), ikasle guzietan ez dutelako lanbidearen galderari erantzun. Bigarren maila eta laugarren maila arteko ikasleek parte hartu dute ikerketan, 19 eta 29 urte arteko ikasleak izanik. Batez besteko adina 20.09 urtekoa izan da eta adinaren desbideratze tipikoa 2.15koa.

-Tresna

Ikasleei banatu zaien galde sortan lanbidearen irudikapena jasotzeko asoziazio askeko teknika erabili da. Asoziazio askeko teknikaren bidez ikasleek ingeniariitzaren estimuluari erantzun diote. Zehazkiago, “Zer datorkizu gogora ingeniari lanbidean pentsatzean?” gogora ekartze galderari erantzun diote. Estimuluaren aurrean bururatu zaizkien lehen 4-6 hitz edo esaldi idazteko eskatu zaie.

- Datu azterketa

a-Analisi prototipikoa

Ingeniariitza estimuluaren aurrean jasotako edukien azterketa analisi prototipikoaren bidez egin da (Bonnec, Roussiau eta Vergès, 2002), Vergès-en EVOC2003 programa informatikoaren bidez (Vergès, 2003c).

Analisian, hitzen maiztasuna eta batez besteko heina kontuan hartzen da, bi irizpideak gurutzatuz. Bi irizpide hauen gurutzaketatik lau laukitako taula batean banatzen dira emaitzak. Lehen eremuan (taularen ezker gainekaldean) maiztasun gehieneko eta hein apaleneko hitzak (lehenik esandakoak) kokatzen dira. Bigarren eremuan (taularen gain eskuinaldean) maiztasun handieneko eta hein altueneko hitzak kokatzen dira. Hirugarren eremuan (taularen behe ezkerrean), maiztasun txikieneko eta hein apaleneko hitzak kokatzen dira. Laugarren eremuan (taularen behe eskuinaldean), maiztasun apaleneko eta hein altueneko hitzak kokatzen dira. Kontuan hartzen diren hitzak gutxienez 5 aldiz agertu behar dira hitz corpus guzian.

1.taula. Analisi prototipikoaren emaitzen antolaketa.

	Batez besteko heina baino $\leq$	Batez besteko heina baino $\geq$
Batez besteko maiztasuna baino $\geq$	1. eremua Gune zentrala	2.eremua
Batez besteko maiztasuna baino $\leq$	3.eremua	4.eremua Periferia

Iturria: Dautre, 2012.

b-Complex-a

Ingeniari lanbideaz eginiko gogora ekartze galderan emakume eta gizonezkoek erabili dituzten hitzen alderaketa egin da Complex programaren bidez. Batetik, gizonek soilik edo emakumeek soilik esandako hitzak begiratzera jo da, generoaren arabera lanbidearen estimuluaren aurrean hitz ezberdinei erreferentziarik egin zaien aztertze. Bestetik, gizon eta emakumeen artean partekatutakoak diren hitzak aztertu dira. Zehazki, 5 alditik gorako aipamena jaso duten hitzak hitz partekatu bezala jorratu dira eta, gizonek edo emakumeek hitzaren erabilera handiagoa duten ikusteko t Student froga egin da.

3.2. Emaitzak

a- Analisi prototipikoaren emaitzak

Ingeniaritza lanbidearen estimuluaren aurrean 1535 hitz aipatu dira eta horietatik 503 hitz desberdinak dira. Analisisian 5etik gorako aipamena jaso duten hitzak kontuan hartu dira, 670 hitz. Mozketa puntuak 16ko erdi-bideko maiztasunean (hitz aukeratuenak isolatzeko) eta 2,4ko heinaren batez bestekoan ezarri dira (lehenik esandako hitzak isolatzeko). Erdibideko maiztasuna eta heinaren batez bestekoa gurutzatuz jarraian agertzen den taula lortzen da (2.aula). Hitzen esanahia hobeto ulertu eta azaldu ahal izateko, hitza azaldu den esaldira jo da bere testuinguruan kokatzea ahalbidetuz.

2.aula. Analisi prototipikoaren emaitzak.

Maiztasuna ≥ 16	Batez besteko heina ≤ 2.4	Maiztasuna ≥ 16	Batez besteko heina ≥ 2.4
Ardura	18 2,222	asko	16 2,750
berrikuntza	29 2,379	dirua	20 2,900
diseinatzea	33 1,636	etorkizuna	16 3,000
egitea	35 2,229	garapena	19 2,789
enpresa	21 2,048	ona	20 2,850
ikerketa	24 2,292	soldata	19 2,895
lana-lanbidea	124 2,161	talde-lana	20 2,450
makinak	31 2,258	teknologia	22 2,545
proiektuak	31 2,194		
Maiztasuna ≤ 16	Batez besteko heina ≥ 2.4	Maiztasuna ≤ 16	Batez besteko heina ≥ 2.4
arazoak	12 2,250	abilezia	2 2,500
eraikinak	5 2,200	atzerrira	8 3,000
fabrika	5 1,600	aukerak	13 2,462
gauzak	10 2,200	aurrerapena	11 2,727
gogorra	15 2,267	beharra	15 2,467
industria	11 2,091	berriak	13 2,615
jakintza	12 1,917	bidaiatu	10 3,700
konponbidea	13 2,385	bizitza	5 2,800
obrak	8 2,125	egokia	5 3,000
piezak	5 2,200	eraginkortasuna	7 3,286
sortzea	14 1,857	ezagutza	9 3,111
zientzia-zientzialari	6 2,333	gizartea	6 3,000
		gizona	5 2,600
		gustuko	5 2,400
		handia	15 2,867
		hobekuntza	15 2,933
		ideiak	11 2,727
		ikastea	12 3,167
		ingeniaria	7 2,714
		interesgarria	9 3,111
		irakaskuntza	10 3,200
		izan	7 2,429
		izatea	9 2,667
		kalkuluak	6 2,500
		laguntzea	10 2,400
		lehia	6 2,833
		matematikak	5 3,000
		mundua	9 3,222
		planoak	5 2,400
		programatzea	5 3,400
		sormena	11 2,909
		teknikoa	11 2,818
		zailtasuna	15 3,000

• Erdigunea

Gune zentralekoak izan daitezkeen hitzak ezker-gaineko laukian kokatzen dira. Bertan hein baxua duten maiztasun handiko hitzak aurkitzen dira. Ingeniaritza lanbidearen kasuan 16 alditik gora esandako hitzak eta 2,4 baino hein baxuagoa duten hitzak daude. Bederatzi hitzek betetzen dituzte bi irizpide hauek: ardura, berrikuntza, diseinatzea, egitea, enpresa, ikerketa, lana-lanbidea, makinak eta proiektuak. Jarraian, hitz hauen esanahiari zentzua emanen zaie, ingeniartzako lanbidearen testuinguruaren baitan interpretatuz eta dimentsioak sortuz.

- Lanbidea-lana: ingeniartza lanbide bat izatearen bidez eta lan egitearen bidez azaltzen da nagusiki. “Lana-lanbidea” ideiarekin ingeniari lanbidearen ezaugarri deskriptibo zein preskriptiboak aipatzen dira: lan zama handia, lan ordu asko egitea, lan gogorra izatea, lana gustuko izan beharra, gozatzea, interesgarria izatea, atzerrian lan egitea, eta abar.

- Lanbidearen misioa: lanbidearen misioarekin harremanetan ageri da “berrikuntza” hitza. Ingeniaritza berrikuntza bultzatzea helburu duen profesio bezala ulertzen da.
- Funtzioa-zereginarekin harremanean: lanbidearen funtzioarekin harremanean ageri dira “diseinatzea”, “egitea” eta “ikerketa” hitzak. Hitzak testuinguruan jarritz, berrikuntza lortzeko burutu beharreko zereginak direla ageri dira “ikertu”, “egin” eta “diseinatzea” hitzak.
- Zailtasuna, funtzioak dakarren ardura: Lanbidearen izaerarekin harremanean ageri da “ardura” hitza. Lanbideak dakarren ardura handiari egiten zaio aipamena eta ardura horrek dakarren zailtasunari.
- Lantzen denarekin harremanean: Lanbidean sortzen, diseinatzen edo hobetzen diren objektuekin harremanetan ageri dira “proiektuak” eta “makinak” hitzak.
- Testuingurua: lanbidea burutzen den testuinguruarekin harremanean ageri da “enpresa” hitza. Lana aurrera eramaten den lekuari egiten dio erreferentzia.

• Azalaldea

Azalaldeko edukiak ezker beheko eta eskuin gaineko edukietan ageri dira eta gune zentrolean identifikaturiko dimentsioei jarraiki azalduko dira.

- Lanbidearen misioa: Lanbidearen misioarekin harremanean ageri diren hitzak “konponbidea”, “arazoak”, “sortzea”, “garapena” eta “etorkizuna” dira.
- Lantzen denarekin harremanean: Lanbidean sortzen, diseinatzen edo hobetzen den objektuarekin harremanetan ageri dira “piezak”, “planoak”, “gauzak”, “teknologia” eta “piezak” hitzak.
- Testuingurua: Lana burutzen den testuinguruarekin harremanean ageri dira “industria”, “fabrika”, “obra” eta “eraikinak”.
- Zientzia-zientzialaria: Ingeniaritza zientzia esparruan kokatzen den lanbidea da, eta zientzialari izatearekin lotzen da.
- Zailtasuna eta eskakizunak: Lanbidearen zailtasunarekin harremanean ageri da “gogorra” hitza. Zehazki, lan gogorra eta ikasketa gogorak egin behar diren testuinguruan ageri den hitza da. Era berean “gogorra” hitza gogortasunaren balorean deklaratzen da. Bestalde, lanbidearen zailtasuna eskakizun maila altuarekin lotzen da. Eskakizunarekin harreman daude “asko” eta “jakintza” hitzak. Lan ordu asko, jakintza asko, ikasketa asko burutu edo eduki behar izatearen testuinguruan azaltzen da zailtasuna. Gustuko hitza, lanbidearen exigentzia maila altua kontuan izanik lanbidea gustuko izan behar diren egiten dio erreferentzia.
- Lan egiteko modua: Lan egiteko moduarekin harremanean ageri da “talde-lana” hitza. Lanbideko zereginak (ikertu, diseinatu) taldean egiten direla azaltzen da.
- Alderdi ekonomikoa: lanbidearen maila ekonomikoarekin harremanean ageri dira “soldata”, “ona” eta “dirua” hitzak. Hitz hauen bidez ingeniaritza maila ekonomiko ona edukitzearekin lotzen da.

b- Analisi Complex-aren emaitzak: emakume eta gizonek emandako erantzunen alderaketa

Jarraian, Complex programaren bidez emakume eta gizonek erabili dituzten hitzen alderaketaren emaitzak aurkeztuko dira. Lehenik, gizonek soilik edo emakumeek soilik esandako hitzak begiratuko dira. Ondotik, gizon eta emakumeek esandako hitzen erabileran generoaren arabera alde adierazgarriak dagoen begiratuko dira.

- Generoaren arabera berezitasunak hitzen aipamenean

Gizonezkoek soilik esandako hitzen artean aurkitzen dira “burua” hitza lau aipamenekin, “erronka” hitza lau aipamenekin, “ordu” hitza hiru aipamenekin eta “kudeaketa” hitza hiru aipamenekin. Emakumei dagokionez, ez da gutxieneko aipamen batekin emakumeek soilik esandako hitzik ageri.

Emakumeek ez bezala, gizonezko batzuk ingeniartza “buru” izatearekin eta “kudeaketarekin” lotzen dutela erakusten dute emaitzek. Zentzu honetan gizonezko batzuk lanbidearen barne funtzioztat daukate kudeatzaile-buru izatearen funtzioa. Halere, aipamen gutxi edukitako hitzak izanik, ezin daiteke emaitza hauetatik irakurketa orokorrik egin.

- Gizon eta emakumeen artean partekatutako diren hitzak eta adierazgarritasunak

Soldata ($t(1516)=1.71; p<.10$), dirua ($t(1515)=1.96; p<.10$) eta talde-lana ($t(1515)=1.96; p<.10$) hitzen erabilera generoaren arabera desberdintasun esanguratsuak aurkitu dira, emakumeek gehiago erabiliz. “Soldata” hitza emakumeek 10 aldiz erabili dute, gizonek 9 aldiz. “Dirua” hitza emakumeek 11 aldiz erabili dute, gizonek 9 aldiz. “Talde-lana” emakumeek 11 aldiz erabili dute, gizonek 9 aldiz. Emakumeek “soldata” eta “dirua” hitzak gehiago aipatzearen bidez, badirudi lanbidearen alderdi ekonomikoa gizonek baino gehiago azpimarratzen dutela, nahiz eta gizonentzako garrantzizko elementu dela ageri den ere. Emakumeek talde-lana gehiago aipatzearen bidez talde-lanean jarduteari garrantzia gehiago ematen dietela ulertu daiteke gizonekin alderatuz, nahiz eta gizonentzako garrantzizko elementua dela erakusten duten emaitzek.

4. Ondorioak

Ikasleek ingeniartza duten irudikapena, irudikapen sozio-profesionalen markoaren baitan kokatzen da. Etorkizuneko lanbideari buruzko ezaugarri ugari barneratu dituztela erakusten dute irudikapenaren baitan jasotako edukiek. Formazio prozesuan egonik, lanbidearekiko duten irudikapena *naif*-a izateak urrun dela erakusten dute emaitzek (Piasser eta Bataille, 2011).

Ikerketa honetako helburua ingeniartza lanbidearen irudikapen sozio-profesionala genero ikuspegitik aztertzearena izan da. Maila honetan, irudikapen sozio-profesionala eratzen duten edukiak eta esanahiak genero ikuspegitik neutroak ez direla erakutsi dute emaitzek (lehen azpi-helburua). Horrez gain, gizon eta emakumeek emaniko erantzun batzuetan ezberdintasun batzuk agertu diren arren, hitz gutxitan atzeman dira aldeak. Ondorioz, generoak aldaera gutxi eragiten duenez, ikasleek artean lanbidearen irudikapen sozio-profesionala partekatua dela ondorioztatzen da (bigarren azpi-helburua).

Irudikapen sozio-profesionalean genero soslai nola agertzera ematen den azalduko da jarraian. Hain zuzen, testuinguruari erreferentzia egiten dieten edukietan eta identitate mailako esanahietan atzeman dira genero soslaiak duten edukiak.

Ingeniartza kokatzen den testuinguruari dagokionez, ingeniartza enpresa munduan kokatzeaz gain, azalaldean fabrika, obretan eta eraikinetan aurrera eramaten den jardura bezala azaldu da. Guzti hauek, lan eremu maskulino bezala ezaugarritu daitezkeen testuinguruak dira. Batetik, obretan zein fabriketan burutzen diren jarduerak tradizionalki maskulinoztat jo diren ezaugarriekin lotzen direlako eta bestetik, gaur egun, lan eremu horietan emakumeen kopurua oso apala delako (Emakunde, 2017).

Bestalde, irudikapenaren maila identitarioan esanahi eta balio maskulinoak jaso dira. Batetik, ikasleek ingeniartza dedikazio handiko lanbidetzat dutela ikusi da (lan zama handia edota lan ordu asko egin behar izana). Zehazki, dedikazioari begira nagusitzen diren balore hauek genero ikuspuntutik ez dira neutroak. Izan ere, generoaren arabera zaintza eta etxeko lanen banaketa desorekatua dagoenez (Legarreta eta García Sainz, 2015), dedikazioaren balorea gailentzeak emakumei denboraren kudeaketarako zailtasun gehiago sorrarazten die, jarduna eta ibilbide

profesionala oztopatuz, eta bizi esparru orotan presioaren handitzea ekarriz (Rutherford, 2001; Lee-Gosselin eta Ann, 2011).

Bestetik, irudikapen sozio-profesionalaren maila identitarioarekin jarraituz, balio eta esanahi maskulino hauek eman dira aditzera: zailtasun tekniko handia, ardurak dakarren zailtasuna edota gogorra-gogortasuna. Zehazki, zailtasunaren esanahia, irudikapenaren erdigunean lanbideak dakarren ardura handia eta ardurak dakarren zailtasunarekin azaltzen da. Azalaldean, zailtasunaren ideia lanbidearen eta ikasketen gogortasunari erreferentzia eginez azaltzen da. Gogortasunaren ideia ikasketetan lan ordu asko sartu beharra eta profesional bezala dakarren ardura eta dedikazioa edukien bidez azaltzen da. Ondorioz, ikasle ingeniariaren artean esfortzuaren eta zailtasunaren ideia oso presente dauden baloreak dira, bai ikasketa prozesuari dei egiterakoan, bai lan munduko jardunari erreferentzia egiterakoan ere. Literaturan ingeniariaren emakume gutxi jardutea, besteak beste, ikasketa prozesuan helarazten diren eduki zein baloreen bidez azaltzen da (Du, 2006; Connel, 1995). Izan ere, ikasleen lanbidearekiko sozializazioan lehenesten diren eduki eta baloreek, mendebaldeko jendarteetan gizonen bizi esperientziekin bat egiten dute (Du, 2006). Ildo honetan, ikasketa prozesuetan gaur egun emakumeen sozializazio prozesuetan lehenesten diren edukietatik urrun gelditzen diren eduki zein baloreak helarazten dira (Kvande, 1999). Horrela, teknologien interes sozialaren inguruko hausnarketak leku gutxi duela ikusi daiteke ikasleek ingeniarietaz duten irudikapenean. Ondorioz, lehen pauso bezala, egun generoaren arabera sozializazio ezberdinak nagusitzen direla aintzat harturik, emakumeen presentzia ingeniarietza arloan handitzeko bide bat ireki lezake ingeniarietzaaren interes edota inplikazio sozialak agerian uzteak. Halere, neurri eraldatzaileagoak bultzatzeko helburuarekin, genero sozializazio ezberdinak mugatzea ezinbestekoa da, esate baterako eskoletan programa bereziak garatuz. Honakoak, eskoletan bigarren mailatik aurrera (13 urte inguru) emakumeek gai zientifikoekiko izaten den urruntzea ekiditen lagundu lezake. Izan ere, lehen mailan zientzia arloekiko neska eta mutilen interes maila berdina izaten duten bitartean, bigarren mailatik aurrera emakumeek gai zientifikoekiko interesa galtzen dute (Lee, 2002; de Pillis eta de Pillis, 2008). Ildo honetan, lan segregazioari aurre egiteko, egun oraindik maskulinitzat jotzen diren interes eta baloreak (teknikoa edo arrazionaltasuna adibidez) genero tipifikaziorik gabeko baloreak bilakaratzea ezinbestekoa da, gizon eta emakumeen artean partekatutako diren interesak sortuz.

5. Etorkizunerako planteatzen den norabidea

Etorkizunean ikerketa ingeniari profesionaletara zabaltzea aurreikusten da. Honakoa bi mailatan interesgarria izan daitekeela pentsatzen da. Batetik, lanbidearen genero tipifikazioaren ulermenean sakontzea ekarriko luke; bestetik, ikasle eta profesionalen biztanleriaren irudikapenak aldatzeak, lanbidearen genero inplikazioa duten edukiekiko sozializazio prozesua bere osotasunean ulertzea ahalbidetuko luke.

6. Erreferentziak

- Berner, B. (2002): "L'ingénieur ou le génie du mâle: masculinité et enseignement technique au tournant du XXe siècle". En D. Chabaud-Rychter y D. Gardey (arg.). *L'engendrement des choses. Des hommes, des femmes et des techniques. Cahiers du Gediss*, 19, 7-26.
- Bonnec, Y., Roussiau, N., eta Vergès, P. (2002): "Categorical and prototypical analysis: a study on the quality-process in hospital institutions", *Revue Européenne de Psychologie Appliquée*, 52 (3-4), 213-220.
- Cockburn, C. (1983): *Brothers: Male dominance and technological change*, Pluto, London.
- Cockburn, C. (1991): *In the way of women: men's resistance to sex equality in organizations*, MacMillan, London.
- Connell, R. W. (1995): *Masculinities*, Polity Press, Cambridge.
- de Pillis, E. eta de Pillis, L. (2008): "Are engineering schools masculine and authoritarian? The mission statements say yes", *Journal of Diversity in Higher Education*, 1, 33-44.
- Dernat, S. eta Siméone, A. (2014): "Représentations socio-professionnelles et choix de spécialisation : le cas de la filière vétérinaire rurale", *Revue internationale de pédagogie de l'enseignement supérieur*, 30, 1-24.

- Doutre, E. (2008): "Construction identitaire et catégorisation croisée : essai d'analyse de la catégorie des « Femmes cadres », vers une identité singulière", *Revue Sciences croisées*, 41, 240-263.
- Doutre, É. (2012): "Inégalités et discrimination en recherche & développement: Analyse de l'effet des stéréotypes de genre dans les représentations sociales et les attitudes des élèves ingénieurs" [Inequalities and discrimination in research and development: Analysis of the effect of gender in the social representations and the attitudes of engineer students], *Orientation Scolaire et Professionnelle*, 41(1), 151-179.
- Du, X-Y. (2006): "Gendered practices of constructing an engineering identity in a problem-based learning environment", *European Journal of Engineering Education*, 31, 35-42.
- Emakunde (2017): *Cifras 2017. Mujeres y hombres en Euskadi*. [http://www.emakunde.euskadi.eus/contenidos/informacion/servicio_cifras/es_emakunde/adjuntos/cifras_2016.pdf]
- Frayse, B. (1998a): "Professionnalisation et représentation socioprofessionnelle", in Recherche & Formation (arg.), *Les sciences humaines et sociales dans la formation des ingénieurs*, Toulouse, 127-141.
- International Labour Office (2016): *Women at work. Trends, 2016*. [https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/-/-dgreports/-/-dcomm/-/-publ/documents/publication/wcms_457317.pdf]
- Kvande, E. (1999): "In the belly of the beast: Constructing femininities in engineering organizations". *The European Journal of Women's Studies*, 6, 305-328.
- Lee, J. D. (2002): "More than ability: Gender and personal relationships influence science and technology involvement", *Sociology of Education*, 75, 349-373.
- Lee-Gosselin, H. et Ann, H. (2011): "Modèle d'analyse de la culture organisationnelle et diversité des genres", *Humanisme et Entreprise*, 305, 65-80.
- Legarreta, M., et García Sainz, C. (2015). Las familias y el reparto del trabajo doméstico. En M. Legarreta (Coord.), *Dos décadas de cambio social en la C. A. de Euskadi a través del uso del tiempo*. Encuesta de presupuestos de tiempo 1993-2013 (pp. 109-147). Vitoria-Gasteiz: Monográfico, Instituto Vasco de Estadística-Eustat.
- Piasek, A. et Bataille, M. (2011): "Of contextualised use of « social » and « professional », in M. Chaïb, B. Danermark & S. Selander (dir), *Social Representations and Transformation of Knowledge*, Routledge, Londres, 44-51.
- Powell, A. P., Bagilhole, B. et Dainty, A. (2009): "How Women Engineers Do and Undo Gender: Consequences for Gender Equality", *Gender, Work & Organization*, 16, 411 - 428.
- Rateau, P.E. et Lo Monaco, G. (2013): "La Teoría de las Representaciones Sociales: Orientaciones conceptuales, campos de aplicaciones y métodos", *Revista CES Psicología*, 6, 22-42.
- Rutherford S. (2001): "Organizational cultures, women managers and exclusion", *Women in Management Review*, 8, 371-382.
- Sulamain, N.F. et Almuftah, H. (2010): "A Qatari perspective on women in the engineering pipeline: an exploratory study", *European Journal of Engineering Education*, 35, 507-517
- Vergès, P. (2003c): *Ensemble de programmes permettant l'analyse de similitude de questionnaires et de données numériques, simi2003*, Aix-en-Provence: LAMES.
- Zolesio, E. (2009): "Des femmes dans un métier d'hommes : l'apprentissage de la chirurgie", *Travail, genre et sociétés*, 22, 117-133.

7. Eskerrak eta oharrak

Eskerrak eman nahi dizkiet ikerketa hau egiten lagundu duten ikasle guziei, ikerketan parte hartzeko prestutasuna agertzeagatik. Euskal Herriko Unibertsitateko *Euskararen eta etengabeko prestakuntzaren aroko Errektoretzaordeak* tesiak euskaraz egiteko doktorego aurreko ikertzaileak prestatzeko emandako laguntzari esker aurrera eraman ahal izan da ikerketa hau.